

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Seda KOCABIYIK

LGBT BİREYLERİN YAŞLILIK DÖNEMLERİNE İLİŞKİN BEKLENTİLERİ,
İHTİYAÇLARI ve TALEPLERİ

Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Seda KOCABIYIK

LGBT BİREYLERİN YAŞLILIK DÖNEMLERİNE İLİŞKİN BEKLENTİLERİ,
İHTİYAÇLARI ve TALEPLERİ

Danışman

Prof. Dr. Zekiye Gülser ÖZTUNALI KAYIR

Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2019

T.C.
Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Seda KOCABIYIK'ın bu çalışması, jürimiz tarafından Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Ana Bilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan

: Prof. Dr. Ayşe Gündüz Hoşgör

Dr. G. G.

Üye (Danışmanı)

: Prof. Dr. Zekye Güler Öztunalı Koyun

Güler

Üye

: Doç. Dr. Şagır Arun

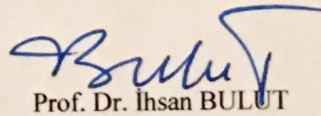
Şagır Arun

Tez Başlığı: LGBT Bireylerin Yaşadıkları Dinlenmelerine İlişkin Beklentileri, İhtiyaçları ve Talepleri

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi : 24.06/2019

Mezuniyet Tarihi : 25.07/2019

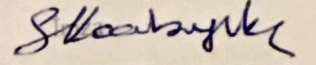

Prof. Dr. İhsan BULUT

Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “LGBT Bireylerin Yaşlılık Dönemlerine İlişkin Beklentileri, İhtiyaçları ve Talepleri” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Adı SOYADI

Seda KOCABIYIK

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-Soyadı	Seda Kocabıyık
Öğrenci Numarası	20165246003
Enstitü Ana Bilim Dalı	Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora () Tezsiz Yüksek Lisans
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Prof. Dr. Zekiye Gülser ÖZTUNALI KAYIR
Tez Başlığı	LGBT Bireylerin Yaşlılık Dönemlerine İlişkin Beklentileri, İhtiyaçları ve Talepleri
Turnitin Ödev Numarası	1150095350

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 160 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 08/07/2019 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 4

alıntılar dahil % 17'tir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımca yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

08/07/2019

(imzası)

Prof.Dr. Zekiye Gülser ÖZTUNALI
KAYIR

Gülser

İÇİNDEKİLER

ŞEKİLLER LİSTESİ	ii
TABLolar LİSTESİ	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	v
TEŞEKKÜR.....	vi
ÖNSÖZ.....	vii
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
GİRİŞ.....	2

BİRİNCİ BÖLÜM KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Temel Kavramlar	5
1.1.1. Cinsiyet, Biyolojik Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet	5
1.1.2. Cinsel Yönelim	9
1.1.3. Cinsiyet Kimlikleri	14
1.1.4. Ayrımcılık.....	18
1.1.5. Ageism.....	19
1.1.6. Homofobi ve Transfobi	21
1.1.7. Ayrımcılığın Hukuki Boyutu.....	23
1.2. LGBT Bireylerle İlgili Yaygın Mitler	28
1.3. LGBT Bireylerle İlgili İstatistikler.....	30
1.4. Kuramsal Çerçeve.....	32
1.4.1. Ataerkillik, Kapitalizm, Cinsiyetçilik.....	32
1.4.2. Yaşlılık	34
1.4.3. Eleştirel Gerontoloji	42
1.4.4. Yaşam Döngüsü Perspektifi	45

İKİNCİ BÖLÜM ALAN ARAŞTIRMASI, VERİLER, BULGULAR VE DEĞERLENDİRMELER

2.1. Alan Araştırmasının Özellikleri	48
--	----

2.1.1. Alan Araştırmasının Amacı ve Hedefleri	48
2.1.2. Alan Araştırmanın Yöntemi	49
2.1.3. Veri Toplama ve Verilerin Analizi.....	50
2.1.4. Alan Araştırmasının Sınırlılıkları	52
2.1.5. Saha Gözlemleri	52
2.2. Bulgular.....	53
2.2.1. Demografik Bulgular	53
2.2.2. Nitel Bulgular	56
2.2.3. Şehirlere Göre Analizler	108
2.2.4. Cinsel Kimliğe Göre Analizler	111
2.3. Tartışma	113
SONUÇ	117
KAYNAKÇA.....	123
EK.1. APA Dökümanlarında Cinsel Yönelim Ve Toplumsal Cinsiyet Çeşitliliğine İlişkin Kavramlar	141
EK.2. Yogyakarta İlkeleri.....	142
EK.3. Lubunca Sözlük	143
EK.4. Yarı Yapılandırılmış Mülakat Soruları.....	144
EK.5. Demografik Bilgiler Formu	145
EK.6. Örnek Fotoğraf	146
ÖZGEÇMİŞ	147

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1 Cinsel Yönelimde Venn Şeması	10
Şekil 2.1 Yaşlılık Algıları Kümesi	71
Şekil 2.2 Yaşanmışlıklar Kümesi	76
Şekil 2.3 Yaşamsal Sorunlar Kümesi	86
Şekil 2.4 İhtiyaçlar Kümesi	88
Şekil 2.5 Beklentiler Kümesi.....	91
Şekil 2.6 Talepler Kümesi	96
Şekil 2.7 Kaygılar Kümesi	103
Şekil 2.8 Kod Haritası	107

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1.1 Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmeleri	24
Tablo 1.2 Yaşlı Lgbt Konusunu Ele Alan Çalışmalar	39
Tablo 2.1 Katılımcıların Demografik Bilgileri.....	55
Tablo 2.2 Katılımcıların Sosyo-Ekonomik Göstergeleri	56

KISALTMALAR LİSTESİ

Akt:	Aktaran
APA:	American Psychological Association
ASA:	American Society on Ageing
Bk:	Bakınız
BM:	Birleşmiş Milletler
CETAD:	Cinsel Eğitim ve Tedavi Araştırma Derneği
çev.	Çeviren, çevirmen
drl.	Derleyen
LGBT:	Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans
LGBTİ:	Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans, İnterseks
LGB:	Lezbiyen, Gey, Biseksüel
Vd:	Ve diğerleri
Vs:	Vesaire
SAGE:	Advocacy & Services for LGBT
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
UN:	United Nations

TEŞEKKÜR

Çalışmamda her zaman yol gösterici olan, bu süreçte benden desteğini bir an bile esirgemeyen değerli danışmanım Prof. Dr. Zekiye Gülser Öztunalı Kayır'a,

Çalışmamda katkılarını ve desteğini esirgemeyen saygıdeğer hocam Doç. Dr. Özgür Arun'a,

Çalışma sürecinde beni destekleyen, yoğun süreçte görüşmesek de anlayışla karşılayan sevgili aileme,

Süreç içerisinde beni yalnız bırakmayan ve dayanışma sağlayan biricik dostlarım Hatice Karakaş, Tuğçe Keleş, Hande Kırışik, Bengisu Belirdi ve Erdoğan Maral'a

Katılımcılara ulaşmamda yardımcı olan BİZ Derneği'nin gönüllülerine,

Saha çalışmamda beni destekleyen Raoul Wallenberg Enstitüsü'ne,

Kadın Çalışmaları ve Toplumsal Cinsiyet Ana Bilim Dalı'na,

Teşekkür ederim.

ÖNSÖZ

LGBT bireylere yönelik çalışmaların ülkemizde çoğunlukla gençlere yönelik olması, konuyu çalışmaya başladığımızda ülkemizde yaşlılık dönemlerini inceleyen bir araştırmaya rastlanmamış olması bizi bu konuda çalışmaya iten temen etmen olmuştur. Bu nedenle LGBT bireylerin yaşlılık dönemlerine ilişkin beklentileri, ihtiyaçlarını ve taleplerini incelemeye yöneldik. Orta yaş ve üzeri LGBT bireylere ulaşmanın zorluğu, şimdiye kadar neden yapılmadığına açıklayıcı niteliktedir.

Çalışmaya başlarken endişelerimiz ve kafamızda soru işaretlerimiz vardı. Katılımcılara ulaşabilecek miyiz? Ülkemizdeki nefret cinayetlerinin ve nefret suçlarıyla ilgili haberleri okuduğumuzda katılımcıların yaşlılık dönemleriyle ilgili konuşmak istemeyeceklerini “biz zaten öldürülüyoruz, yaşlılık şimdi nereden çıktı” gibi söylemler üretecekleri hakkında önyargılarımız mevcuttu. Ancak saha çalışması sırasında ulaştığımız LGBT bireylerin yaşlılıkla ilgili konuşmaya gönüllü olmaları, “biz zaten arkadaşlarımız arasında da bu konuyu çok konuşuyoruz, ne yapacağımızı tartışıyoruz” diye geri dönüşler almamız çalışmamıza olan inancımızı arttırmıştır.

Bu süreç içerisinde Antalya’da 39 yaşındaki Gökçe Saygı’nın 7 yerinden bıçaklanarak öldürülmesi, nefret cinayetine maruz kalması bizi oldukça sarsan ve trans kadınların “bizler zaten yaşlanmadan ölüyoruz” ifadelerinin gerçekliğine tanık etmek, derinden etkilenmemize neden olmuştur.

Sahada gerçekleştirilen yüzyüze görüşmelerde; yaşlılık döneminin bireyler açısından endişe yarattığı ve kendilerinden daha yaşlı LGBT bireylerin kötü yaşlanma deneyimlerini gözlemlemiş olmaları katılımcılar üzerinde “öğrenilmiş çaresizlikler” ve kabullenmişlikler ürettiği gözlenmiştir.

Literatüre katkı sunduğumuzu düşündüğümüz çalışmamızın bu alanda yapılacak yeni araştırmalara kaynaklık edeceği ve farklı perspektiflerde çalışılmasında yol gösterici nitelikte olacağı konusunda güçlü bir kanıya varılmıştır.

ÖZET

Ülkemizde LGBT yaşlıların hem gerontolojik çalışmalarda hem de LGBT alanında görmezden gelindiği gözlemlenmiştir. LGBT bireylerle ilgili çalışmalar genellikle gençler ile yapılmakta yaşlılık dönemleri üzerinde durulmamaktadır. Araştırmanın amacı 40 yaş ve üzeri LGBT bireylerin yaşlılık dönemlerine ilişkin ihtiyaçlarını, beklentilerini ve taleplerini belirlemektir. Çalışmada eleştirel gerontoloji ve yaşam döngüsü perspektifi ile katılımcıların deneyimlerini anlamak için nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışma, Antalya (7 kişi), İzmir (4 kişi), İstanbul (5 kişi), Ankara (4 kişi), Mersin (4 kişi) ve Gaziantep (4 kişi) olmak üzere 6 farklı ilde toplamda 28 kişi ile görüşülerek yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların 11'i trans kadın, 8'i gey, 6'sı lezbiyen ve 3'ü trans erkek olarak cinsel kimliklerini beyan etmişlerdir. Minimum yaşları 40, maksimum yaşları ise 65'tir. Elde edilen verilerin tematik analiz tekniği ile analiz edilmiştir. Verilerin analizinde MaxQDA analiz programı kullanılmıştır. Sosyal ağlar, yaşlılık algıları, yaşamsal sorunlar, kaygılar, yaşanmışlıklar, beklentiler, ihtiyaçlar, talepler, yaşlılık hayalleri, yaşam sonlarıken planları olmak üzere 10 ana tema belirlenerek irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: LGBT, yaşlılık, nitel araştırma, tematik analiz, MaxQDA

SUMMARY

EXPECTATİİOS, NEEDS AND DEMANDS RELATED TO AGİNG OF LGBT INDİVİDUALS

LGBT older adults were ignored both in gerontological studies and in the LGBT area. Studies which were related to LGBT individuals in Turkey generally done with young people. Old age periods are not emphasized. The aim of the study is to determine the needs, expectations and demands of LGBT individuals aged 40 years and older. Critical gerontology and life course perspective were used in the study. In order to understand the experiences of the participants, qualitative research method was used in the study. The study was carried out by interviewing 28 people in 6 different cities which were Antalya (7 people), İzmir (4 people), İstanbul (5 people), Ankara (4 people), Mersin (4 people) and Gaziantep (4 people). The interviews with the participants were conducted with semi-structured interview technique. Participants have declared their sexual identity as 11 of the participants were trans women, 8 were gay, 6 were lesbian and 3 were trans men. The minimum age of the participants is 40 and the maximum age is 65. The data were analyzed by thematic analysis technique. MaxQDA analysis program was used to analyze the data. As a result of the research, 10 main themes were identified: social networks, perceptions of old age, vital problems, concerns, experiences, expectations, needs, demands, old-age dreams and life-end plans.

Keywords: LGBT, old age, qualitative research, thematic analysis, MaxQDA

GİRİŞ

O zamanlar 48 yaşında falandı. Ondan sonra işte akşam oluyordu şey içiyordu mesela kaçak şey köprü altını ne yapılan rakılar var. İşte gidiyordu ondan alıyordu, ondan içiyordu. Makyajını yapıyordu sokağa çıkıyordu. Hani bir gün dayak yemese ertesi gün dayak yiyordu. Anlatıyordu işte yaşadıklarını; hani sadece karnını doyurabilmek için. Yani ertesi gün ayakta kalabilmek için seks işçiliği yapıyordu. Hani şeyi düşünmüyordu burdan ben bir para kazanayım ve ben geleceğimi kurtarayım diye düşünmüyordu. Sadece yarını kurtarmak için seks işçiliği yapıyordu. Ne yazık ki; geçen yıl yine aynı sokağa çıkıyor. Sokağa çıktıktan sonra birileri tarafından dövülüyor. Arabadan atılıyor. Ondan sonra evine geliyor. Eve geldikten sonra da evde galiba ölü bulunuyor. Ondan sonra şeye götürüyorlar işte adli tıbbı götürüyorlar. Hastaneye adli tıbbı götürüyorlar. Ertesi gün gittik cenazesini aldık geldik. Götürdük, gömdük. Haniii bittiii, hayat biitti. Belki de daha farklı yaşayabilirdi (Mersin/Elif).

Araştırmacı gerontoloji lisans eğitiminde medyadaki yaşlı ayrımcılığı çalışmış olup yüksek lisans eğitimine başlarken okumuş olduğu bir köşe yazısından etkilenecek trans bireylerle ilgili medya üzerinden bir çalışma yapmayı düşünmüştür. Ancak ilerleyen süreçlerde lisans eğitimindeki bilgileri de kullanarak tez çalışmasında LGBT bireylerin yaşlılık dönemlerini çalışmaya karar vermiştir.

Yaşlı LGBT bireyler, hem yaşlılık çalışmalarında hem de LGBT alanında araştırmacılar tarafından çok tercih edilmeyen bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Konunun karmaşıklığı, çok boyutluğu, literatürdeki farklı terim ve kavramsallaştırmaların varlığı ve netleşilememişlikler nedeniyle çalışılması zor bir konu olduğunu kabul etmek gerekir. Kendine özgü dili ve ayrıca jargonunun olması da¹ zorlukların bir başka boyutunu ortaya koymaktadır.

LGBT'ler ataerkil, kapitalist ve cinsiyetçi toplumsal sistemler tarafından aidiyet duyguları yıkılmış, çoklu ayrımcılığa maruz bırakılmış, görünürlükleri engellenmiş, yalnızlaştırılmış bireyler olarak yaşamlarını mücadeleyle sürdürmektedirler. Yaşlılık döneminde LGBT bireyler için yaşanan zorluklar katmanlaşmakta, derinleşmekte, devletten çözüm ve hizmet bekler duruma geçmektedirler. Aile başta olmak üzere eğitim, sağlık, spor, çalışma yaşamı, hukuk, yerleşim ve yurttaşlık vs. toplumsal kurumlar tarafından yalnızlaştırılma politikaları güdülmekte; sonucunda koruyucu yasaların olduğu ülkelerde bile ayrımcılık, ötekileştirilme, öldürülmeye varan ağır şiddet vakaları medyaya yansımaktadır.

¹ Kullanılan jargon "lubunca" olarak adlandırılmakta ve katılımcıların söylemlerinin daha net anlaşılabilmesi için Ek.3'te verilmektedir.

Yaşlı LGBT'lerin karşılaştıkları ayrımcılık çoklu ve karmaşık nitelikleriyle belirlenmektedir. LGBT bireylerin, yaşlılık döneminde çoklu ayrımcılıklara uğramaları ve bunların karmaşıklılığı, çok boyutluluğu çalışmamız süresince de gözlemlenmiştir. Çoklu ayrımcılık meselesi halen tartışmalıdır. Önceleri dışlanma ve marjileştirmeye yönelik olarak feministler tarafından ele alınırken günümüzde sadece belirli kimliklerin değil tüm kimliklerin karmaşık, çoklu ve ilişkisel kuruluşuna dikkat çekilmekte ve kimlik inşası dinamikleri vurgulanmaktadır (Nash; Yuval-Davis; Patil'den akt. Özkazanç, 2018:25).

Ülkemizde 90'lı yıllardan itibaren çalışılmaya başlansa da LGBT bireylerle ilgili koruyucu yasaların olmaması ve toplumda ayrımcılığa, nefrete, şiddete maruz kaldıkları yaşamlarının son derece zorlu olduğu, Elif'in ifadelerinde de anlaşılmaktadır. Ülkemizde “eşcinsellerin yurttaşlığının tam bir vatandaşlık olmadığını” Ataman (2011:128) dile getirmiştir. Savunmamızda da ortaya çıktığı gibi eşit yurttaşlık haklarını kullanamadıkları görülmektedir. LGBT bireylerin yaşamlarındaki dışlanmışlıkların, ayrımcılıkların yaşlılık dönemlerini etkileyeceği düşünülmekte (Allen ve Roberto, 2016:47,48), tüm bunların yanısıra kamusal hizmetlere erişimde bariyerlerle karşılaştıkları gözlemlenmektedir (Kimmel vd., 2006:12). Türkiye’de yaşlılık dönemleriyle ilgili LGBT bireylerin neler düşündükleri ya da yaşlılık dönemlerini nasıl deneyimledikleri hakkında bilgilerimiz kısıtlı olduğu için bu çalışmaya ihtiyaç duyulmuştur. Ülkemizde tabu olan yaşlı LGBT konusunun araştırılması ve literatüre katkı sağlaması çalışmanın temel amaçlarından biridir.

Birinci bölümde; dünya literatürüne ulaşılmış tarihsel bakış açısıyla en eski olandan günümüze doğru yaygın yayınlardaki farklılaşmalar tespit edilerek literatürden yararlanılmıştır. LGBT bireylerin yaşamlarının farklı dönemlerinde ve hayatın her alanında karşılaştıkları homofobi ve transfobi kavramsal olarak açıklanmış, ülkemizde çalışmaların nasıl ve hangi metod ile yapıldığına dair bilgiler verilmiştir. Ayrımcılık kavramının hukuki boyutuna değinilerek ülkemizde mevcut kanunlar ve taraf olduğu uluslararası sözleşmeler, Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan raporlar incelenmiştir. LGBT yaşlanma çalışmaları dünyada 1980’lerden itibaren çalışılmaya başlanmışsa da ülkemizde ancak 2017 yılında araştırmaların konusu olmuştur.

Türkiye’deki çalışmaların, LGBT bireylerin yaşlılık dönemlerini gerontolojik bakış açısıyla ele almadıkları gözlemlenmektedir. Bu bağlamda “40 yaş ve üzeri LGBT bireylerin yaşlılık dönemlerine ilişkin beklentilerinin, ihtiyaçlarının ve taleplerinin nasıl şekillendiği” ve “nasıl yaşadıkları ve nasıl mücadele ettiklerini” anlamaya çalıştığımız araştırmamızda; feminist yöntembilimden yararlanılmış ve çalışma, nitel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiştir.

Eleştirel gerontoloji ve yaşam döngüsü perspektifi çalışmanın teorik arka planında konuya yaklaşımımızda bize yol göstericidir. Ayrıca gerontoloji biliminin multidisipliner ve LGBT bireyler açısından uzmanlık gerektiren bir alan olması nedeniyle LGBT gerontolojisi uzmanlığı gelişmesi beklenir. Aynı bir LGBT gerontolojisi olarak bu alanda uzmanlar yetiştirilmesi gerektiğini düşünmekte ve çalışmamızda da bu boyut dikkate alınmaktadır. LGBT gerontolojisi uzmanlığına olan ihtiyaç böylece giderilebilir.

Bu çalışma iki bölümden oluşmaktadır. İlki kavramsal kuramsal çerçevede ele alınmış ikinci bölüm ise 10.08.2018-12.11.2018 tarihleri arasında yapılmış olan alan araştırmasına ayrılmıştır. Çalışmanın birinci bölümünde, cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği kavramları açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrımcılık kavramının kısa bir tanımı yapıldıktan sonra, hukuki boyutu boyutu açıklanmıştır. Yaşlılık döneminde etkili olacağını düşündüğümüz ageism kavramı ele alınmış ve Türkiye'deki literatürde yapılan çalışmalar aktarılmıştır. Son olarak kavramsal çerçevede LGBT bireylerle ilgili yaygın mitler ve istatistikler verilmiş ve ülkemizde resmi istatistiklerin olmaması vurgulanmıştır. Kuramsal çerçevede toplumsal sistemler ve çalışmamızda kullandığımız eleştirel gerontoloji ve yaşam döngüsü perspektifi anlatılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümü ise alan araştırmasının amacını ve hedefini, yöntemini, verilerin analizini ve değerlendirilmesini kapsamaktadır. Araştırmanın sınırlılıkları ve saha gözlemlerine yer verilmiştir. Araştırma süresince araştırmacının karşılaştığı güçlükler katılımcılara ulaşma konusunda ortaya çıkmıştır. Önce tanıdıklarına ulaşarak tavsiye üzerine yüzyüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Katılımcılar kimi zamanda söz verdikleri halde vazgeçmişler ya da telefonlara çıkmamışlar ve görüşmeyi gerçekleştirmek mümkün olmamıştır. Tanımadığımız kentlerin kendine özgü güçlükleri olabilmektedir. Gaziantep de özellikle LGBT bireyler tarafından belirlenen taksiciyle gidiş gelişler katılımcılar tarafından ayarlanmış ve araştırmacıyı koruyucu bir profil çizmişlerdir.

40 yaş ve üzeri LGBT bireyler ile 6 şehirde 28 katılımcı ile yüzyüze görüşerek gerçekleştirilen verilerin analizleri bulgular bölümünde aktarılmış, tartışma ile ikinci bölüm sonlandırılmıştır. LGBT bireylerin insan onuruna yakışan bir yaşam sürdüremedikleri ve öldürülme korkusuyla yaşadıkları gerçeği ile karşılaşmıştır. En çarpıcı bulgular açısından; LGBT bireyler için yaşlılığın endişe kaynağı olduğu, yaşlanamayacaklarını düşünmeleri ve yaşlılık dönemlerindeki ihtiyaçlarının temel insani ihtiyaçlar olduğu gibi çarpıcı bir durum saptanmıştır. Talepleri, sosyo-ekonomik durumlarından ayrı olarak düşük beklentileri doğrultusunda zorunlu ihtiyaçlar kategorisinde oluşmakta, lüks ihtiyaçlar dile getirmemekte, yaşlılık dönemi için yaşam ile ölüm arasında bir çizgide yaşamakta oldukları gözlemlenmiştir.

Katılımcıların en fazla dile getirdikleri yalnızlık duygusu toplumsal süreçlerinin bir sonucudur. Aileden başlayan yalnızlık sonrasında tüm kurumlar tarafından geliştirilen politikalarla, ataerkil ve heteroseksist ideolejilerle yalnızlaştırma devam etmekte ve hergün yeniden üretilebilmektedir. Bu yalnızlaştırma politikalarına karşı LGBT bireyler toplumun bir öznesini olduklarını her defasında vurgulamakta ve “Biz varız, var olacağız, alışın gitmiyoruz” sloganlarıyla mücadelelerine dile getirmektedirler. Evde, sokakta, iş yerinde, yaşamın her alanında LGBT bireyler varolma mücadelesi vermekte ve patriarkaya başkaldırmaktadırlar.

LGBT gerontolojisinin bu sonuçlardan yararlanarak; yaşlılık dönemi için uygulanacak politikaların, hizmetlerin geliştirilmesi ve uzmanların belirlenmesinde önem teşkil edeceği belirtilebilir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Temel Kavramlar

Bu bölümde LGBT çalışmalarının temelinde yer alan cinsiyet, biyolojik cinsiyet, toplumsal cinsiyet, cinsel yönelim, cinsiyet kimliği, ayrımcılık, ageism, homofobi ve transfobi kavramları üzerinde durulmaktadır. Klasik tanımlamalara ek olarak cinsiyet ile ilgili tartışmalar, toplumsal cinsiyete iktidar merkezli bakış açısı (Cornell, 2016; MacKinnon, 1987; 1989), queer teori (Butler, 2008) ve Wittig'in siyasal bakışı dahil edilmiştir (Wittig, 2013). Bu bölümde literatüre bağlı kalınarak cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği kavramlarının araştırmanın amacına uygun olarak net ve anlaşılır bir şekilde verilmesi amaçlanmıştır. LGBT (Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Transgender) konusunda APA'nın kavramsal açıklamalarına Ek.1'de yer verilmiştir.

1.1.1. Cinsiyet, Biyolojik Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyet

Literatürde cinsiyet, biyolojik cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ile ilgili klasik tanımlamalar mevcuttur. Yalın biçimde cinsiyet (sex) kavramı bireyin biyolojik cinsiyetini temsil etmekte, toplumsal cinsiyet (gender) ise toplumsal ve kültürel olarak kişiden beklenen davranışları ve rolleri kapsamaktadır (Oakley, 1985:158).

Simone de Beauvoir'ın ilk 1949 yılında yayınladığı İkinci Cins kitabındaki meşhur “kadın doğulmaz, kadın olunur” sözü ile kadın ve kadınlık meseleleri üzerine düşünölmeye başlandığı söylenebilir (Beauvoir, 1993). Aslında bu meşhur söz o tarihlerde yeni ayrışmaya giren cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramlarından; toplumsal cinsiyeti açıklayan nitelikte olduğunu söyleyebiliriz. Beauvoir'ın sözünden sonra 1968 yılında Robert J. Stoller, Sex and Gender kitabında cinsiyet ve toplumsal cinsiyet ayrımını yapmış ve toplumsal cinsiyeti şöyle açıklamıştır:

Toplumsal cinsiyetin çağrıştırdığı anlam biyolojik çağrışımlardan daha ziyade kültürel ve psikolojiktir. Cinsiyet kelimesi kadın ve erkek için kullanılırken; toplumsal cinsiyet erkeksi ve kadınsı özellikler için kullanılır ve biyolojik cinsiyetten son derece bağımsız olabilir (Stoller, 1994:9).

1972 yılında ise Ann Oakley tarafından yayınlanan Sex, Gender and Society kitabında ise cinsiyetin biyolojisine, cinsiyet ve kişiliğe, cinselliğe, cinsiyet ve sosyal rollerine, toplumsal cinsiyete, toplumsal cinsiyetin nasıl öğrenildiğine ve gelecekteki cinsiyet

farklılıklarına değinilmiştir. Oakley de cinsiyetin biyolojik bir terim, toplumsal cinsiyetin ise psikolojik ve kültürel olduğunu vurgulamıştır (Oakley,1985:160). Çoğunlukla toplumsal normlar toplumsal cinsiyeti tanımlamaktadır ancak, kişisel özellikler, konuşma şekli, konuşma konularının seçimi, giyinme vb. davranışsal niteliklerin toplamı olarak görülebilmektedir (Oakley, 1985:161). Agacinski'nin de vurguladığı gibi “cüppeyle papaz olunmuyorsa eğer, giysiyle kadın ya da erkek olunabilir mi?” (Agacinski,1998:17). Oakley'in tanımından ve Agacinski'nin yorumundan yola çıkacak olursak toplumsal cinsiyet üzerimize giydirilen bir üniformaya benzetilebilir. Üniforma toplumun kabul gördüğü şekilde değilse yani toplumsal cinsiyet normlarına uymuyorsa -LGBT bireylerde olduğu gibi- dışlanma ve ayrımcılıkla karşılaşma ihtimali artabilir. Toplumsal cinsiyet çoğu zaman gözle görünür bir gerçek iken cinsiyet ise değildir (Oakley, 1985:161).

Dökmen'e (2009:20) göre, toplumsal cinsiyet “kültürel beklentiler ve anlamlar”dan oluşmaktadır. Dökmen bu tanımında toplumsal ve kültürel beklentileri vurgulamaktadır. Scoot, toplumsal cinsiyetin ayrı alanların birbirinden tam olarak ne kadar ayrı olduğunu belirlemenin önemli olduğu dikkat çekmektedir (Scoot, 1995:49).

Türköne, 1995 yılında “Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü” adlı çalışmasında İngilizce literatürde biyolojik cinsiyet olarak tanımlanan “sex” kelimesinin karşılığını Türkçede “cins”, toplumsal cinsiyet olarak tanımlanan “gender” kelimesini ise “cinsiyet” şeklinde adlandırmıştır (Türköne, 1995:7). Ancak Türkçe literatürde yaygın olarak cinsiyet ve toplumsal cinsiyet şeklinde kullanılmaktadır.

Sterling (1993:22) yapmış olduğu çalışmasında neden iki cinsiyetin yetmediğini interseks bireyler üzerinden aktarmıştır. Sterling çalışmasından 5'li cinsiyet sistemini önermektedir. Erkek ve kadınların yanı sıra “herm” (hem testis hem de yumurtalıklara sahip olarak doğan gerçek hermafrodit insanlar), “merm” (testis ve bazı kadın organlarına sahip olarak doğan erkek psödohermafrodit insanlar), “ferm” (yumurtalık ve erkek genital organların bir kısmına sahip olan, kadın psödohermafrodit insanlar) lerdir. Kayır (2015:94), ikili cinsiyet sisteminden çoklu cinsiyet sistemlerine geçmenin artık zorunlu olduğunu dile getirmiştir. Postmodern feministler ve queer feministlerin; cinsiyetin inşa edilen bir olgu olmasının vurgulanmasından sonra cinsiyetsizlik kavramı üzerinde tartışılmaya başlanmıştır (Şah, 2015:139-140).

Kültürel bir kavram olarak ele alınan toplumsal cinsiyet kavramına Türk toplumu açısından bakacak olursak; Bingöl yapmış olduğu çalışmasında Türkiye’de kadınlara “annelik, eş, bir ailenin üyesi olma” gibi roller yakıştırıldığını ortaya çıkarmıştır (Bingöl, 2014:114). Ersöz de yapmış olduğu çalışmada Türk atasözlerinin kadını değersizleştirdiğini

kadını ikincilleştirdiğini göstermektedir (Ersöz, 2010:179). Elbette verilen iki örnek Türk toplumundaki kadın algısını göstermese de; var olan cinsiyetçiliği kısaca gözler önüne serdiği belirtilebilir. Wittig'e göre de "Kadınlar cinsel varlık olarak görünür olsalar da toplumsal varlıklar olarak tamamen görünmezdirler" (Wittig, 2013:41). Cinsellik, ülkemizde tabu olarak görülmekte kadınların bedenleri ile ilişkisini engelleyici ve ifade özgürlüklerini kısıtlayan bir durum olarak karşımıza çıkabilir. LGBT bireylerin de kadınlardan beklendiği gibi görünür olmamaları istenmektedir. Kadınların toplumda ikincileştirilmesi kamusal alandan dışlanmaları, yönetim kademelerinde yer alamamaları ile gözlemlenmektedir. LGBT bireylerin de ataerkil sistem içerisinde kadınlara benzeyen ancak farklı şekillerde ötekileştirildikleri söylenebilir.

Toplumsal cinsiyet, yalnızca kadınlık ve erkeklik ayrımlarının toplumsal inşası değil, kadınlar ve erkekler arasındaki ilişkilerin yanı sıra; ayrımcılıkların yeniden üretildiği, iktidarın genel etkilerinin üretilmesi için birincil bir alan olduğunu Alonso (1992:421) teyit etmektedir.

Cornell'a göre ise "toplumsal cinsiyet insanların eril ve dişi olarak, üremeye dayalı bölünmesi kapsamında veya bu bölünmeyle bağlantılı olarak örgütlenmiş pratik anlamına gelir". Örgütlenmiş pratik alanların "döngüsel bir pratiğe dönüştüğünü" ve alanlara göre şekillendiğini dile getirmektedir (Cornell, 2016:208,210,415). Bir başka deyişle Cornell toplumsal cinsiyet kavramında iktidar ilişkilerini de gözler önüne sermektedir.

MacKinnon'a (1987:8) göre ise toplumsal cinsiyet, bireyin yapacağı işi başka birinin karar vermesine dayanan bir sosyal statü ve iktidar eşitsizliğidir. Toplumsal cinsiyet kavramında iktidarı vurgulayan diğer bir feminist yazar da Scott'tur. Toplumsal cinsiyeti, "iktidar ilişkilerini belirgin kılmanın aslı yolu" olarak betimler ve aynı zamanda "iktidarın kalıcı olmasını tekrarlayan bir yöntem" olduğunu dile getirir (Scott, 2007:43).

Kandiyoti'ye (1998:148) göre: İktidar sadece toplumsal cinsiyet ilişkileri vasıtasıyla dışa vurulmamakta; fakat toplumsal cinsiyet iktidarın kendisini oluşturmaktadır. İlişkilerde güç farklılıklarını belirtmek ve meşrulaştırmak için cinsiyetçi dil kullanılabilir. Kandiyoti, tüm güç ilişkilerinin cinsiyetçi doğasına işaret etmiştir. Toplumsal cinsiyette iktidarın kalıcı olmasını sağlayan şey "gündelik uygulamalar yoluyla yeniden üretilmesidir" (Bourdieu, 2014:49).

İstanbul Sözleşmesi'nde (2011) toplumsal cinsiyet "herhangi bir toplumun, kadınlar ve erkekler için uygun olduğunu düşündüğü sosyal anlamda oluşturulmuş roller, davranışlar faaliyetler ve özellikler" şeklinde tanımlanmıştır. İstanbul Sözleşmesi'nin tanımına bakılacak olursa toplumsal cinsiyet sosyolojik ve kültürel açıdan ele alınmıştır, iktidar ve güç eşitsizliği olarak değerlendirilmemiştir. KaosGL ise toplumsal cinsiyeti şu şekilde tanımlamaktadır:

“Kadın ve erkeğin toplum içindeki farklı rollerini, sosyal konumlarını, ekonomik ve politik güçlerini yansıtır ve aynı zamanda tüm bunları tetikler” (http://www.kaosgldernegi.org/resim/kutuphane/dl/lgbt_haklari_insan_haklaridir_saglik.pdf erişim tarihi: 01.02.2018). Bu tanımında toplumsal cinsiyeti sosyolojik olarak ele almamakta aynı zamanda ekonomik ve politik güçleri ve bunların ortaya çıkışını etkileyen faktörler olarak açıklamaktadır.

Toplumsal cinsiyet kavramına eleştiri getiren Wittig, “Straight Düşünce” adlı kitabında “cinsiyeti yaratan şeyin baskı olduğunu” dile getirmiştir. Cinsiyetten dolayı baskı olmadığını, yani kadınların kadın oldukları için ötekileştirilmediğini, sistemin ezilen cinsiyetini oluşturdukları için ötekileştirildiklerini dile getirmektedir. Zira Wittig’e göre “cinsiyet yoktur, ezen ve ezilen cinsiyet” vardır ve toplumsal cinsiyet, “toplumsal ilişkileri düzenleyen siyasal boyutu devre dışı bırakmaktadır”. Toplumsal cinsiyet kavramına siyasal açıdan yaklaşan Wittig, toplumsal cinsiyet ve cinsiyet kavramına sert bir eleştiri geliştirmiştir (Wittig, 2013:18,36).

Cinsiyet, Butler’a göre “zaman boyunca maddeselleşmesi mecburi kılınmış ideal bir yapıdır” (Butler, 2014:8). Butler cinsiyet kavramına biyolojik veya fizyolojik açıdan yapılan tanımlara karşı çıkmıştır. Yani bireylerin sahip olduğu vajina, rahim, penis, testis gibi organlara göre sahip olduğu “bir şey” olarak görmemektedir. Butler bu durumu şu şekilde özetlemektedir: “Cinsiyet ne birinin sahip olduğu bir şey, ne de birinin ne olduğunun değişmez tanımıdır” (Butler, 2014:9).

Butler ve diğer queer kuramcılar ve feministler tarafından toplumsal cinsiyete gelen sert eleştirilerin yanı sıra Moi, “toplumsal cinsiyet kavramından uzaklaşmamak gerektiğini” dile getirir. Moi varoluşsal bir bakış açısıyla “yaşanan beden” kavramını ortaya atmıştır (Moi’dan akt. Young, 2009:43).

Bir başka bakış açısıyla toplumsal cinsiyet, erkekler ve kadınlar arasındaki eşitsizliğin cinselleştirilmesinin katılmış formu olarak ortaya çıkmaktadır (MacKinnon, 1987:6). 1989’da yazmış olduğu kitabında da “eril egemenliğin cinsel” olduğunu, toplumsal cinsiyetin de bu hiyerarşiyi cinselleştirdiğini dile getirmektedir (MacKinnon, 2015:150). Burada vurgulanan aynı zamanda toplumsal cinsiyetin heteronormatif bir yapıya sahip olmasıdır. “Giddens’a göre de toplumsal cinsiyet “kişinin biyolojik cinsiyetinin doğrudan bir sonucu olmak zorunda değildir” (Giddens, 2008:505). Toplumsal cinsiyete dair tanımlanan birçok kavramın heteroseksüel ilişkileri temel alarak kurulduğu görülebilir. Wittig toplumsal cinsiyet gibi heteroseksüelliği de bir “siyasal kurum” olarak ele almaktadır (Wittig, 1993:17). Toplumsal cinsiyetin kalıpları ve normlarının dışına çıkanlar LGBT’lerdir. Toplumun

LGBT'lere bakışı açısından toplumsal cinsiyetlerini kabul etmeyerek onları dışladığı düşünülebilir.

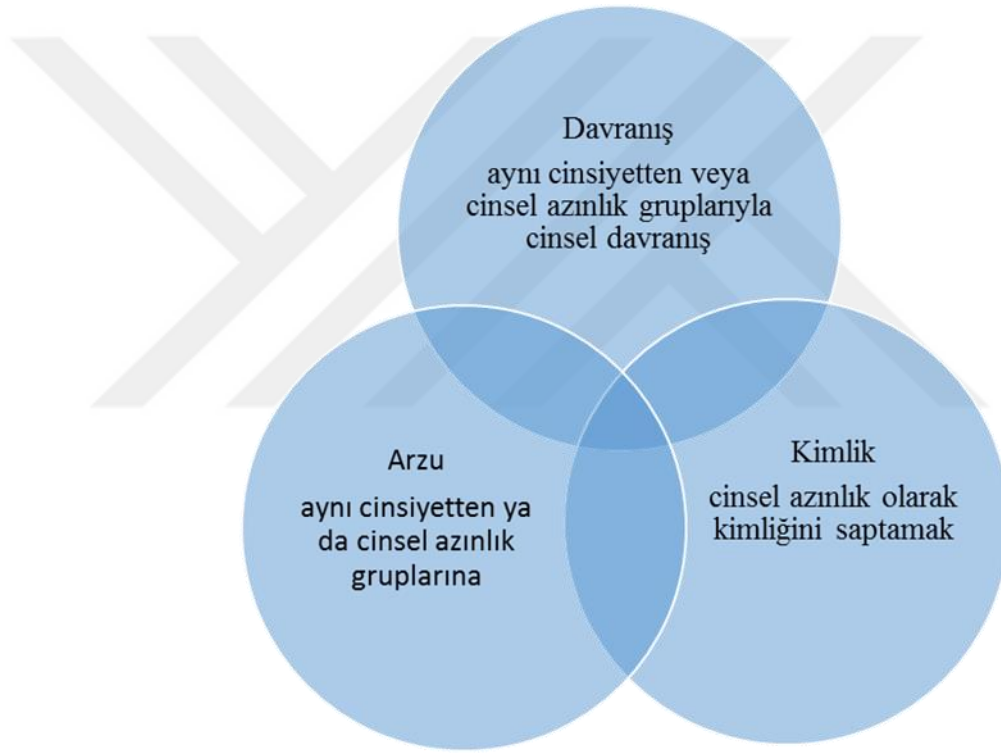
1.1.2.Cinsel Yönelim

Cinsel yönelim, “erkeklere, kadınlara ya da her iki cinsiyete karşı duygusal, romantik ve/veya cinsel çekimi; bir tanım ise bu çekimden doğan davranışları temsil eden bir kimliktir” (APA, 2015:862). Literatürdeki diğer benzer bir tanım ise “aynı ve/veya karşıt cinsiyete bireyin fiziksel ve /veya duygusal çekimine atıfta bulunulduğunda kullanılması tercih edilen terimdir” (<https://www.hrc.org/resources/sexual-orientation-and-gender-identity-terminology-and-definitions> erişim tarihi: 29.11.2018). Tanımlardan yola çıkılacak olursa cinsel yönelimin belirlenmesinde sadece cinsel davranışların belirleyici olmadığı görülebilir. Cinsel çekimin cinsel yönelimin belirlenmesinde etkili olduğunu vurgulayan çalışmalar da mevcuttur. LeVay’a göre cinsel yönelim seks için tercih ettiğiniz partnerlerin cinsiyeti ile ilgilidir. Kendimizle aynı cinsiyette, karşı cinsiyette veya her iki cinsiyette cinsel çekim yaratmak için bizi teşvik eden özelliktir (LeVay, 2011:1). Yogyakarta İlkeleri’nde ise cinsel yönelim “bireyin, kendi cinsine, karşı cinse veya birden fazla cinse karşı derin duygusal, romantik ve cinsel eğilim duyma ve bu cinsten bireylerle mahrem ilişkilerde ve cinsel ilişkide bulunma yeteneği olarak anlaşılmaktadır”(http://www.rightsagenda.org/attachments/479_Yogyakarta%20%C4%B0lkel eri.pdf erişim tarihi: 01.03.2018). Cinsel yönelim; her bireyin cinsel aktivitede bulundukları veya ilgi duydukları kişi veya kişilerin cinsiyetini ve bireyin kendini nasıl tanımladığıdır ve üç unsurunu içermektedir (<https://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/Yogyakarta-Review-SOGI-Definition.pdf> erişim tarihi: 05.06.2018).

- Kimlik: Bireyin, cinsel yönelimini nasıl tanımladığı ile ilgilidir. Eşcinsel, heteroseksüel, biseksüel ve aoseksüel v.b tanınmış batılı kimliğine ek olarak, bireyler kültürel olarak belirli terimleri veya cinsiyet kimliklerini belirten terimleri de seçebilirler. Örneğin, Hindistan'da, Hijra terimi cinsel yönelimi tanımlamak için kullanılmaktadır.
- Cinsel Davranış: Bireyin cinsel yönelimini cinsel davranışa göre sınıflandırılmasıdır. Cinsel davranış, bireyin cinsel ilişkiye girdiği partnerine bakılarak değerlendirilmektedir. Erkeklerle seks yapan erkek kategorisi, davranış temelli bir sınıflandırma olarak değerlendirilebilir.
- Cinsel Çekim: Cinsel çekim ve cinsel davranış genellikle, her zaman olmasa da birbirine karşılık gelebilmektedir. Cinsel çekim, bireyin çekim veya arzu duyduğu bireyin cinsiyetine göre değerlendirmek anlamına gelmektedir. Cinsel çekim

olduğunda her zaman cinsel bir davranış olmayabilir. Ayrımları anlamak; sağlık ve kişilik gelişimi konularıyla uğraşırken önemli olabilmektedir.

Venn şeması (Şekil:1.1), cinsel yönelimin bu üç yönünün nasıl etkileştiğini göstermektedir. Birey, kimliğine, çekimine ve davranışlarına bağlı olarak birkaç gruba girebilir. Bu tanım, henüz seks yapmamış bir biseksüeli, kadınlarla seks yapan bir heteroseksüel kadını (romantik çekim ve arzu olmayan durumlarda), erkeklere ilgi duyan ve erkeklerle seks yapan ama kendini queer olarak tanımlayan bir kadını, aseksüel bir kadını, seks işçiliği yapan bir erkek eşcinseli ve diğer cinsel azınlık gruplarını kapsamaktadır (<https://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/Yogyakarta-Review-SOGI-Definition.pdf> erişim tarihi: 05.06.2018).

Şekil 1.1 Cinsel Yönelimde Venn Şeması (Park, 2017)

En erken ve en önemli yapılmış olan cinsel yönelim kategorilerinden biri, Ulrichs tarafından 1860'larda yayınladığı bir dizi broşürde önerilmiştir (Carpenter ve Ulrichs'dan akt. Sell,1997:356). Ulrichs, sadece erkekleri tanımlamak için tasarladığı programda onları üç temel kategoriye ayırmaktadır(dionings, urnings ve uranodionings). Ulrichs, heteroseksüel e=dionings", eşcinseli "urnings" ve biseksüeli "uranodionings" olarak adlandırmaktadır (Ulrichs'dan akt. Sell, 1997: 357). Erken dönem araştırmalarda görmezden gelinen eşcinsel

kadınları Ulrichs “urningins”, heteroseksüel kadınları ise “dioningins” olarak tanımlamaktadır (Bullough’dan akt. Sell,1997:356).

Araştırmacılar tarafından heteroseksüelliği ve biseksüelliği tanımlamak için çok fazla terim kullanılmamış olmasına rağmen eşcinselliği tanımlamak için birçok farklı terim kullanılmıştır. Bu terimlere homojen aşk, kontraseksüellik, homoerotizm, tribadizm, cinsel terslik, interseksüellik, transseksüellik, üçüncü cinsiyet ve psikoseksüel hermafroditizm örnek olarak verilebilmektedir (aktaran Sell, 1997:357).

KaosGL tarafından cinsel yönelim heteroseksüellik, homoseksüellik ve biseksüellik olarak üç farklı şekilde tanımlanmış olduğu görülmektedir. (Kaos GL, 2016:6). Literatürde netleşmiş kavramsal tanım ve terim olmaması araştırmacıları da etkilenmekte, objektifliği zayıflattığı düşünülebilir.

1.1.2.1.Homoseksüellik (Eşcinsellik)

Ulrichs’ten bağımsız olarak, Karl Maria Kertbeny (Karl Maria Benkert), eşcinsel terimini 1869 yılında ilk kez kullanmıştır. Eşcinsellik terimi Gustav Jager (1884) ve Richard von Krafft-Ebing (1894) tarafından yapılan çalışmalarla yaygınlaşması sağlanmış ve daha popüler bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Bullough, 1990:10). 1892 yılına kadar eşcinsellik kavramı yerine “cinsel terslik” kavramı yaygın bir şekilde kullanılmıştır (Halperin, 1986:15).

Literatürde eşcinsellikle ilgili farklı disiplinlerde yapılmış birçok çalışma mevcuttur. Eşcinselliğin genetik etkileri olup olmadığı üzerine çalışmalar (Hamer, 1993), eşcinsel bireylerin farklı beyin yapılarına sahip olduğunu savunan araştırmalar (LeVay,1996), hayvanların eşcinsel ilişkileri üzerine yapılan çalışmalar (Mackay,2000), dinlerin eşcinselliğe nasıl baktığı, eşcinsel kültürün tarihsel olarak toplumlar nasıl şekillendiği gibi birçok çalışma mevcuttur. Bu kuramlar halen tartışılmaya devam etse de bu çalışmada eşcinselliğin olup olmadığına dair ya da nasıl olduğuna dair araştırmalara yer verilmemektedir. Zira çalışmanın ana eksenini oluşturan ikili cinsiyet sistemine ya da toplumsal cinsiyet normlarına uymayan bireylerin varlığını tartışmaya çalışmak çalışmanın amacıyla zıt düşmektedir.

“Eşcinsellik, tarih boyunca evrenselidir. Farklı toplumlar ve kültürler eşcinselliğe çok çeşitli tutumlar ile bakmış olsa da, herhangi bir tarihi alanda ya da dönemde eşcinsel deneyimlerin kaydı olmayan herhangi bir kültürü bilmiyorum” (Bullough, 1990:3-4). Bullough eşcinselliğin evrensel olduğunu vurgulamaktadır.

Eşcinsellikle ilgili yapılan tarihsel çalışmalara çok sık rastlanılmamaktadır. Eşcinsellikle ilgili tartışmaların çoğu tıbbi veya psikiyatrik tartışmalardan oluşmaktadır. Erken dönemde araştırma yapan psikiyatrist ve doktorlar öncelikli olarak eşcinselliğin nedenlerini, önlenmesi ve tedavi edilmesi ile ilgilenmekte; tarihe ve sosyal bilimlere yönelmek için çok az neden görmektedirler. Greenberg; bu görüşleri cinselliği sosyal bağlam içerisinde ele alınmasından yoksun bırakmakla eleştirmektedir (Greenberg, 1990:4).

Literatürde eşcinsellikle ilgili yapılan tarihsel çalışmalarda eşcinselliğin ilkçağlardan itibaren her toplumda görüldüğü bulgusuna ulaşılabilir. Eşcinsellik birçok kültürde “günah”, “ayıp”, “sapkınlık” ya da “hastalık” gibi olumsuz kalıp yargılara sahip iken ülkemizde de böyle düşünenlerin sayısının oldukça yüksek olduğu söylenebilir. Eşcinsellikle ilgili olumsuz tutum içinde toplumlar olduğu gibi olumlu tutumlara sahip toplumların olduğunu da gösteren araştırmalar mevcuttur. J.A. Symonds Eski Yunan’da eşcinselliğin toplum tarafından “soylu” ve “asil” olarak değerlendirildiğine dair materyalleri çalışmasında göstermektedir (Symonds’dan akt. Greenberg, 1990:4). Edward Carpenter de gezginler ve antropologların eşcinselliğe dair raporlarını incelediği çalışmasında eski çağlardaki insanların, eşcinselleri olağanüstü zihinsel ve ruhsal yeteneklere sahip olarak gördüklerini vurgulamaktadır (Carpenter’dan akt. Greenberg, 1990:4). Birçok toplumda da erkek eşcinsel² ilişkileri yaş veya nesile göre yapılandırılmıştır: yaşlı eş, aktif veya erkeksi olarak tanımlanan bir rol alırken genç erkek, pasif veya kadınsı olarak tanımlanan bir rol almaktadır (Humphreys’dan akt. Greenberg, 1990:26).

Kinsey, erkeklerin ve kadınların gençlik ve yaşlılık dönemlerindeki cinsel davranış biçimleriyle ilgili yapmış olduğu çalışmasının sonuçları bireyin kendini nasıl tanımlandığının önemini ve cinsel yönelimin belirlenmesinde sadece cinsel davranışının etkili olmadığını gösterir niteliktedir. Erkeklerin %37’sinin en az bir kere eşcinsel ilişki deneyimi olduğunu, %13’ünün heteroseksüel ilişki deneyimine göre daha fazla eşcinsel ilişki deneyimin olduğunu ve %4’ünün sadece eşcinsel ilişki deneyimi yaşadığını bildirmektedir. Benzer olarak, kadınlar ve lezbiyenler³ için daha düşük rakamlar vermektedir (Kinsey’den akt. Bulluogh,1990:3). Bireyler cinsel davranış olarak eşcinsel ilişkiler yaşamış olsalar da kendini kimlik olarak eşcinsel olarak tanımlamayabilmektedirler.

² Erkek eşcinsel (Gey): Gey kelimesi ve eşcinsellik bazı çalışmalarda birbiriyle aynı anlamda kullanılabilir. Örneğin; LeVay (2011), çalışmasında homoseksüel(eşcinsel) kelimesi yerine çalışmada gey kavramını kullanmıştır. Ancak günümüzde gey kelimesi daha çok erkek eşcinseller için kullanılmaktadır.

³ Lezbiyen: Kadın eşcinsel olarak tanımlanmaktadır.

Bayer'e göre eşcinselliğin statüsü; politik bir sorundur (Bayer,1987:4). Eşcinsel hareketi, 1960'ların ortalarında ve sonlarında feminist hareketlerden etkilenmektedir. Kendilerini bir azınlık olarak görmeye başlayan eşcinseller, kadınlar gibi cinselliğin baskın normlarına meydan okumaya başlamışlardır. Dolayısıyla cinsiyetçilik, kadınların ve eşcinsellerin cinsel arzularını kabul etmeyen erkek heteroseksüellerin gücünün ideolojik bir yansıması olarak algılanmaya başlanmıştır (Bayer, 1987: 8).

1.1.2.2.Heteroseksüellik

Heteroseksüellik, “karşı cinse duyulan normal bir arzu olarak tanımlanmaktadır”(Robert'dan akt. Jeannelle, 2018:153). İnsanların birçoğu heteroseksüelliği “normal ve sağlıklı olan” eşcinselliği ise “anormal ve sağlıklı olmayan” olarak algılamaktadırlar (Boswell,1990:20). “Rich için heteroseksüellik dayatılmış, yönetilmiş, örgütlenmiş, propaganda ile yaygınlaştırılmış ve güç ile sürdürülmüş bir şeydir” (Rich'dan akt. Wittig 2013:17). Heteroseksüellik bireylere toplumsal cinsiyet kalıplarıyla öğretilmiştir. Heteroseksüellik “doğal” ya da “normal” olarak algılandığından dolayı bireyler heteroseksüel olduklarını açıklama gereği duymamakta ve LGBT bireyler gibi açılma süreci (coming out) yaşamamaktadırlar. Bu bağlamda bakılacak olursa birçok toplumda heteroseksüellik varsayılan bir cinsel yönelimdir denilebilir. Wittig ise heteroseksüelliği “aterkil sistemdeki bir siyasal kurum olarak” ele almaktadır (Wittig,2013:60). Yine Wittig'e göre heteroseksüel toplum sadece LGBT bireyleri değil “tahakküm altındaki” herkesi ezmektedir (Wittig,2013:61). Dolayısıyla LGBT bireyler yaşamları boyunca tahakküm altında bir dizi sorunla karşılaşabilirler.

1.1.2.3.Biseksüellik

Biseksüellik, genellikle “birden fazla cinsiyete karşı bir çekimi” ifade etmektedir (Petford'dan akt. Barker vd., 2012:11). Aşağıdaki grupları ve daha fazlasını içeren şemsiye bir terim olarak da kullanılmaktadır.

- Kendilerini hem erkekler hem de kadınlar için çekici gören bireyleri,
- Çoğunlukla bir cinsiyete sahip olan ancak bunun özel, seçkin olmadığını kabul eden bireyleri,
- Cinsel kimliklerini zamanla akışkan veya değişken olarak yaşayan bireyleri,
- Cinsiyetine bakmaksızın, ilgilerini çeken insanların diğer yönlerini (kişiliklerini, davranışlarını vb.) dikkate alarak belirleyen bireyleri,
- Sadece iki cinsiyetin olduğu ve insanların birine, diğerine veya ikisine çekildiği fikrine karşı çıkan bireyleri (Bowes-Catton'dan akt. Barker vd., 2012:11) içermektedir.

Jones (2010:43), çalışmasında LGBT topluluklarının hazırladığı raporlarda bile biseksüel bireylere değinilmediği ve LGBT topluluğunda biseksüellerin görünmezliğini vurgulamaktadır. Angelides'e (2001:2) göre de biseksüellik aslında cinsiyet araştırmalarında hala kör bir noktayı temsil etmeye devam etmektedir.

Klein (1993), çalışmasında biseksüel bireylerin 4 farklı tipini tanımlamaktadır. Bunlar:

- Geçişteki Biseksüeller: Heteroseksüel bir kimlikten lezbiyen ya da gey olmaya ya da daha az sıklıkla lezbiyen ya da gey kimliğinden heteroseksüelliğe geçiş yapan bireyler,
- Tarihsel Biseksüeller: Şimdi eşcinsel ya da heteroseksüel olanlar ama geçmişinde biseksüel ilişkileri olan bireyler,
- Ardışık Biseksüeller: Hayatlarında farklı zamanlarda farklı cinsiyetten partnerleri olan bireyler,
- Eşzamanlı Biseksüeller: Aynı dönemde hem erkek hem de kadınlarla cinsel olarak aktif olan bireyler (Klein'dan akt. Jones, 2010:49) şeklinde tanımlamaktadır.

Bu tipoloji, insanların cinsel kimliğinin hayatları boyunca değişebileceğini açıkça bir göstergesi olarak değerlendirebilir. Belirli bir anda bir kişinin hayatındaki anlık görüntülerin, yaşam döngüsü perspektifiyle aynı kimliği veremeyeceği anlamına gelmektedir (Jones,2010:49).

Baird, Kinsey'in 1950'lerde yaptığı çalışmalara atıfta bulunarak "biseksüelliğin çok yaygın olduğunu ve neredeyse norm oluşturduğunu ve cinsel azınlık olmadığının söylenebileceğini" vurgulamaktadır (Baird, 2016:41). Baird'ın vurguladığı bir diğer nokta da biseksüel bireyler "heteroseksüellikleriyle değil, eşcinsellikleri" nedeniyle homofobiye ve dışlanmaya uğradıklarıdır (Baird, 2016:42).

1.1.3.Cinsiyet Kimlikleri

Cinsiyet kimliği, bireylerin kendilerini nasıl algıladıkları (erkek, kadın, ikisinin karışımı ya da hiçbirisi) ve kendilerine ne dedikleri yani en içteki ile ilgilidir. Kişinin cinsiyet kimliği, doğumda atanan cinsiyet ile aynı veya farklı olabilmektedir (<https://www.hrc.org/resources/sexual-orientation-and-gender-identity-terminology-and-definitions> erişim tarihi: 29.11.2018). Tobin ve arkadaşları yaptıkları çalışmada cinsiyet kimliğinin çok boyutlu olduğunu vurgulamaktadırlar (Tobin vd., 2010:608).

Cinsiyet kimliği özünde kişinin kendi cinsiyetini atfetmesidir. Toplumsal cinsiyet ve cinsiyet kimliğinin kıyaslanması birkaç soru ile anlaşılabilir. "Erkek misiniz, kadın mısınız?" ya da "Kendini ne olarak hissediyorsun?", "Başkaları tarafından nasıl kategorize edilirsiniz?" gibi sorularla anlaşılabilir. Bireylerin çoğu bu soruları yanıt arama gereği

duymamalarının nedeni öz benliğinde toplumsal cinsiyet ve cinsiyet kimliğini birbirinden ayırmak ve atfetmek için bir neden olmamasından kaynaklanmaktadır (Kessler ve McKenna, 1985:9). Cinsiyet kimliği ve ifadesi, her bireyin kendi cinsiyeti ile ilgili içsel deneyimini, görünüşünü, kıyafetlerini, stilini, tavırlarını ve kendilerini başkalarına nasıl ifade ettiklerini içermektedir(http://www.rightsagenda.org/attachments/479_Yogyakarta%20%C4%B0lkeleri.pdf erişim tarihi: 01.03.2018). Cinsiyet kimliği ve ifadesinin tanımı, aynı zamanda, toplumsal cinsiyetin oluşturulabileceği birkaç yönünü belirtmek gerekirse;

- Bir kişinin kendi cinsiyeti ile ilgili iç deneyimidir. Yani bir birey, içsel olarak, cinsiyetlerini başkalarına ifade etmese veya ifşa etmeseler bile, doğuştan atanandan farklı bir cinsiyette olabilmektedir.
- Bir kişinin konuşma, görünüş, kıyafet, üslup ve tavırlar yoluyla toplumsal cinsiyet ifadesidir.

Sosyal olarak atanan cinsiyet: Başkaları tarafından algılanan durumdur. Stigma, önyargı ve düşmanlıktan bahsederken, toplumsal olarak atanan cinsiyetin en önemli yönlerinden biri, başkalarının bir bireyi transseksüel olarak algılayıp algılamayacağı ya da bireyin konuşma dilinde “dönme”yi kullanıp kullanmamasını tanımlar (<https://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/Yogyakarta-Review-SOGL-Definition.pdf> erişim tarihi: 05.06.2018).

1.1.3.1. Karşıt Giysicilik (Cross-Dress)

İlk çalışmalarda seksologlar crossdress’i (karşıt giysiciliği), “cinsel tersliğin” bir alt kategorisi olarak ele almakta ve eşcinsellik ile ilişkilendirmektedirler. Yirminci yüzyılın başlarında seksolog Magnus Hirschfeld ve Havelock Ellis “transvestizm” ve “eonizm” kavramını, karşıt giysiciliği (crossdresser) de içerecek şekilde ele almaktadır (Magnus ve Havelock’dan akt. Meyerowitz, 2002:15). Karşıt giysicilik “Geçici olarak karşı cinsten biri gibi yaşamak için, o cinse ait giysilerin giyilmesi ve karşı cins gibi davranılmasıdır. Cinsiyet değişikliği özlemi yoktur”(KaosGL, 2018:9). Genel kullanımında travestilik terimi daha yaygındır.

Oysaki; toplumsal cinsiyete dayalı bir kıyafet yönetmeliği mevcuttur ve renklerle de ayırım pembe ve mavi olarak yapılır. Anne karnında bir kişinin biyolojik cinsiyeti belli olduğundan itibaren cinsiyetine göre kıyafetler alınmaya başlanmaktadır. Cinsiyete dayalı kıyafet ve süslemeler neredeyse her toplumda mevcuttur. Elbisenin görsel tanımlayıcı bir kod olarak kullanılması meselesini Eicher, Dress and Ethnicity kitabında ele almaktadır (Eicher’dan akt. Suthrell, 2004:16).

Karşıt giysicilik ile ilgili göz ardı edilen bazı unsurlar bulunmaktadır. Bu unsurlardan birincisi herhangi bir şekilde derinlemesine araştırılmayan kadından erkek için travestiliktir. İkinci olarak ise travestilik alanı genellikle “drag queen”⁴ performansı olarak bilinmektedir (Suthrell, 2004:42). Tüm bağlamlarda travestilik, cinsiyet ve toplumsal cinsiyet sınırlarını aşmak için bireysel maddi kültür unsurlarını kullanmaktadır. Suthrell, travestizmi, karşı cinsin alanı olarak algılanan kıyafetleri ve kişinin benliğinin görüntüsünü bilerek bilinçli bir şekilde karşı cinsin kıyafetlerini seçmek olarak tanımlamaktadır (Suthrell,2004:36).

1.1.3.2. İnterseksüellik

İnterseks, “hermafrodit” ve “psödohermafroditler” olarak adlandırılan insanları tanımlamak için kullanılan bir terimdir; genital ve ürüme organlarının erkek ve kadın bedenindeki standart biyolojik duruma uymayan kişileri temsil etmektedir (Meyerowitz,2002:10). Her iki cinsiyetin biyolojik organları ve niteliklerine sahip kişilerdir.

İnterseks bireyler ikili cinsiyet kalıplarına uymadıkları için doğumdan sonra doktorlar ve aileler tarafından bireylere bir cinsiyet ataması yapılır. Kessler çalışmasında “interseks olarak dünyaya gelen bebeklerin bedenleri en acımasız şekilde toplumsal cinsiyet sistemine tabidirler ve kültürlerine uygun şekilde toplumsal cinsiyet kurallarına göre oyulmuşlardır” ifadesine yer vermektedir (Kessler’dan akt. Hausmann, 2000:1472).

1.1.3.3. Transseksüellik

Transseksüeller sıklıkla interseksüellerle karıştırılmaktadır. Transseksüeller, interseks değildirler (Meyerowitz,2002:71). Transseksüel kelimesi literatüre ilk kez Hirschfeld tarafından 1923 yılında girmiştir (Hirschfeld’dan akt. Cohen-Kettenis vd., 1999:316). Christine Jorgensen⁵’ın basında yer almasına kadar transeksüelizm 1940’lar ve 1950’lerin başına kadar tıbbi bir müdahale olarak görünmemektedir (Meyerowitz, 2002:99).

1950’lerden beri transseksüelliğin tanımı hukuk, popüler kültür, sağlık ve bilim alanlarında tartışılmaktadır. Günümüzde, transseksüellerin eşcinsellerden farklı olduğu anlaşılmış olup eşcinsel bireyler nadiren cinsiyet değiştirmek istemektedirler (Meyerowitz,2002:10). Transseksüel bireyler, biyolojik cinsiyetine ait olmadıklarını beyan

⁴ Drag queen: Transseksüel ya da karşıt giysicilerden farklı olarak kadın kıyafetleri giyerek izleyiciler önünde sahne performansı sergileyen bireylerdir. Drag king tanımı ise erkek kıyafetleri giyerek sahne performansı sergileyen kadınlara denilmektedir. Drag queenler eşcinsel olabileceği gibi heteroseksüel de olabilmektedir. Ancak çoğunlukla gey kültürüyle özdeşleşmektedir (Moncrieff ve Lienard, 2017:2).

⁵ Amerika’da ilk cinsiyet geçiş ameliyatı olan kişidir.

eden ve cinsiyet disforisini gidermek için cerrahi müdahale isteyen kişiler olarak tanımlanmaktadır (Michel vd., 2002:353). İnsanların doğumda atanan cinsiyet karakterlerini değiştirmeyi umdukları koşullara işaret etmektedir. Bu tanımda bireyin ameliyat olup olmaması geçerlidir. Kendilerini transseksüel olarak tanımlayan bireyler genellikle cinsiyet değiştirmeye yönelik arayışlarını derin, uzun süredir devam eden, dayanılmaz bir özlem olarak tanımlamaktadırlar. Transseksüel bireyler diğer cinsiyette yaşamak ve öyle görünmek için bastırılmaz bir arzu duymaktadırlar (Meyerowitz,2002:37).

Michel ve arkadaşları (2002) transseksüel bireylerle ilgili yapılan çalışmaları incelemişler ve transseksüel vakalarının 4'te 3'ünden fazlasının dönüşümlerinden memnun olduklarını belirtmişlerdir. Memnun olmayan kişiler ise (4'te 1'inden azı) tatminsizliklerini cerrahi komplikasyonlara, iş kaybı, duygusal kopmalar ve sosyal ilişkilerde zorluklara bağlanabilir. Yapılan çalışmalar %1'inden az bireyin pişmanlık duyduğu ve intiharların %1'den daha az gerçekleştiğini göstermektedir. Yapılan ampirik araştırmalar ise cerrahi dönüşüm ile intihar arasındaki ilişkiyi doğrulamamaktadır (Michel vd., 2002:355).

1.1.3.4. Transgender

Günümüzde kullanılan dilde transgender kavramı transseksüelleri de barındıran şemsiye bir terimdir (Meyerowitz,2002:10). Transgender, atanmış biyolojik cinsiyet ile hissettikleri cinsiyet kimlikleri uyuşmayan, cinsiyet kimliğindeki farklılıkları içeren bireyleri kapsayan bir şemsiye terim denilebilir. Bu şemsiye terimi, erkek veya kadın olarak tanımlanan ikili cinsiyet yapısına uymadıkları düşünülen kişileri içermektedir. Bu kategorideki bireyler, yanlış cinsiyetteymiş gibi hissedebilirler, ancak bu algı, cerrahi ya da hormonal yeniden düzenleme isteği ile ilişkili olabilir ya da olmayabilir (APA, 2015:863). Transgender kavramı, transseksüellerin yanı sıra erkeksi ya da butch(maskülen görünümlü) lezbiyenleri, feminen eşcinsel erkekleri, heteroseksüel karşıt giysicileri, ibneleri⁶, topları⁷ da kapsamaktadır (Meyerowitz,2002:10). Kategoriler hava geçirmez bir biçimde değildir ve belli dereceye kadar sınırlar geçirgendir (Rubin, 1992, Akt; Meyerowitz, 2002). Transgender belli bir cinsel yönelimi ima etmez. Bu nedenle, trans bireyler heteroseksüel, gey, lezbiyen, biseksüel vb. olabilmektedir (<https://www.hrc.org/resources/sexual-orientation-and-gender-identity-terminology-and-definitions> erişim tarihi: 29.11.2018). Kısaca “trans” olarak adlandırılmaktadır.

⁶ Metinde “fairy” olarak geçen kelime lubunca da ibne olarak kullanılmaktadır.

⁷ Metinde “queens” olarak geçen kelime kadınsı giyinen geyleri, argoda ise top, ibne gibi tanımlara denk gelmektedir.

1.1.4.Ayrımcılık

Ayrımcılık, eşitsizlik ile bağdaşmakta kısaca bir kimseye “farklı ve eşit olmayan muamele olarak” tanımlanmaktadır (Çelenk, 2010:211). Göregenli, “ayrımcılığın önyargılardan beslenen bir dışlama, tahakküm ve yerleştirme mekanizması olarak anlaşılması gerektiğini” savunmakta, ayrımcılığı “insani” bir sorun olarak ele almaktadır (Göregenli, 2012:4).

Ayrımcı tutum ve davranışlarının arkasında bireye, gruba ya da topluluğa karşı “önyargılar ve kalıp yargılar” yer almaktadır. Göregenli(2012)’ye göre önyargı, “ön fikir ile yaklaştığımız kişi ya da gruplara karşı fiziksel veya sosyal mesafe koymamızı sağlayan ve ayrımcılığa yol açan tutumlardır” (Göregenli, 2012:22). Kalıpyargı ise bir bireye veya gruba karşı önceden oluşmuş izlenimlerle sahip olunan, şablonvari inançları içermektedir ve “kalıpyargılar sosyal sınıfları belirleyen beyindeki resimlerdir” (Lipmann’dan akt. Madran, 2012:32).

Ayrımcılık biçimleri örtülü ve çözülmesi zor, sosyal bilimsel açıdan kavramsallaştırma ve ölçme için problem teşkil etmektedir (Pager ve Shepherd, 2008:182). Ayrımcılığın; çok boyutluluğu, kesişimselliği uluslararası belgelerden CEDAW’da da yer almıştır (bk.Ayrımcılığın Hukuki Boyutu). Farklı azınlık kimliklere sahip olmak bireyin kontrolü dışındaki yapısal eşitsizliklere dönüşmekte ve yaşamları boyunca birden fazla risk altından olan gruplar olarak adlandırılmaktadır (Gans vd, 2009:728). Gerontoloji literatürde bu eşitsizlikler, “çifte tehlike” (Dowd ve Bengtson,1978:427) yaşlı ve LGBT olmak gibi ya da “üçlü tehlike” (Estes,2001:151) olarak adlandırılmaktadır. Üçlü tehlikeye ise yaşlı, LGBT ve yoksul olmak örnek verilebilir. Calasanti (2009:474-479) ise yaş, toplumsal cinsiyet ve cinsellik bölümünde LGBT’lerinde yaşadıkları eşitsizliklerden bahsetmektedir.

Ayrımcılık; ırkçılık, cinsiyetçilik, yaşçılık, homofobi, transfobi ve mekan ayrımcılığı vb. farklı biçimleri vardır ve bu bölümde yaşlı LGBT bireyleri etkilediğini düşündüğümüz, ageism, homofobi ve transfobi yer almaktadır. LGBT bireylerin kendilerini rahat ve ait hissedebileceklerini, ayrımcılığa uğramayacaklarını düşündükleri mekanları tercih etmektedirler. Genellikle bu mekanların, işletmecilerinin, çalışanlarının da LGBT birey ya da dostu olduğu gözlenmiştir. Mekanlar, günümüzde yaşlı olan LGBT bireylerin gençlik dönemlerinde internetin gelişmediği zamanlarda buluştuğu ve mücadelelerini başlattıkları yerler olarak kilit bir rol oynamaktadır. Yazılı olmayan kuralları işleterek mekanlarda kavga çıkarma gibi yollarla LGBT bireylerin dışarı atılması ve hatta mekana alınmaması gibi örnekler gözlenmiştir. Özellikle daha metropol şehirlerde Ankara, İstanbul, Antalya ve İzmir

gibi trans kadın seks işçilerinin belli başlı olarak çıktıkları yerler bulunmaktadır. Göregenli (2013:29) iktidarlarının kimin içeride kimin dışarıda olduğunu kontrol etmek için coğrafyayı ve fiziksel çevreyi” kullandıklarını ve böylelikle “yeniden inşa ettiklerini” vurgulamaktadır. Ankara Eryaman olayı mekansal ayrımcılığın bir göstergesi olarak gösterilebilir.

1.1.5. Ageism

Ageismi, literatürde ilk tanımlayan Butler (1969)’dır. Ageismi, cinsiyetçilik ve ırkçılık gibi ayrımcılığın başka bir çeşidi olarak tanımlayan Butler (1969) “yaşlı bireylere karşı sistematik önyargıları ve ayrımcılık olarak” açıklamaktadır (Butler’den akt. Arun ve Pamuk, 2014:20). Palmore ise ageismi sistematik bir ayrımcılık olarak tanımlamıştır (Palmore’den akt. <http://www.asaging.org/blog/history-ageism-1969> erişim tarihi:12.05.2019). “Toplumda çok az sayıda insan yaşa bağlı eşitsizliklerin farkındadır” (Palmore ve Manton’den akt. <http://www.asaging.org/blog/history-ageism-1969> erişim tarihi:12.05.2019).

Ageism, gerontofobinin gelişmiş halidir. Gerontofobi yaşlı bireylere karşı nedeni belli olmayan korku ve gereksiz yere nefret duymak olarak tanımlanırken; ageism daha kapsayıcı bir kavramdır (Palmore’den akt. Butler, 1975). Ageism genç jenerasyonların yaşlı bireyleri kendilerinden farklı görmelerine ve bu durum içten içe yaşlıların kişisel özelliklerinin aynı olduğunu varsayımlarına neden olabilmekte ve yaşlılık kavramı, “bunamışlık, kalıplaşmış tutumlar ve demode ahlak anlayışı ve becerilerle” eşdeğer biçimde kategorize edilmektedir (Butler, 1975:12). Yaşlı bireylerin kimliklerini ötekileştirmenin bir diğer yolu da sağlıklarını, kapasitelerini, sosyal ve bedensel ihtiyaçlarını, beklentileri ve refahları aynıymış gibi davranmaktan geçmektedir (Hugman’den akt. Fealy vd., 2012:10). Yaşlıları heterojen bir grup olarak değerlendirmemek ve o farklılıklarını göz ardı etmek olduğu söylenebilir.

Gençler tarafından önyargı, küçültme (küçük görme), ayrımcılık ve kalıpyargılara maruz kalan yaşlılar, kendi durumlarına ilişkin aşırı hassasiyet ve korumacılık gösterebilirler. Ageism ve yaş ayrımcılığına maruz kalan yaşlılar azınlık grup özelliği göstermeye başlamaktadırlar. Rose (1968)’a göre “Ezilen gruplar paylaştıkları ortak değer ve davranışlardan oluşan kendi içlerinde bir alt kültür oluştururlar” (Rose’den akt. Butler, 1975). Bu durum yaşlılarda özellikle kendi akranlarıyla sosyalleşme ve yaşama isteğini ortaya çıkartabilir (Butler, 1975:404).

Ageism gömülü düşünceler, söylenmeyen mitler, kalıpyargılar, imgeler içerebilir. Ageism; yaşlı bireylere yönelik bilinçli bir kasıt, kontrol veya farkındalık olmadan onlara yönelik olarak ortaya çıkan duygulardır (Levy ve Banaji’den akt. Macnicol, 2005:9). Ancak bu durum, demokratik ve etik anlamda bir suç teşkil etmektedir. Çünkü demokrasinin

temelinde varolan, bireylerin ırk, mezhep, cinsiyet ve yaş gibi grup özelliklerine bağlı olarak herhangi bir yargıda bulunulmaması maddesi ageism ile çışnenmektedir (Palmore, 1999:19).

Yaşlı bireylere yönelik ayrımcılığın, politik, bireysel, ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda etkileri bulunmaktadır. Yaşlıların ayrımcılığa maruz kalması, politik anlamda etik ve sosyal bir sorun olarak nitelendirilebilir. Bireysel olarak; ayrımcılığa uğrayan bireylerde moral bozukluğu, özgüven kaybı, hareketsizlik, sosyal izolasyon, fiziksel ve zihinsel gerileme görülür. Yaşlıların tecrübeleri, bilgileri ve kültürel kaynakları görünmezden gelinmektedir. Geleneksel toplumlarda bu kaynaklar daha rahat kullanılabilirken endüstrileşen toplumlarda birçok problemin sebebi yaşlı birey kaynağını yeterli olarak kullanamamaktan kaynaklanmaktadır (Palmore, 1999:7).

Yaşlılara yönelik ayrımcılığın politikalara yansıyan en temel örneklerinden biri emeklilik yaşının bireyin yeterlilik ve sağlık koşullarından bağımsız bir şekilde 65 yaş olarak belirlenmesidir. Palmore 65 yaşın diğer yaşlardan farklı olarak bireyin yeterliliğın kaybında bir sınır noktası olmadığını belirtmektedir. Bireyin yeterliliğının kaybı ya da kazanımın belli bir yaş ile ölçülemez olduğu Palmore(1999:5) tarafından vurgulanmaktadır.

Achenbaum, Haber ve Cole’a göre ileri yaş; hastalık ve ölümle özdeşleştirilmekte ve bakıma erişmenin temeli olarak yaş gösterilmektedir (Achenbaum;Haber; Cole’dan akt. <http://www.asaging.org/blog/history-ageism-1969> erişim tarihi:12.05.2019). Yaşlı bireylerin toplumda nasıl algılandıkları kültürden kültüre değışmektedir. Olumlu kalıpyargılarla ilgili çalışmalara Japonya’da Cheung ve arkadaşları tarafından yapılan çalışma örnek olarak verilebilir. Çalışmaya göre yaşlılar sorumluluk sahibi ve bilinçli kişiler olarak değıerlendirilmiştir (Cheung vd.,1999:147). Türkiye’de ise Türkiye Bilimler Akademisi tarafından ‘Yaşlılar ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri Projesi’ adlı çalışmanın bulgularına göre yaşlılar, kendilerini “hastalık sahibi olan, bitkin, güçsüz, kendi işlerini yardım almadan yapamayan, statü kaybı yaşayan kendilerini toplumdan soyutlanan kişiler” olarak görmektedirler (Türkiye Bilimler Akademisi Raporları’dan akt. Vefikuluçay, 2008:5).

İçselleştirilmiş ageism ise aynı grup içerisinde yaşlı bireylerin diğer yaşlı bireyleri marjinalize etmesi ve ayrımcılığa maruz bırakmasıdır (Gendron v.d., 2015:998). İçselleştirilmiş ageism; negatif sağlık çıktıları ile ilişkilendirilebilir. Negatif sağlık çıktıları; düşük yaşam beklentisi, yüksek kan basıncı, öz saygıda azalma, risk alma ve motivasyonda azalma olarak nitelendirilebilir (Gendron v.d., 2016:998). “Yaşlı bireyler diğer ayrımcılık türlerinde olduğu gibi kendilerine atfedilen kalıpyargı ve önyargılarına uygun davranabilirler ve bunu normal görmeye başlayabilirler” (Çayır, 2012:169).

Ülkemizde yaş ayrımcılığı veya yaşlı ayrımcılığı ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında öğrencilerin yaşlı ayrımcılığı üzerine tutumları (Vefikuluçay,2008:Soyuer vd., 2010), sağlık alanında (Bulut, 2016;Özdemir ve Bilgili, 2014; Yılmaz ve Özkan, 2010), eğitim alanında (Komşu, 2014), hukuk alanında (Zeytinoğlu,2012) ve bakım sektöründe (Arun ve Pamuk, 2014), derlemede (Çayır, 2012) örnek olarak verilebilir.

Butler'ın ageismi tanımlamasından bu yana dört yeni form almıştır. Bu dört formdan bir tanesi de günümüzde ageism, artık sadece ırkçılık ve cinsiyetçilikle karşılaştırılmamakta özellikle lezbiyen, gey, biseksüel, trans, queer bireylerle ilgili olan yeni gündemler ortaya çıkmaktadır (<http://www.asaging.org/blog/history-ageism-1969> erişim tarihi:12.05.2019).

1.1.6.Homofobi ve Transfobi

Homofobi literatürde ilk defa Weinberg (1972) tarafından tanımlanmış, “heteroseksüeller açısından eşcinsellere yakınlaşmaktan ya da yakın çevresinde bulunmaktan korkma ve eşcinseller açısından da kendilerinden nefret etme” tanımlanmıştır (Weinberg'den akt. Göregenli ve Karakuş, 2011:53). Marmor'a göre ise (1980) homofobinin her ne kadar eşcinsel bireylere yönelik olumsuz tutum ve davranışların katı ahlaki inançlar, cinsel cehalet ve eşcinsellik korkusu ile ilişkili olduğu varsayılsa da, bu tutum ve davranışların etiyolojisi bir bulmaca olarak kalmaktadır (Marmor, 1980:20).

Hudson ve Ricketts (1980) ise homofobi teriminin anlamının, eşcinselliğe yönelik herhangi bir olumsuz tutum, inanç veya eylemi içerecek şekilde genişlemesi nedeniyle seyreltildiğini dile getirmiştir (Hudson ve Ricketts, 1980: 358). Fyfe (1983)'de destekleyici bir biçimde, homofobinin geniş tanımının eşcinsel bireylere yönelik olumsuz tepkiler konusundaki anlayışımızı kısıtlamakla tehdit ettiğini savunmaktadır (Fyfe, 1983: 552).

Orta ve Camgöz, homofobi ile ilgili yapılan çalışmaları incelemiş, toplamda 35 tane makaleye ulaşmışlardır (Orta ve Camgöz, 2018:433). Bu çalışmada incelenen makalelerde görülen en önemli sonuç Türkiye'de homofobik tutum üzerine yapılan araştırmaların büyük çoğunluğunun nicel araştırma perspektifiyle ölçek kullanılarak gerçekleştirilmiş olmasıdır. Homofobik Tutum ölçeği, eşcinsel bireylere yönelik tutumları ölçmek için Hudson ve Ricketts (1980) tarafından geliştirilen 25 maddelik bir ölçme aracıdır. Sakallı ve Uğurlu (2001) tarafından uyarlanan 24 maddelik bir Türkçe form nicel araştırmalarda sıklıkla kullanılmaktadır (Sakallı, 2002: 113). Bir diğer ölçek ise; Herek (1998) tarafından geliştirilen 10 maddelik Lezbiyen ve Gaylere karşı tutum ölçeğidir. Bu ölçeğin türkçeye uyarlanması Gelbal ve Duyan (2006) tarafından gerçekleştirilmiştir (Gelbal ve Duyan, 2006: 573). Yapılan çalışmalar çoğunlukla meslek grupları (Akdaş- Mitrani, 2008: 27), öğretmenler (Saraç, 2012:

767; Sargın ve Cırcır, 2015: 19) ve öğrenciler üzerine (Sakallı, 2002: 566; Gelbal ve Duyan, 2006: 575; Çırakoğlu, 2006: 297) gerçekleştirilmiştir.

Bunun yanında nicel araştırmaların odağında olan bir diğer konu ise sporcularda homofobi varlığı üzerine yapılan araştırmalarda Sporda Homofobi Ölçeği kullanılmaktadır. Ölçek ilk olarak; Witecks-Combs Communications ve Haris Interactive isimli internet iki araştırma şirketi tarafından Amerika'da profesyonel spor kapsamında gay sporculara yönelik tutumun belirlenmesi amacı ile ortaya konulmuştur (Saraç, 2013:367). Türkçeye uyarlaması ise Saraç tarafından 2008 yılında yapılmıştır. (Saraç, 2008: 242). Bu ölçeği kullanarak Türkiye'de yapılan çalışmalar spor bilimlerinde okuyan öğrencilerin (Saraç ve Ebem-Rahim, 2009: 109; Korkmaz ve Ünal, 2015: 684, Saraç ve Toprak, 2017: 81) tutumlarını ölçmeye yönelik olarak ele alınmıştır.

Türkiye'de homofobiye ilişkin derleme çalışmaları ve nitel araştırmalar da bulunmaktadır. Set ve Altınok (2016) uluslararası literatürde LGB bireylerde bağlanma, öz anlayış ve içsel homofobi ile ilgili yapılan çalışmalar üzerinden gerçekleştirdikleri inceleme ile ruh sağlığı ile ilişkiler bağlamında önerilerde bulunmuştur. Öztürk (2011)'ün gerçekleştirdiği nitel araştırma kapsamında ise Türkiye'de yaşayan gey, lezbiyen ve biseksüel bireylerin işyerinde karşılaştıkları cinsel yönelim ayrımcılığı ele alınmıştır.(Öztürk, 2011: 10). Türkiye'de yaşayan genç eşcinsellerin karşılaştığı etiketleme ve önyargıları irdelemek üzere mülakatlar gerçekleştirmiştir (Bakacak ve Öktem, 2014: 811).

Transfobi ise; ilk olarak toplumsal cinsiyet normlarına uymayan bireylere duyulan nefret olarak tanımlanmıştır. Homofobiye benzer şekilde, eşcinsellere duyulan korku veya isteksizlik gibi transfobi, trans kadınlara, trans erkeklere, karşıt giyisicilere, ve transseksüellere karşı nefret hissini içerir (Weinberg, 1972: 110).

Diğer ayrımcılık türleri gibi transfobi için de Transfobik tutum ölçeği geliştirilmiştir. İlk olarak 2005 yılında Hill ve Willoughby tarafından geliştirilen Cinsiyetçilik ve Transfobi ölçeğinde 32 madde yer almaktadır (Hill ve Willoughby, 2005: 543).

Türkiye'de transfobi üzerine yapılan çeşitli çalışmalar bulunmaktadır. Çoğunlukla nitel araştırma teknikleri kullanılarak gerçekleştirilen çalışmalarda, trans bireylerin maruz kaldıkları transfobik tutumlar incelenmiştir. Karataş ve Buzlu (2018) transseksüel bireylerin sağlık hizmeti alırken yaşadıkları problemler üzerine yaptıkları çalışmada İstanbul'da yaşayan 110 trans birey ile mülakat gerçekleştirilmiştir (Karataş ve Buzlu, 2018: 72). Özcan Elçi (2018) ise 12 trans kadın ile yaptığı derinlemesine mülakatlar ve yaşam öyküsü tekniği ile elde ettiği veriler ışığında ayrımcılık, nefret suçları ve söylemi, homofobi ve transfobinin ideolojik, toplumsal, politik arka planlarını ele almıştır. (Özcan Elçi, 2018: 534). Aynı

zamanda Türkiye’de transfobi üzerine politik düzlemde tartışma gerçekleştiren çalışmalarda literatürde yer almaktadır (Bolat, 2016: 1095; Yılmaz, 2014: 169). Türkiye’de yaşanan ve kayda geçen homofobik ve transfobik nefret suçları üzerine bir rapor yayınlanarak konuya sivil toplum düzeyinde dikkat çekmiştir. Rapora göre nefret suçu vakalarının üçte ikisinde failer birden fazla kişi; dörtte birinden fazlasında 3’ten fazla kişi iken, saldırganların %17’si kamu görevlisidir (KaosGL, 2017: 18).

1.1.7. Ayrımcılığın Hukuki Boyutu

Eşcinsel, biseksüel ve translarla ilgili özel hukuksal düzenlemeler olmasa da ülkemizde ayrımcılıkla ilgili bir takım hukuki düzenlemelerin olduğu görülebilir.

Uluslararası mevzuata bakılacak olursa; Türkiye’nin taraf olduğu insan hakları belgeleri Tablo 1.1.’de gösterilmiştir. Tabloda yer alan sözleşmelerin hiçbirinde açıkça cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ifadeleri yer almamaktadır. Hazırlanan gölge raporlarda ya da konsey raporlarında bu konuya değinildiği görülmüştür. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi’nin 1. ve 2.maddesine göre:

Bütün insanlar özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğar. Herkes, ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasi veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayrım gözetmeksizin bu bildirme ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabilir (http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/h_rights_turkce.pdf erişim tarihi: 02.06.2019).

Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesinin denetim organı olan İnsan Hakları Konseyi hazırladığı raporda insan haklarının evrensel olduğunu ve LGBT bireylerle ilgili uygulanan ayrımcı davranışlardan dolayı endişe duyulduğunu, taraf devletin cinsel yönelim ya da cinsiyet kimliği nedeniyle uygulanan ayrımcılığa tahammül etmediğini açıkça ve resmi olarak belirtmesi gerektiğini dile getirmiştir (<https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/CCPR:C:TUR:1.pdf> erişim tarihi: 02.06.2019).

CEDAW Komitesi’nin 27 numaralı “Yaşlı Kadınların Kendilerinin ve İnsan Haklarının Korunmasına İlişkin” Genel Tavsiye Kararları’nın 13.maddesinde yaşlı kadınların yaşadığı ayrımcılığın çoğu zaman çok boyutlu olduğunu; yaş ayrımcılığın toplumsal cinsiyet, etnik köken, engellilik, yoksulluk, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği, göçmenlik durumu, medeni hal ve ailevi durum, okuryazarlık ve diğer ayrımcılık türleri ile birleştiğini vurgulamıştır (<https://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/docs/CEDAW-C-2010-47-GC1.pdf> erişim tarihi: 12.01.2018).

Tablo 1.1. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Sözleşmeleri(Birleşmiş Milletler, 2019)⁸

Kısa Adı	İsmi	Tarih
UDHR	İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi	10 Aralık 1948
ICERD	Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme	21 Aralık 1965
ICCPR	Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme	16 Aralık 1966
ICESCR	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme	16 Aralık 1966
CEDAW	Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi	18 Aralık 1979
CAT	İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi	10 Aralık 1984
CRC	Çocuk Haklarına Dair Sözleşme	20 Kasım 1989
ICMW	Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme	18 Aralık 1990
CRPD	Engelli Bireylerin Haklarına İlişkin Sözleşme	13 Aralık 2006

28 numaralı Genel Tavsiye Kararı'nda 18.maddesinde keşisimselliğin altını çizmekte, kadınların maruz kaldığı cinsiyet ayrımcılığının yanı sıra ırk, etnik köken, din ya da inanç, sağlık, sosyal statü, sınıf, yaş, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği gibi kadınları etkileyen faktörlerden bahsetmekte ve çoklu ayrımcılığın üzerinde durmaktadır (<https://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/docs/CEDAW-C-2010-47-GC1.pdf> erişim tarihi: 12.01.2018).

Bir diğer önemli uluslararası sözleşme ise İstanbul Sözleşmesi (Kadına Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye Dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi)'dir. İstanbul Sözleşmesi'nde cinsel yönelimden açık bir şekilde bahsedilmekte ve cinsel yönelim, cinsiyet kimliği ayrımcılığını yasaklamaktadır (http://kadincinayetlerininidurduracagiz.net/uploads/file/istanbul_sozlesmesi.pdf erişim tarihi:02.02.2019)

Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler tarafından LGBT bireylerin yasal hak ve özgürlükleri tanınmış olsa da henüz ülkemizde yasal açıdan böyle bir çalışma bulunmamaktadır (Yılmaz ve Demirbaş, 2015:231).Uluslararası sözleşmeler dikkate alınarak

⁸ Türkiye resmi internet sitesinden alınmıştır. <http://www.un.org.tr/humanrights/tr/birlesmis-milletler-insan-haklari-belgeleri> (erişim tarihi: 0106.2019).

LGBT bireylere karşı işlenen nefret suçlarıyla ilgili yasal düzenlemeler yapılması gerekmektedir (Cankurt, 2017:135). Özbek (2017:145) de halihazırdaki yasaların “cinsel yönelim ayrımcılığı tanımadan uzak olduğunu” ve yasalarda değişiklik yapılması gerektiğini vurgulamıştır.

Yogyakarta İlkeleri, bağlayıcı bir unsuru olmasa da önem teşkil etmekte, cinsel yönelim ve cinsiyet kimliğiyle ilişkili olarak uluslararası insan haklarının uygulanmasına dair ilkelerden (bk. Ek:6) bahsetmektedir (http://www.rightsagenda.org/attachments/479_Yogyakarta%20%C4%B0lkeleri.pdf erişim tarihi: 01.03.2018). 1991 yılında kabul edilen Yaşlılık İlkeleri’nde ise bağımsızlık, katılım, bakım, kendini gerçekleştirme ve itibar maddeleri yer almaktadır (<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OlderPersons.aspx> erişim tarihi: 09.06.2019). İtibar maddesinde “Yaşlı kişilere yaş, cinsiyet, ırk veya etnik köken, engellilik veya diğer durum ne olursa olsun adil davranılmalı ve ekonomik katkılarından bağımsız olarak değer verilmelidir” ifadesi yer almaktadır. Yogyakarta ilkelerinde ise yaşlı LGBT bireylerle ilgili herhangi bir madde yer almamaktadır. Hukuki olarak bağlayıcı unsuru olmasa da öneri teşkil eden hem yaşlılarla hem de LGBT bireylerle ilgili Birleşmiş Milletler raporları 01.01.2018-27.01.2018 tarihleri arasında incelenmiştir. Yapılan incelemede yaşlılıkla ilgili raporlarda lezbiyen, gey, biseksüel ve trans bireylere değinenler ve LGBT bireylerle ilgili raporlarda da yaşlılığa değinen raporlar aşağıda verilmiştir.

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konsey’i tarafından 2013 yılında hazırlanan raporda; Madrid Uluslararası Yaşlanmaya Karşı Eylem Planının Uygulanmasının (2012) benimsenmesinden bu yana Birleşmiş Milletler’de politika analizi ve yaşlanmaya yaklaşıma genel bir bakış sunmakta ve şu anda yaşlanmaya ilişkin tartışmaların ön planında olan dört sorun kümesini vurgulamaktadır. Bu dört sorun kümesinden biri de yaş ayrımcılığıdır. Yaş ayrımcılığı bölümündeki maddelerde LGBT bireylerden aşağıdaki maddede bahsedilmiştir:

Yaşın ayrımcılık için taban olduğu durumlara ek olarak, yaş; zaten hayatları boyunca ayrımcılıkla karşı karşıya olan gruplar için (kadınlar, göçmenler, ırksal azınlıklar ve lezbiyen, gey, biseksüel ve transseksüel bireyler gibi) ayrımcılığı arttıran bir faktör olduğu bilinci kabul görmeye başlamıştır (<https://undocs.org/E/CN.5/2015/4> erişim tarihi: 12.01.2018).

Birleşmiş Milletler, LGBT’lerde artan yaşın ayrımcılığı katmanlaştırdığını dile getirmiştir.

BM tarafından 2015 yılında hazırlanan “Cinsel Yönelim Ve Cinsiyet Kimliğine Bağlı Olarak Ayrımcılık ve Şiddet” raporunda; “Konut politikalarının, cinsel yönelim ve cinsel kimlik temelinde kiracılara karşı ayrımcı olmamasının sağlanması ve evsiz, yaşlı ve acil

durumlarda olan LGBT bireyler için, özel ilgi göstererek sığınma evleri kurmak” (<https://undocs.org/A/HRC/29/23> erişim tarihi: 12.01.2018) maddesi devletlere öneri olarak sunulmaktadır.

Bağımsız uzmanlar grubu tarafından 2016 yılında hazırlanan “Yaşlı Hakları” ile ilgili raporda; yaşlı bireylere yönelik mevcut uluslararası belgelerin uygulanmasını değerlendirirken, yaşlı haklarının korunması, geliştirilmesi ile ilgili mevcut yasaların uygulanmasında boşlukları ve en iyi uygulamaları tanımlamaktadır. Yasal, Kurumsal ve Politika Yapısı adlı bölümde “Spesifik yaşlı gruplara hitap eden programlar ve politikalar vardır; sokakta yaşayanlar, bir yöreye özgü insanlar ve lezbiyen, gey, biseksüel, transseksüel, interseks yaşlılar gibi” (<https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/147/83/PDF/G1614783.pdf?OpenElement> erişim tarihi: 12.01.2018) ifadesi yer almaktadır. İfadeden de anlaşılacağı gibi LGBT yaşlılarla ilgili özel politikalar geliştirmesinin altını çizilmektedir.

Anayasa’nın 10. maddesinde “herkes dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir” (https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf erişim tarihi: 30.05.2019). Aynı maddenin ek fıkralarına bakıldığında kadın ve erkeğin eşit haklara sahip olduğu ve yaşlılar, engelliler veya çocuklar için alınacak tedbirlerin eşitlik ilkesine aykırı olmadığı belirtilmiştir. Anayasanın 10. maddesi kapsayıcı bir nitelik taşımasına rağmen “cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği” ifadelerinin yer almaması, bu kapsayıcılık içerisinde LGBT bireylerin ülkemizde yasalar önünde görünmez olduğunu, yok sayıldığının bir göstergesi olabilmektedir. Özkan, maddedeki “cinsiyet” ifadesinin queer teoriden yola çıkarak zaten “cinsel yönelimi” de içinde barındırdığını ve eklenmesine gerek duymadığı dile getirmiştir (Özkan, 2017:71). Özkan ifadelerinde teorik olarak söylediklerine katılmakla beraber uygulamada kanunda cinsel yönelim ifadesinin yer almamasının ülkemizde yaşayan LGBT’ler açısından sorun teşkil etmekte olduğunu bilmekte ve eklenmesi gerektiği kanısındayız.

Anayasa’nın 17. maddesine göre ise “herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir ve kimseye kötü muamele, işkence ve eziyet yapılamaz”. Anayasa’nın 20. maddesinde “özel hayatın gizliliği” güvence altına alınırken 21.maddesinde ise “konut dokunulmazlığına” değinilmiştir (https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf erişim tarihi: 30.05.2019).

Demokrasilerde toplumsal azınlıkların temel hak ve özgürlüklerini koruma altına almanın en bilinen yöntemlerinden biri anayasalardır. Anayasalar toplumdaki çoğunluk ve azınlıklar arasındaki, güçlüler

ve güçsüzler arasındaki ilişkileri bir biçimde azınlıklar ile güçsüzlerin lehine bir biçime düzenleyebilirler (Yılmaz, 2014:170).

Yılmaz'ın da aktardığı gibi anayasal değişiklikler azınlık gruplarını korumak açısından önem teşkil etmektedir. Türk Ceza Kanunu'nda LGBT bireylerinin hakları açısından cinsiyet kimliklerine özel yer vermese de 122. maddesine göre:

Dil, ırk, milliyet, renk, cinsiyet, engellilik, siyasi düşünce, felsefi inanç, din veya mezhep farklılığından kaynaklanan nefret nedeniyle; a) Bir kişiye kamuya arz edilmiş olan bir taşınır veya taşınmaz malın satılmasını, devrini veya kiraya verilmesini, b) Bir kişinin kamuya arz edilmiş belli bir hizmetten yararlanmasını, c) Bir kişinin işe alınmasını, d) Bir kişinin olağan bir ekonomik etkinlikte bulunmasını, engelleyen kimse, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> erişim tarihi: 30.05.2019).

Cinsel yönelimleri ya da cinsiyet kimlikleri nedeniyle bireyler işe alınmadan ev kiralamaya kadar ayrımcılıkla ve nefret suçlarıyla karşılaşmaktadırlar. Araştırmamızın bulgularında da bireyler yaşadıkları ayrımcılık öykülerinde kamu hizmetlerinden yararlanırken, işe alınmada, ev alım ya da kiralama da yaşadıkları ayrımcılıklara değinmişlerdir. TCK 122.maddesinin ayrımcılık suçlarıyla ilgili “beklenen faydayı sağlayamadığını” ve “uygulamada güç olduğunu” belirtilmiştir (Karan, 2007:170-171).

Ülkemizde cinsiyet geçişine, yasal olarak hak tanınmakta ve Türk Medeni Kanunu'nun 40.maddesinde düzenlenmiştir:

Cinsiyetini değiştirmek isteyen kimse, şahsen başvuruda bulunarak mahkemece cinsiyet değişikliğine izin verilmesini isteyebilir. Ancak, izin verilebilmesi için, istem sahibinin onsekiz yaşını doldurmuş bulunması ve evli olmaması; ayrıca transseksüel yapıda olup, cinsiyet değişikliğinin ruh sağlığı açısından zorunluluğunu bir eğitim ve araştırma hastanesinden alınacak resmî sağlık kurulu raporuyla belgelemesi şarttır. Verilen izne bağlı olarak amaç ve tıbbî yöntemlere uygun bir cinsiyet değiştirme ameliyatı gerçekleştirildiğinin resmî sağlık kurulu raporuyla doğrulanması hâlinde, mahkemece nüfus sicilinde gerekli düzeltmenin yapılmasına karar verilir (<https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf> erişim tarihi: 30.05.2019).

İlgili maddede “üreme yeteneğinden sürekli bir şekilde yoksun bulunduğu” ifadesi yer almaktaydı ve bu durumun cinsiyet geçişini zorlaştırdığı ve insan haklarına aykırı olduğu yönündeki eleştiriler sonucu (Sert, 2015:262; Özkan, 2017:74; Kocabıyık, 2017:53), ifade 2018 yılında değiştirilmiştir.

Özetlemek gerekirse; ülkemizde eşcinsellik yasak olmamakla beraber, ayrımcılıkla ilgili bir takım yasal düzenlemeler bulunsa da LGBT bireylerin yaşadıkları sorunları çözmede

yeterli ve pratikte faydalı olmadığı söylenebilir. Politikaların ve yasal uygulamaların yetersizlikleri sonucu nefret suçları artmakta, trans ölümleri sıklıkla gündeme gelmektedir. Nitekim uluslararası sözleşmeler artık LGBT bireylerinin haklarına dikkat çekmekte ve taraf devletlerin yasalarını değiştirmesi gerektiğini söylemektedir. Birleşmiş Milletler'in yayınladığı komite raporlarında yaşlı LGBT bireylerin yeni yeni gündeme gelmeye başladığı ve ayrımcılığı katmanlaştıran bir durum olduğunu belirttikleri görülmektedir.

Son olarak burada değinilmesi gereken bir diğer önemli kavramda “eşit yurttaşlık”dır. Marshall (2001:33-35) yurttaşlığın “siyasi, medeni ve sosyal haklar” olmak üzere ilerleme kaydettiğini vurgulamaktadır. “Yurttaşlık, toplumun üyelerine bağışlanan bir statüdür. Bu statüye sahip olan herkes, haklar ve ödevler çerçevesinde tam bir eşitliğe sahiptir” (Marshall, 2001:34). Feministler kadın yurttaşlığı ile ilgili tartışmalar başlatmışlar ve önemli katkılar sunmuşlardır.

Feminist yurttaşlık anlayışının, biyolojik farklılık ve toplumsal eşitsizliği dengelemeye çalışırken eşitlik ve farklılık arasında kurduğu bağ, kültürel haklara duyarlı bir yurttaşlık anlayışına da, eşitlik ve farklılığı veya evrensellik ve tikelliği nasıl bir araya getirebileceğine dair bir yol gösterir. Feminist tartışmaların kültürel çoğunculuk tartışmalarına bıraktığı en büyük miras, farklılık ve eşitlik arasındaki kurduğu çok boyutlu ilişkidir (Ertan, 2018:227-228).

Yılmaz ise yaptığı çalışmasında LGBT bireylerin “eşit yurttaşlık mücadelesini” Türkiye’deki LGBT hareketin dönüşümü ve değişen siyasi dinamiklerle açıklamaya çalışmıştır (Yılmaz, 2014).

1.2.LGBT Bireylerle İlgili Yaygın Mitler

Mitler konusunda en önemli çalışmalardan biri Morrow tarafından gerçekleştirilmiştir.

Eşcinsellik, doğuştan gelen bir yönelim yerine bir yaşam tarzı tercihidir: Birçok insan, gey, lezbiyen ve biseksüel (GLB) bireyleri, “topluma aykırı” git.mek için bir seçim yapmış olarak algılar. Gey, lezbiyen ve biseksüeller kasıtlı olarak toplumun ahlakını baltalamak için bir yaşam tarzı seçtikleri düşünülür. Bu nedenle cinsel tercih yerine cinsel yönelim terimi daha uygundur. Tercih kelimesi, seçim veya seçim kolaylığı ve basitliği anlamına gelir iken yönelim kelimesi ise bir kişinin samimi ve sevgi dolu doğasının doğuştan gelen özüne işaret etmektedir (Morrow, 2006:4).

Eşcinsellik, insan çeşitliliğinin normal bir yönü değildir: İnsan çeşitliliği; ırk, etnik köken, cinsiyet, cinsiyet ifadesi, kültür, yaş ve cinsel yönelim gibi alanlarda insanlar arasındaki farklılıklar olarak temsil edilebilir. Eşcinsellik, tarih boyunca var olan doğal bir

olaydır (Boswell, 1980, Akt; Morrow, 2006). Amerika Birleşik Devletleri dışındaki birçok ülkede (Hollanda, Kanada, Danimarka, İsveç) tartışmasız olarak kabul görmektedir. Ayrıca, araştırmalar gey ve lezbiyenlerin fiziksel, zihinsel ve duygusal olarak heteroseksüel insanlar kadar normal olduğunu ortaya koymuştur. Amerikan Psikiyatri Birliği (APA), Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabında 1973 yılında eşcinselliğin artık psikiyatrik bir bozukluk olarak yer almayacağını duyurmuştur (Morrow,2006:4).

LGBT insanlar ahlak dışıdır: Bir kişinin cinsel yönelimi ve toplumsal cinsiyet ifadesi kendi içlerinde ahlaki açıdan birbirinden bağımsızdır. Bireyleri cinsel yönelimlerinden dolayı ahlaklı olup olmadığını değerlendirmemelidir. İncil’de, LGBT’leri ahlaksız olarak yargılamak için temeller olduğunu iddia edenler vardır. Oysa İncil, insanlar tarafından cinsel yönelim ve cinsiyet ifadesinin bilimsel bilgisinin olmadığı bir kültürel, sosyal ve tarihsel dönemde yazılmıştır (Morrow,2006:4-5).

Gey ve lezbiyenlerin çocukları istismar etme veya onları heteroseksüellikten eşcinselliğe dönüştürme olasılıkları daha fazladır: Gey ve lezbiyen insanların, çocukları heteroseksüel insanlardan daha fazla istismar etme ihtimali yoktur. Aslında, çocuklara yönelik cinsel istismar vakalarının büyük çoğunluğu, kız çocuklarını taciz eden erkekleri içermektedir. Gey ve lezbiyen bireylerin heteroseksüel çocuklarının cinsel yönelimlerini değiştirdiklerine dair bilimsel kanıt yoktur. Aslına bakılırsa, gey veya lezbiyen bireylerin çoğu heteroseksüel ebeveynler tarafından yetiştirilmiştir. Araştırmalar; gey ve lezbiyen ebeveynlerle büyüyen çocukların, heteroseksüel ebeveyn hanehalklarında yetiştirilen çocuklar kadar iyi yetiştirilmiş ve psikolojik olarak sağlıklı olduklarını göstermektedir. Ebeveynlerin kalitesi,cinsel yönelimleri yerine, çocukların refahını en çok etkileyen etken olduğu ortaya konmuştur (Morrow, 2006:5).

Eşcinsel ilişkilerde bireylerinin birinin kadınsı rollerde olduğu diğ erinin ise erkeksi rolleri benimsediği düşünülür: Bu efsane, bir kadın ve bir erkeğin samimi bir ilişki içinde olabileceğine dayanan heteroseksist bir varsayımından, bir kişinin “erkek rolünü” ve diğ erinin “kadın rolünü” benimsemesi gerektiğine inanan klişeye dayanır. Eşcinsel çiftler, heteroseksüel çiftlere göre, ilişkilerinde toplumsal cinsiyete göre tanımlanmış özel rolleri benimsemeleri çok daha az olasıdır (Morrow, 2006:5).

Transseksüel insanlar, gey veya lezbiyendir: Tüm trans bireylerin cinsel yönelimlerinde gey ya da lezbiyen olduklarını varsaymak bir hatadır. Trans bir kişinin cinsel kimliği gey, lezbiyen, biseksüel veya heteroseksüel olabilir. Cinsiyet kimliği, cinsel yönelimi dikte etmez. Transseksüel bireyler literatürde sıklıkla GLB bireylerine dahil edilirler, çünkü

GLB bireyleri gibi cinsel bir azınlık grubu oluşturlar ve cinsel azınlık statülerinden dolayı ayrımcılığa maruz kalırlar (Morrow, 2006:5).

Eşcinsel bireyler uzun vadeli, kararlı ilişkiler geliştirmezler: Eşcinsel birlikteliklerde uzun süreli ilişkiler de vardır. Gey, lezbiyen, biseksüel ve transseksüel bireylerin yanı sıra heteroseksüel bireylerde de uzun süreli olmayan ilişkiler mevcuttur. Amerika Birleşik Devletleri'nde eşcinsel çiftlerle, heteroseksüel çiftlere sunulan aynı yasal ve sosyal desteklere sahip olmadığı görülmüştür. Eşcinsel birlikteliklerin yasal olarak tanınmaması, yasaya göre eşit olmayan haklara bir örnektir (Human Rights Campaign, 2003'den akt. Morrow, 2006:5).

“Eşcinsel gündemi”, aile değerlerini baltalamak ve LGBT'lere “özel haklar” sağlamak için bir plandır: LGBT vatandaşlarının eşitlik için hareketlerine tepki olarak, muhafazakâr politik uzmanlar, “gey gündemi” terimini ortaya atmışlar ve zamanla Amerikan değerlerinin yapısını bozma ve toplumdaki diğer gruplara verilmeyen özel ayrıcalıklar elde etmek isteyen LGBT bireyler için kalıplaşmış bir terim haline gelmiştir. Bu sözde gündem, tam tersine, LGBT bireyler ve onların dostları tarafından, sivil hak ve sorumluluklarını güvence altına alma çabaları, zaten tüm LGBT olmayan Amerikalılara verilmiştir. Dolayısıyla, LGBT halkı için “özel haklar” gündemi yoktur; daha doğrusu, onlar için eşit haklar adına güçlü bir politik hareket vardır (Morrow, 2006:5).

1.3.LGBT Bireylerle İlgili İstatistikler

Genel popülasyonda eşcinselliğin yaygınlık oranı, hangi bileşenin değerlendirildiğine bağlı olarak %1 ile %21 arasında değişmektedir (Savin-William, 2006). “Dünyadaki kadınların yaklaşık yüzde %2'si (12 milyon) ve erkeklerin %4'ü (24 milyon) tamamıyla eşcinsel olarak yaşamaktadır” (Mackay,2000 Akt. Baird, 2016:26). Bu oranlar tahmin edilenin çok üstündedir ve hepsi yaygınlığın göstergesidir. Gates, (<https://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/Gates-How-Many-People-LGBT-Apr-2011.pdf> erişim tarihi: 05.06.2018) çalışmasında durumu kanıtlamaktadır:

- Amerika Birleşik Devletleri'ndeki yetişkinlerin tahmini olarak %3,5'i kendilerini lezbiyen, gey veya biseksüel olarak tanımlar iken %0.3'ü transgender olarak tanımlamıştır.
- Bu rakam yaklaşık olarak 9 milyon LGBT Amerikalının var olduğunu göstermektedir ve bu rakam New Jersey nüfusuyla neredeyse aynıdır.
- Kendilerini LGB olarak tanımlayan yetişkinler arasında biseksüeller küçük bir topluluğu oluşturmaktadır (lezbiyen veya gey olarak tanımlayanların %1,8'lik bir oranda %1,7'sini oluşturmaktadır).

- Kadınların kendilerini erkeklere göre biseksüel olarak tanımlaması büyük ölçüde daha muhtemeldir. Biseksüeller; lezbiyenlerin yarısından fazlasını içerir, incelenen dokuz araştırmanın sekizinde kadınlarda biseksüel nüfus daha fazladır. Bunun aksine eşcinsel erkekler 9 araştırmanın 7 sinde daha çok half gey⁹ ve biseksüel erkeklerden daha fazla orandadır.
- Yaşamının herhangi bir döneminde hem cinsine karşı cinsel davranış ve cinsel çekim yaşadığını bildirenlerin oranları, kendilerini LGB olarak tanımlayanların oranlarından önemli ölçüde yüksektir. Yaklaşık 19 milyon Amerikalı (%8,2) hem cinsiyetle cinsel davranışta bulunduklarını bildirirken yaklaşık 25,6 milyon Amerikalı (%11) en azından hem cinsine karşı cinsel çekimi kabul ettiklerini bildirmişlerdir.

LGBT popülasyonunu bilmek ve büyüklüğünü anlamak, bir dizi kamu politikalarını ve araştırma konularını bilgilendirmek için kritik bir ilk adımdır. Raporda vurgulan araştırmalar, büyük ulusal nüfus temelli araştırmalarda cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği sorularının uygulanabilirliğini göstermektedir. Eklenen bu sorular, ulusal, eyalet ve yerel data verilerinin oluşturulmasını ve LGBT topluluğunun daha iyi anlaşılmasını sağlamak için oluşturulan araştırmalarda kritik önem taşımaktadır. (<https://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/Gates-How-Many-People-LGBT-Apr-2011.pdf> erişim tarihi: 05.06.2018).

Türkiye’de ise ulusal araştırmalarda cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği sorulmadığından dolayı elimizde LGBT bireylerin sayısı ile ilgili veri bulunmamaktadır. Ancak bu durum Türkiye’de LGBT bireylerin olmadığını değil görmezden gelindiğinin bir göstergesi olabilmektedir. Bu nedenle Türkiye’deki LGBT bireylerle ilgili genelleyici nitelikte istatistikler bulunmasa da yapılan büyük çaplı araştırmaların fikir beyan edebileceğini düşünmekteyiz. SPOD (Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Araştırmaları Derneği) tarafından 2875 kişi ile gerçekleştirilen “Türkiye’de LGBT Bireylerin Sosyal ve Ekonomik Sorunları Araştırması”nın verileri incelenmiş ve özet halinde aşağıda sunulmaktadır:

Katılımcıların %90’nı kendini LGB olarak tanımlamakta iken %10’u ise trans olarak tanımlamıştır. Katılımcıların yarısı öğrencidir. İş yaşamında %78,3’ü açık; eğitimi aldığı mesleği yapmayanların oranı %5,8’tir. Araştırmaya katılanlarının %14,1’nin sağlık sigortası yoktur; % 43,2’si en az bir kere intihara düşmüştür. %7,2’si sağlık personeli tarafından cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimlikleri tedavi edilmeye çalışılmış, %7,6’sı ayrımcılığa uğrama korkusundan dolayı tedavi olmamakta ya da tedaviyi geciktirmektedir. Üniversite öncesi, eğitim hayatında cinsel kimlikleriyle olumsuz tutumla karşılaşanların oranları %67,4, üniversitede cinsel kimliklerinden dolayı ayrımcılığa %51,7’dir.

⁹ Kendilerini tam olarak biseksüel olarak tanımlamayan kişilere denilmektedir. <http://www.urbandictionary.com/define.php?term=half%20gay> (erişim tarihi: 26.02.2019)

Üniversite öncesi eğitim hayatını terk etmek zorunda kalanların %8,3 iken üniversiteyi terk etme zorunda kalanların %4,7'tir. %29,5 şehrin belli bölgelerinde yaşamaya mahkum edildiğini düşünmekte, %8,8'i cinsel kimliklerini bilen komşuları tarafından rahatsız edilmekte; %6,4'ü oturduğu konutuna cinsel kimliğinden dolayı fazla kira alındığını düşünmektedir. %57,9'u yakın çevresinde gidebileceği güvenli bir mekan olmadığını; %18,5'i toplu taşımada tacize uğradığını söylemektedir. %38,5 ailesinden en az bir kişiye açılmış, %22,5 ailesi tarafından olumsuz tepki ile karşılaşmamıştır. %6,6'ı ailesi tarafından şiddet görmüş, %3,2'si ölüm tehdidi almış ve %2,8'i evden atılmıştır (<https://spf.boun.edu.tr/sites/spf.boun.edu.tr/files/T.pdf> erişim tarihi: 06.05.2018).

1.4.Kuramsal Çerçeve

1.4.1. Ataerkillik, Kapitalizm, Cinsiyetçilik

“Ataerkillik, sosyal ve kültürel hayatın her parçasına sinmiş bir erkek egemenliğidir” (Ecevit,2011:14). Ataerkillik, erkek egemenliğini temel alan toplumsal yapıyı erkek referansı üzerinden oluşturan kadını ikinci cins kabul eden ve diğer cinsiyetleri yok sayan, pasifleştiren ve görünmez kılan bir konuma yerleştirmektedir. Güçlü, akıllı yapabilen olan erkeklik normlarıyla çocukluğundan itibaren eğitilir ve tüm toplumsal ve yaşamsal referanslar erkek cinsiyeti üzerinden sürdürülür. Ataerkillik, her ne kadar evrensel olsa da kültürel olarak değişkenlik gösterebilir:

Ataerkillik bir kurum olarak, sınıf ya da zümreler ne olursa olsun, feodal ya da bürokratik düzende olsun, bütün siyasal, toplumsal, ekonomik ve dinsel oluşumları etkileyecek güçte bir toplumsal değişmezlik niteliği taşıdığı halde, tarih ve coğrafya içerisinde büyük değişkenlikler gösterebilir (Millett, 1987:48)

Erkeklik ve kadınlık normlarının dışarı çıkılma durumunda hastalık, sapkınlık olarak değerlendirebiliyor. Günümüzde feministler sadece ataerkillik karşısında sadece kadınları değil LGBT'leri de savunmaktadırlar (Kundakçı,2013:66).

LGBT'lerin ilk ayrımcılığı, dışlanmışlıklara ve şiddeti ailesi içinde yaşamakta, ataerkil sistem ile ilk kez aile içinde karşılaşmaktadır. Ataerkillik aileden sonra okullarda, üniversitelerde, devlet ve sağlık kurumlarında, iş yaşamında toplumsal yeniden üretim gerçekleştiği için sürekli karşılarına çıkmakta ve mücadele etmek zorunda bırakmaktadır. LGBT bireylerin en fazla ayrımcılığa uğradığı durumlar sosyo-psiko-kültürel açıdan erkeklik normlarıyla kıyaslandığında ortaya çıkmakta öldürülmelerine kadar varabilmektedir.

Ataerkil kültür içindeki pek çok kod ve norm (aşk, cinsellik, evlilik, aile, ebeveynlik, hamilelik, annelik, çocuk sevgisi, cinsiyet kimlikleri vb) geri plandaki kadın korkusu, kadın düşmanlığı, anne-kadının iğrenleştirilmesi bağlamında açıklanabilir... Daha genel olarak heteroseksüel ilişki ve ataerkil aile

düzenini, hem ataerkinin yarattığı tüm çatışma, nefret, öfke, saldırganlık dinamiklerini yansıtan hem de bunları aşk, sevecenlik, haz, arzu, ihtiyaç, dayanışma, sorumluluk, bakım, kendini gerçekleştirme, birleştirme gibi olarak özgül bir biçime sokan çift değerli kurumlar olarak görmek gerekir (Özkazanç,2013:52).

Kapitalizm ve ataerkillik farklı kavramlar olsa da birbiriyle etkileşim içinde olan, “eşit ölçüde kapsamlı toplumsal ilişki sistemleridir”. Kapitalizmin ataerkil sistemi yeniden üretilmesini desteklediği söylenebilir (Cornell, 2016:82,83). Yazar aynı zamanda “kapitalizmin, toplumsal cinsiyet ilişkilerince yaratılan iktidar ve kar olanaklarından oluştuğunu” (Cornell, 2016:161) savunmaktadır.

Kapitalist sistem herşeyi pazarlayan kar için her yol mümkündür mantığıyla işleyen, insan bedenlerini, organlarını dahi alınan satılan hale getiren, tüm sağlık hizmetlerini pazara açan, yaşamsal temel ihtiyaçları parası olana sunan bir sistemdir. LGBT bireyler kapitalist sistemde sağlık hizmetlerine erişimde eşit yurttaşlar olarak hizmet alamadıkları söylenebilir.

İkili cinsiyet yapısı kadınlık ve erkeklik normlarına uymayan bireylerin sistemin dışarısında bırakmakta, dışlamakta, şiddet uygulamakta hatta öldürmekte ve heteroseksüelliği dayatmaktadır. Bu da günümüzün değişen sosyo-kültürel yapısını zorlamakta farklı yaşamları, cinsel yönelimleri ve cinsiyet kimliklerini engelleyici politikalar ve uygulamalarla görünmez kılmaya çalışmaktadır. LGBT bireyler dolayısıyla ağır baskı, şiddet, nefret söylemleriyle mücadele etmek zorunda bırakılabilmektedirler.

Cinsiyetçilik ise kısaca “bir cinsiyeti diğerinden üstün tutmak olarak” tanımlanabilir (Ecevit, 2011:7). Cinsiyetçilik genellikle günümüzde kadınlara uygulanan cinsiyetçi tutumları ifade etmek için kullanıldığı söylenebilir. Ancak Cornell (2016:101) “heteroseksüel cinsiyetçilik yani heteroseksizmin ve homofobinin, toplumsal cinsiyet ilişkilerinde kilit örüntülerden biri olarak görülmesi gerektiğini” vurgulamaktadır. Okutan ve Büyüksahin-Sunal (2011:74) yapmış oldukları çalışmada “erkeklerin kadınlara göre eşcinsellere karşı daha cinsiyetçi” olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Ataerkil, kapitalist ve cinsiyetçi bu üçlü yapının LGBT bireylerin yaşamlarında hayati önem taşıyan sağlık gibi hizmetlere ulaşmakta geri çekilmesine neden olabilmekte ya da daha ucuz, sağlıksız alternatif yolları seçebilmekte ve ölümle sonuçlanabilen durumlar ortaya çıkmaktadır. Çoklu ayrımcılığı, LGBT bireyler gündelik hayatta her an her alanda yaşamak zorunda bırakılmaktadır. Ancak her biri kendine özgü stratejilerle mücadele etmekte, yaşamlarını zorluklarla sürdürmekte, ancak tüm bu sistemsel yapılara karşı güçlü bir duruş sergiledikleri gözlemlenmektedir.

1.4.2.Yaşlılık

Yaşlanma, Dünya Sağlık Örgütü'nün 2015 yılındaki raporunda yaptığı yaşlı tanımı: biyolojik düzeyde, çok çeşitli moleküler ve hücrel hasarın kademeli birikimi ile ilişkili olmakla birlikte zamanla, bu hasar fizyolojik rezervlerde kademeli bir azalmaya, birçok hastalığın artma riskine ve bireyin adaptasyon yeteneğinde genel düşüşe yol açılmasıdır. (WHO,2015:225). Fakat bu değişim süreci doğrusal, tutarlı bir seyre sahip değildir ve yaş, değişimin temel unsuru olsa da bireyin çevresi ve yaşayış biçimi; yaşlanma sürecinin diğer belirleyicileridir (WHO, 2015:25). Raporda kalıplaşmış bir değer vermekten kaçınılarak; doğumda beklenen ortalama yaşam süresini geçmiş kişi olarak ifade edilmesi hızla artan ömür uzunluğuna bağlı olarak yaşlılığı standart bir kalıbın dışına çıkarmayı sağlamıştır (WHO, 2015:230). Yaşlanma bir süreç iken yaşlılık bir durumu anlatır.

Dünya nüfusu 21. Yüzyılın şartları ve imkânlarına paralel bir biçimde hızla yaşlanmakta; yaşlıların nüfus içerisindeki payları gün geçtikçe büyümektedir. Yaşanan hızlı nüfus değişimleri Dünya'nın önemli ve ortak bir gündemi haline gelmektedir. Birleşmiş Milletler tarafından hazırlanan raporda; Yaşlanmakta olan bir nüfusla ilişkili ekonomik ve sosyal değişimlerin “hiç kimse geride kalmayacak” teminatıyla hazırlık yapma olarak, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi'nde belirtilen hedeflere ulaşılması da dâhil olmak üzere, kalkınmadaki ilerlemeyi sağlamak için gerekliliğine vurgu yapılmıştır (UN, 2017:2). Raporda; demografik dönüşüm, nüfusun yaşlanmasının göz önüne alınması, yoksulluğun ortadan kaldırılması, sağlığın geliştirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği, istihdam ve sürdürülebilir çalışma koşulları, hem ülke hem de ülke dışındaki eşitsizliklerin azaltılması için kapsayıcı politikaların geliştirilmesinin önemi üzerinde durulmuştur (UN, 2017:2).

Dünya genelinde 60 yaş ve üzeri nüfus 2017 yılında 962 milyon iken 1980 yılında bu nüfus 382 milyondur. 2050 yılında yaşlı nüfusun 2.1 milyar olması beklenmektedir (UN, 2017:4). Türkiye'deki istatistiklere baktığımız zaman 65 yaş ve üstü toplumun %8,5'ini oluşturduğu görülmektedir (TÜİK,2018). Yaşlı nüfus oranının 2023 yılında %10,2'ye 2060 yılında ise %22,6'ya çıkması beklenmektedir (TÜİK,2018).

Gerontoloji bilimi, yaşlanmanın biyolojik, psikolojik ve sosyolojik yönleriyle ilgilenmektedir. Alan ondokuzuncu yüzyılın sonlarında hücrel yaşlanma (senescence) ile ortaya çıkmıştır. Hücrel yaşlanma, insanlarda ve diğer canlılarda ölüme yol açan düşüşü temsil etmekte, ölümü; doğal seleksiyonun bir süreci olarak görmektedir. 1930'lu yıllarda gerontoloji sadece yaşlanmanın biyolojik önünü ele almaktan çıkıp sosyal yönleriyle inceleyen bir alan haline gelmeye başlamıştır (Quadagno, 2014:4). Gerontoloji, multidisipliner bir alan olmakla beraber birçok bilimle beraber çalışmalar yürütmektedir. Bu

bağlamda LGBT gerontolojisi son 30 yıl içerisinde multidisipliner olmaya başlamıştır. LGBT hareketinin öncüleri, günümüzde yaşlılar ve onların sözlü tarihlerini toplamak önemli olacaktır. 10 yıl öncesine kadar araştırmalar özellikle LGBT bireylere odaklı değilse katılımcıların cinsel yönelimlerine, cinsiyet kimlikleri tanımlanmamaktaydı. LGBT gerontolojisi alanında yapılan çalışmalar, gelecek nesil yaşlıların tarihsel bağlamı haline gelecektir (Kimmel vd., 2006:15). LGBT gerontolojisi, toplumsal cinsiyet kalıplarına uymayan bireylerle ilgili yapılan çalışmaların genel bir şemsiye terimi olarak kullanılmaya başlanmıştır (Henning, 2016:135).

Arun, çalışmasında Türkiye’deki son 15 yılda yaşlanma ile ilgili literatürü incelemiş, yapmış olduğu analizler sonucunda; “ayrımcılık, toplumsal cinsiyet, cinsellik,yoksulluk, kırsal yaşlanma” temalarının çok fazla çalışılmazken “bakım, emeklilik ve sosyal güvenlik,yaşlılık algısı, toplumsal yaşlanma ve demografi” gibi temaların daha çok çalışıldığını göstermektedir (Arun, 2018:50-52).

1.4.2.1. LGBT’lerde Yaşlılık

ABD’de 65 yaş ve üzeri 1-3 milyon arası LGBT birey bulunmaktadır ve bu sayıların artması ve beklenen izdüşüm göz önüne alındığında multidisipliner araştırmaların odağı olmaması yaşlı LGBT bireyleri görünmez kılmaktadır (Harley ve Teaster, 2016:5). 2030 yılında Amerika’da 2 milyon ile 6 milyon arasında LGBT yaşlı olacağı tahmin edilmektedir(Cahill vd., 2000:8).

LGBT’lerde yaşlılık ırk, etnik köken (Hummer vd., 2004:88) cinsiyet (Calasanti ve Slevin, 2001:37) ve sınıf gibi eşitsizliğin sosyal yapılarının yaşlı yetişkinleri etkilediği ve azınlık alt gruplarının yaşlanmayla; farklı yaşlanma deneyimlerini tecrübe ettikleri bilinmektedir (Dannefer ‘den akt. Van Waganen vd., 2013:1). Bu bağlamda bakıldığı zaman yaşlı LGBT bireylerin yaşlanma deneyimlerini farklı tecrübe edebilecekleri söylenebilir.

Literatüre bakıldığı zaman birçok çalışmada LGBT bireylerin gerontolojik çalışmalarda görmezden gelindiği görülmektedir (Orel,2004:58; Grossman, 2008:52; Knauer, 2016:5-6; Ramirez-Valles,2016:200). Brown ise LGBT yaşlıların sadece gerontolojik çalışmalarda değil queer çalışmalarda da görünmez olduklarının altını çizmiştir. Gerontolojideki homofobi ve heteroseksizm, queer teoride ise ageismin (yaş ayrımcılığı) tahrik ettiğini savunmaktadır (Brown,2009:65-66).

Gerontoloji alandaki ilk araştırma Kelly’in doktora çalışmasıdır. Kelly, bu araştırmasını 1972 yılında Amerika Gerontoloji Topluluğu toplantısında sunmuş ve yılın en iyi doktora tezi olarak seçilmiştir (Kelly’den akt. Kimmel vd., 2006:2).

LGBT yaşlılar da heteroseksüel yaşlılar gibi homojen bir grup değildirler. Farklı ırk, cinsiyet, etnik köken ve sosyal statüye sahip olabilirler. Örneğin; bazı LGBT bireyler evli ve çocuk sahibi iken bazı LGBT bireyler değildirler. Bu bağlamda LGBT bireyleri tek bir kategori olarak gruplandırılmaz. LGBT yaşlılar ile heteroseksüel yaşlılar arasında farklılıklar ve benzerlikler olabileceği gibi LGBT yaşlıların alt grupları arasında da farklılıklar ve benzerlik olabilmektedir (Mabey,2011:58; Emlet, 2016:21).

LGBT yaşlılar da tüm yaşlı bireylerin maruz kaldığı yalnızlık, ageism, finansal zorluklar ve sağlık problemleriyle mücadele etmek zorunda olduklarını belirtmek yanlış olmayacaktır. Ancak bu zorluklar LGBT yaşlıların cinsiyet kimliği/ cinsel yönelimine bağlı olarak daha da katmanlaşmakta ve sosyal dışlanmalar, ekonomik engeller, hizmete ve sağlığa erişimdeki engeller daha da derinleştiği araştırmalarla ortaya konmaktadır <http://www.chicagohomeless.issuelab.org/resources/1018/1018.pdf> (erişim tarihi: 19.02.2019).

LGBT bireyler daha fazla psikolojik sıkıntı, finansal istikrarsızlık, bakıma sınırlı erişim ve barınma eşitsizlikleri yaşamaktadırlar (Robinson-Wood ve Weber,2016:66). Tüm bu eşitsizliklerin yanı sıra LGBT bireyler sağlık hizmetleri, eğitim, barınma, sosyal hizmetler, kolluk kuvvetleri gibi yaşamın her alanında ayrımcılığa maruz kalmaktadırlar (Cahill vd., 2000:17). LGBT yaşlılar için heteroseksizmle mücadele yaşlılıkta sağlık, refah ve mutluluk için ciddi tehdit oluşturabilir (Cahill vd., 2000:17). Yaşlılıkta aile merkezli sosyal geleneklerin ve aile politikalarının ve uygulamaların getirdiği sınırlamalar doğrultusunda eşitsizlikler artmaktadır (de Vries ve Gutman2016:46).

SAGE (Services & Advocacy for GLBT Elders) tarafından 2014 yılında yapılan “45-75 Yaş Arasındaki LGBT Yaşlı Bireylerin Deneyim ve Tutumları” Araştırmasında LGBT olmayan 519 yaşlı bireye karşın; 1857 LGBT yaşlı birey ile görüşülmüş ve karşılaştırmalı olarak şöyle sonuçlar elde edilmiştir:

- 3 LGBT yaşlıdan biri yalnız yaşarken (%34), LGBT olmayan yaşlıların ise %21'i yalnız yaşamaktadır.
- 3 LGBT yaşlıdan biri yaşlandıkça kendini daha yalnız hissettiğini ifade ederken (%32), bu oran LGBT olmayan bireylerde %19'dur.
- LGBT olmayan bireylerin % 25'ine karşın, LGBT olan bireylerin %42'si gelecekte toplumdan dışlanmaktan korktukları için emeklilik dönemleri için para biriktirdiklerini belirtmişlerdir.
- 60-75 yaş arasında yer alan LGBT yaşlıların %40'ı sağlık hizmetlerini aldıkları kurumlarda cinsel yönelimlerini gizlediklerini ifade etmişlerdir.

- LGBT olmayan bireylerin % 27'sine karşın, LGBT bireylerin %40'ı onlara destek sunacak ilişki ağlarının giderek küçüldüğünü ifade etmişlerdir (<https://www.sageusa.org/wp-content/uploads/2018/05/sageusa-out-visible-lgbt-market-research-full-report.pdf> erişim Tarihi: 15.03.2019).

Araştırmanın bulguları yaşlı LGBT bireylerin LGBT olmayan yaşlılara göre birçok alanda daha fazla ayrımcılığa uğradığını gösterir niteliktedir. Literatürü LGBT bireylerin yaşlılık dönemlerinde karşılaştıkları sorunlar açısından özetleyecek olursak gelir düşüklüğü, sağlık ve bakım hizmetlerine erişimde sınırlılık, sosyal izolasyon, ageism ve yalnızlık olarak belirtilebiliriz.

Hash ve Rogers (2013:252)'a göre bu zor deneyimler LGBT bireyler için bir dizi sorun yaratabilirken ayrıca LGBT olmayan akranlarına göre eşsiz yeteneklerini geliştirmeye veya güçlü yanlarının ortaya çıkmasına yardımcı olabilmektedir. Hash ve Rogers, LGBT bireylerin yaşlanma ile ilgili zorluklara rağmen yaşlıların başarılı bir şekilde sosyal ağlar geliştirdiklerini ve açılma sürecinde (coming out) güçlü bir kimlik duygusu geliştirdiklerini ileri sürmekte; daha güçlü bir benlik bütünlüğüyle olumlu bir öz kimlik geliştirerek damgalanmaya ve ayrımcılığa başarılı bir şekilde cevap verdiklerini vurgulamaktadırlar. Bu bağlamda değerlendirildiğinde LGBT bireylerle ilgili yapılan çalışmaların sadece sorun odaklı bir anlayıştan ziyade; çok boyutlu bir yaklaşımla tartışılması, araştırılması gerektiğini söyleyebiliriz.

Kimmel ve arkadaşları(2006:6,7), gerontoloji alanındaki LGBT yaşlılar üzerine çalışmaları tarihsel olarak incelemişlerdir. Yaptıkları inceleme sonucunda üç ana tema belirlemişlerdir:

- 1) Genel yaşlı popülasyonunda olduğu gibi LGBT yaşlı popülasyonunda da geniş bir çeşitlilik bulunmaktadır. Farklı sınıftan, etnik kökenden ve yaşam statülerinin her bir bileşiminden bireyler bulunmaktadır. Nitel görüşme tekniği ile yapılan araştırmalarının birçoğu bu çeşitliliği ortaya çıkarmıştır. Ancak araştırmalar genellikle iyi eğitilmiş kadın ve erkeklerden oluşan ve kent bazlı olarak kalmışlardır. Etnisite, ırk ve kırsal alan örneklemeleri nadiren dâhil edilmiştir.
- 2) Cinsel yönelim kişinin cinsel davranışlarına göre değil, kalpten bir mesele olarak değerlendirilmelidir. Örneğin; bazı bireyler kendilerini lezbiyen, gey, biseksüel veya trans olarak tanımlarken; hem cinsinden ya da karşı cinsinden ilişkileri yaşadıkları hayatları olabilmektedir. Birey heteroseksüel bir yaşam sürerken eşcinsel ya da biseksüel olabilir ya da tamamen cinsiyet değiştirebilir. Bir eş, çocuk veya torun varlığı cinsel yönelimi ifade etmemektedir.

- 3) Sosyal değişim ve tarihsel kohort kesişimi derindir, daha önceki nesil LGBT yaşlılar Amerika’da emeklilik dönemine giren LGBT yaşlılardan çok farklı olabilir. Bu nedenle günümüzde LGBT yaşlıların durumlarını anlamak için önceki dönem LGBT çalışmalarını okumak önemlidir (Kimmel vd., 2006:6-7). Bu bağlamda bakılacak olursa yapılacak çalışmaların interdisipliner ve tarihsel bir perspektif ile çalışılmasının önem teşkil ettiğini söyleyebiliriz. LGBT yaşlıların hayatlarının sadece LGBT olmakla değil aynı zamanda ırk, toplumsal cinsiyet ve diğer toplumsal koşullar tarafından da şekillendiği vurgulanmaktadır (Adams, 2016:95).

Heteroseksizm, homofobi ve transfobi LGBT yaşlıların gerek yaşamlarında gerekse yaşlı bakım hizmeti sağlayıcılarından dışlanma karşısında; tek bariyerleri değildir (Cahill vd., 2000:18). Maruz kaldıkları bir diğer ayrımcılık da ageismdir. Ageism, yaşları nedeniyle insanların değer kaybına uğraması, dışlanması ve ayrımcılığa uğramasıdır. Ageism, tıpkı ırkçılık, cinsiyetçilik, homofobi ve transfobi gibi sistematiktir (Cahill vd., 2000:18). Ageism, LGBT topluluklarında marjinalleştirilmiş ve damgalanmış bir grubun daha fazla azınlık hissine kapılmasına neden olabilmektedir (Harley and Teaster, 2016:5). Knauer ise ageism ve homofobinin gey ve lezbiyen yaşlılarda kimliklerini gizlemelerine neden olabileceğini vurgulamaktadır (Knauer, 2016:55). Witten’a göre anekdotal kanıtlar LGBT bireylerin yaşlandıkça “dolaba geri dönme” yani tekrardan kimliklerini gizleme yoluna gittiklerini göstermektedir. Kendilerini transgender bireyler olarak tanımlayan kişilerin, bazı uyguladıkları operasyonları (örneğin; memeden silikon çıkarma gibi) geri çekme eğilimleri olabilir (Witten, 2012:4).

Yaşlı LGBT bireyler eşcinselliğin “günah”, “cinsel sapkınlık” ve “akıl hastalığı” olarak görüldüğü bir dönemde büyümüşlerdir. LGBT popülasyonun pedofillerden oluştuğu düşüncesi ya da geleneksel aile yapısı için bir tehdit unsuru olarak görülebilmektedir. Diğer yaygın mitler ise LGBT bireylerin alt gruplarına aittir. Örneğin; gey erkekler HIV veya AIDS’lidir veya yaşlı LGBT bireyler çekici değildir.(Harley ve Teaster, 2016:6). Genel olarak bugünkü orta yaşlı ve yaşlı eşcinsel erkekler ve lezbiyenler gençlik dönemlerinde toplumsal olarak izole edilmişlerdir (Kimmel ve Sang, 1995: 190; Reid, 1995:234-235). Zira Türkiye’de durum her ne kadar benzerlik gösterse de homofobi açısından LGBT bireylerin gençlik ve yetişkinlik ve yaşlılık dönemleri arasından fark olduğunu söyleyemeyiz. Türkiye Değer Araştırması(https://www.academia.edu/9620697/T%C3%BCrkiye_De%C4%9Ferler_Atlas%C4%B1_2012 erişim tarihi: 06.04.2019) sonuçlarına göre katılımcıların %87’si eşcinsel komşu istememekte ve ülkemizde homofobinin sanılan tersine çok yüksek bir oranda olduğu

görülmektedir. Bu durumda bireyler gerek gençlik dönemlerinde gerek de yaşlılık dönemlerinde kimliklerini gizleme yoluna gidebilirler.

Türkiye’de yaşlı LGBT ile ilgili çalışmalar ancak son yıllarda yapılmaya başlanmıştır. Tablo 1.3’te yapılan çalışmalar görülebilir.

Çağlar (2017), yapmış olduğu çalışmada “LGBTQ hareketinin geçiş mekanizmalarının anlamlamaya çalışırken yaşlı kesimin görünmezliğini vurgulamış”, Bourdieücü perspektifle ele almıştır. Alan araştırmasını “LGBTQ hareketin erken dönemlerini gözlemiş aktivistlerle” gerçekleştirmiştir (Çağlar, 2017). Göçmen ve Yılmaz, 10 farklı şehirde (Adana,Ankara,Edirne, Eskişehir, Gaziantep, İstanbul, İzmir, Mersin, Trabzon) odak grup görüşmeleri yapmışlar ve 18 yaş ve üzeri 139 kişi ile görüşmüşlerdir. “Türkiye’deki LGBT+ kişilerin sosyal ve ekonomik sorunları araştırması” bulgularına göre; görüşmecilerin yaşlılık dönemleriyle ilgili kaygıları; yalnızlık, maddi zorluk, emekli olamayacağını düşünmek, bakım desteğini alamamaktır (Göçmen ve Yılmaz, 2018:431-439). Ancak yapılan çalışmada yaş grupları arasındaki fark verilmemiştir. Bu çalışma ile alan araştırmamızın bulguları benzerlik göstermektedir. KaosGL Derneği’de 2018 yılında “Yaşlılık” adlı dosya hazırlamıştır.

Tablo 1.2. Yaşlı LGBT konusunu ele alan çalışmalar

Yazar	Tür	Yıl	Çalışmanın İsmi
Berkant Çağlar	Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi	2017	Topluluğun Ayrışması: Türkiye’de LGBTQ Yaşlıların Görünmezliğinin İzini Sürmek
Seda Kocabıyık	Bildiri Sunumu	2017	LGBT Bireylerin Yaşlılık Dönemine İlişkin Kaygıları
İpek Göçmen ve Volkan Yılmaz	Kitap Bölümü	2018	Kapsayıcı Yurttaşlığın İzinde: Türkiye’de LGBT+ Kişilerin Yaşlanmaya İlişkin Kaygıları ve Bu Kaygıların Kurumsal Kökenleri
Seda Kocabıyık	Bildiri Sunumu	2018	Yaşlılıkta Olağandışı(!)lığı Çalışmak:Saha Deneyimlerinin Paylaşımı ve Dünya’da LGBT Yaşlılık Çalışmaları Üzerine Değerlendirme

1.4.1.1.1.Lezbiyen, Gey ve Biseksüellerde Yaşlılık

Orel (2004:58), gey, lezbiyen ve biseksüel (GLB) yaşlı nüfusu artıyor olsa da bu büyüyen nüfusun ihtiyaçlarını ve endişelerini anlama ve belirleme konusunda çok az çaba sarf edildiğine dikkat çekmiştir.

Ageism ve homofobi; gey ve lezbiyen yaşlılarının kimlikleri ve endişelerini kamuoyundan gizlemelerine neden olabilmektedir (Knauer, 2016:6-7). Ancak aynı cinsiyetteki ilişkilerde yasal birliktelik için medeni haklara sahip olunması Amerika Birleşik Devletleri, Kanada, Avustralya ve bir çok Avrupa ülkesinde LGBT bireyler üzerinde büyük bir etkisi olan sosyal bir değişimi getirmektedir (Kimmel vd., 2006:7) Türkiye’de ise henüz yasal evlilik veya birlikte yaşama sözleşmesi gibi yasal haklar mevcut olmasa da, sosyal değişim gerçekleştiğinde dünya genelinden çok büyük farklar olmayacağı tahmil edilmektedir.

Kelly (1977), Los Angeles’te 16-79 yaş arası toplamda 241 eşcinsel erkekle yaptığı çalışmasında eşcinsel olmanın yaşlılık döneminde sorunlara yol açtığına dair çok kanıt olduğunu, toplumsal damgalanmanın yaşlanan eşcinseller için sorunlara neden olabileceğini dair kanıtlar olduğunu aktarmıştır. Kelly’in bu çalışması var olan mitlerin ortadan kaldırılması yolunda önem teşkil etmektedir.

Literatürde erkek eşcinsellerle ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında zaman vurgulanan bir diğer nokta ise şudur: “Orta yaşlı erkek eşcinseller için “iş iştenden geçmiş” değil midir?” (Simpson, 2015:1). Eşcinsel erkeklerin “hızlandırılmış yaşlanma” yaşadıklarına dair bazı göstergeler mevcuttur, yani kendilerini daha erken yaşlarda kronolojik yaşlarından daha yaşlı olarak görmektedirler (Reid, 1995: 228). Bu algıdan dolayı özellikle eşcinsel erkek kültüründe bireyler 30 yaşından sonra kendilerini yaşlı hissedebileceklerine değinilmiştir (Duncan ve Barret’den akt. Simpson, 2015:1; Fassinger ve Arseneau, 2007:26). Lezbiyenlerin ise orta yaş ve yaşlanmaya daha fazla özgürlük ve tatmin duygusuyla yaklaştıkları, erkek eşcinsellere göre daha geniş sosyal çevreler içinde bulunma eğiliminde oldukları vurgulanmıştır (Baron ve Cramer’den akt. Cahill vd., 2000:16). “Hızlandırılmış yaşlanma” konusunda Türkiye’de de benzer bir durum olduğu söylenebilir. LGBTİ jargonunda 40-55 yaş arasına “balamoz” (yaşlı), 55 yaş ve üzerine ise “püri balamoz” (çok yaşlı) denilmektedir (Güner,2018).

Yapılan çalışmaların genellikle gey ve lezbiyen bireylerin yaşlılıkları ile ilgili olduğu görülmektedir. Kendilerini biseksüel olarak tanımlamış yaşlı kişiler hala önemli damgalanmalara maruz kalmaktadırlar ve bir grup olarak eşcinsel erkeklerden veya lezbiyen kadınlardan daha az görünür durumdadırlar (Chung’dan akt. Witten, 2012:20). Çalışmanın eksiklerinden biri de biseksüel bireylere ulaşılabilmesi olmuştur.

1.4.1.2.1.Trans Bireylerde Yaşlılık

Trans bireyler de LGBT’lerle benzer sorunları yaşamaktadırlar. Transfobik bir dünyada sistematik bir baskı, nefret söylemi ve şiddetle karşı karşıya kalmaktadırlar.

Barınma, eğitim, sağlık hizmetlerine erişimde sorunlar yaşamaktadırlar (<https://psychologybenefits.org/2015/03/09/invisibility-squared-the-challenges-of-living-as-a-transgender-older-adult/> erişim tarihi: 14.04.2019). Gerontoloji literatüründe LGBT topluluğundaki “T” sessizdir ve transgender yaşlanma deneyimini görünmez kılmaktadır (Persson, 2009: 634). Trans bireyleri içeren ya da yaşlı transların endişelerini inceleyen çok az çalışma bulunmaktadır (Witten’den akt. Cahill vd., 2000:7). Cahill (2000:7), var olan bu çalışmaların küçük bir grubu kapsadığını ırk ve ekonomik çeşitliliği yansıtmadığını vurgulamıştır.

Trans bireyler cinsiyet uyum operasyonunu geçirmemişlerse sağlık hizmeti sağlayıcılar ya da banyosunu yaptıracak bakıcılarının bilgisiz olması; onları rahatsız edebilmektedir. Bu durum trans yaşlıların bu tür hizmetleri kullanma olasılıklarını düşürebilmektedir. Alay konusu olmak yerine hayat kurtarıcı acil tıbbi müdahaleyi reddetmeyi dolayısıyla kendilerini ihmal etmeyi seçebilmektedirler (Cook-Daniels, 1998: 42).

2017 yılında gerçekleştiren Amerikan Geriatri Psikiyatri Yıllık Toplantısı’nda trans yaşlanmaya dikkat çekilmiş ve disiplinler arası bir yaklaşıma odaklanılmıştır (Jhonson vd., 2018:719-720). Trans yaşlılar, na-trans (trans olmayan) yaşlılarla karşılaştırıldığında zayıf fiziksel sağlık, engellilik, kaygı ve depresif belirtiler, ayrımcılık ve damgalanma, sigara ve alkol kullanımının daha yüksek riskleri ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Önemli sağlık eşitsizliklerine rağmen bazı kanıtlar transseksüel yaşlı yetişkinler arasında çabuk iyileşme özelliğine/ dayanıklılığa işaret etmektedir (Jhonson vd.,2018:719-720).

2010 yılında gerçekleştirilen Amerika Ulusal Transgender Ayrımcılığı Araştırması’nın bulgularına bakıldığında her yaştan trans bireyin sağlık alanında ayrımcılığa uğradığı görülse de yaş ilerledikçe önemli farklılıklar olduğu görülmektedir. Araştırmanın sonucunda sağlık ve bakım politikalarında yeni ihtiyaçların olduğu vurgulanmıştır (Kattari ve Hasche,2016:294). Duchency ve arkadaşları ise sağlık ve bakım alanındaki olumlu gelişmeler ile toplumdaki farkındalık ve kabullenme ile beraber trans bireylerin yaşlanma şansını ve daha yaşlı yetişkin trans olma şansını arttıracakları dile getirmektedirler (Duchency vd., 2018:2).

Yaşlı transların daha önceki yaşam dönemlerindeki uğradıkları ayrımcılık ve transfobi fiziksel ve zihinsel olarak sonraki yaşamlarını etkilemektedir (Siverskog, 2014:387). Literatüre bakıldığı zaman özellikle yaşlı transların sağlığa erişimi ve bakımla ilgili ihtiyaçları ya da yaşadıkları sorunların üzerinde durulduğunu söylenebilir.

1.4.3.Eleştirel Gerontoloji

Yaşlanma teorileri, tüm bilimsel teoriler gibi, daha geniş tarihsel eğilimlerden etkilenmiştir. Bu eğilimler, temel araştırma gündeminin oluşturulmasına yardımcı olmuş ve takip edilmesinde kullanılacak yöntemi etkilemiştir. Özetlemek gerekirse, bu teorilerin genel olarak mikro veya makro olarak nitelendirilebileceğini görüyoruz ve tarihte ilerledikçe, yaşam seyri süreçlerine yapılan vurgu daha belirgin hale gelmektedir (Quadagno,2014:67).

1970’lerde ve 1980’lerde yaşlanmanın bir “sorun” olduğuna odaklanan inanç kültürleri politika ve uygulamayı etkilemeye devam etmiştir. Toplum hizmetlerinin büyümesini teşvik eden ve bakıma ihtiyaç duyan yaşlıların mekânsal ayrılmasının geleneksel vurgusuna güvenmeye devam edilmiştir (Ray, 2013:140).

1980’den ve 1990’ların sonuna kadar uzanan eleştirel gerontolojinin ilk aşaması, bir dizi disiplin perspektiflerinin (Örn: Marksist yaklaşımlar, çatışma teorisi ve Frankfurt okulu gibi) uygulanması üzerine inşa edilmiştir (Phillipson,2009:616). Eleştirel teori, eleştirel gerontoloji için bir başlangıç noktası sağlamaktadır. Çağdaş eleştirel bir teori, Frankfurt okulunun yüzyıl ortasında etkilenmeye başlayan kıta felsefi ve politik hareketleriyle ilişkilidir (Luborsky ve Sankar, 1993:441).

1980’lerin sonlarında ise yaşlanma deneyiminin biyolojik ya da bireysel özelliklerle olduğu kadar; ekonomik ve sosyal faktörlerle de belirlendiğini kabul eden eleştirel perspektiflerin geliştiği görülmektedir (Estes ve Phillipson’dan akt. Phillips vd., 2010:119).

Eleştirel gerontolojinin savunucuları, yaşlanma üzerine yapılan araştırmaların, popüler kültürden ve modası geçmiş teorilerden alınan görüntülere eleştirel olmayan güvenilirlik üzerine kurulu olduğunu iddia etmektedirler (Quadagno,2014:66). Eleştirel gerontolojinin dayanakları ise; yaşlanmanın politik ekonomisi¹⁰ ve feminist yaklaşımdandır.¹¹ Ancak küresel güçler; yaşlıların günlük yaşamları için politika ve programları nasıl etkilediğini göz önünde bulundurmak için bu perspektifleri genişletmektedir (Baars vd.,’dan akt. Quadagno,2014: 66).

¹⁰ Yaşlanmanın politik ekonomisi: Politik ekonomi teorisi, yaşlanma üzerindeki yapısal etkileri vurgulamaktadır. Yaşlanmanın nasıl tanımlandığını ve nasıl bakıldığını/davranıldığını anlamak için güç ilişkilerine gömülü sosyal mücadelelerin uygunluğunu vurgulamaktadır (Estes’dan akt. Quadagno,2014:64). Bu odaklanma, yaşlanmayı fiziksel sağlık ve sosyal rollerdeki değişikliklere uyum süreci olarak gören psikolojik yönelimli teorilerden farklıdır. Politik ekonomi yaklaşımı, yaşlılığın doğasını sosyal olarak inşa edilmeyi ve güç mücadeleleri yoluyla yaratılmayı anlatmaktadır. Kapitalist bir ekonomide, siyasi ve ekonomik güçlerin toplumsal kaynakların sınıf, ırk, etnisite veya toplumsal cinsiyet temelinde eşitsizliği koruyan ve arttıran şekillerde nasıl dağıtıldığına dikkat çekilmiştir (Quadagno, 2014:64-65).

¹¹ Feminist teori: Feminist teorinin temel amacı toplumun cinsiyetlendirilmiş doğasını aydınlatmaktır (Quadagno, 2014:65). Feminist gerontoloji, toplumun yaşlanan kadınlara ve erkeklere verdiği yanıtı eleştirmektedir. Feminist gerontolojinin amacı, çeşitliği belgelemek ve çeşitliliğe değer verilen bir sosyal gündem oluşturmaktır (Hooyman vd.,2002:5). Güç ilişkileri erkeklere kazanılmamış bir avantaj sağlar iken kadınları dezavantajlı kılmaktadır. Bu bağlamda feminist gerontoloji, iktidar ilişkilerini ortaya koymak ve nasıl bağlantılı olduğunu anlamak için dezavantajlı gruplar perspektifinden incelemeyi ve bilgilerini ayrıcalıklı kılmayı savunmaktadır (Calasanti, 2004: S306).

Eleştirel gerontoloji yaklaşımında; yaşlanmanın bir sorun olarak nitelendirilmesi anlayışına karşıt bir bakış açısı geliştirilmeye çalışılmıştır. Eleştirel gerontolojik perspektifin temelini özgürlük, sosyal adalet veya eşitliği vurgulayan; resmi söylemlerle çelişen biçimde çalışan yapısal mekanizmalara verilen tepkiler oluşturmaktadır. Yaşanan sorunların, yaşlanmanın kaçınılmaz sonuçlarından veya bunlardan muzdarip yaşlı kişiler veya yaşlananların sorumsuz eylemlerinden kaynaklanmadığı veya sadece şans eseri oluşmadığı, kalıcı ve sistemik bir karaktere sahip olduğu vurgusu yapılmaktadır. Eleştirel gerontoloji, toplumsal düzenin; belirli çıkarların ve grupların diğerlerinden üstün tutulduğunu belirten bir çatışma perspektifinden çıkmaktadır (Baars ve Phillipson, 2013:2).

Eleştirel gerontoloji “yaşlıların durumunu doğal veya kaçınılmaz olarak gören bireysel ve toplumsal psikolojik süreçlerden ziyade; toplumsal yapısal güçlerin ürünü olarak” görmekte ve diğer gerontolojik perspektiflerden farklılaşmaktadır (Estes’den aktaran Hudson, 2009: 535).

Eleştirel gerontoloji alanında çalışan araştırmacılar, yaşlanan insanların karşılaştığı ana sorunların biyolojik yaşlanmanın kaçınılmaz bir sonucu olmadığını, ancak sosyal kurumlar ve ekonomik ve politik güçlerin işleyişi yoluyla inşa edildiğini iddia etmektedirler (Phillipson ve Walker; Baars’dan akt. Baars ve Phillipson, 2013:2). Yaşlanma ile ilgili önemli sorunların (yetersiz gelir, kötü konut ve sağlık gibi) “bireyselleşmesi” eleştirel gerontolojinin gelişmesine neden olan konulardan biridir. Yaşlanan insanların yaşayabileceği herhangi bir soruna karşı biyomedikal indirgemecilik ve “Bu sizin yaşıınız” mantrasıdır (Baars ve Phillipson, 2013:2).

Eleştirel gerontolojiye önemli katkı sağlamış olan Baars ve Phillipson çalışmasında yaşlanmayla ilgili üç sonuçtan söz etmektedir (Baars ve Phillipson, 2013:11-23). Temel başlangıç noktası, yaşlanan insanların da diğer vatandaşlar gibi olduğunun kabul edilmesi olmalıdır. Ancak bu, yaşlanmanın bireyler ve toplumlar veya kültürler için derin sonuçları olan önemli bir süreç olmadığı anlamına gelmemektedir.

- a) Yaşlanma ile ilgili önemli sonuçlardan birincisi, makro düzeyde önemli bir gelişme olan demografik değişim (özellikle daha uzun yaşam beklentisi) ile siyasi ve kültürel küreselleşme alanındaki eğilimlerin etkileşiminden kaynaklanmaktadır. Ulusal toplumun sınırlarını birbirine bağlı bir dünyaya bırakmak, kültürel çeşitlikle ilgili sorulara, yaşlanmanın ne anlama geldiğine ve kimi; yaşlı olarak kabul ettiğimiz konusunda farklı anlayışlar getirmektedir. Geleneksel emeklilik ve emeklilik sistemleri tarafından belirlenen sınır 60/65 yaş olarak ele alınmaktadır. Ancak bazı kıtalarda, (özellikle Sahraaltı Afrika gibi), yaşlılık 50’den başlayarak

veya daha erken tanımlanabilmektedir. Yaşlılığın başlangıcını ve emeklilik sistemlerini belirlemek kültürel olarak kendine özgü bir süreçtir.

- b) İkincisi, değişen yaşam alanlarına ve gittikçe artan çeşitlilikteki yaşam dünyalarına ilişkin çalışmalar, yaşlanma alanındaki çalışmalar için önemli bir endişe olmaya devam etmesidir. Buradaki soru, farklı yaşam evreleri arasındaki sınırların tutulmasıyla ve daha açık, esnek yaşam tarzlarına yönelik eğilimlere karşı çıkma arasındaki gerilimle ilgilidir.
- c) Üçüncüsü, aynı zamanda tüm vatandaşlarının refahını artırma sorumluluğunda olan refah devletinin orijinal vizyonuna yeniden bağlanması da söz konusu olabilmektedir. Kapitalizmin kamu hizmetlerini metalara dönüştürme eğilimi, 21. yüzyılın ilk on yılında çok uluslu şirketlerin sağlık ve sosyal bakım sistemlerine daha fazla nüfuz etmesiyle büyük ölçüde hızlandırılmıştır. Küreselleşmenin dinamikleri, en savunmasız hale gelen yaşam dünyalarını korumak için yeni çabalar gerektirmektedir. Kanıtlar, en yoksul yaşlıların en kötü şekilde etkilendiğini, düşük gelirli gruplara yönelik fon hizmetlerinin yetersiz fonlamaya ve potansiyel olarak kapanmaya en savunmasız durumda olduğunu göstermektedir.

Eleştirel gerontoloji “sosyal gerontolojiye daha değerli bir yaklaşım, sadece yaşlanmanın sosyal yapısını anlamak için değil, onu değiştirmek için de bir taahhüt” (Phillipson ve Walker, 1986:280).

Phillips ve arkadaşlarına (2010:206) göre ise, eleştirel gerontoloji yaşlanmayı hem sosyal eşitsizlik hem de yaşlanmanın hümanist tarafına odaklanarak daha iyi anlayabileceğimiz zengin bir çerçeve sunmaktadır.

Eleştirel perspektifler, yaşlanma konusundaki görüşlerin ve deneyimlerin sosyal gruplar arasındaki derin güç dengesizliklerini ve eşitsizliklerini yansıtan ekonomik ve sosyal süreçler yoluyla ele alındığını ve sosyal olarak inşa edildiğini kabul etmekte ancak bu yapıların “sosyal olarak görünmez” olduklarına dikkat çekmektedir (Kendig ve Browing, 2010:467).

Eleştirel gerontolojinin, temel hedefi yaşlıların her türden tahakküm biçiminden kurtulmaları sorunu ile ilgilidir. Bu nedenle, eleştirel gerontoloji, yaşamın son aşaması için olumlu idealler de dahil olmak üzere, özgürleştirici sosyal değişim için olasılıkları belirlemekle ilgilenmektedir (Moody, 1993:xv).

Eleştirel gerontoloji, baskın paradigmalarda uzun süre belirgin görünen şeylere meydan okumak anlamına gelmektedir. Bu nedenle eleştirel gerontoloji sürekli olarak eleştiriye girmekte, daima bildiklerimize ve onu nasıl bildiğimize meydan okuyarak, “Evet,

ancak” sorusunu soran, kabul edilemez ve problemsiz olanın altına ve ötesine bakmaya çalışmaktır (Holstein ve Minkler, 2007:26). Baskın geleneksel paradigmaların içerisinde eleştirel gerontolojinin yaklaşımı cinsiyetçi yaklaşımları içine alması gerektiğini düşünmekteyiz. Bu bağlamda eleştirel gerontolojinin LGBT bireyleri dahil edecek şekilde araştırmalara yön vermelidir. Eleştirel gerontoloji sadece LGBT bireylerin çoklu ayrımcılıkları görmezden gelmemesi, farkında olması gerekmektedir.

Eleştirel gerontoloji sadece yaşlılıkla ilişkili olmayabilir, yaşam döngüsü içerisinde toplumsal yapıların bireylerin üzerinde kurdukları tahakküm tüm yaşam evrelerinde farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. LGBT bireyler açısından ergenlikte cinselliğe yönelik baskı daha fazla olabilmekte dolayısıyla ihtiyaçlar farklılaşmaktadır. Yetişkinlik döneminde eğitim ve iş yaşamındaki ihtiyaçlar yoğunlaşmaktadır. Yaşlılık döneminde emeklilik, sağlık ve bakım politikaların yaşlıları güçlendirici, yaşama katılmalarını sağlayıcı ve çoklu ayrımcılıklarını önleyici bir noktada eleştirel gerontolojinin dikkate alması gereken alanlardır.

Literatürde bahsedilen tüm bu nedenlerden dolayı çalışmamızda eleştirel gerontoloji perspektifi kullanılmıştır. Zira eleştirel gerontolojinin temelleri göz önünde bulundurularak; belirlenen bakış açısıyla beraber eleştirel gerontoloji alan çalışmamızda LGBT bireylerin yaşam boyu maruz kaldıkları tahakkümleri anlamamızda ışık tutmaktadır.

1.4.4.Yaşam Döngüsü Perspektifi

Yaşam döngüsü perspektifi 1960'larda, insan gelişimi ile ilgili mevcut teorilerde, özellikle yaşlanmayla ilgili kavramsal ve metodolojik konulardaki sınırlamalara cevaben ortaya çıkmıştır. Yaşam döngüsü perspektifin dikkat çekici yönü, insan yaşlanmasında bağlamın¹² önemini vurgulamasıdır. İnsan deneyiminin kişisel ve biyografik seviyesi, zamanlama, sosyal kurumlar / politikalar ve yapısal durumun (ırk, sınıf, cinsiyet gibi) tarihsel bir zaman diliminde eşzamanlı olarak değerlendirilmesiyle incelenmektedir (Phillips vd., 2010:140).

Life course (yaşam döngüsü) kavramı ilk olarak Leonard Cain'in 1964 yılında yayınladığı “Yaşam Döngüsü ve Sosyal Yapı” adlı makalesiyle sosyolojide dile getirilmiştir (Dannefer ve Settersen, 2010:3). Cain'in yaklaşımının kilit kavramları şunları içermektedir:

¹² Bir yaşam kursu perspektifinin iki temel özelliği zamana ve bağlama olan vurgusudur. Zamansallık, tek bir kişinin kendi yaşam kursu içindeki bir olayın zamanlaması yanı sıra tarihi zaman gibi konuları da içermektedir. Bir kişinin yaşamı boyunca sağlık, emeklilik planlaması ve sosyal güvenlik, politikalar gibi yaşamındaki kritik noktalarında yer alan sosyal politikalar, tarihi ortamın bir yönünü veya yaşam döngüsü deneyimleri bağlamını karakterize etmektedir. Sosyal zaman “yaşa bağlı olayların düzenine ve yaşa bağlı beklentilere, yaptırımlara ve seçeneklere uygun olarak sosyal rollerin üstlenilmesine” karşılık gelmektedir (Gee, 1987'den akt.Marshall, 2009: 579).

- a) yaş bazında statülerin farklılaşması: bir yaş sınıflandırma sistemi
- b) yaş statüsünün içine ve dışına geçiş için sosyal entegrasyon
- c) statüdeki değişiklikleri etkilemek için biçimsel araçları, geçiş törenleri gibi
- d) benzer yaş ve yaş statülerindeki insanların yaş sınıflandırılması
- e) farklı yaş gruplarının aralarında etkileşim örüntülerinin kurulması (Cain 'den akt. Marshall, 2009:575).

Riley ise 1982 yılında yapmış olduğu çalışmasında yaşam döngüsü perspektifini şu şekilde kristalize etmiştir:

- a) yaşlanma, doğumla (veya hamile kalmayla) başlayan ve ölümle biten, bir yaşam sürecidir.
- b) yaşlanma, yaşam süresince birbirleriyle sistematik olarak etkileşime giren biyolojik, psikolojik ve sosyal süreçlerden oluşur.
- c) herhangi bir kimsenin (veya aynı anda doğmuş olan kişilerin kohortunun) yaşam seyri şekli, sosyal ve çevresel değişimlerden veya tarihsel süreçlerden etkilenir.
- d) yeni yaşlanma kalıpları sosyal değişime neden olabilmektedir. Yani, yalnızca toplumsal değişim bireysel yaşamların akışını biçimlendirmekle kalmaz, aynı gruptaki birçok insanın benzer şekilde etkilenmesi durumunda, bu değişim toplumsal değişim yaratabilir. (Riley'den akt. Marshall, 2009:575).

Yaşam döngüsü perspektifi biyolojik süreçlere dayalı gelişimsel değişikliklerin insan davranışını doğumdan ölüme kadar şekillendirdiğini, ancak insani gelişimin psikolojik, sosyal, tarihsel ve ekonomik faktörlerden de etkilendiğini kabul etmektedir (Featherman'dan akt. Quadagno, 2014:28). Sosyal kurumlar ve politikalar zaman içinde yaşam deneyimlerini şekillendirir, sosyal rolleri, konumları ve durumları etkiler ve bu tür deneyimlere anlam katarlar (Phillips vd., 2010:141).

Life Course Yaklaşımı bireysel ve kurumsal iki paradigmaya dayanmaktadır. Birincisi bireysel paradigmanın temelini; bireyin yaşamının ilerleyen dönemini tahmin etmek ve açıklamak için erken yaşam deneyiminin temel özelliklerinin bilinmesi ve ele alınması gerekliliği oluşturmaktadır (Dannefer ve Settersten, 2010:7). Bu paradigma çoğu zaman tekil şekilde bireylere odaklansa da, kohortların yaşam deneyimlerini de ele almaktadır. İkincisi kurumsal paradigma ise, bireylere hiçbir şekilde odaklanmaya ihtiyaç duymadan yaşam dönemi yaklaşımını, genellikle kurumlarda ve sosyal politikada yaratılan ya da güçlendirilen yıl dereceli aşamalardan oluşan sosyal ve politik bir yapı olarak analiz etmektedir (Dannefer ve Settersten, 2010:9).

Geçtiğimiz birkaç on yıl boyunca, yaşam döngüsü perspektifini içeren araştırmalar, yaşlanmanın tarihsel ve sosyal bir bağlamda incelenmesi gereken dinamik bir süreç olduğunu ve yaş¹³, dönem¹⁴ ve kohort¹⁵ etkilerinin bireyler ve sosyal gruplar için yaşlanma deneyimini şekillendirdiğini vurgulamaktadırlar (Ferraro vd., 2009:415).

Yaşam döngüsü perspektifi en temelde, bireysel yaşlanmanın fiziksel, psikolojik ve sosyal yönlerinin çoğu zaman kronolojik yaş tarafından dikte edilmediğini, bunun yerine, onlarca yıldan fazla bir süre boyunca bireylerde biriken bir dizi faktör tarafından şekillendirildiğini gösteren; bir araya getirilmiş kanıtların tanınmasını temsil etmektedir (Dannefer ve Settersten, 2010:3).

LGBT yaşlı bireylerle ilgili literatürde yapılan çalışmalarda yaşam döngüsü perspektifinin kullanıldığı görülmektedir (Herdt vd., 1997; Witten, 2004; Orel ve Fruhauf, 2006; Floy ve Bakemen, 2006; Muraco vd., 2008; Porche ve Purvin, 2008; Fredriksen-Goldsen vd., 2018).

Eleştirel gerontoloji yapısal bir yaklaşım sergilerken, yaşam döngüsü ve feminist gerontoloji ise bireysel deneyimlere odaklanmaktadır. Tüm bu bağlamlar doğrultusunda LGBT bireylerin açılma sürecinden sonra yaşadıkları ailesel ve çevresel sorunların ya da tam tersi desteklenmeleri LGBT bireylerin yaşlılık dönemlerini etkileyebilir. Türkiye’de cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ifadelerinin Anayasa’nın 10. maddesinde yer almamasından dolayı yaşanan hak ihlallerinin LGBT bireylerin yaşam seyrinde etkileri olabilmektedir. Ayrıca Pembe Siyah Üçgen Derneği’nin hazırlamış olduğu “80’lerde Lubunya Olmak” adlı kitapta o yıllarda 20’li yaşlarında olan LGBT bireylerin yaşadıkları hak ihalleri ve şiddet anlatılmaktadır. Bu dönemin orta yaşlı ve yaşlı LGBT bireyleri o dönemde şiddeti yaşamışlardır. Yaşam döngüsü perspektifin de vurguladığı gibi erken dönem olaylarının bireylerinin yaşlılık dönemlerini etkileyen durumlar söz konusu olabilir. Bu doğrultuda bakılarak araştırmamız eleştirel gerontolojik bakış ile birlikte yaşam döngüsü perspektifi kullanılarak yapılandırılmıştır.

¹³ Yaş etkisi (age effect), ilerleyen yaştan dolayı ortaya çıkan bir değişiktir. Yaş etkilerini ölçmedeki temel varsayım, yaşlanmaya bağlı değişikliklerin belirli zamanlardan, yerlerden veya olaylardan bağımsız biyolojik ve fizyolojik gelişmeleri yansıttığıdır. Bir yaş etkisinin en net örneği sağlık durumunun azalmasıdır. Örneğin, yaşlanmaya artan yüksek bir tansiyon riski eşlik eder. (Quadagno, 2014:29).

¹⁴ Dönem etkisi (period effect), tarihsel bir olayın tüm toplum üzerindeki etkisidir. Örneğin; Büyük Buhran ya da Berlin Duvarı’nın yıkılması gibi tarihsel olayların o dönemde yaşayan bireylerin üzerinde ömür boyu süren etkisidir (Quadagno, 2014:29).

¹⁵ Kohort etkisi (cohort effect), bir kohortun diğerinin yerine geçmesiyle oluşan sosyal değişimdir. Örneğin, bir tutum kümesi içinde olan daha yaşlı bir kohortun üyeleri öldüğünde, yerini farklı tutumlara sahip gençler oluşturmaktadır. Nüfusun bir bütün olarak tutumu bu kohort replasmanının bir sonucu olarak değişecektir. Mesela, ırksal ayrımcılığın yasal olduğu bir çağda yaşayanlar, ayrımcılığın yasaklanmasından sonra yetişen torunlarına göre daha muhafazakar ve ırkçı tutumlar taşıyabilirler (Quadagno, 2014:30).

İKİNCİ BÖLÜM

ALAN ARAŞTIRMASI, VERİLER, BULGULAR ve DEĞERLENDİRMELER

2.1. Alan Araştırmasının Özellikleri

Çalışmanın ikinci bölümünde alan araştırmasının amacı ve hedefleri, yöntemi, veri toplama ve analiz teknikleri, sınırlılıkları, yapılan tematik analiz ve kullanılan MaxQDA analiz programından elde edilen analizler aktarılmıştır.

2.1.1. Alan Araştırmasının Amacı ve Hedefleri

Araştırmanın amacı 40 yaş ve üzeri LGBT (Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Trans) bireylerin yaşlılık dönemlerine ilişkin ihtiyaçlarını, beklentilerini ve taleplerinin nasıl şekillendiğini; yaşamlarını nasıl sürdüklerini ve ne yollara mücadele ettiklerini anlamaya çalışmaktır. Soyuttan somuta doğru LGBT'lerin yaşlılık dönemine ilişkin beklentileri, ihtiyaçları ve talepleri:

- Yaşlılık Dönemine İlişkin Beklentileri: Öznenin yaşlılık döneminde kendini nasıl konumlandığı anlamaya çalışmak,
- Yaşlılık Dönemine İlişkin İhtiyaçları: LGBT bireylerin yaşlılıklarında karşılaşılabilecekleri sorunları anlamaya çalışmak ve bu doğrultuda ihtiyaçlarını belirlemek,
- Yaşlılık Dönemine İlişkin Talepleri: Karşılaşılan sorunlara üretebilecek çözümler ve politikalar geliştirilmesine katkı sağlamaktır.

Araştırmanın diğer hedeflerini ise kısaca özetlersek:

Türkiye’de yaşlı LGBT bireyler çok fazla görünür değildir. Yaşamları boyunca birçok hak ihlallerine maruz kalan LGBT bireylerin yaşlılık dönemlerinde neler yaşadıklarını, ihtiyaçlarının ve taleplerinin neler olduğunu belirlemek bu sebeple önemlidir. Türkiye’de LGBT bireylerle ilgili yapılan çalışmalar genellikle gençler üzerine odaklanmaktadır. Çalışmamızın temel hedeflerinden biri de alandaki bu boşluğu doldurmak ve literatüre katkı sunmaktır.

Çalışmanın birinci kısmında da bahsedildiği gibi yaşlı LGBT bireyler gerontolojik çalışmalarda görmezden gelinmiştir. Türkiye’deki yaşlılık çalışmalarına baktığımızda yaşlı LGBT bireyler üzerine yapılmış akademik çalışmalar bulunamamıştır. Alan çalışmamız sadece LGBT alanında değil gerontoloji alanında da özgün bir çalışma olarak değerlendirilmektedir. Bu alanda çalışmalar yapacak araştırmacılar için bu çalışmanın temel bir rehber olması hedeflenmektedir.

LGBT bireylerle ilgili çalışmalarda yaşlılık döneminin daha hak ve birey temelli olmasına özen gösterilmesi, akademik alanda yaşlı LGBT bireylerle ilgili yapılan araştırmalarda cinsellik konusunun öncellenmemesine dikkat edilmesi hedeflenmektedir.

2.1.2. Alan Araştırmanın Yöntemi

1960-1980 yılları arasında feminist araştırmacılar ve akademisyenler, bilim ve sosyal bilimin içerisinde yer alan erkek egemen önyargılarına dikkat çekmeye çalışmışlar ve feminist ampiristler olarak bilinen toplumsal ön yargıları düzeltmek için çalışmalar yapmışlardır. Araştırma örneklemine kadını dahil etmek, yeni sorular sorarak kadının deneyimini ulaşılabilir, açık hale getirmek ve araştırmalara yeni bir feminist perspektif kazandırmak amacını gütmüşlerdir (Hesse Biber, 2012:5).

Feminist metodolojinin ilkelerinden biri de şudur: Araştırmacı, araştırdığı konu ve problemlerle ilgili tamamen tarafsız ve kayıtsız olamaz. Bu bağlamda feminist metodolojiye göre araştırmacı “bilinçli bir taraflılık” ilkesini benimsemesi gerekmektedir (Mies,1995:51). “Kesin olan şey ister kadın ister erkek olsun, günlük yaşamda kadın sömürüsüne etkin bir biçimde karşı çıkmayan bir kişinin; cinsiyetçilik ve erkek merkezliliği tarafından çarpıtılmamış herhangi bir konudaki toplumsal araştırma yapamayacağı gerçeğidir”(Harding’dan akt. Güçlü,2012:116). LGBT bireyleri konu alan araştırmalar ve araştırmacılar içinde yukarıdaki düşüncelerin geçerli olduğu düşünülebilir. Zira LGBT bireyler ile ilgili çalışmaların heteroseksizme ve cinsiyetçiliğe karşı çıkmayan kişi veya kişiler tarafından gerçekleştirilmesi oldukça güç olabilir. Feminist metodolojinin bir diğer önemli ilkesi ise araştırmanın mücadelenin ayrılmaz bir parçası haline gelmesidir (Mies, 1995:53). Feminist metodolojinin ilkeleri benimsenerek nitel araştırma yöntemi bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Bu bağlamda çalışma eleştirel gerontoloji ve yaşam döngüsü perspektifi ile gerçekleştirilmiştir.

Nitel araştırmalar, genellikle üstü kapalı, anlaşılması güç veya az tanımlanmış bir konuyla başlasa da olaylara ve süreçlere interaktif odaklanılmaktadır, özgünlük anahtar faktördür, teori ve veri iç içedir, az sayıda konu ve vaka söz konusudur, tematik analiz gerektirir ve araştırmacı müdahildir (Neuman,2014:17). Nitel araştırmada araştırmacının sahip olduğu teorik bakış açısı çalışmanın nasıl görüldüğü ile ilgili kilit rol oynamaktadır (Bhattacharya,2017:6).

Çalışmada “40 yaş ve üzeri LGBT bireylerin yaşamlarını nasıl sürdükleri ve yaşlılık dönemine ilişkin ihtiyaçları, beklentileri ve taleplerinin nasıl şekillendiği” sorusuna cevap aranmıştır.

LGBT jargonunda 40- 55 yaş arası bireylere yaşlı anlamına gelen “balomoz” ve 55 yaş üzerine ise çok yaşlı anlamına gelen “püri balomoz” denilmektedir. Yaşlılığın kültürel ve sosyolojik boyutlarının olduğu düşünülerek 40 yaş ve üzeri LGBT bireyleri ile görüşülmüştür.

2.1.3. Veri Toplama ve Verilerin Analizi

Çalışma Antalya (7 kişi), İzmir (4kişi), İstanbul (5 kişi), Ankara (4 kişi), Mersin (4 kişi) ve Gaziantep (4 kişi) olmak üzere; 6 farklı ilde toplamda 28 kişi ile yüzyüze görüşülerek gerçekleştirilmiştir. Türkiye’deki LGBT dernekleri, inisiyatifleri ve aktivistleri ile mail, telefon ve yüzyüze öngörüşmeler yapılarak, 40 yaş ve üzeri LGBT bireylerin ulaşılabilirliği düşünülerek bu iller seçilmiştir. Çalışma Lund Üniversitesi Raoul Wallenberg Enstitüsü’nün İnsan Hakları Araştırmaları Hibe Programı tarafından Temmuz- Aralık 2018 tarihleri arasında görüşmelerin yapılacağı illere ulaşımın sağlanması açısından maddi olarak desteklenmiştir.

Sahaya giriş aşamasında LGBT alanına girebilmek ve ulaşılabilirlik açısından öncelikle anahtar kişilere (gatekeeper) ulaşılmıştır. Gatekeeper; bir alanın tümüne veya bir kısmına erişimi kontrol eden resmi veya gayri resmi roldeki kişi anlamına gelmektedir(Neuman, 2014:441). 6 ilde katılımcıların dışında 3 “gatekeeper” kişiye ulaşıldıktan sonra katılımcılara kartopu örneklem tekniği ile ulaşılmıştır. Kartopu örneklem, araştırmacının uygun bir katılımcı olarak gördüğü bir bireyi tanımlayarak başladığı, rastgele olmayan bir örneklem biçimidir. Bu katılımcıdan; daha sonra başka bir potansiyel katılımcıyı tanımlaması beklenmektedir. Araştırmacı yeterli veri toplayana kadar süreç bu şekilde devam etmektedir (Oliver,2006:282). Kartopu örneklemde katılımcıların her birinin ağdaki her bir insanla doğrudan tanıdığı, onlarla etkileşime geçtiği veya etkilendiği anlamına gelmez. Aksine, bir bütün olarak ele alındığında, doğrudan ve dolaylı bağlantılarla çoğu insan birbirine bir bağlantı ağı içindedir (Neuman, 2014:275).

Saha görüşmeleri 10.08.2018-12.11.2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların yaşadıkları şehirlere gitmeden önce telefon yoluyla iletişime geçilerek araştırmanın içeriği, amacı aktarılmış araştırmaya katılmanın sadece gönüllülük esasına dayandığı belirtilmiştir ve sözlü onayları alınmıştır. Mülakattan önce katılımcıya tekrardan araştırma ve araştırmacının amacı, araştırmanın sonuçlarının nerede kullanılacağına dair bilgiler verilmiş ve sözlü onay beyanı istenmiştir. Katılımcıların kendi evlerinde veya kafelerde görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Dış mekan seçiminde sessiz ve rahat konuşulabilecek, LGBT dostu mekanlar olmasına dikkat edilmiş, katılımcının talep ettiği yerde görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcılarla görüşmeler yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile gerçekleştirilmiştir (bk. Ek.2). Yarı yapılandırılmış görüşme formu az çok

yapılandırılmış görüşme sorularının bir karışımını içermektedir. Görüşmede tüm sorular esnek, önceden belirlenmiş hiçbir ifade ve sıra bulanmadan sorulmuştur (Merriam,2009:89). Yarı yapılandırılmış görüşme formunda belirlenen temalar; ihtiyaçlar, beklentiler, talepler ve kaygıları içermektedir. Yüzyüze görüşmeler sırasında ortaya çıkan temalar ise; yaşanmışlıklar, yaşamsal sorunlar ve LGBT bireylerin yaşamları sonlanırken planlarıdır. Araştırma sonrasında elde edilen bulgulara katılımcıların yoğun duygu ve düşüncelerini yansıtabilecek şekilde yorumlanmıştır. Görüşmeler ses kayıt cihazı ile kayıt altına alınmıştır. Araştırmada en kısa görüşme süresi 4 dakika¹⁶ en uzununu ise 1 saat 7 dakikadır. Ortalama olarak görüşmeler yarım saat sürmüştür. Mülakat görüşmesi bittikten sonra katılımcıların kişisel bilgileri alınmadan rumuzu ya da takma adının yazılı olduğu demografik bilgi formu doldurulmuştur (bkz.Ek.4). Cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ifadesinde kişinin beyanı esas alınmıştır. Katılımcılara araştırma için kullanılmasını istedikleri “takma ad” olup olmadığı sorulmuş, kendi takma adını söylemeyen veya açık bir şekilde ismini yazabilirdi diyen katılımcıların takma adlarına renk isimleri verilmiştir. Sahadan ayrıldıktan sonra gözlem notları saha günlüğüne not edilmiştir. Verilerinin analizinde tematik analiz yöntemi kullanılmıştır. İlk önce verileri tekrar tekrar okuyarak el ile yapılan kodlamalar daha sonra MaxQDA analiz programına aktarılmıştır. Programda ilk başta çıkarılan kodlarla tekrar tarama yapılarak toplamda 246 kod çıkarılmış ve belgeler üzerinde 1468 işaretleme yapılmıştır. Uygulanan bir diğer analiz tekniği ise kod haritalandırılmasıdır. Kod haritalandırılması ile çalışma içerisinde oluşturulan temaların; çalışmaya katılan kişilerin söylemlerinde nasıl konumlandığı, ne derece vurgulandığı ve temaların birliktelik, çakışma ve mesafe (temelerin konuşulma aralığını) göstermektedir. Böylece ana temalar için katılımcıların söylemleri üzerinden bağlantı ve kümelenme verisi elde edilmektedir. Diğer bir model ise kod birlikte oluşum modelidir. Belirlenen ana temaların diğer kodlar ile ve kendi aralarında çakışmasını ve bu ilişki haritasının sıklığını ifade etmektedir. Böylece oluşturulan modelde seçilen ana temaların hangi başlıklar altında birlikte tartışıldığı haritalandırma ile gösterilmiş olmaktadır (<https://www.maxqda.com/learn-maxqda/books-literature> erişim tarihi: 25.05.2019).

¹⁶ Araştırma öncesinde ses kayıt cihazını kullanmamın bir sakıncası olmadığını söylemesine rağmen araştırma esnasında ses kayıt cihazı açıkken heyecanlandığı ve rahat konuşamadığı fark edildiği için ses kayıt cihazını durdurulmuştur. Ancak araştırmayı orada sonlandırmamış, yaklaşık 1 saat kadar evinde kalmış ve notlar alarak araştırmaya devam edilmiştir. Diğer katılımcılarda ses kayıt cihazını kullanmakla ilgili herhangi bir sorun yaşanmamıştır.

2.1.4. Alan Araştırmasının Sınırlılıkları

Araştırmada biseksüel bireylere elde edilen literatür taramasında doğrudan doğruya gibi (Witten, 2012:20) ulaşılamamıştır. Bu sebeple çalışmaya dahil edilemeyen biseksüel bireylerle ilgili veri toplanamamıştır.

65 yaş ve üzeri yaştaki sadece bir kişi ile görüşme gerçekleştirilmiştir. Daha ileriki yaşlardaki bireylere ulaşılamamıştır. LGBT bireylere ulaşılamamasının nedenlerinden biri de o yaşlara kadar yaşayabilen LGBT sayısının çok az olması veya araştırmada da dile getirildiği gibi “yaşlanamadan öldükleri”dir. Yaşlı LGBT bireylerin görünürlük meselesinden ve Türkiye’deki homofobi ve transfobi nedeniyle kapalı kimliğe sahip olmalarının da bu duruma neden olduğunu düşünülmektedir.

Araştırmada kartopu örneklem tekniği kullanılmasıyla beraber en çok trans bireylere ulaşılmıştır. Görüşmelerde gey bireylerin sayısı lezbiyen bireylerden daha fazladır. Bu noktada veriler yoğunluklu olarak trans ve gey bireyleri yansıttığı ortaya çıkmaktadır.

Araştırmada bazı katılımcıları ifşa etmemek ve yaş grubundan dolayı tanınırlıklarının yüksek olduğumuzu düşündüğümüzden dolayı katılımcıya özel bazı demografik bilgiler verilmemiştir.

LGBT hareketinin içinde yer alan aktivistlerle yapılan görüşmelerin daha politik duruşlu bireyler olması ve kendi deneyimlerini çok fazla yansıtılmadığı düşünülmektedir.

Araştırmaya katılan katılımcıların en fazla Antalya ilinde olmasının nedeni araştırmacının Antalya ilinde yaşıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Diğer illerde kısıtlı zaman ve kısıtlı bütçe olmasından dolayı daha az katılımcıya ulaşılmasına neden olmuştur.

2.1.5. Saha Gözlemleri

Kimi evlerin özensiz, kirli ve kimilerinde son derece temiz ve düzenli olduğu gözlemlenmiştir. Katılımcıların evleri oldukça renkli eşyalar ve parçalarla doludur.

Katılımcıların çoğunluğu evcil hayvana sahiptirler. Kendi ifadelerinden evcil hayvanlarını çocukları yerine koydukları anlaşılmaktadır. Bu durumun araştırma bulgularında gösterdiği gibi yalnızlık korkusundan kaynaklandığı düşünülebilir.

Genelde kapalı kimliğe sahip olan katılımcılar ve trans kadınlar kendi evlerinde görüşmeyi kabul etmişlerdir. Bunun nedeni ise kendi mekanlarında kendilerini daha rahat ifade edebileceklerini belirtmeleridir. Ayrıca trans kadınlarla yapılan görüşmeler genellikle geç uyanmalarından kaynaklı akşamüzeri ve gece saatlerinde yapılabilmektedir. Görüşmeler esnasında seks işçiliği yapan trans kadınların telefonların çok sık çaldığı gözlemlenmiştir.

Trans kadın katılımcıların bazılarının evlerinde dışarıdan gelebilecek tehlike va saldırılar karşı yoğun güvenlik sistemlerinin olduğu görülmüştür.

Yaşlı LGBT katılımcı bulmanın ve onlara ulaşmanın zorlukları yaşanmıştır. Epeyce LGBT birey ile irtibata geçilmiş olsa da tanıdıkları 65 yaş ve üstü kişi ile uzun süredir görüşmedikleri ve daha küçük bir yerleşim yerine yerleştikleri ya da kimliğinin çok fazla bilinmesini istemedikleri gibi gerekçeleriyle görüşmeyi kabul etmedikleri tarafıma bildirilmiştir. Bu durum LGBT bireylerin yaşlandıkça kapalılık durumunu daha da önemsediklerini düşündürmüştür. Bir katılımcı ise LGBT bireylerin tam da “bam teline dokunan” bir konu olduğunu belirtmesi dikkat çekicidir. Konu üzerinde konuşmaya çok sıcak bakmayacaklarını dile getirmesi korku, çözüm üretilmeme inancı, onlar için derin bir sorun olduğunu düşünmemize neden olmaktadır.

Görüşme öncesinde, esnasında ve sonrasında lubunca dilinin araştırmacı tarafından da kullanılmasının katılımcılarla iletişim kurmada rahatlık yaratan bir araç olduğu görülmüştür. İlk evinde görüşme gerçekleştirmek için gidilen katılımcıya ikramlık götürülmüş, “eğer getirmeseydin arkandan madilik yapacaktık” denmesi üzerine evlerinde görüşme gerçekleştirilen tüm katılımcılara ikramlık götürülmüştür.

2.2. Bulgular

2.2.1. Demografik Bulgular

Toplam 28 katılımcıdan 11’i trans kadın, 8’i gey, 6’sı lezbiyen ve 3’ü trans erkek olarak cinsel kimliklerini beyan etmişlerdir. Katılımcıların minimum yaşları 40, maksimum yaşları ise 65’tir. Çalışmaya katılanların yaş ortalaması ise 45’tir. Katılımcıların 11 kişi üniversite mezunu, 8 kişi lise mezunu, 6 kişi ilkokul mezunu, 2 kişi yüksekokul mezunu ve 1 kişi ise doktora mezunudur. Katılımcılardan 7 kişinin sosyal güvencesi yok iken 21 kişinin sosyal güvencesi vardır. Sosyal güvence olarak tanımladığımız, katılımcıların çalıştıkları yer tarafından sosyal güvencelerinin yatırılması ya da bireysel olarak sosyal güvenlik sistemine kendilerinin para yatırması kastedilmektedir. Katılımcılardan 20 kişi yalnız; 2 kişi ailesi ile birlikte yaşamaktadır. 2 kişi sevgiliyle beraber, 1 kişi trans misafirhanesinde, 1 kişi kızı ile beraber ve 2 kişi ise annesiyle beraber yaşamaktadır. Çalışmaya katılanlardan 19 kişi açık bir kimlikle yaşar iken 6 kişi ise kapalı yaşamaktadır. 3 kişi ise yarı açık bir şekilde yaşamaktadır. 3 kişi arkadaşlarına ve bazı kişilere açık olduklarını belirtirken ailelerine karşı kapalı olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların demografik bilgilerine ilişkin bilgiler Tablo 2.1’de gösterilmiştir.

Katılımcılardan bir kişi şunda geliri yok iken bir kişi de maddi durumunu belirtmek istememiştir. Minimum gelirleri 1800 TL, maksimum gelir ise 6500 TL'dir. Katılımcılardan 15 kişi ailesinin eğitim düzeyini “orta, 6 kişi “üst”, 5 kişi “alt” ve 2 kişi de “orta üstü” olarak kişi) tanımlamıştır. Katılımcılar ailelerinin ekonomik düzeyini; “orta” (17 kişi), “orta üstü” (6 kişi), “üst” (4 kişi) ve “alt” (1 kişi) olarak tanımlamışlardır. Katılımcıların sosyo-ekonomik bilgileri Tablo 2.2’de gösterilmiştir. Özellikle trans kadın katılımcıların gelirleri yüksek olsa da çoklu ayrımcılık nedeniyle diğer bireylerden daha zorlu yaşam sürmektedir. Tablolarda görüldüğü gibi gelir, meslek ve eğitim açısından LGBT bireyler heterojen ve çeşitlilik gösteren bir durumdur. Gelir durumunda katılımcının kendi beyanına göre ailenin eğitim ve gelir düzeyinin orta olarak tanımlamaktadırlar.

Tablo 2.1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Kod adı	Şehir	Yaş	Cinsel Yönelim/ Cinsiyet Kimliği	Eğitim Durumu	Meslek	Sosyal Güvence	Kiminle Yaşadığı	Kimliğini nasıl yaşadığı
Turuncu	Antalya	41	Gey	Üniversite mezunu	Aşçı,satış danışmanı	Var	Sevgilisi ile	Açık
Teo	Antalya	40	Gey	Lise Mezun	Turizmci	Var	Yalnız	Kapalı
Arzu	Antalya	40	Trans Kadın	Lise Mezun	Seks işçisi	Yok	Yalnız	Açık
Kırmızı	Antalya	51	Lezbiyen	İlkokul Mezun	Sanatçı	Yok	Yalnız	Açık
Sonsuz	Antalya	48	Lezbiyen	Lise Mezun	Kitapçı	Var	Yalnız	Açık
Yeşil	Antalya	47	Gey	Lise Mezun	Kitapçı	Yok	Ailesi ile	Yarı Açık
Bahar	Antalya	40	Lezbiyen	Üniversite Mezun	Çağrı merkezinde çalışıyor	Var	Kızı ile	Yarı Açık
Elif	Mersin	58	Trans Kadın	Üniversite Mezun	Elektrik mühendisi/aktivist	Var	Yalnız	Açık
Turkuaz	Mersin	40	Trans Erkek	Üniversite Mezun	Arkeolog, Emlakçı	Var	Yalnız	Kapalı
Nehir	Mersin	49	Lezbiyen	Üniversite Mezun	Ekonomist, Emlakçı	Var	Annesi ile	Açık
Mavi	Mersin	56	Trans Kadın	Üniversite Mezun	Kimyager, Aktivist	Var	Yalnız	Açık
Sarı	Gaziantep	40	Trans Kadın	İlkokul mezunu	Seks işçisi	Var	Annesi ile	Açık
Gri	Gaziantep	40	Trans Kadın	İlkokul mezunu	Seks işçisi	Yok	Yalnız	Açık
Pembe	Gaziantep	40	Trans Kadın	İlkokul mezunu	Seks işçisi	Var	Yalnız	Açık
Mor	Gaziantep	40	Trans Kadın	Yüksekokul mezunu	Seks işçisi	Yok	Yalnız	Açık
Hazine	Ankara	50	Trans Kadın	Üniversite mezunu	Seks işçisi	Yok	Yalnız	Açık
Eflatun	Ankara	65	Trans Kadın	İlkokul mezunu	Aktivist	Var	Yalnız	Açık
Atilla	Ankara	50	Gey	Lise mezunu	İşçi	Var	Sevgilisi ile	Açık
Burcu	Ankara	42	Trans Kadın	İlkokul mezunu	Seks işçisi	Var	Yalnız	Açık
Arya	İzmir	40	Trans Erkek	Doktora mezunu	Psikolog	Var	Yalnız	Yarı açık
Bulut	İzmir	42	Trans Erkek	Lise mezunu	Futbolcu	Yok	Yalnız	Açık
Kado	İzmir	42	Lezbiyen	Lise mezunu	Grafiker	Var	Yalnız	Açık
Kayıslı	İzmir	43	Lezbiyen	Yüksekokul mezunu	Tekniker	Var	Yalnız	Kapalı
Gökyüzü	İstanbul	40	Trans Kadın	Lise mezunu	Seks işçisi	Yok	Trans misafirhanesi	Açık
Doruk	İstanbul	41	Gey	Üniversite mezunu	Lazer epilasyon uzmanı	Var	Yalnız	Kapalı
Scorpion	İstanbul	48	Gey	Üniversite mezunu	Avukat	Var	Yalnız	Kapalı
Burak	İstanbul	40	Gey	Üniversite mezunu	Müzik öğretmeni	Var	Yalnız	Kapalı
Komed	İstanbul	47	Gey	Üniversite mezunu	Ressam, heykeltıraş	Var	Yalnız	Açık

Tablo 2.2 Katılımcıların Sosyo-Ekonomik Göstergeleri

Kod adı	Meslek/ Yaptığı İş	Gelir	Ailesinin Eğitim Düzeyini Nasıl Tanımladığı	Ailesinin Gelir Düzeyini Nasıl Tanımladığı
Turuncu	Aşçı, satış danışmanı	1800	Üst	Üst
Teo	Turizmci	1800	Orta	Orta
Arzu	Seks işçisi	3000-5000	Üst	Orta
Kırmızı	Sanatçı	3000	Orta	Orta
Sonsuz	Kitapçı	2000-2500	Alt	Orta
Yeşil	Kitapçı	2000	Orta	Orta
Bahar	Çağrı merkezi	5000	Orta	Üst
Elif	Elektrik mühendisi aktivist	2250	Orta	Orta
Turkuaz	Arkeolog, emlakçı	1800	Orta	Orta
Nehir	Ekonomist, emlakçı	6500	Üst	Orta Üstü
Mavi	Kimyager, aktivist	Orta	Orta Üstü	Orta Üstü
Sarı	Seks işçisi	2500	Alt	Orta
Gri	Seks işçisi	1500-2000	Orta	Orta
Pembe	Seks işçisi	5000	Alt	Orta
Mor	Seks işçisi	4500-5000	Orta	Orta
Hazine	Seks işçisi	5000	Üst	Üst
Eflatun	Aktivist	2500	Orta Üstü	Orta Üstü
Atilla	İşçi	2800	Orta	Orta
Burcu	Seks işçisi	2000	Orta	Alt
Arya	Psikolog	6000	Orta	Orta
Bulut	Furbolcu	Şuanda Çalışmıyor	Orta	Orta
Kado	Grafiker	4000	Alt	Orta
Kayısı	Tekniker	4000	Alt	Üst
Gökyüzü	Seks işçisi	1800	Üst	Orta Üstü
Doruk	Lazer epilasyon uzmanı	1800	Orta	Orta Üstü
Scorpion	Avukat	5000	Orta	Orta
Burak	Müzik öğretmeni	3500-4000	Üst	Orta Üstü
Komed	Ressam, heykeltıraş	Belirtmek istemedi	Orta	Orta

2.2.2.Nitel Bulgular

Yapılan tematik analiz sonucunda elde edilen temalar; kimliklerini keşfetme ve açılma süreçleri, sosyal ağlar, yaşlılık algısı, yaşamsal sorunlar, yaşanmışlıklar, beklentiler, ihtiyaçlar, talepler, LGBT dostu huzurevleri ile ilgili görüşleridir.

2.2.2.1. Kimliklerini Keşfetme ve Açılma Süreçlerinden Örnekler

Katılımcıların cinsel yönelimlerini ve cinsiyet kimliklerini ne zaman ve nasıl keşfettikleri ve açılma (coming out)¹⁷ süreçlerinin anlatılarına yer verilmiştir.

Kırmızı kodlu katılımcı 51 yaşında, ilk okul mezunu, sanatçı (çocuk yaşlarda dansözlükle başlayarak, ardından işletmecilik ve grafik tasarım işi yapmaktadır; kendini sanatçı olarak tanımlamaktadır), sosyal güvencesi olmayan, yalnız yaşayan, bir kız çocuğuna sahip, emin olmadığı bir ifadesiyle 12 kardeş olduklarını ve tümünü tanımadığını belirtmiştir. Kırmızı, cinsel yönelimini keşfetme süreciyle ilgili şunları aktarmıştır:

28 yaşında evlendim 29’unda boşandım. Bir tane kızım var 23-24 üne girdi. 23 yaşında. Yaptığım hiçbir şeyden pişman değilim iyi ki, o evliliği yaptım iyi ki, de kendimi o saatten sonra keşfettim. Yönelimimi fark etmeme yine başka bir insan sebep oldu. İlk ilişkim diyebilirim. Dolayısıyla ondan sonra ben ikinci bir hayat yaşadım yani farklı bir hayat; daha mutlu olduğumu hissettiğim bir hayat yaşadım (Antalya/Kırmızı/Lezbiyen/51).

Bireylerin heteroseksüel bir evlilik yapması cinsel yönelimlerinin bazen bir belirleyicisi olmayabilir ya da, bireyler cinsel kimliklerini daha sonra keşfedebilirler. Kırmızı’nın anlatılarından da bu durum anlaşılabilmektedir.

Arya kod adlı katılımcı, 40 yaşında, trans erkek, doktora mezunu, mesleği psikolog, sosyal güvencesi ve kendine ait evi olan, çalışma yaşamında kapalı, kamu da görev yapan bir kişidir. Arya kimliğini Kırmızı’ya göre daha geç yaşlarda tanımlamış ve kendini şu şekilde ifade etmiştir:

Yani şimdi benim kendimi tanımlamam bile 38 yaşında mümkün olabilirdi. Çünkü ben kendimi çok uzun bir zaman boyunca “butch lezbiyen” olarak tanımladım. Çünkü başka bir kavram bilmiyordum. Ama özel hayatımda tercih ettiklerim ve yaşadıklarımı göz önünde bulundurduğumda, ne olduğuma dair tanıma ulaşmam bile güç oldu. Mesela psikiyatristimle görüştüğümde şey demiştim, acaba ben bir trans olabilir miyim? Bana şey dedi, hayır olamazsın çünkü işte örneğin atıyorum küpe takabiliyorsun ya da işte hoş giyiniyorsun, saçlarını uzatabiliyorsun (saçlarım uzundu kısa bir süre öncesine kadar) bir trans birey buna asla tahammül edemez. Bu kalıp yargı. Ya da kıl sevmiyorum mesela. Hani ben erkek bedeninde olsaydım da sakallı bıyıklı bir herif olmayı tercih etmezdim açıkçası. Ama bu değil. CETAD eğitimi alan bir uzmanla görüştüğümde bu benim için aydınlandı. Evet nasıl hissediyorsan o’sun. Yani evet ben trans bir ruha sahibim. Ama çok erkek gibi böyle maganda erkek gibi bir örneğim yok benim hayatımda. Yani ben erkek bedeninde de doğmuş olsaydım da maganda bir erkek olmazdım. Gayet

¹⁷ Coming out: Bu terim 1930’lu yıllarda “eşcinsel alt kültürüne girmek” anlamına gelmekte iken 2. Dünya Savaşı ve sonrasında ilk eşcinsel ilişkiye girme anlamına gelen bir argo terim olarak kullanılmıştır. Günümüzde ise bu terim kişinin cinsel kimliğini ailesine, arkadaşlarına, iş arkadaşlarına açıklaması ve artık gizlenmediği göstermek için kullanılmaktadır (Pickett, 2009:47-18). Dolaptan çıkmak olarak da bazı çalışmalarda adlandırılabilir.

metroseksüel bir erkek olurdum. Sakal bıyık sevmezdim. Hoş giyinmeyi tercih ederdim. Hatta göğsümde kıl varsa onları da büyük ihtimalle lazerle aldırtırdım. Yani mesela ben şeyi operasyon geçirip hissettiğimde, yani olduğum, erkek bedeninde olup da iyi hissetmeyi, daha mümkün kılabileceğini biliyorum hayatımı. Daha iyi hissederdim. Çok isterdim bunu (İzmir/Arya/Trans Erkek/40 yaşında).

Arya'nın ifadelerinden ise ilk gittiği psikiyatristinin bu alanda uzman olmamasından kaynaklı onda, yarattığı kafa karışıklığı görülebilir. Türkiye'deki CETAD eğitilmiş psikiyatristlerin; bireyin hayatında yaşadığı içsel çekişmelerin sonlanmasında ne kadar önemli olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu konuda uzmanlaşmamış psikiyatristin cinsiyet uyum operasyonu geçirmesini engelleyici ya da içsel çekişmelerinin sürmesine neden olduğu görülmektedir. Değinilmesi gereken bir diğer önemli nokta ise; bireylerin yaşamlarının farklı dönemlerinde cinsel kimliklerini farklı şekilde tanımlayabilmeleridir. Cinsiyet geçiş ameliyatı olmayı çok istediği halde olamamışlığı ona yoksunluğu hissettirmektedir.

Hazine kod adlı katılımcı, 50 yaşında, trans kadın, üniversite mezunu, yabancı dil bilen, seks işçisi, uyuşturucu bağımlısı, yalnız yaşayan, sosyal güvencesi olmayan, aktivist, bir erkek kardeşi olan, babası galericilik yapan, üniversiteyi cinsiyet kimliğinden dolayı zor koşullarda okumuş, yurtlarda ayrımcılığa uğramıştır. Hazine; Kırmızı ve Arya'dan farklı olarak kendini çocukluk yaşlarında keşfettiğinden şu şekilde bahsetmiştir:

Aslında dürüst olmak gerekirse sınıfın beyaz yakalılarındanım; beyaz yakalı bir toplumdan gelmeyim. İlk ibneliğe, ibne olduğumu anladığım dönem 8 yaşlarıydı. 8 yaşlarında oyun oynuyorduk kuzenlerle aynı yaşlardaydık. Aslında bizim orada herkes ibnedir. Fakat 18 yaşlarını geçince heteroseksüel baskıyı üzerlerinde hissedince onlar heteroseksüel olmayı öğrenebildiler. İnanın ben öğrenemedim (Ankara, Hazine/Trans Kadın/50 yaşında).

Hazine'nin söyleminde toplumsal cinsiyetin öğrenilen bir şey olduğuna ve kendisinin heteroseksüelliği öğrenmek isteyip öğrenemediği anlaşılmaktadır. Çocukken cinsel kimliğini keşfetmiş, çocuk oyunları ile farkında olmuş diğer kişilerin 18 yaşından sonra cinsel kimliklerini heteroseksist yönde değiştirdiklerini görmüştür. Toplumsal sınıf bilinci olan dil bilen ancak cinsel kimliği nedeniyle seks işçiliği yapmak zorunda kalmış bir bireydir.

Nehir kod adlı katılımcı, 49 yaşında, lezbiyen, üniversite mezunu, ekonomist, şu anda mezun olduğu bölümle ilgili mesleğini yapmayan, babası vefat etmiş, annesiyle beraber yaşayan, sosyal güvencesi olan, bir dönem yurtdışında yaşamış ve açık bir kimliğe sahip bir bireydir. Nehir; açılma sürecini şu sözleriyle aktarmıştır:

O dönem biriyle bir ilişkim vardı. Bende sorunlar vardı ayrılmak istemiştim. O da öyle ayrılmayı kabul etmedi kendince işte. Sonra o zamanlar modaydı böyle işte, ne bileyim, bundan 10 sene 20 sene işte, senin eşcinsel olduğunu ailene söylerim. Tehdit falan. Bende söyle demiştim. O da söyledi. İş yerime, eve her yere telefon etti. Dolayısıyla büyük bir şekilde hep beraber bir (gülüyor) açılım yaşadım yani. Annemin tepkisi ilk önce annem duydu ev telefonu vardı o dönem, o çıkmıştı telefona. Biraz şey oldu yani 6 ay kadar konuşmadık ama küslük anlamında değil yani. O böyle olayın etkisinden çıkamadı. Çünkü benle ilgili çok planları vardı. Hani işte, beni evlendirecek çocuğumu sevecek, bilmem ne bilmem ne gibi. Aslında bu eşcinsel olduğumu öğrenmesinden ziyade o planlarının olmayacağını öğrenmesinden dolayı, böyle bir yeni duruma adapte olamadı. 6 ay sonra yavaş yavaş oldu ama çok da bu konuyu açmayız. Bazen işte annem illa beni bazen dörter; o zaman bende açarım konuyu sonra konuşuruz; kapatırız tekrar (Mersin/Nehir/Lezbiyen/49).

Nehir, kendi isteğiyle değil eski sevgilisinin cinsel yönelimini ifşa etmesiyle açılma sürecini yaşadığını aktarmıştır. Annesinin bir kız çocuğundan beklenen toplumsal cinsiyet rollerini (evlenmek, çocuk doğurmak gibi) yerine getiremediğini düşündüğünden dolayı hayal kırıklığına uğradığını düşünmektedir.

Bahar kod adlı katılımcı, 40 yaşında, lezbiyen, üniversite mezunu, Almanya doğumlu ve uzun yıllar orada yaşamış, yabancı bir çağrı merkezinde çalışan, iş yaşamında kapalı olan, annesi ve babası vefat etmiş, bir abisi ve iki ablası olan ve kızı ile beraber yaşayan biridir. Bahar; açılım sürecini şöyle aktarmıştır:

Ailem biliyor. 2000 senesinde ben açıkladım. Almanya daha rahat o konularda. Abim çok iyi bir tepki verdi, sen mutlu ol dedi. İki ablam tepki vermediler, sonradan geldi o tepki. Annem yakaladı beni sevgilimle hatta (gülüyor). Çok kötüydü çok utanç vericiydi. Ama yani bir erkekle de yakalanmış olsam utanç verici olurdu. Hiç unutmayacağım onu. Konuşmadı. Sonra bir mektupla açıkladım 2003'te anneme olayı. Ben bir kadınla evlenicem, çocuklarım olacak falan filan yani. Onun üzerine 3 buçuk sene konuşmadık. Hani hiçbir temasa girmedik ne o ne ben. Ondan sonra işte çocuğum o arada dünyaya geldi. Dediğim gibi tüp bebek yaptım (Antalya/Bahar/Lezbiyen/40 yaşında).

Bahar, çocuğu olmasını çok istediği için bir gey arkadaşıyla anlaşarak tüp bebek yöntemiyle hamile kalmıştır. Şu anda 12 yaşındaki kızı ile beraber yaşamaktadır. Kızının babasından haber alamadığı için orta doğu savaşlarında ölmüş olduğunu düşünmektedir. Görüşmeden sonra annesinin lezbiyen olduğunu ölümünden 3 ay önce tamamen kabullendiğini aktarmıştır. 79 yaşındaki annesini sevgilisiyle beraber ziyarete gittiğinde; annesinin sevgilisini alnından öptüğünü dile getirmiştir.

2.2.2.2.İlişki Ağları

İlişkiler, bireyler için yaşlılık döneminde destek sağlayıcı mekanizmaları oluşturma açısından önem taşımaktadır. Bu bağlamda da LGBT bireylerin aşk, aile ve arkadaşlık ilişkileri yaşlılıklarında kendileri için olumlu ya da olumsuz destek sağlayıcı ortamları yaratabilir (Erosheva vd., 2016:99). Yaşlılığın fazla dayanışma, paylaşma ve destek ihtiyacının arttığı bir dönem olmasını göz önünde bulundurarak; görüşmede aşk, aile ve arkadaşlık ilişkileri irdelenmiştir.

2.2.2.2.1.Aşk İlişkileri

Arzu kod adlı katılımcı 40 yaşında, trans kadındır. Lise mezunu, seks işçisi, sosyal güvencesi olmayan, yalnız yaşayan, açık bir kimliğe sahip, 3 erkek bir kız kardeşi olan ve ablası ve eniştesiyle ilişkileri iyi olan Arzunun annesi felçli ve annesinin bakımı için para yardımı yapmaktadır. Arzu ilişkisini şu şekilde ifade etmiştir:

Aşkı vardı. 10 yıl beraber yaşadım 2 sene önce bitti. Ben bitirdim. Şey artık saygı kalmadı bizde sevgi vardı. Yine görüşüyorum. Ara ara yine konuşuyoruz. Bişi lazım olduğu zaman yolluyor İstanbul'dan bana veya onun bir ihtiyacı olduğu zaman bana söylüyor. Maaşlı çalışıyor. Maaşını aldığı zaman yine benim elektriğimi suyumunu yatırır, telefon falan. Telefonla maaş kartından yatırır. Bi ihtiyacı olduğu zaman ben ona destek çıkarım. Ama hiç bi zamanda bazı arkadaşlar gibi ona bir araba almadım ev almadım yani kendim çalıştım kendim yedim, yeri geldi beraber yedik yeri geldi, o çalıştı ben yedim. 3 yıl çalıştırmadı beni o çalıştı hep. Baktı eve, elektrik kira su, iki tane köpeğim ondan sonra yani öyle bir insandı yani bir kötülüğünü görmedim (Antalya/Arzu/Trans Kadın/40 yaşında).

Arzu'nun "bazı arkadaşlar gibi ona ev araba almadım" sözleri trans kadınların ikili ilişkilerde bazen suistimal edildiğinin bir göstergesi olabilir. Görüşmeden sonra da bu noktaya değinen katılımcı "bizlere kim seni seviyorum dese hemen inanıyoruz, bu yüzden çok kullanıldığımız zamanlar oluyor" diye belirtmiştir. Son yaşadığı ilişkideki kişi ile ayrıldıkları halde dayanışma halinde oldukları gözlenmektedir, yaşlanma halinde de bunun sürme ihtimalinin olduğu düşünülebilir. Arzu müşterilerini "misafir" olarak adlandırarak anlatmaktadır.

Gri kod adlı katılımcı, 40 yaşında, ilkökul mezunu, seks işçisi, sosyal güvencesi olmayan, yalnız yaşayan, uzun yıllar Ankara'da yaşamış, açık kimliğiyle yaşayan, sağlık sorunları olan, ailesi ile 20 yıl görüşmemiş yeni yeni görüşmeye başlamıştır. Evinden dışarı çok fazla çıkmayan, alışverişleri ya markete sipariş vererek ya da arkadaşlarına aldtırarak yapan biridir. Gri, bir trans kadının hayatında bir sevgilisi olamayacağını ve toplumsal baskının bu ilişkilerde belirleyici olduğunu aşağıdaki sözlerle aktarmıştır:

Hayatımda birisi vardı. En büyük darbeyi ondan yedim ve bana şunu vurdu yüzüme. Hani bir eşcinsel bir travesti ile ne kadar birlikte olurum. Ya aslında şöyle söyleyeyim, hayatımıza giren erkekler bizi kabul ediyor, seviyor bir müddet sonra dışarıdaki toplumun baskısı var yaa “aa bir travesti ile mi sevgilisin” bir de çok kaba bir tabir özür diliyorum “o da seni sikiyor mu lan” diye. Artık çocuğu o kadar bıktırıyorlar ki toplum o kadar dışlıyor ki eşcinsel bir sevgilisi olduğu için çocuk, haliyle senden vazgeçiyor, bırakıyor. Ve ben artık yani son iki yıldır hayatımda kimse yok. Ve asla da hayatımda kimseyi istemiyorum. Neden istemiyorum? Çünkü eşcinsellerin, bizleri seven biri yok, sevgilimiz olamaz bizim. Yok arkadaşım kimse kendini kandırmasın. Benim arkadaşlarım vardı Ankara’dan. Çok eski ameliyat oldu etti evlendi köye yerleşti 5 yıl yaşadı. Ama daha sonra bu seferde kaynanası bu gelin kısır. Hani trans olduğunu bilmiyor. Bu gelin kısır. Kısır kadını ne yapayım diyerekten boşandırttı (Gaziantep/Gri/Trans Kadın/40).

Gri, toplumsal baskıların ikili ilişkilerini derinden etkilediğini dile getirmiştir. Aşk ilişkisiyle ilgili umudunu kesmiş görünmektedir. Erkeklerin kendilerini toplum baskısı nedeniyle terk ettiklerini düşünmektedir. Sevgi yoksunluğu çektiği anlaşılmaktadır. Hazine’nin de aşk ilişkileri açısından umutsuzluğu gözlemlenmiştir:

Herkesten daha çok belki benim bir kocaya ihtiyacım var. Fakat hiçbir adam benimle uzun süreli ilişkiye girmede. Bunu çok gençken şimdi 50’ye geldik ama 20 iken de girmediler. Çünkü benden para çıkmayacağını biliyorlardı. Bir kocamın biri bana şey dedi “seninle ilişkiyi ne yapcaz, sen her şeyi biliyorsun” dedi. Beyaz yakalı, eğitimimin karşılığındaki insanlarla tabi ki keyif alıyorum. Caz dinlemeyi çok seviyorum, ama caz dinleyen birisi beni gezdirmes yanında (Ankara/Hazine/Trans Kadın/50 yaşında).

Hazine yüksek eğitilmiş olsa da trans kadın olmasının onu sınıfsal olarak aşağı çektiğini vurgulamaktadır. Hazine’nin söylemlerinden kendini beyaz yakalı, yabancı dil bilen, caz müziği seven elit sınıftan görmektedir, ancak kendisini entelektüel olarak değirlendirenlere “ibnenin entelektüeli olmaz, geyin olur” şeklinde karşı çıkmaktadır.

Turkuaz kod adlı katılımcı 40 yaşında, trans erkek, üniversite mezunu, mesleği arkeolog, emlakçı olarak çalışmakta, kapalı bir kimliğe sahip, uzun yıllar ailesi ile görüşmemiş, ikili ilişkilere önem veren, yeni cinsiyet geçiş sürecine başlamış ve geçiş süreci tamamlandıktan sonra aile kurmayı çok isteyen biridir. Turkuaz, cinsiyet kimliğini “eksiklik” olarak gören sevgilisinin sözleri üzerine ayrılmaya karar veriyor:

Gelelim iki ilişkilere, hiç biri değil ama yani hiçbirinde böyle bir sorun yaşamadım ama benim bi ilişkim ciddi bir ilişki olarak yürüyordu. Anlaşamadığımız bir noktada bana mesela çok kırıncı bir cümle kurmuştu durumumla alakalı. “Hani sen tam mısın ki benden her şeyi tam bekliyorsun” demişti. Zaten ondan sonra ayrıldık. Benim için ayrılık nedeniydi çünkü (Mersin/Turkuaz/Trans Erkek/40 yaşında).

Turkuaz'ın ilişkisinde cinsiyet uyum operasyonu geçirmemiş olmak diğer cins için bir eksiklik olarak görülebiliyor. Cinsiyet uyum operasyonun trans bireylerde yapılıp yapılmamış olması aşk ilişkilerinde temel bir belirleyici olmaktadır. Genelde sağlık açısından sorunlar yaşayabilmesine rağmen bu operasyonu geçirmek isteği ağır basmaktadır.

Turuncu kod adlı katılımcı, 41 yaşında, gey, üniversite mezunu, mesleği aşçı, şu anda satış danışmanlığı yapan, uzun yıllar işsiz kalmış, iki abisi olan, ailesinin hibe ettiği evde sevgilisiyle beraber yaşamakta, açık bir kimliğe sahip, Hristiyan, evcil hayvanı olan, sosyal güvencesi olan bir kişidir.

Antalya'da sevgilimle yaşıyorum. 9 yıl olmak üzere hani 8 buçuk yıl oldu bir beraberliğim var, o genç. O da çalışmakta şu anda. İkimizde görüntü itibariyle maskülen görünümlü ama hafif kırık tavırlı biraz da aykırı görünümlü eşcinsel bireyleriz (Antalya/Turuncu/Gey/41 yaşında).

Turuncu, sevgilisiyle uzun yıllardır süregelen bir ilişkisini ve beraber yaşadığını aktarmıştır. Görüşmede sevgilisinden genellikle “eşim” diye bahsetmiştir. Bahar, ikili ilişkilerinde şiddet görmüş ve artık bir ilişki yaşamak istememektedir:

Evet, baya bir şiddet oranı ben yaşadım yani ayrılmak istediğim de oldu. Baya bir dayak yedim. Yani kaç tane ilişkimden dayak yedim. Saysam saysam (gülüyor). İlk ilişkimde Almanya'da bir Türk kadınından çok kötü dayak yedim. Sonra İstanbul'da dayak yedim. İzmir'de de iki kere dayak yedim. Bir de burada, Antalya'da da yaşadım aynı olayı. 5 kere dayak yedim ilişkilerimde...Bu lezbiyenliği kabul etmiyorlar kendilerini erkek zannediyorlar. Erkeği nasıl öğretmişlerse dayak atan şiddet gösteren bir birey olarak tanıtmışlar bu kişilere. Ve öyle davranmayı düzgün buluyorlar. Artı çok yalancı insanlar var bizim LGBT şeyinde çok çok yalancı insanlar var. Yani felaket bir şey. O yüzden uzak durmakta da fayda var (Antalya/Bahar/Lezbiyen/40 yaşında).

Bahar, ikili ilişkilerinde flört şiddetinin en kötü halini yaşamış, defalarca sevgililerinden dayak yediğini dile getirmiştir. Yaşadığı şiddetin nedeni olarak eşcinsel ilişkilerinde bir tarafın kendini erkek olarak görmesine ve “erkekliğin yanlış öğretilmesine” vurgu yaptığı görülmüştür. Literatürde benzer bir bulgu olarak Miller ve arkadaşlarının çalışmaları örnek gösterebilir(2001:116). 284 lezbiyen ile yaptıkları çalışmada % 14'nün ilişkilerinde fiziksel şiddetin olduğunu belirtmişlerdir. Eşcinsel ilişkilerde de heteroseksüel ilişkiler gibi eril hakimiyet kurma ve eşe fiziksel şiddet uygulamanın azımsanmayacak bir oranda olduğu yapılan araştırmalarda da tartışılmaktadır (Yu vd.,2013:2501).

Kayısı kod adlı katılımcı, lezbiyen, 43 yaşında, yüksekokul mezunu, tekniker olarak çalışmakta, yalnız yaşayan, kedisi olan, sosyal güvencesi olan, kendine ait bir evi olan, uzun yıllar İstanbul'da yaşamış, kapalı bir kimliğe sahiptir.

Kayı, görüşme bittikten sonra eşcinsel ilişkilerde yaşlıların maddi açıdan kullanıldığını, karşı tarafın parası için birlikte olmak istediklerini dile getirmiştir.

Kısaca özetlemek gerekirse; trans kadınlar iş ve toplumsal yaşamdan dışlanma gibi nedenlerle “zorunlu” seks işçiliği yapmaktadırlar. Toplum için seks işçiliği bir meslek olarak kabul edilmemekte trans kadınların cinsiyet kimlikleri de yok sayılmaktadır. Toplum trans kadınları seks objesi olarak görüp bir yandan iki yüzlüğü davranıp reddettiği cinsel kimlikleriyle cinsel ilişki yaşatabiliyor.

2.2.2.2.2.Aile İlişkileri

Aile ilişkileri LGBT bireyler için son derece önemli ve çoğunlukla da sorunlu bir alandır (Erdoğan ve Köten,2015:156). Kimi aileler çocuklarının cinsiyet kimliklerini ve cinsel yönelimlerini kabullenmekten çok uzak olabilmektedirler. Cinsel yönelimleri veya cinsiyet kimlikleri nedeniyle aileleri tarafından kabul görmemeleri sonucu aile ilişkilerine dayalı mutsuzlukları üzerine bulgulara bu çalışmada da rastlanmıştır. Hazine ailesiyle ilişkisini şu şekilde aktarmıştır:

Sonra babamla ilgili büyük sorunlar yaşıyorduk. Babam çünkü galericiydi ve çok erkekti. Ben de onun aksine çok homo bir çocuktum. Ben de olmayan erkekliği küçük kardeşimle yaşamaya başladılar. İki kardeşiz. Bütün her şeyi onun üstüne yıktılar. Bütün erkeklik görevlerini. O da bu görevleri o kadar iyi aldı ki. Küçük mafya oldu. Şu anda cezaevinden yeni çıktı mesela... Ailem nefret ediyor benden. En son bana intihar etmedin mi diye sordular (Ankara/Hazine/Trans Kadın/50 yaşında).

Hazine, ailesinde “erkekliğin” yüceltildiğini ve ailesinin ölmesini isteyecek kadar kendisinden nefret ettiğini dile getirmiştir. Ataerkil sistemin içerisinde trans kadınlar “erkeklik”ten vazgeçip “kadın” kimliğine geçen yani elindeki “iktidarı” bırakıp “ikinci sınıf” konumuna geçen bireyler olarak gördükleri düşünülebilir.

Gökyüzü kod adlı katılımcı, 40 yaşında, trans kadın, seks işçiliği yapan, aktivist, trans misafirhanesinde yaşayan, üniversiteden trans kadın olmasından dolayı atılmış biridir. Ailesiyle ilişkisini şu şekilde aktarmıştır:

Evet, benim babam bir asker, asker emeklisi bir adam mesela. Asker emeklisi bir adamdan daha üstün bir performans, daha algıları açık, daha bir şeyleri görmüş olabileceğini hayal ediyorsun. Keza annem de öyle. Bir şirkette üst düzey yönetici olan, emekli olan bir kadın. Üniversite mezunu bir kadın işte lisans yapmış bir kadın vesaire vesaire. Mesela böyle bu noktalar böyle bir araya getirdiğinde baktığında “Ooo falan diyorsun” ama tam tersi. Annemlerin bunları bu kadar bildiği, biliyor olması ya da bu kadar eğitilmiş olması daha büyük bir problem; daha büyük bir sıkıntı yaratıyor. Belki ben daha düz daha proleter bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiş olsaydım belki daha şanslı olabilirdim.

Bilemiyorum, hani o çok; kişiden kişiye değişebilen bir algı. Ailem hala şey kafasındalar annem “ne vardı da oldun; olduğun gibi kalsaydın keşke hiç değişmeseydin” falan filan (İstanbul/Gökyüzü/Trans Kadın/40 yaşında).

Gökyüzü transfobik tutumun eğitim düzeyi ile ilgili olmadığını, eğitilmiş ailenin daha büyük problem yarattığı kendi ailesiyle yaşadığı sorundan yola çıkarak anlatmıştır. 40 yaşlarındaki Turkuaz ailesiyle uzun yıllar görüşmediğini yeni yeni görüşmeye başladığını şu şekilde anlatmıştır:

Ailemle mesela; 20 yıl hiç görüşmedik biz ailemle, hiç. Yani ben cenaze haberlerini bile işte etrafımızdaki insanlar bana haber verir; ben öyle giderdim. Sürekli mesela ailemde; annemde özellikle, bir işte hayır bu olamaz. Sen bu, bu gelip geçici bir şey, hayır istemiyorum ben böyle bir şey yapmanı istemiyorum. İşte kardeşlerine bunu yapamazsın bak yeğenlerin oldu bunu yapamazsın, ailemize bunu yapamazsın. Biz insanlara rezil mi olacağız. Dünyanın en büyük terör örgütü el alem ne der terör örgütü (ELÖ diye adlandırmaktadır). İşte buna kurban gidiyoruz aslında. Mesela ailemle alakalı da bu çatışmaları çok yaşadık. Yani 20 yılımıza mahal oldu. Yeğenlerim beni henüz yeni yeni tanıyorlar. Yeni tanıyoruz onlarla. İşte vakit geçiriyoruz, bir şeyler yapıyoruz ama şu geçiş sürecine denk geliyor olması ve de bana da avantaj mı sağlar dezavantaj mı sağlar bilmiyorum. O yüzden onlara, onları şu anda bir alt yapı, aynı zamanda bir alt yapı yapmaya çalışıyorum. Çünkü beyinleri daha çok taze çok yeni. Onlara bir alt yapı yapmaya da çalışıyorum. Anlayacağınız, yani kolay bir hayat yaşamıyoruz. Bence (Mersin/Turkuaz/TransErkek/40 yaşında).

Turkuaz'ın ailesinin utanç kaynağı olarak görmelerinden dolayı uzun yıllar çocuklarını ötekileştirdikleri gözlemlenmektedir. Aile ilişkileri kopuk olan katılımcıların aksine ailesinin desteğini alan katılımcılarda bulunmaktadır.

Sarı kod adlı katılımcı, 40 yaşında, trans kadın, seks işçiliği yapan, akşamları yine annesinin yanına dönen, ailesiyle ilişkileri iyi, sosyal güvencesi olmayan, kendine ait evi olan biridir. Sarı, ailesiyle ilgili şunları aktarmıştır:

Ben birçok trans gibi değilim yani. Ailemle görüşüyorum. İlk başta biraz zordu. Görüşmüyorlardı benle falan ama şu anda rahatım. Hepsi ile görüşüyorum annemle, abimle ablamla hepsiyle görüşüyorum. Hiç biri sorunum yok şu anda çok iyiyim rahatım yani. O bakımdan iyi (Gaziantep/Sarı/Trans Kadın/40 yaşında).

Sarı, araştırmada ailesi tarafından kabul gören tek trans kadındır. Yeşil kod adlı katılımcı, 47 yaşında, gey, uzun yıllar muhasebeci olarak çalışmış, kitap okumaya seven, annesi vefat etmiş, ailesiyle yaşayan, 2 ablası olan, sosyal güvencesi olan, uzun yıllardır bir beraberliği olan biridir. Yeşil ailesiyle ilişkisini şu sözlerle aktarmaktadır:

Şöyle şimdi ailemle yaşıyorum hala. Tabi ailemle yaşıyorum annemi 12 sene önce biz kaybettik. Babam ve kız kardeşimle beraber yaşıyoruz. Bir ablam var o evli. Ayrı evinde. Aile ile aslında yaşamayı ben planlamış değilim kendiliğinden gelişen bir şey. Normalde kendi evim olabilirdi. Kendim ayrı bir evde yaşıyor olabilirdim. Tek başına bir hayat sürdürebilirdim ama hep evcimendim hayatım boyunca hep evcimendim. Bir ayağım dışarıdaydı ama eninde sonunda hep eve dönüyordum. Bir de şey çalıştığım iş hayatımdan gelen parayı bir şekilde kendi ailemle değerlendirmeyi tercih etmiştim. O yüzden de, ki aile ilişkilerim de çok kuvvetlidir. Biraz da korumacı bir annenin bir evladı olarak büyüdük. Ama ben buna itiraz etmiyorum; hiç bu da hoşuma giden bir şeydi galiba. O yüzden pek dizlerinin dibinde ayrılasm gelmedi ki; hala babamın dizindeyim bu seferde (gülüyor). Öyle bir durum var. Yaş 47 ama bir şey fark etmiyor galiba. Yani aile ilişkilerim de kuvvetli (Antalya/Yeşil/Gey/47 yaşında).

Bahar, kendinden yaşça büyük tanıdığı birinin, açılma sürecinden sonra ailesiyle ilgili sorunlar yaşadığına tanık olmuş, cinsel yönelimi nedeniyle çocuğu ile görüşemediğine tanık olmuştur:

Yani sana bahsettiğim abla lezbiyenliğini kabul ettiğinde oğlunu ve kocasını geri de bırakmış bir insandı. Namus cinayetine neredeyse kurban giden bir insandı. Yani çok zor şeyler yaşadı şu an bir ablayla beraber. İyiler yani. Ama sanırım onun da içinde baya bir ukdeleri vardır yani bir eksikleri vardır. Çünkü çocuğunu göremiyor, kaç yaşında artık būs büyük bir erkek çocuğu var. Göremiyor (Antalya/Bahar/Lezbiyen/40 yaşında).

Trans kadınlar aileleri tarafından gey ve lezbiyen katılımcılara göre daha fazla dışlandıkları görülmektedir. Araştırmadaki gey bireylerin de lezbiyen bireylere göre aile ilişkilerinde cinsel yönelimlerinden dolayı dışlandıkları görülmüştür. Çalışmada ailesi tarafından kabul gören katılımcılar ağırlıklı olarak lezbiyen bireyler ve trans erkeklerdir.

2.2.2.2.3. Arkadaşlık İlişkileri

Arkadaşlık ilişkileri, LGBT bireyler için aile ilişkilerine göre kendilerini daha rahat ifade edebildikleri ve kabul gördükleri bir alan olarak görülmektedir. Arkadaşlık ilişkilerinde kendilerinin cinsel yönelimlerini veya cinsiyet kimliklerini bilen ve ayrımcı bir tutum, davranış sergilemeyen kişileri tercih etmeleri, katılımcıların yaşamlarında rahatlatıcı bir etkisi olduğu anlaşılmaktadır. Arzu, arkadaşlık ilişkilerini şu sözlerle anlatmıştır:

Yok, benim genelde bayan arkadaşlarım çok. Ben bayanlarla çok iyi anlaşırım. Onlar beni çok sever bende onları çok severim. Lubunya arkadaşlarım da, yani travesti arkadaşlarım da yani, 5 parmağın 5 ini geçmez. Yani tanırım hepsini. Herkesle konuşurum. Ama kaldığım yerden iletişimim kopar ama

sonra döndüğüm zaman kaldığım yerden devam eder, yani böyle bir ilişkiye sahibim. Dostum da 2 kişi var, dostum diyebileceğim(Antalya/Arzu/Trans Kadın/40 yaşında).

Arzu, genellikle “bayan” yani heteroseksüel kadınlarla arkadaşlık ilişkilerinin daha iyi olduğunu, “lubunya”¹⁸ arkadaşlarıyla ise daha az samimi olduğunu belirtmiştir. Kırmızı ise sosyal ilişkilerinin iyi olduğunu dile getirmiştir:

Ben, benim sosyal ilişkilerim yaşıma göre herkesten çok daha yani iyi bütün insanlarla bağım çok iyi. 20 yıllık meslek hayatımın verdiği. Bir de ben şöyle söyleyeyim kendi camiamda benim yaşıma gelmiş eğer herhangi bir iş yapmıyorsa bir mesleği yoksa ya da aktif değilse çabuk yorulmuşsa bıkmışsa hayattan benim kadar aktif bir insan daha yoktur. Ben çalışmayı çok seven bir insanım dolayısıyla ölene kadar da çalışmayı düşünüyorum. O yüzden kendimi şanslı addediyorum yani bu konuda. Kendi yaşlılarımı o kadar şanslı görmüyorum mesela açıkçası. Yani hem eşcinsel olup; hem bir kız çocuğu sahibi olup; boşandığı eşiyle bile hala görüşebilen; her şeyimizi karşılıklı biliyoruz. Benim her şeyimi bilir eski eşim. Kızım da beni biliyor dolayısıyla bu kadar şanslı olamaz herhalde hiç kimse yani. Eğer annem hayatta olsaydı anneme de söylemeyi düşünüyordum yani ama bir tek anneme. Böyle ablalarım falan çok umurumda değil. Benim çevrem önemli, çalıştığım iş yaptığım iş (Antalya/Kırmızı/Lezbiyen/51 yaşında).

Kırmızı, diğer LGBT bireylerle kendini karşılaştırdığında çocuğunun olması, sosyal ilişkilerinin güçlü olması ve çevresinin geniş olması nedeniyle övündüğü görülmektedir. “Sosyal ilişkilerim çok güzel. Buradaki ilk etapta biriyle tanıştığınızda doğal olarak birazcık bir önyargıyla yaklaşıyorlar. O önyargıyı ortalama bi 10-15 günlük süreç içerisinde kırıyorum. Çevrem tarafından seviliyorum” (Antalya/Turuncu). Turuncu, önyargıları kırabildiğini Bulut ise belli bir yaştan sonra arkadaşlık ilişkilerini azalttığını belirtmişlerdir.

Bulut kod adlı katılımcı, 42 yaşında, trans erkek, cinsiyet uyum operasyonu geçirmemiş ve geçirmek istemeyen, lisanslı olarak futbol kariyeri olan, babasının sosyal güvencesinden yararlanan, açık bir kimliğe sahip, şu anda çalışmamaktadır:

Arkadaşlarımla sosyal ilişkilerim çok iyidir. Zaten, eskiden daha fazla etrafım daha çok kalabalıktı. Ama şimdi insan herhalde belli bir yaş aldıktan sonra şey yapıyor, etrafındaki insanları biraz azaltıyor. Bir iki tane dostum vardır onlarla görüşüyorum. Onlarla aktivite yapıyoruz. Onlarla daha çok haz alıyorum (İzmir/Bulut/Trans Erkek/42 yaşında).

Scorpion kod adlı katılımcı, 48 yaşında, gey, üniversite mezunu, mesleği avukat, yalnız yaşayan, sosyal güvencesi olan biridir.

¹⁸ Lubunya: LGBT jargonunda eşcinsel, biseksüel, trans bireyleri kısaca toplumsal cinsiyet normlarına uymayan kimseleri tanımlamak için kullanılan genel bir kavramdır.

Yani aslında biz birazcık o aile eksikliğini arkadaşlarla kapatmaya çalışıyoruz. Benim çevremde öyle. Zaten arkadaşlarımdan çoğu benim 20-25 yıllık arkadaşlarım var hepimiz birbirimize tutunup işte hani yaşlılık döneminde öyle planlar yapıyoruz. Birbirimize bakarız, ederiz, aynı yerde birimize yakın otururuz, gibi ama açıkçası bunun çok da mümkün olduğunu düşünmüyorum (İstanbul/Scorpion/Gey/48 yaşında).

Kayısı, insanlara artık çok fazla güvenemediğini, özellikle İzmir’de arkadaşlık ilişkilerinin çok iyi olmadığını dile getirmiştir:

Arkadaşlık anlamında da İstanbul’da çok sağlam arkadaşlıklarım, dostluklarım var, ki çocukluktan süre gelen. İzmir’de de arkadaşlıklarım oldu. Dostum dediğim insanlardan çok şeyler oldu yani. Darbe demeyim de çok anlaşmazlıklar oldu. Onlarla yolumu ayırdım. Çok fazla insanla görüşmemeye çalışıyorum. Ama tabi ki bizim ortam çok ufak bir ortam olduğu için. Ortamlara girmem İzmir’de. Ama ismen bilinir. Ben bi sürü insan tanırım ismen ama hani sosyal hayatıma aldığım çok nadir; insanlar vardır ki, ben bu yaştan sonra çok şey ne derler ona başıma gelenler tecrübelerim, insanlar üstündeki tecrübelerim ki, ben normalde çok insancıl bir insanım. Ama şunu artık kendime şerh edindim ben sevgimi, şefkatimi, ilgimi sokaktaki kediye köpeğe yaparım. Ama tabi insanlara artık yapmam(İzmir/Kayısı/Lezbiyen/43 yaşında).

Mavi kod adlı katılımcı, 56 yaşında, trans kadın, üniversite mezunu, mesleğinden atıldıktan sonra bir dönem seks işçiliği yapmış, şu anda aktivistlik yapan, sosyal güvencesi olan, yalnız başına yaşayan ve açık kimliğe sahip biridir.

Ya şimdi aslında ben hani bu üstenci diyebilirsin veya kendini farklı bir yere koyuyor diyebilirsin falan ama öyle bişi değil; ama şey, ben bu toplumun gizli uzlaşısı imzalamış translarımdanım. Hani böyle daha makbul trans kategorisindeyim. Bu işte çeperimdeki insanlar olsun veya genel topluluk anlamında daha kabul gören bir yerde. Hani eğitilmiş, ağzı laf yapıyor; politik, şu bu gibi falan filan. Hani onlara benzeme halim çok yüksek olduğu için. İlişkilerim genelde iyi diyeyim fakat bu ötekileştirilmediğim anlamına gelmiyor. Yani her ne kadar da böyle ilişkilerim iyi giden bir yerde de ben bunu böyle kabul etsem de bir gün bir yerde translığım hatırlatılabilir. Hani böyle direk sen transsın denilmiyor ama. Yani bu bilinçli ve ya bilinçsiz. Dolaylı veya dolaysız bir şekilde bu önüme konuveriliyor (Mersin/Mavi/Trans Kadın/56 yaşında).

Devlet memurluğundan atılmış, kimya mühendisi olarak çalışmış, bilinç düzeyi yüksek olan, bir trans bireyin çevresinin kendisini kabul etse dahi cinsiyet kimliğinin her an yüzüne vurulduğu kendi ifadelerinden anlaşılmaktadır. Sarı, arkadaşlık ilişkilerinin kısıtlı olduğunu genellikle trans ve gey arkadaşlarıyla görüşüğünü belirtmiştir:

Çok şükür Antep'te olan bütün arkadaşlarımla görüşüyorum. Aramda bir sorun yok. Sosyal olamıyoruz istediğimiz kadar olalım desek de olamıyoruz. Çünkü sosyal olmak biraz zor. Olamıyorum. Hayatın içinde olduğum için, bu hayatın içinde olduğum için. Yani hep translarla; hep geylerle; zamanımız onlarla geçiyor. Normal hetero insanlarla çok bir araya gelemiyorum (Gaziantep/Sarı/Trans Kadın/40 yaşında).

Burak kod adlı katılımcı, 40 yaşında, gey, müzik öğretmeni, sanatla ilgilenmekten keyif alan, yalnız yaşayan, uzun yıllardır ilişkisi olan, iş yerinde kapalı bir kimliğe sahip biridir.

Çok sosyal biri değilim ama bunun cinsel yönelimimle bir alakası yok. Daha çok evde oturup işte resim yapmayı veya müzik yapmayı, kitap okumayı falan seviyorum. Sinemayı çok seviyorum. Bunlar biraz eve bağlıyor ama işte haftada bir iki. Haftada bir arkadaşlarımla bir araya geliyorum işte. Sergi topluluğu veya işte bir yerde oturup çay içmek muhabbet etmek falan (İstanbul/Burak/Gey/40 yaşında).

Burak ise genellikle evde vakit geçirmekten keyif aldığını, dışarı çıktığında ise kaliteli vakit geçirmeyi sevdiğini anlatmıştır. Doruk kod adlı katılımcı, 41 yaşında, gey, üniversite mezunu, mesleğini yapmayan, daha önceden işletmecilik deneyimi olan, uzun yıllar Antalya'da yaşamış, sosyal güvencesi olmayan, ailesiyle beraber yaşayan, kapalı bir kimliğe sahip biridir.

Ama daha çok; benim daha çok heteroseksüel dostlarım var. İstanbul'da gey arkadaşım bir kaç tane var ama çoğu ile bu kadar samimi değilim. Çünkü eşcinsel erkeklerin temeldeki en büyük sorunu dediğim gibi kıskançlık. Benim de artık ömrümün yarısı 20 yılım saçma sapan kaosla geçtiği için çok arkadaş olamıyorum. Olmak da istemiyorum (İstanbul/Doruk/Gey/41 yaşında).

Eşcinsel erkeklerle arkadaşlık kurmamışının nedenini kıskançlık olarak ve arkadaşlık kurmaktan kaçındığını daha çok heteroseksüel arkadaşlarının olduğu belirtmiştir. Bahar, Türkiye'deki ve Almanya'daki arkadaşlık ilişkilerini kıyaslamış, Türkiye'de çok fazla arkadaşının olmadığını, kendini korumak için uzak durduğunu dile getirmiştir.

“Ben çok fazla arkadaş çevresine giremiyorum. Çünkü Türkiye'deki insanlar bu konuda azcık zor insanlar onu fark ettim yani. Çok faydalanan insanlar var korunmak için ben kimseyle görüşmüyorum dersem. Almanya'da arkadaşım var”(Antalya/Bahar). Bahar'ın göçün ve yeni bir alana girmenin özellikle arkadaşlık ilişkilerinde geri çekilmeye sebep olabileceği örnektir. Literatürde de bu düşüncayı destekleyici bulgular yer almaktadır (Tuzcu ve Bademli, 2014:61).

2.2.2.3.LGBT'lerin Yaşlılık Algıları

Yaşlılık algıları, katılımcıların size yaşlılık ne çağrıştırıyor? sorusuna verdikleri cevapları içermektedir.

Sonsuz kod adlı katılımcı, 48 yaşında, lezbiyen, lise mezunu, evcil hayvanı olan, yalnız yaşayan, kitapçılık sektöründe çalışan, sosyal ilişkileri iyi olan ve açık bir kimliğe sahip bir bireydir.

“Aslında dinamizmi çağrıştırıyor biliyor musun? Klasik anlamda bir yaşlı derken böyle çaresiz aciz birini çağrıştırmıyor, hayata tutunan bir insansa onun yaşlılığı da hayata tutunarak geçecek ve çevresinde birileri olacak” (Antalya/Sonsuz). Sonsuz için yaşlılık dinamizmi çağrıştırmakta, erken yaşam evrelerini nasıl geçirdeyse yaşlılık dönemini de o şekilde geçireceğine inanmaktadır.

Eğer ayaktaysan, üretiyorsan, bir şeye çabalıyorsan bunun yaşlılığı yoktur. Yani istersem 200 yaşında olayım. Bir şey üretebiliyorsan ayaktaysan insanlara bir şey veriyorsan, insanlara umudun dışında yardım, sosyal bir aktivite olabilir herhangi bir şey de bir hayvana yardım doğaya yardım yapıyorsan bence yaşlı değilsin...Ama bence yaşlılık şudur bir insan ikinci bir insana muhtaçsa bakımı, yatalaksa ne bileyim ben bir suyu bile bir insandan bekleyebiliyorsa ki böyle çok insanlar var. O yaşlılıktan da beter bir şey bence(Ankara/Eflatun/Trans Kadın/65 yaşında).

Eflatun, yaşlılığı bakıma muhtaçlık olarak görmekte, üretken olan kişinin yaşı kaç olursa olsun yaşlı olarak görmemektedir.

“Yaşlılık ya bana kötü hissettiriyor kendimi. Hani böyle işe yaramaz sen şurda dur. Bir şeye karışma. Mümkünse konuşma. Yani yok sayılma hali. Yani bir köşede ölümü beklemek diyorum ben hani” (Mersin/Mavi). Mavi, yaşlılığı yok sayılma hali ve işe yaramaz olarak görmekte, yaşlı bireylerin fikirlerinin önemsenmediğini dile getirmektedir:

Yalnızlık demek. Yalnızlık aslında. Yani ben bunu annemde gördüm kadın kendisine yaşlılığa, yaşlıyken ben dediğim zaman gel beraber yaşayalım; sen artık her şeyi yapamıyorsun. Yok, diyor ben yalnızlığım da şeyim. Yani yalnızlık demek; yaşlılık ister istemez. Çünkü çok şey yaşıyorsun hayatında. Ne bileyim o kadın 79 sene yaşamış ve 79 sene ile yalnız kalmayı tercih ediyor. Ben zaten yalnızlığı seven bir insanım. O yüzden yalnızlıktır(Antalya/Bahar/Lezbiyen/40 yaşında).

Bahar, yaşlılığı yalnızlık olarak görmekte ve kendisinin yaşlılık döneminde yalnız olacağını düşünmektedir.

Bence artık hayattan zevk almazsa 18 yaşındaki bir insan da yaşlıdır bence. Yani hayatı yaşamayı bilmeyen herkes yaşlıdır. Bunun yaşı olduğuna inanmıyorum. Şunlarda var mesela 60 yaşına gelmiş

adam ama kendini o kadar zinde hissediyor ki kalkmış spor yapıyor yüzüyor falan filan. Sen buna nasıl yaşlı diyebilirsin. Bence ruhunla alakalı(İzmir/Kado/Lezbiyen/42 yaşında).

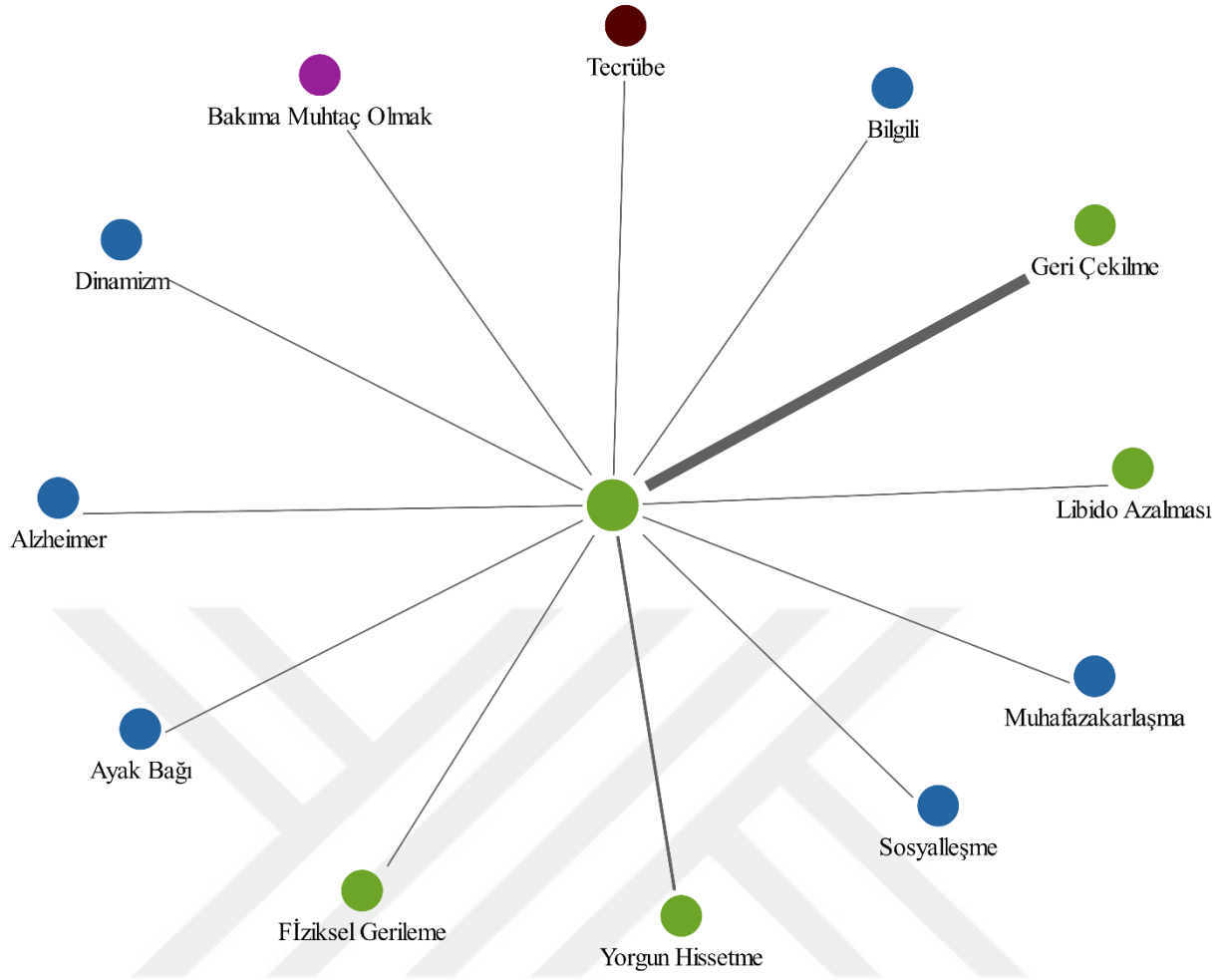
Kado, yaşlı bireyi hayattan zevk almayan, aktif biri olarak tanımlamakta ve bunun için bir değerin vermemektedir. Yaşamdan zevk alan herkesin yaşı kaç olursa olsun yaşlı olmadığını düşündüğü anlaşılmaktadır.

Yaşlı birisi deyince gözümde öyle işte hani dünya işlerinden elini ayağını çekmiş. İşte, sabah kalkıp kahvaltısını yapıp tansiyon ilaçlarını alıp ondan sonra televizyonu açıp gündüz kuşağı ondan sonra belki bir yürüyüş. Öyle sağıyla soluyla ilgilenen yorulduğu zaman tekrar uzanıp dinlenen. Akşam tekrar ilaçlarını alıp akşam 9 buçukta yatan bir birey geliyor aklıma (Mersin/Turkuaz/Trans Erkek/40 yaşında).

Turkuaz'ın yaşlı bireyi sağlık sorunları olan, çalışmayan, üretkinliği olmayan biri olarak algıladığı görülmektedir. Gökyüzü, yaşlanmayı çaresizlik, mutsuzluk gibi psikolojik olarak kötü hissetteren durumlarda gerçekleştiğini düşünmekte ve kendisini ilk seks işçiliği yapmaya başladığı dönemde yaşlandığını hissettiğini aktarmaktadır:

Ben 20 yaşımdayken yaşlandığımı hissetmiştim mesela. İlk kez seks işçiliği yaptığımda ilk kez 20 yaşında seks işçiliğine adım attığımda; gerçekten 20 yaşında yaşlandığımı hissetmiştim. Çünkü beni psikolojik olarak çok çökerten; çok umutsuz eden; dibe vurmamı sağlayan bir şeydi, o durum. Yaşlılık dediğimiz şey bence biraz böyle bir şey. Yani insanın psikolojik olarak biraz dibe vuruşunun ne zaman sorusuna tekabül ediyor gibi. İnsan psikolojik olarak ne zaman dibe vurursa gerçek anlamda, çaresiz, mutsuz hissettiği anda aslında yaşlanmıştır. Bana göre böyle (İstanbul/Gökyüzü/Trans Kadın/40 yaşında).

Katılımcıların yaşlılığı olumlu ve olumsuz kalıp yargılarla değerlendirdiği görülmektedir (bk. Şekil 2.1). En çok yaşlılık dönemini geri çekilme olarak gördükleri ortaya çıkmaktadır. Geri çekilme, fiziksel gerileme, yorgun hissetme, libodanın azalması katılımcıların anlatılarında birbiriyle ilintili anlatılan kodlardır. Dinamizm, bilgili, Alzheimer, ayak bağı, sosyalleşme ve muhafazakarlaşma kodları birbiri ile bağlı olarak anlatılmıştır.

Şekil 2.1 Yaşlılık Algıları Kümesi

2.2.2.3.1. Yaşlı Lgbt Olmak

Mavi, sivil toplum kuruluşunda çalışan, ve çalıştığı kuruluşta hem trans kadın olmanın hem de yaşlı olmanın ayrımcılığa neden olduğu dile getirmiştir:

Şimdi söyle aslında dinozor olarak bakıyorlar aslında, bize (gülüyor). Miladını tamamladın sen (gülüyor) artık bu alandan çekil. Gibi bakılıyor ama; bir taraftan da STK’ların bizim gibi dinozorlara ihtiyacı var aslında. Çok böyle seni bir şeye dahil etmek istemiyorlar. Fakat sıkıştıkları bir yerde de böyle bir tecrübenden yararlanmak istiyorlar. Aslında STK içinde de ötekisin. Bir trans kadın olarak da ötekisin; yaşlı olarak da ötekisin aslında. Ben daha dinamiğim ben daha gencim daha iyi kavrarım daha iyi yaparım. Böyle bir algı var. Yani mümkünse biz müsaade ettiğimiz kadar sen STK’nın içinde yer al. Böyle (Mersin/Mavi/Trans Kadın/56 yaşında).

Bahar, lezbiyen yaşlı ile heterokseül yaşlıyı kıyaslamış ve aralarında önemli farklılıklar olduğunu söylemiştir. “Lezbiyen bir kadın belki torunları yoktur. Ailesi yoktur. Ama heteroseksüel kadın çocuklarına kötü bir şey yapmadıysa; o çocukları görmeye de gelir, torunları da getirir. Arada büyük bir fark var bence. Baya bir var” (Antalya/Bahar). Bahar’ın

ifadelerin yaşlılık döneminde aile, çocuklar ve torun sahibi olmayı önemli gördüğü bu noktada lezbiyen yaşlıları dezavantajlı olarak gördüğü ortaya çıkmaktadır.

Kırmızı’da heteroseksüel yaşlılarla LGBT yaşlıların yaşantıları arasında farklılıklar olduğunu düşünmektedir:

Benim için var. Şöyle var yine aynı şeyi bu ülke için söylücem; yaşadığımız ülke için geçerli çünkü bunlar. Yani öbürünü yani heteroseksüel bir yaşlıyı ülke her şekilde kabul ediyor ve zaten emekli. İlla ki 600 de alsa 1000 lirada alsa bir maaşı var. Ama bir LGBT bireyi eğer sanatçı değilse; ne bileyim yani sanatçı kavramının içerisinde hepsinden bahsediyorum ya da; kendi işi yoksa, ya da aileden varlıklı değilse. Kesinlikle zavallı bir şekilde hiç kimsesiz ölmeye mahkûm. Eğer beden işçisiyse biri tarafından öldürülmeye mahkûm bu ülkede. Ve sesinin çıkmadığını çıkamadığını düşünüyorum şanslı değilse (Antalya/Kırmızı/Lezbiyen/51 yaşında).

Kırmızı, LGBT bireylerin iş yaşamında belli meslek gruplarında çalışmıyorlarsa iş bulamadıklarını, emekli olamadıklarını, “zavallı ve kimsesiz” olarak yaşamlarını sonladırabileceklerini, seks işçiliği yapanların ise nefret cinayetine kurban gideceğini aktarmıştır.

Benim gözümde onların durumu çok zor. Yani çok düşük rakamlarda artık hayat bitmiş. Elektrik, suyunu ödeyemiyor. Hiçbir şeyi yok. Tek göz evde oturuyor. Kirası var. Geçim için kimseye muhtaç olmamak için kendi bedenini mecburen o yaşta bile, bedenini, sunuyor (Antalya/Arzu/Trans Kadın/40 yaşında).

Arzu, yaşlı trans kadınların hala geçim derdi için hala seks işçiliği yapmak durumunda kaldıklarını ve yaşamlarının çok zor olarak gördüğünü gözlemlemiştir.

“Belli bir yaş grubu var biz “püri balomoz” diyoruz. Balomozu aramıza almamak. Bu çok da faşizan bir durum aslında” (İstanbul/Doruk). Doruk’un ifadeleri LGBT bireylerinin balomoz olarak adlandırdıkları (40 yaş ve üzeri) yaşlı bireylere karşı tutumları görülmektedir.

Turuncu da balomoz ve püri balomoz sınıflandırmalarından şu şekilde bahsetmiştir:

Tabi,bunlar sevimli gelen sınıflandırmalar. Ama aslında bunlar sevimsiz olan sevimleştirilmiş içsel homofobinin ve egonun uygulanış şekli. Yani zaten Türk insanı Türkiye’deki insanlar egoludur, gizli egoludur zaten birilerini ezerek ya da birilerine üstünlük sağlayarak; hani çalışan insanlar (Antalya Turuncu/Gey/41 yaşında).

Balomoz sınıflandırmasını, LGBT bireylerinin kendi içlerinde olan içsel homofobinin bir sonucu olarak görmektedir. Doruk’un ifadeleri LGBT bireylerinin içerisindeki yaş ayrımcılığını gözler önüne sermektedir:

Parisli amca diye bir Ermeni asıllı bir amcamız vardı. Fotoğrafçı, eski bir işadamı iflas etmiş. Bundan üç beş sene önce vefat etti. Onun hayat enerjisi beni çok etkilerdi. 80 yaşında adam. Onunda en büyük korkusu yalnız yaşamak, yalnız ölmek. Hep beni evine davet ederdi. Bira içmekten kalkıp adamın evine gidemiyorduk. O hep gençlerin arasına girerdi. Bazen işte ayarsız ibneler; abiyen tabirle söyleyeceğim kusura bakma; adamla dalga geçerlerdi. Yani ben de kızardım (İstanbul/Doruk/Gey/41 yaşında).

80 yaşında tanıdığı bir eşcinsel bireye karşı genç eşcinsel bireylerinin onunla dalga geçtiklerini, en büyük korkusunun yalnızlık ve yalnız ölmek olduğunu dile getirmiştir. Yaşlılık meselesinin LGBT bireyler için son derece kritik önemde olduğu ve yaşlılığın yalnızlıkla tanımlandığı gözlenmektedir.

2.2.2.4. Yaşanmışlıklar

Yaşanmışlıklar teması katılımcıların yaşamlarının erken dönemlerinde yaşadıkları şiddet ve travmaları yansıtmaktadır. Yaşanmışlıklar hep şiddet, insani dışlıklarla dolu olup katılımcıların ifadelerinden LGBT bireylerin yaşamlarında olumlu denilebilecek durumların bulunmadığı ya da çok az olduğu gözlenmiştir. Bu temanın altındaki kategoriler, kolluk kuvvetleri ve tanımadıkları kişiler tarafından görülen şiddet ve işkenceler, tükenmişlik sendromu, tecavüz, intihardır.

Sokakta şiddet görüyorum tabi. Tabi ki görüyorum. Yani sokaklar her zaman iyi değil. Sokakta çalıştığım dönemlerde oldu. Anlatmışım o gün orada. Kaçırıldım, tecavüze uğradım ve intiharın eşiğinden, saçımdan tuttular çektiler beni, yoksa orada paramparça olmuştum aşağıda”(Antalya, Arzu/Trans Kadın/40 yaşında).

Arzu, İstanbul’da çalıştığı dönemde müşterileri tarafından kaçırılmış, bıçaklanmış ve fiziksel şiddete maruz kalmıştır. Bu olay sonrasında Boğaziçi Köprüsü’nden atlayacağı sırada kurtarılmıştır. Çalışmada özellikle zorunlu seks işçiliği yapan trans kadınlar müşteriler tarafından nefret saldırılarına uğradıklarını anlatmışlardır. Gri de ölümden döndüğü şiddeti korkuyla, travmanın ağırlıyla ve detaylı bir şekilde anlatmıştır:

Yatağa uzandım başucumda oturan insanın dizine geldi benim başım. Ya o anda tam olarak ne oldu hatırlamıyorum ama bir anda dördü birden üstüme çullandı. Elektrik şok aletleri bana şok verdiler 3 kişi. Evimde zaten 3 tane şok bulundu. Farma bıçakları bulundu. Şok aletle şok veriyorlar. Sadece şunu duydum “Çok kuvvetli çıktı bayılmıyor”. O anda işte göz şinası orada gece lambası var odanın içinde çocuğun elinde pıçağı gördüm. Yani bunu parıltısından. Bir tane karın bölgeme soktu bir tane daha soktu. En son dedim ki hani ölücem artık biliyorum. Dedim ne olursun Allahım ölücem; bari dedim acı çekmeden öleyim. Beni ne olur başka bişi uygulamasınlar bana. Yalnız sonra ne olduysa bi anda bilinçaltından bi güç gelir cesaret geldi ya dedim niye ölüyorum ki ben yaşayacağım. Sadece sağ

elimle pıçağı tuttuğumu hatırlıyorum. Kuş parmağında burada sinir dokusu yırtıldı (Gaziantep/Gri/Trans Kadın/ 40 yaşında).

Ahlak polislerinden yaşadığı işkence düzeyindeki şiddeti şu şekilde aktarmıştır:

Bunların yanı sıra hem müşteriden tehlike yaşıyorum hem de ahlak diye tabir ettiğimiz polislerden sorun yaşıyoruz. Öyle bir kovalıyorlardı ki bizi; sanki katil kovalıyorlar. İki katlı bir katlı binalardan atlıyorduk. Çok ayağımı burktum. Birisinde arkadaşım 2004 de olabilir 2005 de olabilir; arkadaşım atlayacağı boşluğu hesap edemiyor. Bir katlık bir mesafe zannediyor üç dört kat çıkınca düşüp ölmüştü. Polislerden kaçtığı için bunu yaşadı. Yakalandığımızda ahlaka giderdik bir tane odanın içinde 4 duvar, yer beton hiç bir şey yok oturacak. Şiddete maruz kalırsız sözlü olarak, fiziksel olarak. Asla kapı açılmaz lavaboya falan gitmemize izin verilmez. O dönemler bizde girdi çıktı yapıldı. Nasıl. Emniyetin 24 saat tutma gözetimi süresi var. Seni alıyor 24 saat tutuyor kapının önüne çıkıyorsun çıkış işlemin yapılıyor kapının önünden tekrar seni alıyor. Girdi çıktı olarak. Kışın yere su dökerlerdi öyle otururduk. Yıl 2003 veya 4 senesinde emniyet toplu bir şekilde Ankara’da öyle bir sıkı uygulama başlattı ki bütün ne kadar trans, eskort var hepsi alındı. Ve sadece içlerinden 4-5 kişimiz. Çünkü birbirimiz görmüyoruz. Ayrı ayrı hücrelerde tutuluyoruz. Dayak yiyoruz. 2 gün kaldım 2 gün boyunca dayak yedim. Ve en sonunda Yakupabdal köyü vardır Mamak çöplüğünün orada; gecenin bir yarısı artık böyle her yerim mosmor vaziyette oraya atıldım ve bunu ahlak polisleri tarafından atıldım. O dönem gazetelere falan çıktım şiddete maruz kaldım diye. “Balyoz”un¹⁹ ilk çıktığı dönemlerdi. Çünkü Ankara’da bir dönem balyoz furyası esiyordu (Gaziantep/Gri/Trans Kadın/40 yaşında).

Trans kadınlar hem müşteriler hem ahlak polislerin şiddetini en ağır yaşamış, polisten kaçan arkadaşlarının ölümüne tanıklık etmişlerdir.

Eflatun kod adlı katılımcı, 65 yaşında, trans kadın, ilkokul mezunu, pembe kimliğe sahip, yalnız yaşayan, evcil hayvanı olan, genelev ve gazinolarda çalışmış, aktivist, bitkilerle arası iyi, sosyal güvencesi olan, açık bir kimliğe sahip, yaşama bağlılığını “Onun için hayat benden çok şey aldı gitti. Evet, şimdi ben hayatın intikamını alıyorum, ben yaşıyorum, hayatı o güneşi görüyorum otları görüyorum, çimenleri görüyorum, hayvanları seviyorum, dokunuyorum” şeklinde ifade eden biridir.

80’li ve 90’lı yıllardaki ahlak polisleri tarafından gördüğü şiddeti ise işkence olarak ifade etmiş olan Eflatun şunları söylemiştir:

İstanbul Emniyet Müdürlüğü Sansaryan Han’dır. orada ne işkenceler. Orada şu yazardı: “Burda Allah yok”. Çünkü işkence görüyorsun. Allah diye bağıyorsun. “Okumadın mı kapıdan içeri girerken, burada Allah yok peygamber tatilde” yazardı. Muhammed aşkına dur derdin. “Muhammed yok bilmiyor musun” derdi. Yani o süreçlerden bugüne kadar geldik (Ankara, Eflatun/Trans Kadın/65 yaşında).

¹⁹ Balyoz Ankara’da 2001 yılında kurulan trans bireylerle ilgili olaylara bakan özel bir timdir. İlgili haber için bk: <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/travestilere-balyoz-timi-10202> (erişim tarihi:07.04.2019)

Yaşadığı o yıllarda (fazişizmin yükseldiği yıllar) yoğun bir baskı olduğunu dile getiren Eflatun sözleri şu şekilde devam etmiştir:

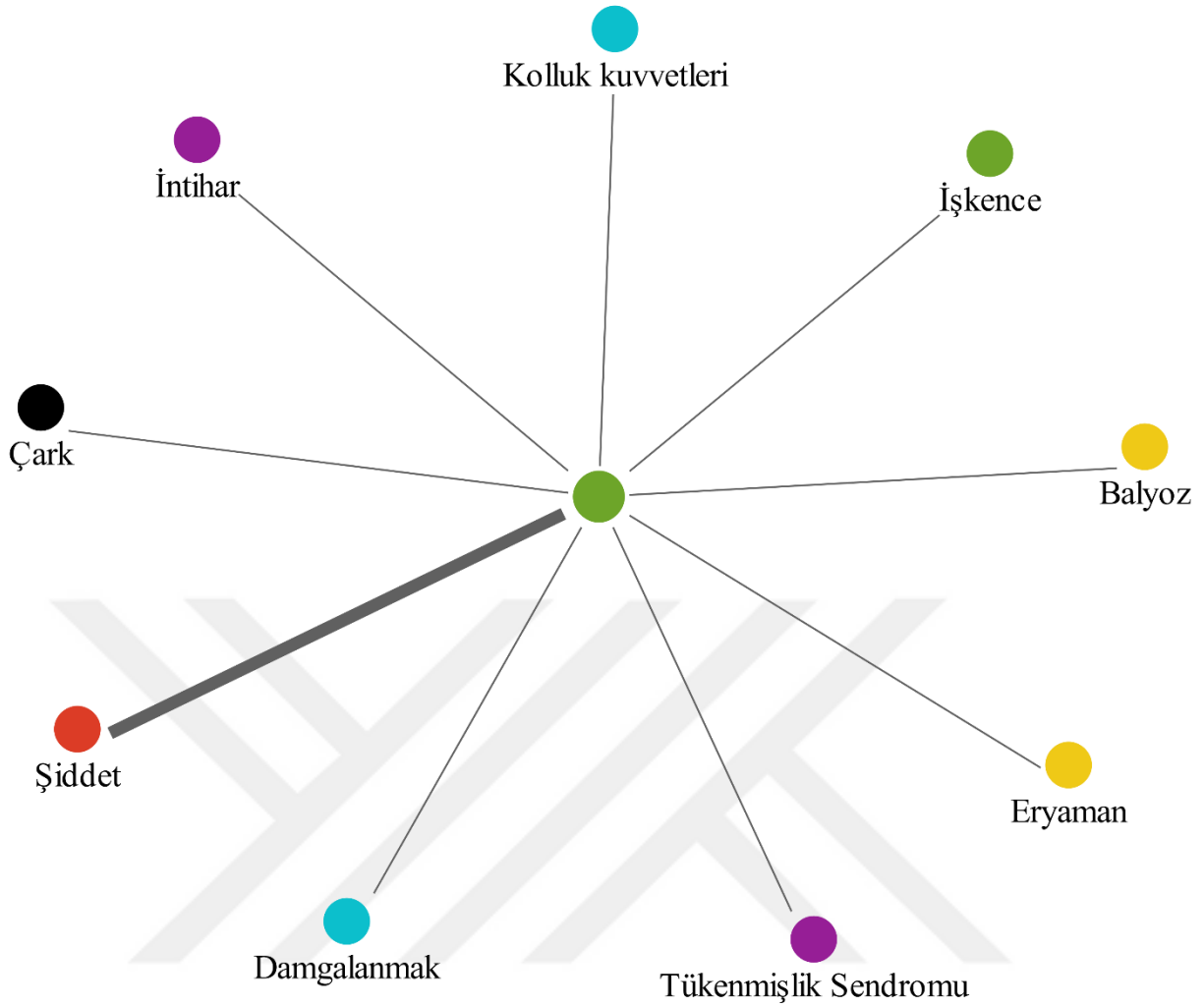
O tren şeyi, ben benim. Onlar herkes farklı yöne gidiyor. Trenlere de doldururduk işte emniyete alındık. İşte şey de bırakıldık Kartal'da Pendik'te indik. O zaman geylere 5 yıl damga vuruyorlardı bir tane gey vardı damga vurmuşlardı. Öyle. Çuvallara konulup böyle trenlere konulup yok. Sadece Pendik'e kadar. Pendik'te indik tekrar evlerimize geldik. Tabi bu da bana onu şeyi hatırlatır, Hitler sürgünü gibi bir şey. Yani biz o devirlerden (Ankara, Eflatun/Trans Kadın/65 yaşında).

Siyah Pembe Üçgen Derneği'nin hazırladığı “80’lerde Lubunya Olmak” adlı kitapta da o dönemlerde yaşanan zorluklara, sorunlara, aşağılanmaya ve şiddete yer verilmiştir. Çalışmamızdaki bulgular ile kitaptaki röportajlarda da anlatılanlar uyumluluk göstermektedir. 2006 yılında Ankara Eryaman'da gerçekleşen barınma hakları ihlallerine şahit olan Gri acı tanıklıklar yaşamıştır.

Daha sonrada orada Eryaman'da evler satılmıyor burası fuhuş yuvası, travestiler var diye evler satılmadığı için o taraftaki dairelerinin fiyatları düştüğü için Eryaman'da bir çete operasyonu başladı. Resmen bildiğiniz bir çete kuruldu. Ve sırf trans bireyleri alındı. Kapıları tekmelendi arkadaşlarımızın evleri yandı. İki arkadaşım vefat etti (Gaziantep/Gri/Trans Kadın/40 yaşında).

“Bir Zorunlu Göç Hikayesi: Eryaman” (Ördek,2017) trans kadınların yöreden uzaklaştırılması ve o günlere tanık olanların hikayelerinin anlatıldığı kitabın içeriği ile Gri'nin anlattıklarıyla benzer bulgular olduğu görülmektedir.

Yapılan analiz sonucunda (bk. Şekil:2.2) yaşanmışlıklar temasında şekil üzerinde kalın çizgi ile belirtilmiş olan “şiddet” çok kişi tarafından ifade edilmiştir. İşkencenin yaşanmışlıklar teması içinde yoğun şekilde konuşulduğu ve aynı renkte olmasından anlaşılmaktadır. Eryaman ve Balyoz kodlaması da birbiriyle bağlantılı yerlerde konuşulduğu ise sarı ile gösterilmiştir. Tükenmişlik sendromu ve intihar da birbiriyle yakın yerlerde katılımcılar ve mor renkle belirtilmiştir. Damgalanmak ve kolluk kuvvetleri konusu katılımcılar anlatılarında ilintili açık mavi renkte görülmektedir. Çark (LGBT jargonunda seks işçisi olarak çalışan trans kadınların müşteri bulmak için sokağa, ya da caddeye çıkmasıdır) ise diğer kodlardan ayrılmakta tek başına önem arz etmektedir. Çark ise çoğunlukla şiddetin yaşandığı yer olarak anlatılarda karşımıza çıkmaktadır.

Şekil 2.2 Yaşanmışlıklar Kümesi

2.2.2.5. Yaşamsal Sorunlar

Sorunlar kavramını LGBT bireyler açısından irdelediğimizde, sıradanlığını kaybedip özgün bir içeriğe kavuştuğunu düşündüğümüz için “yaşamsal sorunlar” olarak adlandırmaktayız. Sorunların birbirleriyle içiçelik, kesişimsellik ve çok yönlülük niteliklerinden dolayı, katılımcıların tüm yaşamları boyunca maruz bırakıldıkları sorunlar ele alınmıştır. Örneğin; iş yaşamından dışlanmak, sosyal güvenceden yoksun olmak beraberinde emekli olamamayı, sağlığa erişimi engellemeyi ve temel ihtiyaçlarını karşılayamamayı getirmektedir.

Sorunlar teması, ihtiyaçların belirlenmesinde öncelik teşkil etmektedir. Katılımcıların en çok vurguladıkları sorunlar ayrımcılık ve şiddettir.

Kaos GL’nin hazırladığı “Homofobi ve Transfobi Temelli Nefret Suçları” raporunda nefret suçlarında 117 vakada 40’ının nedeninin cinsiyet kimliği temelli olduğu görülmektedir. 5 vakanın nedeninin ise de yaş olduğu belirtilmiştir (Kaos GL, 2018:22). “Transgender Europe” tarafından yayınlanan raporda “Ocak 2008-Eylül 2018” yılları arasında Türkiye’de

en az 51 trans öldürülmüştür. Türkiye, Avrupa’da trans cinayetlerinde birinci, dünyada ise 9. sırada yer almaktadır. Dünya genelinde öldürülen transların %11’i 20 yaş ve altı; %46’sı 20-29 yaş arası; %28’i 30-39 yaş arasında; %10’u 40-49 yaş; %3’ü 50-59 yaş ve %1’i ise 60 yaş ve üzeridir (

https://transrespect.org/wpcontent/uploads/2018/11/TvT_TMM_TDoR2018_Tables_EN.pdf erişim tarihi: 24.05.2019). Özellikle trans bireylerin yaşlanabileceklerine dair umutlarının çok az olduğu görülmektedir.

“Biz zaten trans birey olduğumuz için her türlü o şeyleri çektik, çekiyoruz da hala dışlanmayı ötekileştirmeyi falan yani yaşlılıkta da ötekileştireceğimize eminim” (Antalya, Arzu).

Burada katılımcı; kimliğinden dolayı yaşadığı ötekileştirilmeye ve transfobiye değinmektedir. Yaşlılık döneminde de bunu yaşayacağını beklemektedir. Bu alıntıda hem sorunlar hem de yaşamdan beklentileri görülebilmektedir. Aypar ve Tanyaş’ın (2017) “Trans Bireylerin Dışlanma ve Ayrımcılık Deneyimleri Üzerine” yaptıkları nitel çalışmada da benzer sonuçlar bulunmuştur. Tez çalışmamızdaki bulgular literatür ile benzerlik göstermektedir. Yaşlılık döneminde ise yaşadıkları bu sorunların devam edebileceğini düşünmektedirler.

Gökyüzü; “Ya şöyle baktığında bu ülkede eceliyle ölen veya eceliyle yaşlanan trans kadın sayısı çok azdır. Bu bir realite. Bu bir gerçek. Türkiye’de eceliyle ölen trans kadın sayısı çok azdır” diyor (İstanbul/Gökyüzü).

Burcu kod adlı katılımcı, 42 yaşında, trans kadın, seks işçiliği yapan, kendine ait bir evi olan, evcil hayvanı olan, yalnız yaşayan, ailesi ile uzun süredir görüşmeyen, cinsiyet kimliğinden dolayı okuyamamış, ilkokul mezunu, aile baskısından dolayı evden kaçmak durumunda kalmış, açık bir kimliğe sahip, sosyal güvencesini kendisi yatıran biridir. Burcu uygulanan şiddeti şu şekilde aktarmıştır:

Ankara da durum çok kötü. Ben gece çalışmadığım için; yani çıkan arkadaşlarım hiç iyi değil yani. Gece bekçileriyle karşılaşıyor şiddet falan. Yani çoğu herkesin borcu var. Ev alan var, ödemeleri var. Hiç iyi görmüyorum yani şu an. Ben 20 yıl önce Ankara’ya geldim ortam daha güzeldi benim açımdan. Rahmetli Ecevit vardı o zaman daha güzeldi. Bilmiyorum belki de gençlik mi vardı bilmiyorum. Bana o zaman daha güzel geliyordu(Ankara/ Burcu/Trans Kadın/40 yaşında).

Bekçi şiddeti dikkat çeken boyuttadır ve haberlere konu olmuştur. Bianet’in yaptığı “Ankaralı Trans Kadınlar Bekçi Şiddetine Karşı Biraraya Geldi” başlıklı haberde bekçiler tarafından uygulanan şiddet gündeme getirilmiştir (<https://bianet.org/biamag/lgbti/201397-ankarali-trans-kadınlar-bekci-siddetine-karsi-biraraya-geldi> erişim tarihi: 04.04.2019).

Bahar ise cinsel yöneliminden dolayı yaşadığı psikolojik ve fiziksel şiddeti şu şekilde aktarmıştır:

Psikologlar çok ayırım yapar. Çok ilginç bişi yani mesela benim bir sevgilim vardı onu bir tane psikoloğa gönderdim Almanya’da. Alman yani psikolog Alman. Sevgilime şey anlatmaya çalıştı sen lezbiyen değilsin onu öğretmeye çalıştı. Çünkü bu azıcık karakterle olan bir şey. Yani Almanya’da ben ayırım çok yaşadım arkadaş çevremde de çok yaşadım bunu. Mesela bazı arkadaşlarım, arkadaş olmak istemediler. Dayak yedim mesela lezbiyen olduğum için (Antalya/Bahar/Lezbiyen/40 yaşında).

Bahar’ın anlattıkları homofobinin evrensel bir sorun olduğunun göstergesi olabilecek niteliktedir. Ayrımcılık sadece dışlanma gibi tutum ve davranışlarla şekillenmemekte, ve mal satın alma ya da mülk sahibi olmanın; barınmanın kısıtlanması da bir ayrımcılıktır.

Pembe kod adlı katılımcı, 40 yaşında, trans kadın, seks işçiliği yapan, evcil hayvanı olan, açık bir kimliğe sahip, kendisine ait bir evi olan, uzun yıllar Ankara’da yaşamış, ilköğretim mezunu, yalnız yaşayan, sosyal güvencesini dışarıdan yatıran biridir. Pembe trans kadın olmasından dolayı barınma ile ilgili yaşadığı ayrımcılığı şu şekilde aktarmıştır:

Gaziantep de trans olduğumu bile bile evi sattılar bana hani kaparo falan verdim işte gittim bankadan kredim onaylandı. Gittim mesela benim arabamın kasko değeri 67 milyardı mesela 65 milyarlık arabayı gittim 55 bine verdim mesela sırf ev alacaktım diye. Yani ev sahibi dediler biliyor falan dediler, bana sonra işte şöyle dediler, böyle dediler, vazgeçtiler, beni baya bir zarara uğrattılar. Arabamı sattım zaten zararına ee evi satmadılar, kredi de çektiğim için eksper parası, dosya masrafı şu bu falan filan şu anda evet mahkemeliyim. 6ncı mı 7nci mahkemem bu 11. ayda herhalde son mahkemem olacak sonuca bağlanacak (Gaziantep/Pembe/Trans Kadın/40 yaşında).

LGBT bireylerin parasıyla ev alması dahi toplumsal baskı sonucu engellenmiş olabilmektedir. Eşcinsel ve trans bireylerin ayrımcılığa ve ötekileştirilmeye maruz kaldığı bir diğer alan ise eğitim ve iş yaşamıdır. Kimliklerinden dolayı okullardan, üniversitelerde ve çalıştıkları kurumlardan atılma, uzaklaştırılma ve istifa etmeye zorlanma gibi durumlarla karşılaşabilmektedirler. Gökyüzü, eğitim hayatında yaşadığı transfobiye şu şekilde aktarmıştır:

Aslında İstanbul Üniversitesi İletişimden kovulmuş birisiyim. Cinsiyet kimliğimden kaynaklı, trans kadın olduğum için. Üniversiteye girdiğimde başladığımda hormon tedavisi görürken işte atanmış cinsiyetim ve görünen cinsiyetim arasındaki bedensel ve görsel bir takım farklılıklar yüzünden okulda çok yoğun bir mobbinge ve arkasından transfobiye maruz bırakıldım. Ve okuldan sonra uzaklaştırıldım, atıldım (İstanbul/ Gökyüzü/Trans Kadın/40 yaşında).

“Atanmış kimlik” ile görünen kimlik ayrımı yapmakta, entelektüel bir dil kullanmakta ve kavramlarla ve okumayla arasının iyi olduğu anlaşılmaktadır. Üniversiteyi bitirmesine engel olan transfobik uygulamalar, heteronormatif kurumlar ve eğitim sistemlerinin temel insan haklarından biri olan eğitim hakkının elinden alındığının göstergesidir. Homoseksüel ve trans bireylere karşı eğitim hakkı ihlali en yaygın görülen ayrımcılık ve şiddet türüdür. Türkiye’deki 11 farklı şehirde 35 LGBT öğrenci ile yapılan görüşmelerde katılımcıların eğitim yaşamında ve kampüste yaşadıkları homofobi ve transfobiden dolayı eğitim haklarından yararlanamadıkları görülmüştür (<http://www.ihmpolitics.org/wp-content/uploads/2016/06/teblig-no-18.pdf> erişim tarihi: 04.05.2019).

“7 yıl devlet kurumunda çalıştım. Daha sonra işte cinsel kimliğimden dolayı işime son verildi. 2 yıl özelde çalıştım” (Mersin/Mavi). Mavi cinsel kimliğinden dolayı işinden atıldığını belirtmiştir.

Elif kod adlı katılımcı, trans kadın, 58 yaşında, aktivist, üniversite mezunu, cinsel kimliğinden dolayı mesleğini yapamayan, annesi ve babası vefat etmiş, uzun yıllar annesine bakım vermiş, kardeşleriyle beraber aynı apartmanda oturan, kendine ait evi olan, sosyal güvencesi olan, yalnız yaşayan ve evcil hayvan sahibi olan, açık bir kimlikle yaşayan biridir.

“Ben yüzde yüz almama rağmen kadın arkadaş 85 aldı erkek arkadaş da 82 aldı galiba. Erkek arkadaş tercih ettiler orada. Benim işte trans kadın olmamdan kaynaklı hani ne kadar puanım yüksek olursa olsun kabul etmediler(Mersin/Elif).

Elif de Mavi gibi aynı şekilde trans kadın olmasından dolayı akademik başarıları yok sayılmış ve işe alınmamıştır. Kaos GL’nin yaptığı iş yaşamında ayrımcılık kitabında da benzer sonuçlar olduğu görülmüştür literatürle uyumlu olduğu görülmektedir. “Türkiye’de Cinsel Yönelim ve Cinsiyet Kimliği Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi” raporunda da öğretmen ve polis memurunun cinsel yönelimi nedeniyle memuriyetten çıkarıldığını ve benzer davaların örnekleri görülmektedir (Güner vd., 2011:30-31).

Turuncu’da iş yaşamında yaşadığı ayrımcılığı şu şekilde aktarmıştır:

İngiliz okulundan mezunum. Aşçıyım ama eğitimimle ilgili mesleğimi maalesef yapamıyorum çünkü Türkiye koşulları içerisinde yaptığım meslek grubu; tabiri caizse argo kullanıcam aşçılık sektörü biraz “ayılarn” olduğu bir sektör (gülüyor). Gerçi her sektörde var bu durum ama cinsel kimliğim ve dış görüntüm hani feminen olduğum için değil ya da kadınsı bir görünüme sahip olduğum için değil ama; aykırı, biraz punk gotik tarza yakın bir görünüm olduğum için belli ediyorum herhalde. Ama konuşma şeklim zaten aslında cinsel kimliğimi açığa veriyor bir de artık saklanmaktan rahatsızlık duyduğum için . İş bulma süreci biraz sıkıntılı oluyor. Aslında belki eşcinselliğimi saklasam da bulamam gibime de geliyor. Saklamasam da bulamam ama tabi ki bu görüntüm ve şey bir takım sektörlerde bulunmamı engelliyor. Mesela mağazacılık sektöründe yani 30’lu yaşlar 28’li 30’lu yaşlarda bir eşcinsel olsan kapış

kapış gidiyorsunuz. Çünkü sevgilim de gey ve hiçbir iş başvurusundan olumsuz geri dönüş almıyor. Ama tabi onun da işsiz kaldığı evre oldu(Antalya/ Turuncu/Gey/41 yaşında).

Turuncu, iş yaşamında sadece cinsel kimliğinden dolayı ayrımcılığa maruz kalmamış aynı zamanda yaş ayrımcılığına da maruz kaldığını dile getirmiştir. KaosGL, eşcinsel bireylerin iş yaşamında yaşadığı sorunları özetlemektedir:

Eşcinsel çalışanların çalışma hayatında yaşadığı sorunlar ve yönelimlerini gizlemek zorunda olma nedenleri: işlerini kaybetmekten korkmaları, çalışanların sektörlerde eşcinsellerin yasalarca çalıştırılmaması, yeni bir iş bulamama ve bunun korkusu, damgalanma, aşağılanma, hakkını nasıl arayacağını bilememe ve hakkını yasalarca arayamama, işte yükselmenin engellenmesi, statü kaybı ve mobbing ve istifaya zorlanma olarak özetlenebilir(KaosGL, 2013:11).

Bireyler eşcinsel ya da trans kimliklerinin yanı sıra farklı kimliklere sahip olabilirler ve bunlardan dolayı da ötekileştirebilirler. Katılımcılardan Doruk, bu durumu şöyle ifade etmiştir:

Ben bu devlete üç alanda muhalifim. Biri kürt zaza kimliğimden, biri alevi kimliğinden. Ben tam ötekilerin ötekisiyim aslında (gülüyor). Kürt Alevilerde şöyle bir şey var. Kürdüz Türkler bizi itiyor. Kürdüz alevi olduğumuz için Kürtler itiyor. Ötekinin ötekisiyim. Ben bir de eşcinselim. Daha da dışlananın dışlananı. Bazen işyerinde politik insanlarla karşılaşınca kürdüm, Aleviyim ama o eşcinseli bir türlü söylemiyorsun. Anlayan anlıyor, anlasın. Ama ben ikrar edemiyorum, söyleyemiyorum. Ama bazen dilimin ucuna geliyor (gülüyor) (İstanbul/ Doruk/Gey/41 yaşında).

Katılımcı; farklı azınlık gruplarına ait kimliklere sahip olmasının yanısıra, eşcinsel olmanın onu Alevi ve Kürt kimlikleriyle birlikte katlanarak ayrımcılığa ve ötekileştirilmeye maruz bıraktığını ve eşcinsel kimliğiyle kabul göremeyeceğini düşünmektedir. Katılımcıların yaşadıklarından dile getirdikleri diğer bir sorun da sosyal güvenceden yoksun olmaktır.

“Yani böyle daha bi insanca yaşamak isterim. İnsanca haklarımdan faydalanmak isterim. Sigortam yok. Sosyal güvencem hiç yok. Hastaneye gittiğim zaman cebimdeki parayla tedavimi yaptırıyorum”(Antalya/ Arzu). Arzu, sosyal güvencesi olmadığı için sağlığa erişimde de sıkıntılar yaşadığını vurgulamıştır.

Gri de “Şu anda sağlık sorunlarım var, ekonomik sorunlarım var. Yani 5 yıl sonra ne yapacağımı bilmiyorum. Az önce dediğim gibi hastaneye gittiğinde sigortan yoksa hiçbir işlem yapılmıyor. Hani sağlık ücretsizdi. Hayır” (Gaziantep, Gri). Gri, görüşmemiz esnasında ciddi bir sağlık sorunları ile ağrılarından dolayı karnını tutar bir vaziyettedir. Ancak sigortası olmadığından dolayı hastaneye gidememekteydi. Sağlığa erişimde sosyal güvenceden yoksun

olmanın büyük bir engel teşkil ettiği görülmektedir. Elif sosyal güvencesinin az olmasından dolayı emekli olamayacağını şu şekilde dile getirmiştir:

Geçmişte yaşanmışlıkların, hani o işte hak ettiğin şeyler yaşamış olsan belki bu kadar korkmayacaksın. Mesela şimdi şu an ben çalışıyorum, emekli olmam gerekiyor. Ama benim emekli olabilmem için daha benim çok çalışmam gerekiyor. Hani sigortam olmadığı için benim sigortayı tamamlayabilmem için hani 60 yaşına da gelsem ben emekli olmayacağım. Çünkü onların belirli bir zaman dediği 3500 dediği bir kavram var o kavramı yaşayabilmem için o şeyi doldurmam gerekiyor. Süreyi doldurmam gerekiyor(Mersin/ Elif/Trans Kadın/58 yaşında).

Kapalılık toplumsal baskı ve şiddete karşı koruyucu olsa da açıklık durumunda ise toplumsal baskı, bakışlar, gizli yaşam zorunlulukları, hak ihlalleri, engeller, dışlanmışlıklar, ayrımcılıklar çok daha ağır olabildiği gözlenmektedir. Hem kapalılık hem açıklık durumunda ise ruhsal sorunlar, sıkışmışlıklar, travmalar ortaya çıkabilmektedir. Yeşil bu durumu şöyle aktarmıştır:

Ama bizler avantajlı gruplardanız biraz daha pek çok açıdan avantajlıyız. Dediğim gibi ben sorun yaşamadım o da benim kendimden kaynaklanıyor aslında. Sorun şeydi zaman zaman psikolojik sıkıntılara düşmüşlüğüm vardır. İnsan istiyor ki rahat yaşayabilsin. Rahat yaşasın işte el ele tutuşup gezebilsin. Ya da ne bileyim tabi ki ulu orta her yerde öpüşelim sevişelim gibi bir durum yok ama, ufak bir buse kondurabilesin, gözünün içine rahat rahat bakabilelisin. Bunu herkesin yapabiliyor olması lazım ama bunu bile yapamıyor olmak birçok insanda psikolojik baskı yaratıyor (Antalya/Yeşil/Gey/47 yaşında).

Kayısı da Yeşil ile aynı doğrultuda düşünmekte kamuya açık yerlerde rahat olamadıklarından yakınmaktadırlar.

Bizim belki en büyük problemimiz şu olabilir. İlişkilerimizi çok gizli yaşıyoruz. Mesela bir Hetero bir çift el ele şurada gezerken, çok rahat gezerken yani İzmir için demiyorum. İzmir’de çok kız gördüm el ele de. Başka diğer şehirlerde bu insanların çok rahat olmamasını ben yadırgıyorum açıkçası. Bir Avrupa’daki rahatlık yok mesela. Yani çıkıp bir Yıldız Parkı’nda ben sevgilimin elini tutup gözlerine bakıp bir öpmeliyim mesela. Bu toplumunda şeyi ayıbı bence sadece devletin değil, toplumunda bir ayıbı (İzmir/ Kayısı/Lezbiyen/43 yaşında).

Turkuaz ise yaşadığı içsel mücadeleyi şu şekilde özetlemiştir:

Yaşamın, şimdi bizim gibi insanların toplum içinde kendi, önce kendisiyle çok büyük sorunu var. Bunu herkes kabul etmeyebilir. Ben kabul ediyorum. Önce kendimle çok büyük sorunlarım vardı. Tabi ki hala da var. Yani neden neden diye önce kendimle çok kavga ettim. Yine diyorum bunu herkes kabul

etmeyebilir. Hayır benim böyle bir sorunum yok diyebilir. O da onların görüşleri, tercihleri, beyanı. Benim beyanım da şu: bizim gibi insanlar kendi içinde kendi içiyle kendisiyle zaten bir mücadelesi var. Toplumla bir mücadelesi var. Aileyle bir mücadelesi var. Sevgilisiyle bir mücadelesi var. Düşünsenize aşık oluyorsunuz mesela, ya da bir kadından çok hoşlanıyorsunuz. Dünyanın en güzel şeyiymiş gibi geliyor size ama normal hetero normal derken. Buradaki normal şey tırnak içinde hetero bir erkeğin gidip gayet normal taşınabileceği hani böyle rahat rahat gidip tanışabileceği hoşlandığı birisiyle siz o rahatlıkta tanışmıyorsunuz. O rahatlıkla tanışmış olsun da o rahatlıkla ilişki sürecini ilerletemiyorsun. İlişkiye çeviremiyorsun konuyu o rahatlıkla. Her şeyiyle bir kaos her şeyle bir kavga; her şeyle bir çatışma, her şeyle bir çarpışma, her şeyle bir mücadele insanı yoruyor tabi. O yüzden yaşıyoruz. Tamam, genç duruyorum ama ruhumuz yaşıyor. Ruhumuz (Mersin/ Turkuaz/Trans Erkek/ 40 yaşında).

Turkuaz yaşamın her alanında heteroseksizmle toplumun önyargılarıyla her alanda mücadelenin; psikolojik olarak onu yıprattığını vurgulamıştır. Toplumsal olarak kabul görmemek ve yalnız bırakılmak, katılımcıların diğer vurguladıkları sorunlar arasında yer almaktadır.

“En büyük sorunlar birincisi yalnız olmamız. Toplumun bizi kabul etmemesi. İnsanların bizi kabul etmemesi” (Gaziantep/Gri). Türkiye’de hem yasalar hem de toplum önünde görünmez olmaları, ötekileştirilmeleri zorunlu gizlilikleri; dışlanmışlığı ve yalnızlığı beraberinde getirdiği Gri’nin ifadelerinden de anlaşılmaktadır.

Katılımcıların vurguladıkları bir diğer önemli yaşamsal sorun da yalnızlıktır. Yalnızlaştırma aileden başlayarak devlet ve toplumsal kurumlar tarafından patriarkal ideoloji gereği heteroseksist uygulamalarla gerçekleştirilmektedir. “ Biz varız, alışın gitmiyoruz” sloganları LGBT mücadelesinin topluma varoluş haykırılarıdır.

Türkiye’de “Evlilik Yasası ya da Birliktelik Sözleşmesi” gibi hakların olmaması bir çok sorunu da getirebildiğini Yeşil dile getirmektedir:

İki birey beraber yaşayabilirler, onlarca sene beraber yaşayabilir daha sonra bir tanesi çoğu zaman iş sahibi oluyor, şimdi evi birisi alıyor, birisi öldüğü zaman o evin üzerinde hiçbir hak sahibi değilsiniz. İmzanız olmadığı için, işte evlilik bunun için lazım. Ya da sağlık hizmeti almanız gerekiyor bir kişi çalışıyor, diğeri çalışmıyorsa sağlık hizmetini alamayacak. Yani evlilik bu yüzden gerekli bir şey. Ama mevzunun daha derin olduğunu anlayamıyor işte. Miras söz konusu birinden biri vefat ettiği zaman ya da hastanede göremeyebiliyorsunuz çok özel bir takım durumlarda. Yani bunlar çok önemli şeyler. Cenazeyi alamıyorsunuz, cezaevlerinde ziyaret edemiyorsunuz çok zor. Yani bunlar açısından bir şekilde bir sözleşme durumu söz konusu olmalı. Dediğim gibi ismi evlilik olur olmaz ayrı mevzu. En azından insanların zarara uğramaması gerekiyor. Sadece şey değil biz daha romantik bakıyoruz ama biz şimdi on sene beraber yaşıyorsunuz aynı evde bir gün bir kavga ediyorsunuz ya da birisi birisine bir şey

yapıyor. Mal var mülk var şey var bunu paylaşamıyorsunuz gücü olan onu alıp götürdüğünü varsayın. Mahkemeye veremiyorsunuz. Ne diye vereceksiniz mahkemeye? (Antalya/ Yeşil/Gey/47 yaşında).

Yasal düzenlemelerin olmaması ve heteroseksüel evliliklerde tanınan hakların tanınmasıyla birlikte özellikle yaşlılık döneminde bireyleri etkileyen miras, cenazenin alımı ya da sosyal güvence haklarından faydalanamama gibi bir takım sorunları beraberinde getirdiği görülmektedir.

Kado kod adlı katılımcı, 42 yaşında, lezbiyen, lise mezunu, daha önce aile baskısından dolayı karşı tarafla anlaşmalı bir şekilde evlilik yapmış, kısa süre sonra boşanmış, kendi işinde çalışan, sosyal güvencesi olan, yalnız yaşayan, ailesiyle ilişkisi iyi, lisanslı futbol kariyeri olan, açık bir kimliğe sahip, kırsal kesimde doğmuş ve büyümüş birisidir.

“Bizim en büyük sıkıntımız ne? Mesela, birisiyle yaşamaya başlıyorsun bir bayanla onun çalışmaması durumunda maaşım ona kalmıyor, bana bir şey olsa emekli maaşım. Ben en çok bunu isterdim mesela” (İzmir/Kado). Yaşlılıkta gelecek için güvence olan emeklilik bir umut ve mirasın aktarılabilmesinin de önemli olduğu Kado ve Yeşil’in ifadelerinden anlaşılmaktadır.

Mor kod adlı katılımcı, 40 yaşında, trans kadın, yüksek okul mezunu, seks işçiliği yapan, evcil hayvan sahibi olan, sosyal güvencesi olmayan, yalnız yaşayan, annesi vefat etmiş, üvey annesi ve babasıyla uzun yıllardır görüşmeyen, teyzeleri ve kardeşleriyle telefonda görüşen, eski uyuşturucu bağımlısı ve seks işçiliği yapmaktan artık bıkmış, bu bıkkınlığını “artık kendimi dometosla yıkamak istiyorum, bazen yalnız kaldığımda adamların nefeslerini üzerimde hissediyorum” şeklinde aktarmaktadır. Mor, yaşlı transların çok fazla olduğu ve barınma sorunları için örgütlendiklerini anlatmaktadır:

Ha ben bak konuyu baya bi yaydım bizim derneğin kurulma amacı zaten ileride bir huzurevi yapmaktı. X derneğinin tek amacı hani iki gün sonra camiamızda yaşlı trans çok fazla bunlar için ya bi apartman dairesi, iki tane daire mi alınır ya da bir huzurevi açmaktı amacımız ama olmadı. Niye olmadığını da dağıldık yani. Biraz kişisel problemler. Ondan sonra projeleri, baştan proje almadık. Sonra proje almaya başladık, projeler alındı alındı alındıkça şey oldu bizim kişisel problemlerimiz oldu. Ben mesela 6 yıldır derneğe falan gitmiyorum” (Gaziantep/Mor/Trans Kadın/40 yaşında).

Örgütlenen trans bireylerin, yaşlılık dönemlerindeki sorunlarıyla ilgili farkındalıkları olduğu ancak konu ile ilgili araya kişisel problemlerin girdiğini ve süreklilik sağlanamadığı anlaşılmaktadır.

Kırmızı da trans bireylerin yaşlılık dönemlerinin eşcinsel bireylerden daha zor olduğunu dile getirmekte, intihar etme riskinin arttığına ve uyuşturucu sorununa değinmektedir:

Dolayısıyla daha çok onlar için üzülüyorum. Çünkü 50 yaşın üzerine geldiğinde iyi bakılmamışsa, kendine iyi bakmamışsa işte daha iyi para kazanmamışsa botoksunu yaptırmamışsa bir de güzel değilse daha çok yıpranıp psikolojisi bozulur. Çünkü aldığı hormonlardan denge kaybına da uğrayabiliyor ya intihara gidiyorlar ya da uyuşturucu bağımlısı oluyorlar yani. Onlar için daha zor diye düşünüyorum (Antalya/Kırmızı/Lezbiyen/51 yaşında).

Özellikle trans kadınlar seks işçiliğine kendi psikolojilerini hazırlamak için uyuşturucu ya da alkol kullanmaya başladıkları, ardından bağımlılık gelişip artık alkol ya da uyuşturucu için artık seks işçiliği yapar bir vaziyete geldikleri bir hal alabilmektedir. Mavi de trans kadınların yaşlılık dönemlerine gelmelerinin zor olduğunu, nefret cinayetlerine yaşlılık dönemlerine gelemeden kurban gittiklerini, zor koşullarda bir yaşam sürdüklerini dile getirmiştir:

Ben 55 60'ını gören bir trans için diyorum ki, yani çok diyorum şanslı. Yani bir nefret cinayetine gitmemiş diyorum. Veya işte uyuşturucu, alkol falan filan; transların hayatında bu daha yoğun bir şekilde daha bir erken yaşta tanışma veya çalışabilmek adına tamamen kendini uyuşturup o sokaklara çıkmak hali falan filan. Trans kadınların bedenlen de bir yıprandığı bir hayat var. Yaşadıkları hayat, yaşadığımız hayat zaten oldukça yıpratıcı...Fakat çevremde yaşlanmış translar var tabi. Ya, hani kendini böyle geçindirecek kadar bazı imkânları elde eden trans kadınlarda var ama hala 60 yaşında olup da hala seks işçiliği yapan trans kadınlarda var. İşte 40'ından sonra o diğer genç translar gibi yüksek ücretlere çalışmayacaktır hani. 10 liraya kadar bile oral yapabilecek bir hale dönüşür. Öyle. Yani 70 yaşında mı şey ... anne hala Bayram sokağında 3 kuruşa 5 kuruşa seks işçiliği yapıyor...Hala mesleğine devam eder var ha şey genç trans kadınların yanında annelik (mama) yapanlar var. Veya daha işte böyle genç transların veya eski arkadaşlarının barınma sözünü alıp o sorunu çözüp tamamen onların işini gücünü yapan translar var(Mersin/Mavi/Trans Kadın/56 yaşında).

Trans kadınların bir kısmının yaşlılık dönemlerinde geçenebilmek adına düşük ücretlerle seks işçiliğine devam etmekte olduğu, bir kısmının genç trans kadınların yanında annelik yaptığını ya da arkadaşlarının yanında hizmetçilik yaparak barınma sorununu çözdüğü görülmektedir. Kurumların hatalı yaklaşımlarını ortaya koyan bir örnekte şudur:

O arkadaşlarımız da ne yapıyor? Evet, sığınma evinde iki tane arkadaşım var benim ve birisi şu an çok zor koşullarda. Neden göğsü var ve trans birey olduğu için transseksüel olmadığı için göğsünün olması onu kadın yapmıyor. Veya hisleri, düşünceleri onu kadın yapmıyor. Bu insanı erkek huzurevinde

kaldırıyorlar. Ve orada sürekli şiddete maruz kalıyor, hakarete maruz kalıyor(Gaziantep/Gri/Trans Kadın/40 yaşında).

Kurumların LGBT bireylere uzmanlık dahilinde yaklaşımda bulunmadıkları için bir sığınma evine yerleştirseler dahi, onları daha da örseleyeceği durumlar yaratılabildiği örneğidir. Kurumlar ikili cinsiyet sisteminin dışındaki bireyleri görmezden gelmekte, LGBT bireylerinin ise cinsiyet kimlikleriyle ilgili uzmanlaşamama, tıp öğrencilerine dahi bunlar öğretilmiyor, sosyal hizmet alanında üniversitelerde dersler verilmediği görülmektedir.

Özetlemek gerekirse çalışmada ortaya çıkan sorunlar ayrımcılık, şiddet, sosyal güvence yoksunluğu, sağlığa erişim engelleri, emekli olamamak, toplumsal ve psikolojik baskılar, ekonomik sorunlar, yalnızlık ve yasal hakların olmaması gibi çok yönlü, kesişimsel ve kendi ifadeleriyle de kaotik nitelikte sorunlardır. Bulgular literatür ile uyuşmaktadır. LGBT bireylerin heteroseksüel bireylere göre psikolojik sıkıntılar, maddi sorunlar, barınma, sağlığa erişim, eğitim ve kolluk kuvvetleri tarafından ayrımcılığa maruz kaldığı araştırmalarla da ortaya konmaktadır (Robinson-Wood ve Weber,2016:66; Cahill vd.,2000:17).

Yapılan analiz sonucunda (Bk. Şekil:2.3)barınma ve sağlığa erişim ile ilgili sorunlar katılımcılar tarafından genellikle birbiri ile yakın ya da bağlantılı şekilde konuşulmuştur. Katılımcılar tarafından sosyal güvencesizlik sorun teması ile doğrudan bağlantılı olarak ilişkilendirilmektedir. Transfobi, iş yaşamı ve çalışma hayatındaki ayrımcılık ise birbiri ile yakın ve bağlantılı şekilde ifadelendirilmiştir.Toplumsal dışlanma ve yalnızlık ise birbirine yakın yerlerde konumlanmaktadır. Maddi sorunların ise diğer sorunlarla aynı kümenin içinde yer almadığını görülmektedir.

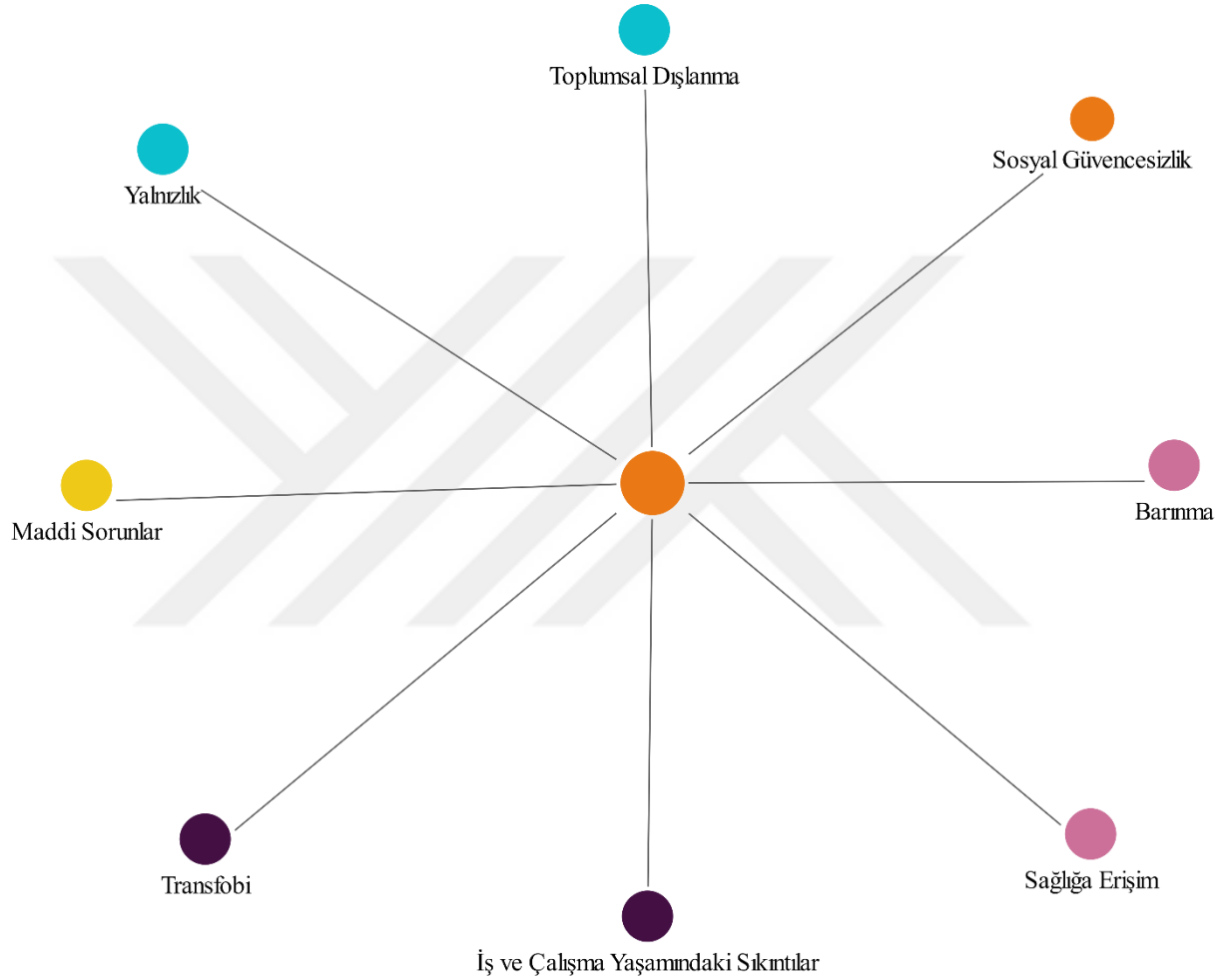
2.2.2.6. İhtiyaçlar

İhtiyaç kavramı, LGBT bireyler için “istek” ve “tercih”lerden ziyade sadece yaşlılık dönemi için değil yaşamları boyunca sahip olunması gereken temel ihtiyaçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Buğra, ihtiyacı şu şekilde ayırmaktadır:

Bir şeyin ihtiyaç olup olmadığını, yani insanın bir yaşam biçimine katılarak insani niteliğini geliştirme amacına hizmet edip etmediğini, herhangi bir kişisel inançtan, arzudan ya da tercihten bağımsız, nesnel bir konudur. O nedenle, nesnel olan ihtiyaçlar, zorunlulukla öznel olan isteklerden ve tercihten ayrılmaktadır (Buğra, 2003:30).

İhtiyaç tanımı, LGBT bireyler için diğer bireylerden farklı olabilmekte, sağlık, bakım, barınma ihtiyaçlarının yakıcı bir şekilde öne çıktığı görülmektedir. Maslow’un piramidinde

“kendini gerçekleştirme” ihtiyacı en üst basamakta yer almaktadır. Ancak bu kademeye gelinmesi için fiziksel, güvenlik, aidiyet ve saygınlık ihtiyaçlarının sağlanmış olması gerekir. Bunlardan birinin eksik olması kendini gerçekleştirmeyi engeller. LGBT bireyler açısından araştırmamızda da ortaya çıktığı gibi en büyük ihtiyacın kabul edilme yani aidiyet ile birlikte sevginin ve barınmanın olduğu saptanmıştır.

Şekil 2.3 Yaşamsal Sorunlar Kümesi

Buğra (2003:30)’nında belirttiği gibi nesnel olan ihtiyaçlar bulgularımızda barınma ve gelir olarak ortaya çıkarken nesnel olmayan ihtiyaçlar ise sevgi ve aidiyet olarak karşımıza çıkmıştır. Aidiyet kavramı, “toplum ve bireyin kendini konumlaması ve ayrıca kişinin kendini oraya ait hissetmesi ile gerçekleşen bir duygu durum olarak” tanımlanabilir (Güleç-Solak, 2017: 20-21).

Kado, yaşlılık dönemindeki ihtiyacını şu sözlerle aktarmıştır:

Belki birinden bi su istemek. Belki alışveriş yaptığımda o zaman ben güçsüz olacağım şimdi Allaha şükür sağlığımız yerimizde ama, o zaman belki bir poşet taşımaya ihtiyaç duyacağım. Bunlar beni çok korkutuyor. Tamam biz ailecek biz sülale olarak çok kalabalığız. Ama cenazemi kim kaldıracak mesela (İzmir/Kado/Lezbiyen/42 yaşında).

Kado, yaşlılık döneminde zor durumlarında ona destek sağlayacak birinin yardımına ihtiyaç duymaktadır. Ailesiyle görüştüğü herhalde cenazesini kimin kaldıracağı ile ilgili endişelerinin olduğu görülmektedir.

“Çünkü bir hasta olduğumuzda ihtiyacımız oluyor bir insana. O anlarda düşünüyorum diyorum ki yaşlandığım da bana kim bakacak” (Gaziantep/ Mor). Mor da Kado gibi hastalık durumunda yardıma ihtiyaç duyduğunu belirtiyor bakım desteğini kimin sağlayacağı Mor için de bir soru işaretidir.

Burak ise sadece bakım için bir çok yönden desteğe ihtiyaç duyacağını dile getirmiştir. “Tabi ki o dönemi kalan zamanımı paylaşacak bir arkadaş. Çünkü bir çok konuda destek verecek birine ihtiyacım olacak. Bu sağlıkta olur, maddi açıdan da olur, manevi açıdan da olur. Yani biri ve birileri” (İstanbul/ Burak). Hem arkadaş, hem hayatını paylaşacak kişi ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

Katılımcıların destek sağlayacak biri haricinde diğer vurguladıkları nokta da barınma ihtiyaçlarıdır. “Huzurevi, misafirhane. İnsan gibi ölmek istiyorum artık. Bunu hak ettiğimi düşünüyorum. Çünkü var oluşumumda, her şey için mücadele verdim. Ve insan sınıfında hiç incelenmedim” (Ankara/Hazine).

Hazine, cinsiyet kimliğinden dolayı dışlanmadığı ve insan haklarından faydalanabildiği bir yaşamın arzusunun duymaktadır. Huzurevi, trans misafirhanesi ya da bakımevi gibi ihtiyaçlarının karşılanması yaşlılık döneminde kendini rahatlatacağını düşünmektedir. Eflatun da Hazine gibi barınma ihtiyacını vurgulamaktadır.

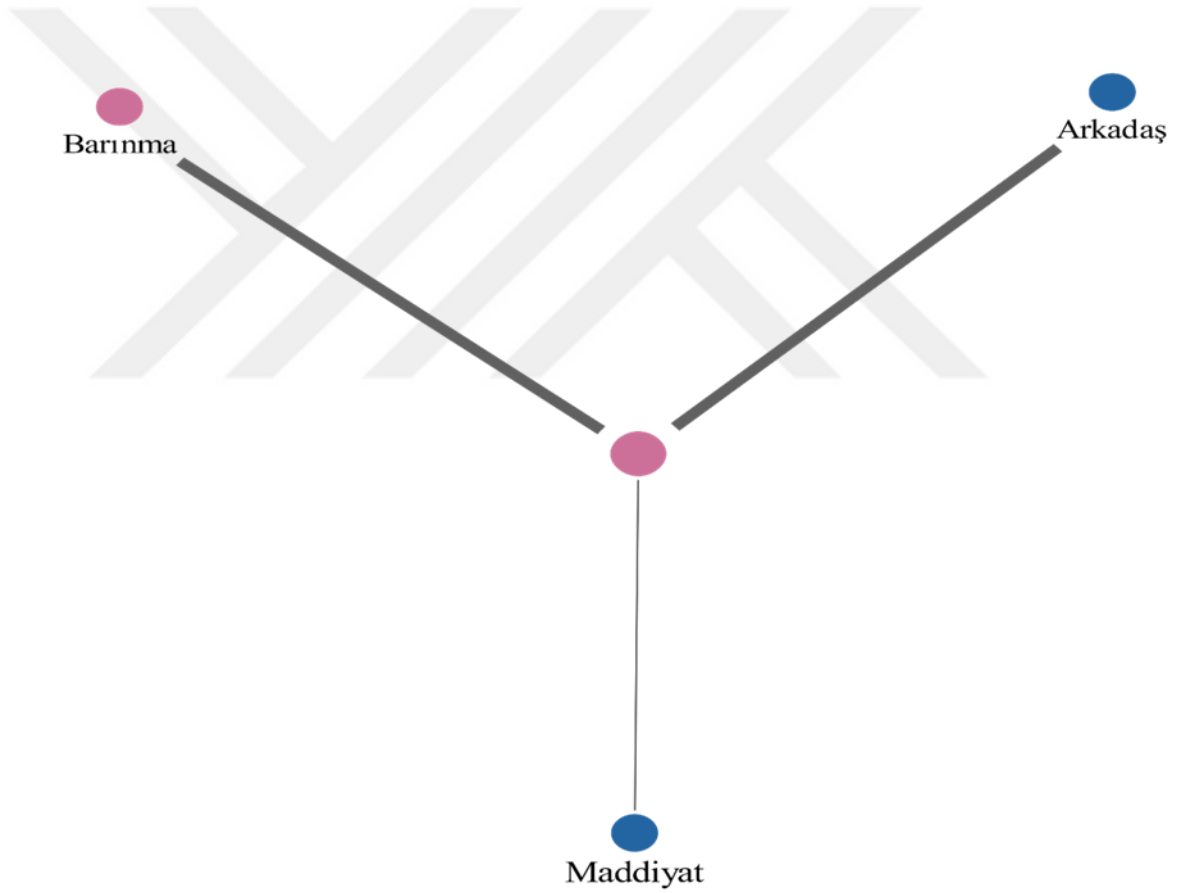
“Barınma. Barınma. Yani bir huzurevi gibi. Barınma, barınma çok önemli. Herkes ailesiyle değil” (Ankara/Eflatun). LGBT bireyler için barınma sorununu çözememe durumu onları bekleyen ölüm, şiddet, sokaklarda yatma, temel güvensizlik anlamını taşımaktadır. Eflatun’un barınma ihtiyacını üst üste tekrar ederek vurgulaması, bu ihtiyacın merkezde olduğunu göstermektedir.

Katılımcıların son olarak dile getirdikleri ihtiyaç ise maddi ihtiyaçtır. “İhtiyaç... ihtiyaç. Maddi tabi ki, herkesin şeyi maddi ihtiyaçtır. İnsan ihtiyacım olur ya güvenebilir, ee sırtımı dayayabileceğim dağ gibi bir insandır ihtiyacım yani açıkçası” (İzmir/ Kayısı).

Kayısı hem maddi hem de güvенеbileceđi bir insan ihtiyaçı olduğunu vurgulamıştır. Değişmez bir gerçeklik olarak maddi ihtiyaç, tüm bireyler için geçerlidir ve minimum gelir temel bir ihtiyaçtır. Sarı ise şunları aktarmıştır:

En büyük ihtiyaç insanın parası olduktan sonra her şey olur, her türlü. Yaşlılık demek ihtiyaç her zaman bakım, her şeyi istediğin gibi yapamıyorsun, yürüyemiyorsun mesela koşamıyorsun, spor yapmaya zorlanırsın yeme de içme de. Bakım lazım, en büyük bakım. Maddiyat olursa hepsi olur yani. Olmasa da Allah bilir artık (Gaziantep/Sarı/Trans Kadın/40 yaşında).

Sarı ise parayı en temel ihtiyaç olarak görmekte ve bakım ihtiyaçı ile maddi durumu ilişkilendirmektedir. Katılımcıların yaşlılık dönemlerine ilişkin ihtiyaçları; barınma, bakım desteğini sağlayacakları birileri ve maddi ihtiyaçlar olarak ortaya çıkmıştır.

Şekil 2.4 İhtiyaçlar Kümesi

Yapılan analiz sonucunda ihtiyaçlar temasının barınma, arkadaş ve maddiyat kodları ile ilişkilendiği görölmektedir. Barınma en temel birincil ihtiyaç olarak yukarıdaki şekilde pembe ve kalın çizgiyle ortaya çıkmaktadır. Barınma, huzurevi, bakımevi ya da trans misafirhanesi gibi kavramların ortaklaştıkları bir kodlamadır. Arkadaş kodlaması, bakım

desteğini ya da diğer ihtiyaçlarını karşılayacak birilerini içermektedir. Arkadaş ve maddiyat kodlarının birbirleriyle ilişkili olduğu mavi renkle görülmektedir.

2.2.2.7. Beklentiler

Bireyin “belli şart ve durumların alacağı biçimler veya kendisinden beklenen konusundaki öngörüsü” (<http://sozluk.gov.tr/> erişim tarihi: 03.04.2019) olarak tanımlanmaktadır. LGBT bireylerin ilişkiler açısından temel beklentileri aşk, sevgi olumlu duygular olurken, yaşamın hemen hemen her alanında olumsuzluklar yumağı içinde yaşamak zorunda olduklarının farkındadırlar. Turuncu yaşlılık dönemiyle ilgili beklentilerini şu şekilde aktarmıştır:

Çünkü evlenmicem, çocuğum olmayacak belki ilişkim bitebilir belki sevgilim ölebilir. Her şey makul bu hayatta, devletin bana sağladığı özel bir şey de yok. O yüzden bir bakıcım da olmayabilir. Kendi işimi kendim görebileceğim şekilde yaşlanabilmeliyim. Büyük ihtimalle emekli olmayı başaramazsam, çok sıkıntılı süreçler olacak. Devletten destek alamıcam. Hani emekli olmam gerekiyor. Olamazsam ya sokakta kalıcam (gülüyor), atıyorum ya da eşim hala hayatımdaysa ona bir yük olarak kalıcam. Umarım ölüm yaşı 55 olur bir eşcinsel olarak bunu söylüyorum ki şu an 41. Gerçekten umarım ölüm yaşı 55 olur. 55’ten sonrasının hayatımın hani berbat geçebileceğini düşünüyorum (Antalya/Turuncu/Gey/41 yaşında).

Turuncu, yaşlılık döneminin onun için kötü geçeceğini düşünmekte, çocuğunun olmaması, emekli olamayacağına dair kaygılar yaşaması ve yalnız kalacağını düşünmesi gelecek için beklentilerinin olumsuz olduğunu göstermektedir. Sevgilisinin daha genç olmasından dolayı bakıma muhtaç olduğu durumlarda sevgilisine bir “yük olacağını” düşünmektedir. Yaşlılık döneminde hem eşcinsel bireylerden hem de heteroseksüel bireylerden ayrımcılığa uğrama ihtimalini şu sözlerle dile getirmektedir:

Hem genç eşcinseller tarafından mobbing, eşcinsel olduğunu anlayan heteroseksüeller tarafından yaşanacak olan mobbing. Mobbing kelimesini doğru mu kullanıyorum, doğru anlamda mı kullanıyorum bilmiyorum ama çok korkunç bir hayat bekliyor yani (Antalya/Turuncu/Gey/41 yaşında).

Katılımcıların dile getirdikleri bir diğer beklentileri ise yaşlılık döneminde yalnız kalmaktır. “Büyük ihtimalle hayatımın son dönemlerinde de yalnız olacağım. Bu ihtimal yüksek bende” (İzmir/Arya). Arya şu anki bulunduğu konumundan yola çıkarak yalnız kalacağını düşünmektedir.

Hiçbir zaman bir ailem olmayacak. Çevremdeki hani o eşim dostum dediğim kişilerde onlar da yanımda olmayacak hep yalnız kalacağımı düşünüyorum ben ileriki yıllarda. Böyle bir şey var düşünce var. Tabi ki yani bu olmasını istemediğim şeyler ama bu kaçınılmaz son(Mersin/ Mavi/Trans Kadın/56 yaşında).

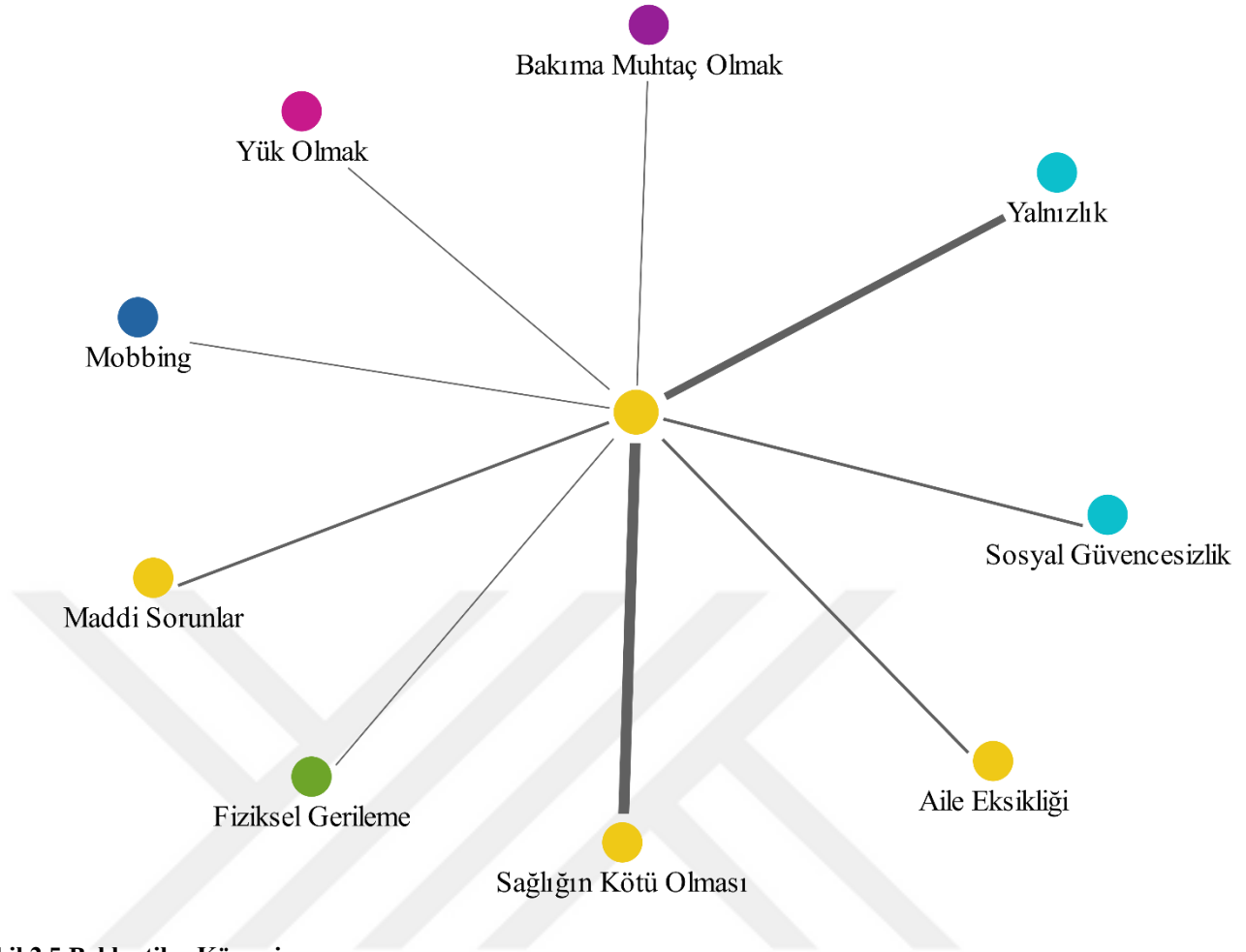
Mavi de yaşlılık döneminde onun için yalnızlığın kaçınılmaz bir son olduğunu vurgulamıştır. Burak ise yaşlılık dönemindeki beklentilerini şu şekilde aktarmıştır:

Hastalıklar bol miktarda hastalık (gülüyor). Tabi ki hayatımda bir yavaşlama olacak. Zaten gittikçe onu hissetmeye başlıyorsun kırkıdan sonra ben biraz daha erken hissetmeye başladım diye düşünüyorum. Enerjin yavaşlıyor, insanlarla sosyalleşme konusunda artık isteksiz hale gelebiliyorsun. Bazı şeyler işte öğrenilmiş çaresizlikle ilgili de. Falan filan (İstanbul/ Burak/Gey/40 yaşında).

Burak, yaşlılık döneminde sağlığın kötüleşmesini ve enerjisinin azalmasını beklemektedir. Enerjisinin azaldığını şimdiden hissetmeye başladığını vurgulamaktadır.

Komed kod adlı katılımcı, 47 yaşında, gey, üniversite mezunu, heykeltıraş ve ressam, sanatsal faaliyetlere katılmaktan keyif alan, yalnız yaşayan, sosyal güvencesi olan, açık bir kimliğe sahiptir. “Yani şöyle sadece sağlık bakımından kötü duruma düşebilirim. Bir şeyler olabilir yalnız yaşıyorum. O yüzden kendimi şey olarak parasal olarak güvence altına almaya çalışıyorum” (İstanbul/ Komed/Gey/47 yaşında). Komed ise sağlık durumun kötü olabileceğini düşünerek yaşlılık dönemiyle ilgili şimdiden stratejiler geliştirdiği görülebilmektedir.

“Ama bu bokun içinde yaşayacağımı biliyorum. Bilmek çok daha canımı acıtıyor görmek çok daha canımı acıtıyor. Kullanıldığını bilmek çok daha çok canımı acıtıyor”(Ankara/Hazine). Hazine ise yaşadığı kötü ortamın yaşlılık döneminde de süreceğini düşünmektedir. Katılımcılar yaşlılık dönemiyle ilgili sağlığın kötü olması, maddi sıkıntılar, emekli olamamak, ayrımcılık, yalnızlık, fiziksel gerilemeler beklemektedirler.

Şekil 2.5 Beklentiler Kümesi

Analiz sonucunda beklentiler temasında sağlığın kötü olması, aile eksikliği, fiziksel gerileme, maddi sorunlar, mobbing, başkasına yük olmak, bakıma muhtaç olmak, yalnızlık ve sosyal güvencesizlik kodları çıkmıştır. Sağlığın kötü olması şekilde en kalın çizgiyle belirtilmiş maddi sorunlar, aile eksikliği beklentilerde en çok konuşulan konular olmaktadır. En çok vurgulanan bir başka konu yalnızlıktır. Sosyal güvencesizlikle birlikte konuşulmuştur.

2.2.2.8. Talepler

Son derece yoğun ve karmaşık sorunlar yaşayan LGBT bireylerin yaşamsal talepleri olması beklenirken önceliği “toplum tarafından kabul meselesinin” aldığı gözlenmektedir. Katılımcıların devletten ya da STK’lardan talepleriyle ilgili düşünceleri irdelenmiştir.

Devletin bir an önce bize el atması, büyüklerin aslında. Bizi hor görmemeleri, bize destek vermeleri. Bizi bir marjinal deyip bıraktılar zaten “ marjinaler, marjinaler” adımız marjinal kaldı. Yani böyle daha bi insanca yaşamak isterim. İnsanca haklarımdan faydalanmak isterim. Sigortam yok. Sosyal güvencem hiç yok. Hastaneye gittiğim zaman cebimdeki parayla tedavimi yaptırıyorum (Antalya/Arzu/Trans Kadın/40 yaşında).

Arzu gibi Kayısı da LGBT bireyleri ilk önce kabullenmeyi talep ettiklerini gerektiğini şu sözleriyle aktarmaktadır:

İlk önce tabi ki kanıksamalarını isterdim. İlk başta tabi ki, LGBTİ bireylerini tanımalarını isterim, kabullenmelerini isterim. Bu tercih bu yönelimin daha doğrusu bir hastalık olmadığını kabul etmelerini isterim. Bilmiyorum hiç düşünmedim aslında onu. Devlet bize nasıl bir şey uygulamalı diye de (İzmir/Kayısı/Lezbiyen/43 yaşında).

Arzu ve Kayısı “hastalıklı”, “marjinal” olarak etiketlenmelerinden duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir. İnsan haklarına dikkat çeken Arzu, insanca yaşamak istediğini belirtmiştir. Turkuaz ise taleplerini şu şekilde aktarmıştır:

Neler yapılmalı. Bir kere önce kabul etmeli. Senin devletin nasıl anlatayım biz bu ülkenin vatandaşlarıyız. Devlet üzerinde herkesle aynı haklara sahibiz. Önce devletin bizi kabul ediyor olması gerekiyor bu şekilde kabul ediyor olması gerekiyor. Bence. Daha Türkiye’de bir parti çıkıp da ben LGBTİ üyelerinin yani seçim propagandalarında veya vesaire vesaire ben LGBT üyelerine şu vaadi veriyorum dediğini hiç duydunuz mu? (Mersin/Turkuaz/Trans Erkek/40 yaşında).

Turkuaz, siyasi aktörlerin LGBT haklarıyla ilgili açıklama yapmamaları ve siyasi partiler tarafından dile getirilmediklerini aktarmış ve siyasi partilerden LGBTİ’lere vaatlerde bulunmasını istemiştir. Kırmızı ise LGBTİ bireylere çalışabilecekleri bir ortam sağlanması gerektiğini belirtmektedir:

Bir yaşam alanı, bir iş ortamı sağlamalı. Sadece LGBT’lerin çalışacağı bir ortam da sağlayabilir. Yani müdürü de LGBT olsun, işçisi de öyle şefi de öyle hatta onlara servis yapan evlerine servise götüren. Bir hotel açılsın mesela sadece orada LGBTİ’ler çalışsın. Yani bu, bu kadar zor değil kötü de değil utanç verici değil. En azından onların sigortası, bir iş hayatı, bir düzenleri olur diye düşünüyorum (Antalya/ Kırmızı/Lezbiyen/51 yaşında).

Kırmızı’nın ifadelerinden beklentilerinin ve taleplerinin bir arada olduğu görülmektedir. Katılımcıların talepleri arasında yasal evlilik de yer almaktadır. “En azından dediğim gibi bir evlenme hakkı olsa en azından hani, eşimin sağlık hakkından hani, normal kadın erkeğe verilen haklar verilmiş olsa, en azından bu konuda hani, daha rahat olabiliriz diye düşünüyorum” (Antalya/Turuncu). Turuncu, eşi olarak bahsettiği sevgilisiyle yasal olarak evlenme hakkının tanınmasının birbirlerinin sağlık gibi haklarından faydalanmalarına imkan sunacağını düşünmekte ve kaygılarını azaltıcı bir etki olarak görmektedir.

Evlilik yok zaten bizle ilgili. Aslında bizlerin buna hak tanınması lazım. Bu hakların gerçekten tanınması lazım. Zaten birçok ilişkiler de maddi yönden bitiyor. Çoğu ilişkiler bana göre bizim ilişkiler bu maddi yönden bitmiştir yani. Dediğiniz gibi destek yok, iş bulamadığınız zamanlar oluyor, eh ne oluyorsun bu sefer şeye sarıyorsun maddiyat olmayınca ilişkiler yıpranıyor. Kişiler birbirine sarmaya

başlıyor. Sonrasında da ilişki zaten bitiyor. 10 yıl falan görünmüyor artık (İzmir/Bulut/Trans Erkek/42 yaşında).

Bulut ikili ilişkilerinin uzun süreli olmamasının yasal haklar tanınmamasına ve birbirine maddi açıdan bağımlı olan çiftlerin birbirlerinin haklarından yararlanamamasıyla bağdaştırmıştır. Kado da Bulut ile benzer düşüncelere sahiptir ve düşüncelerini şu şekilde aktarmıştır:

Dediğim gibi sigorta olayını yapmalı hayatında biri varsa, illa nikâh yapsın demiyorum ama benim maaşım ona kalmalı. Yani birbirimize kalmalı. Çünkü ikimizde bayanız. Cinsiyet değiştirmiyoruz. Allah korusun ama ona bir şey olsa ben yararlanmalıyım. Bana bir şey olsa o yararlanmalı. Ya da diyelim ki tercih olarak ben çok kıskanç birisi olabilirim eşimi çalıştırmayabilirim. Ama benim sigortamdan faydalansın isterim. Hani bana devlet şöyle para bağlasın, böyle para bağlasın şunu yapsın bunu yapsın demiyorum zaten. Allaha şükür biz çalışıyoruz mesleğimiz var. Olmayan arkadaşlarımızda var, mesleği olmayan. Onlar da çalışsın (İzmir/ Kado/Lezbiyen/42 yaşında).

Kado, sosyal güvence ve eşininde bundan yararlanmasını talep etmektedir. Katılımcıların taleplerinden biri de anayasaya cinsel yönelim ve cinsiyet kimliği ifadelerinin eklenmesidir. Yasal haklarının farkında olan Gökyüzü:

Yani çok temelde şöyle bir şey var bu ülkede Anayasada cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim maddeleri eğer hali hazırda kabul edilmezse eğer hayata geçmezse zaten mümkün değil. Bunların hiç biri mümkün değil. Çünkü bunların temelinde anayasada cinsiyet kimliği ve cinsel yönelim maddelerinin geçmesi gerekiyor, çünkü temel bu! (İstanbul/ Gökyüzü/Trans Kadın/40 yaşında).

Anayasal hak talebi en temel, Türkiye’de LGBT mücadelesin de can alıcı noktasını oluşturmaktadır.

Atilla kod adlı katılımcı, 50 yaşında, gey, lise mezunu, işçi olarak çalışmakta, aktivist, 28 yıldır sevgilisiyle beraber yaşayan, kitap okumayı ve film izlemeyi seven, sevgilisiyle beraber ortaklaşa aldıkları evde oturan, annesi ve babası vefat etmiş, kardeşleriyle ilişkileri iyi, sosyal güvencesi olan ve açık bir kimliğe sahip bir bireydir. Atilla da Gökyüzü ile benzer düşüncelere sahiptir ve şu şekilde aktarmıştır:

Dolayısıyla hani şu olmalı desem de yarın bir gün olmayabilir. Zaten şu olmalı dediğimin Türkiye’de şu anki genel durumla örtüşmediğini düşünüyorum. Ne olmalı basit bir şeydir anayasanın 10. Maddesine cinsel yönelimi de eklersin. Bu kadar basit. Bir iki belli yasal düzenlemedir ve yasal düzenleme sonrasında uygulanması ve genel olarak toplumun bakışını ve toplumun tepkisini değiştirir mi dersin. Değil elbette ama aslında siyasetler ya da iktidardakiler ya da bürokratik bürokrasideki insanlar nefret söyleminde bulunmadığı takdirde zaten halkın direkt çok tepkisel ve rahatsız edici şeylerde bulunacağını sanmıyorum (Ankara/Atilla/Gey/50 yaşında).

Atilla, anayasal hakkı dile getirmiş, toplumun tutumunun değişmesi için siyasi aktörlerin nefret söylemlerinden bulunmaması gerektiğini düşünmektedir. Katılımcılardan devletten bir talebi olmayıp STK'lardan talepleri olanlar da mevcuttur. Burak, STK'ların LGBT huzurevi talebi dile getirmiştir:

Yani devletten bir talebim olamaz. Yani olsa da çok gerçekçi olamaz. Ama STK'ların tabi yapabileceği çok şey var. Mesela işte yoksul insanlar için aş evi yapılabilir. Mesela LGBT yaşlılar için ne bileyim bir LGBT huzurevi gibi bir yaşlı evi, hani onların konforunu sağlayacak, artık o sınırlar içerisinde rahat davranabilecekleri bir alan. Çünkü o yaşlılık dönemine kadar o kişi hiç açılmamış da olabilir. Dolayısıyla o anda ona o huzuru ve özgürlüğü vermek belki onun çok güzel bir şekilde kalan zamanını yaşamasına olanak sağlayacaktır. Buna benzer şeyler sanırım (İstanbul/ Burak/Gey/40 yaşında).

Burak, ifadelerinde kapalılık durumuna dikkat çekmiş, LGBT huzurevinin yaşlı LGBT bireylerinin kendilerini rahat ifade edebilecekleri bir ortam sunan bir yer olarak görmektedirler.

Devleti harekete geçirebilmek için mücadele edilmeli. Mesela ortaklaşabilmeli STK'lar. Biz bundan sonraki süreçten şu adaydan şunu bekliyoruz. Bu aday geldiğinde burda bir trans evi açacak mı? Ne bileyim işte hani transların şiddete uğramayabileceği ne bileyim kendilerini güvende hissedebilecekleri alanlar yaratabilecek mi? Böyle taleplerle, haklı taleplerle, sağlam taleplerle gittiklerinde hani onlarda şöyle bir şey yapabilir. Hani yerelden başlamak gerekiyor değiştirip, geliştirip dönüştürmeye(Mersin/Elif/Trans Kadın/58 yaşında).

Elif ise STK'ların birleşerek, trans yaşam evi açmaları için siyasi partileri harekete geçirerek mücadele etmelerini talep etmektedir. Eflatun ise Meksika'da gördüğü bir örnek üzerinden seks işçilerinin bir arada yaşadığı, dayanışmanın sağlandığı bir barınma önerisini aktarmaktadır:

Meksika'daki barınma yeri gibi bir seks işçisi eski bir binayı belediyeden almış böyle. Ayrım yok LGBTİ diye bütün çalışan seks işçileri hepsi bir arada yaşıyor. Ve hepsine bir meslek öğretiyorlar. Kimisi boncuk yapıyor kimi tablo kimi resim eski yetenekleri çıkıyor. Bunları satıyorlar, ortaya para geliyor. O parayla elektrikleri, suları, hasta olanlara, çalışamayanlara orada refakatçilik yapanlara para veriliyor, ihtiyaçlar alınıyor. Böyle bir şey de yapılabilir yani (Ankara/Eflatun/Trans Kadın/65 yaşında).

Devletten ya da STK'lardan talebi olmayan LGBT bireylerin birleşip barınma ihtiyaçlarının karşılanabilmesi için öneride bulunan Gri:

Yani, bir kurum oluşturursun, bir fon oluşturursun. Nasıl bir fon oluşturursun, bu yurt dışından gelen bir fon değil. Yani bir banka hesabı gibi hesap oluşturulsun. Ve bu hesaba nasıl zorunlu sigortamız yatırıyoruz veya kendimizi zorunlu sigorta olarak işçi gösteriyoruz veya her gün biz bir paket sigara içiyoruz, içki içiyoruz. Her şeye para veriyoruz. O bankaya düzenli olarak bütün trans bireyler bunun gey, trans, travesti biseksüel olarak değil eşcinsel bireyler her ay düzenli bir para aktarırsa bir yer

yapılsa. Mesela İstanbul'da bahsediyoruz ya İstanbul'da işte trans sığınma evi. Tamam, sığınma evi ama yani bu evde yaşamak için bir şeye gerekçe var. Ya bunun elektriği ödenmeli suyu ödenmeli tabi ki ultra lüks bir hayat değil. Yeteri kadar mesela her insanın uyandığında nasıl her insanın bir yumurta yemeye ihtiyacı olduğu gibi. Temel ihtiyaçları karşılanmalı. Böyle bir şey isterim. Çünkü benim ve benimki gibi birçok insan var şu anda(Gaziantep/Gri/Trans Kadın/40 yaşında).

Gri'nin LGBT bireylerin bir araya gelip bir fon oluşturması ve temel ihtiyaçlarını karşılayacak bir trans sığınma evi açılmasını önermektedir. Devletten bir beklentisi ve talebi olmaması, yaşanmışlık temasında da bahsedilen geçmiş yıllarda yaşamış olduğu şiddetin ve travmaların etkisinin olabileceği düşünülebilir. Arzu da barınma ile ilgili talebini şu şekilde dile getirmiştir:

Şimdi bakım evlerinde birçok arkadaşımı yatırdığımı biliyorum, yattığımı biliyorum. Hatta bir kişi öldü. Bakım evlerinde durumun varsa bakılıyorsun, paran varsa, evin varsa evini bağışlayıp bakıyorlar. Yoksa da affedersin yani bir paspası tekmelercesine, aşağılarcasına öyle davranıyorlar. Yani huzurevi bence Trans bireylerin Huzurevi ayrı olmalı hatta orada çalışanlar da trans bireyler olmalı. Çünkü bizi biz anlarız. Siz anlayamazsınız veya Ayşe, Fatma anlayamaz. Bence iş imkânı böyle de sağlayabilir. Mesela bana deseler ki trans bireylerin huzurevinde çalışacaksın. Ben çalışırım saatim belli sigortam var, tatilim var. İstedğin zaman her sene belirli bir tatilin var. Atıyorum mesela 15 gün 20 gün. Hani öyle olursa o zaman ne olur insanların bakış açısı çok değişir bize. Mesela yurtdışında arkadaşlarım anlatıyor Hollanda'dan falan havaalanında paspas yapıyormuş trans bireyler. Saçını toplamış gayet hanım hanımcık, elinde paspası, süpürgesi, fırçaları temizliğini yapıyor ve evine ekmek götürüyor. Ve O (Transların) kişilerinde hayvanları çok olur genelde. Çocuklarına bakıyor(Antalya/Arzu/Trans Kadın/40 yaşında).

Arzu, iş imkânı ve sosyal güvence talebinin yanı sıra trans bireyler için huzurevi açılması ve çalışanlarının da trans bireylerden oluşmasını istemektedir.

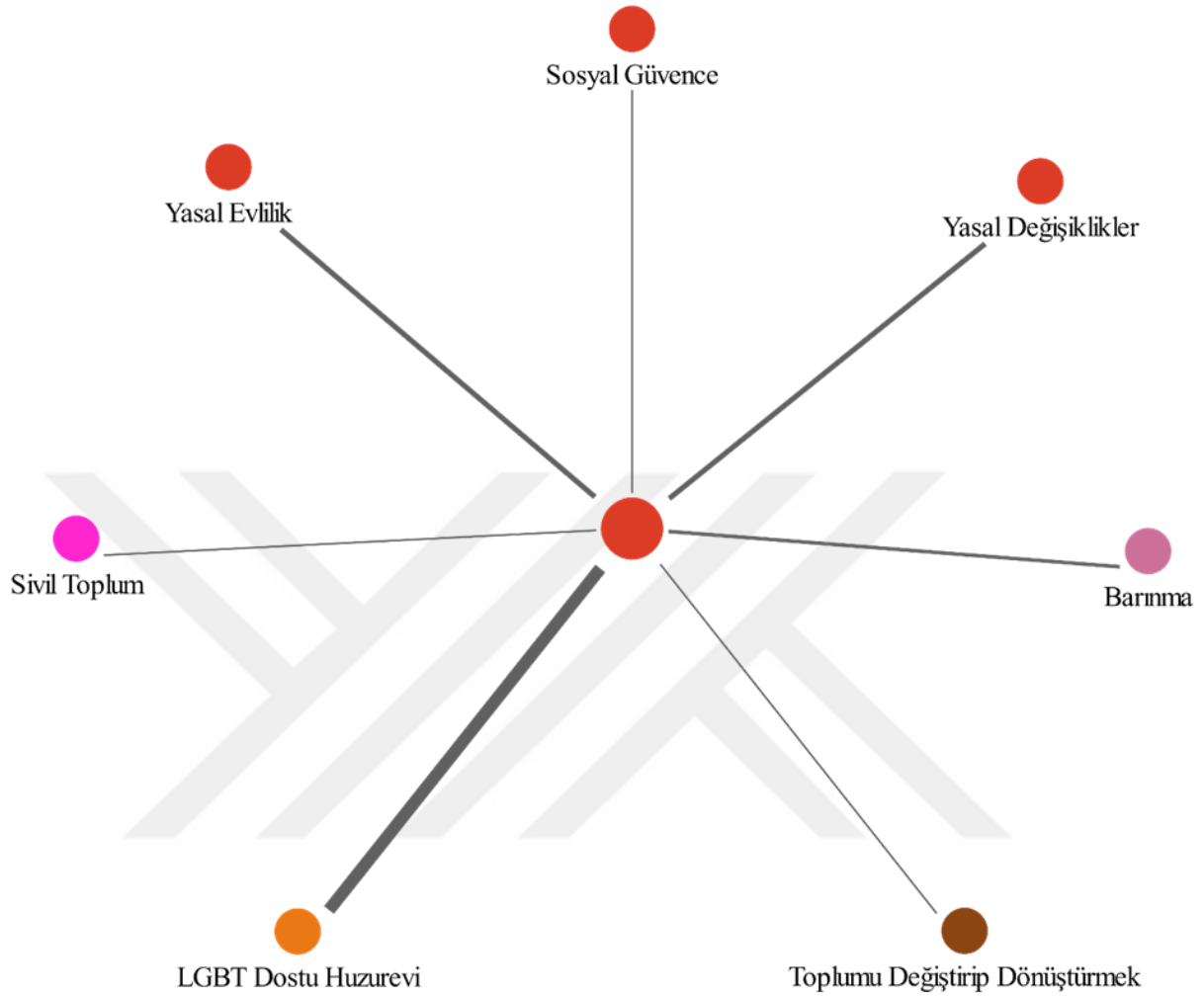
Talepler temasında (Şekil 2.6) LGBTİ dostu huzurevi birincil derecede önemli olarak, kalın çizgiyle portakal renginde belirginleşmektedir. Yasal değişiklikler, yasal evlilik ve LGBTİ dostu huzurevi taleplerde en çok vurgulanan konu olmuştur. Sosyal güvence de bunlardan ek olarak taleplerle ilişkidir. Barınma ihtiyacı, “trans sığınma evi”, “trans yaşam evi”, “LGBT dostu huzurevi” gibi kavramlarla birincil talep olarak ortaya çıkmıştır.

2.2.2.8.1. Kurumlara Güvensizlik

Talepler temasının alt başlığı olarak “kurumlara güvensizlik” sivil toplum kuruluşlarına ve devlette karşı güvensizliği içermektedir. Turuncu, sivil topluma karşı çekincelerini dile getirmektedir:

Burada öyle bişeyi travestiler yaptı trans melekler yaptı. Ama o da bağışlarla ay yarı aç yarı tok gidiyor ve işin içinde büyük dolandırıcılıklar dönüyor, çünkü Türkiye burası. Yurtdışında hani böyle bir

dolandırma şey yapma hakkı yok. Mesela burada dernekler kuruluyor, dernekler bile devletten para almak adı altında kuruluyor (Antalya/Turuncu/Gey/41 yaşında).

Şekil 2.6 Talepler Kümesi

Derneklerin, para toplama adı altında kurulduğunu fark yaratma amaçlı çalışmadıklarını düşünmekte ve bu nedenle çekinceleri olduğunu dile getirmektedir. Arya ise umutsuzluğunu şu sözlerle aktarmıştır:

Ben devletin bir şey yapması ile ilgili umut taşıyorum açıkçası. Çünkü bu bir kültür meselesi. Avrupa Birliği uyum yasalarından dolayı bizim ülkemizde belki eşcinsel evliliklere onay çıkabilir, evet. Ama toplum buna bir şekilde engel olacaktır. Kültür değişmeden yasaların değişmesi benim için pek bir şey ifade etmiyor. Bunun için de benim çok umudum yok en azından ben de öyle (İzmir/Arya/Lezbiyen/40 yaşında).

Arya, Avrupa Birliği uyum yasaları kapsamında eşcinsel evliliklerin onayı çıksa bile toplum baskının değişmeyeceğini düşünmektedir. Toplumun baskısının ve tutumunun değişmesi Arya'nın kendini özgür hissetmesi açısından daha önemli olduğu görülmektedir.

Scorpion ise Türkiye’de eşcinsel haklarının verileceğine dair umut taşımadığını dile getirmiştir. “Yani ben hani şimdi Türkiye’de yaşadığımız için eşcinsel haklarının falan verileceğini düşünmüyorum açıkçası. Ya da çok yakın zamanda bizim görebileceğimizi düşünmüyorum” (İstanbul/Scorpion).

Bahar, şu an ile geçmiş kıyaslamış, eskiden daha özgür olduklarını belirtmiş, kamusal yerlerde sevgilisinin elinden bile tutmaya gelecek tepkiyi düşünerek çekindiğini, bunların nedenini ise korku politikası olduğunu dile getirmiştir:

Önceden daha bir sanki özgürlük vardı bu devlet başımıza gelmeden. Yani daha büyük bir özgürlük yaşıyorduk şimdi Pride’mızı bile elimizden aldılar veya ne bileyim ben geçen sene Antalya’ya geldiğimde rahatlıkla sevgilimin elinden tutuyordum. Ben çekiniyorum artık bunu yapmaktan yani Antalya gibi bir yerde. Gittikçe kötüye gidiyor. İnsanlar gittikçe örümcekleşiyor kafaları. En anlayışlı insan bile anlayışsız oluyor bu politikayla. Çünkü korku var, insanlar da çok büyük bir korku var (Antalya/Bahar/Lezbiyen/40 yaşında).

Arin Viyan tarafından yapılan şu açıklama:

İktidar, devlet toplum yerine erkek kadın yerine zaten düşünüp tasarlamıştır. İki sömürü ve iktidar biçimiyle karşı karşıya kalıyor gibi görünsek de tek bir erkek iktidarın hayatın her alanında içerilmiş biçimde hayatın her alanında hegemonyasını yaşarız , devletli olmanın hayatı güvence altında aldığına dair kanıksatılmış fikri bu yüzde kökten reddetmeliyiz açıklaması LGBT bireyler tarafından devletten taleplerini açıklarken çıkmıştır (Viyan, 2017:7).

Viyan, LGBT bireylerinin güvence altında olmadığını dile getirmiş, Bahar’da özgürlüklerinin giderek elinden alındığını düşünmektedir.

2.2.2.9. Lgbt Dostu Huzurevi İle İlgili Görüşleri

LGBT dostu huzurevleri ile ilgili düşünceleri teması katılımcıların bu faaliyetin Türkiye’de olması veya olmaması hakkında görüşlerini içermektedir. Katılımcılardan LGBT dostu huzurevi olması gerektiğini düşünenler olduğu gibi böyle bir ayrımın doğru olmayacağını vurgulayanlar da vardır.

Pembe, yaşlı transların sayısına dikkat çekerek böyle bir yer olması gerektiğini vurgulamıştır. “Yani bence olmalı çünkü baya bir yaşlı translar var hani ben Gaziantep’te yok ama bu Ankara’da İstanbul’da İzmir’de baya bir muhtaç trans bireyler var” (Gaziantep/Pembe). Sarı ise, LGBT dostu huzurevi olduğu takdirde onu anlayan insanlar olacağını, heteroseksüel huzurevine karşı kendini daha iyi hissedeceğini belirtmiştir:

Türkiye’de olmasını isterdim niçin dersin en azından kendi çevrem mesela eşcinsellerin olduğu bir yerde hepsinin olduğu bir yerde olmam daha iyi olur bence. En azından beni anlayan insanlar olur. Yaşlı da olsa anlarlar sonuçta diğerleri gibi anlamamazlık yapmazlar bence. Daha anlayışlı olurlar(Gaziantep/Sarı/Trans Kadın/40 yaşında).

Scorpion, arkadaşlarıyla bu meseleyi konuştuğunu, yaşlılıkta ne yapacağız soru işaretinin kendisi ve arkadaşları için ciddi bir mesele olduğunu ve LGBT dostu huzurevi olmasını çok istediği görülmektedir.

Çok isterim. Hatta bizim arkadaşlarımızla konuştuğumuz bir konu bu. Böyle bir yer alıp orada hep beraber yaşama planın içine bu da giriyor. İleri öyle bir huzurevi gibi bunu konuşuyoruz. Ciddi ciddi konuşuyoruz yani. Ama yapabilir miyiz? Zor, zor yani (İstanbul/Scorpion/Gey/48 yaşında).

Komed ise kapalılık durumuna dikkat çekmiş, bireylerin kendilerini saklamamak için böyle bir yer olması gerektiğini, LGBT dostu huzurevinin yaşlılıkta bakım desteğini sağlayacak bir mekanizma ve bir güvence olacağını söylemiştir:

Kesinlikle olmalı bu tür çünkü geylerin bir güvencesi yok sosyal hayatta ya da şöyle diyeyim çoğu ailesi tarafından bilinmeyen gizli saklı yaşayan. Şey yani yaşlılık dediğin şey kim bakacak aile destek olacak mı olmayacak mı saklamak zorunda kalacak mı? Türkiye’de kesinlikle olması gerekiyor (İstanbul/Komed/Gey/47 yaşında).

Teo kod adlı katılımcı, 40 yaşında, gey, ilkokuldan sonra çok küçük yaşlarda çalışma hayatına atıldığı için ortaokul ve liseyi dışarıdan bitirmiş, turizm sektöründe çalışan, sosyal güvencesi olan, televizyondaki dizileri takip etmekten keyif alan, birkaç arkadaşına karşı açık olan, kapalı bir kimlikte yaşayan bireydir.

Yurtdışında bunu çok normal karşılayabiliyorlar ki bu şekilde yerleri var sığınma veya korunma yeri gibi. Türkiye de böyle bir şey olduğu zaman ya da böyle bişi olacağını düşünmüyorum. Türkiye’de ancak kişileri ayırmadan yapılabilir. Kişinin Türkiye’de ihtiyacı olsa bile o tür bir yere gideceğini sanmıyorum LGBT bireylerinden bahsediyorum (Antalya, Teo/Gey/40 yaşında).

Teo, LGBT dostu huzurevlerinin kapalı kimlikte olan bireyler için ifşaya neden olabileceğini düşünmekte ve Türkiye’de LGBT bireyler açısından tercih edilmeyeceğini düşünmektedir.

Arya ise böyle bir yerin bir yandan da tehlikeli olduğunu, nefret suçlarına dışarıdan gelen tehlikelere karşı açık olacağını ancak toplumsal hoşgörünün sağlanmadan bunun yapılamayacağını vurgulamıştır:

Tabi ki bunlar güzel uygulamalar. Tabi ki gerekli. Ama kültür değişmeden bunu yapamazsınız. Yani düşünsenize eşcinsel kimliğiyle oraya sığınmış yaşlılar, ertesi gün orayı büyük ihtimalle örümcek

beyinliler basıp ulan ibneler! diyerek taşıyacaktır (gülüyor). Devletin yetkileri de aşağılayacaktır, horlayacaktır. Yani ne kadar gizleyeceksin (İzmir/Arya/Trans Erkek/40 yaşında).

Mavi, LGBT dostu huzurevleri yerine neden cinsiyetsiz huzurevlerini olmadığını sorguladığı, bu durumunda bir ayrımcılık olduğunu, tüm yaşlılar nasıl bir hizmet alıyorsa o şekilde hizmet almak istediğini vurgulamıştır:

Siz hani şey dediniz LGBTİ dostu huzurevleri falan dediniz. Dostu bana çok üstenci geliyor. Niye? Kim kimin dostu ya, pardon yani de (gülüyor). Diğer yaşlılar benden çok daha mı şey kıymetli veya daha mı az kıymetli. Böyle bir LGBT huzurevi hani böyle kulağa hoş geliyor ama burada da bir ayrımcılık olduğunu düşünüyorum. Aslında neden cinsiyetsiz değil huzurevleri. Neden cinsiyetsiz diye geçmiyor? Niye ben diğer insanların kaldığı huzurevlerinde diğer şeyler kadar heteroseksüeller kadar ben de o şartlardan, onun imkânlarından, faydalanmıyorum. Ben istemem şahsen ayrı bir LGBTİ huzurevi falan istemem. Yani, herkes nasıl orada barınma veya bakım hizmeti alıyorsa ben de böyle bir şey isterim (Mersin/ Mavi/Trans Kadın/56 yaşında).

2.2.2.10. Kaygılar

Kaygı, uzun süreli belirsizlik durumları tanımlanmakta korku ise daha kısa süreli ve geçici durumlar için kaygının duygusal bir göstergesi olarak ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların yaşlılık dönemleriyle ilgili kaygıları ve korkuları irdelenmiştir. Korku kavramının katılımcılar tarafından sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Aşağıda katılımcıların aktarımlarından örnekler verilmiştir.

Benim yaşlı bir tanıdığım daha vardı. O biraz şimdi rahatsız. Mesela onunda hep tek düşüncesi keşke hep yanımda bir hayat arkadaşı, bana kol kanaat gerebilecek biri olsa. İnsan gerçekten arıyor çünkü. Evde, örnek veriyorum rahatsızlandığı bir durum olmuş ve elini kolunu kullanamayacak duruma gelmiş ama yanında kimsesi yok ona yardım edebilecek. Benim tek korktuğum bu olur (İzmir/Bulut/Trans Erkek/42 yaşında).

Bulut, kendinden daha yaşlı bir tanıdığının yaşadığı olumsuz bir durumdan kendisinin de bir hastalık durumunda ona bakacak kimsenin olmamasından korktuğunu dile getirmiştir.

İşte ne bileyim, her an buradan çıkarsam buradan atılırsam, 41 yaşındayım, eşcinselim, astronomik bir güzelliğim yok, sonuç itibarıyla bir de ben olarak çalışabileceğim bir yer bulamayacağım için, işsiz kalacağım için çok büyük bir korku ve kaygıyla iş yaşantımı sürdürmekteyim. Ve bu sebepten dolayı da mutsuz bir iş yaşantım, mutsuz bir hayatım var...Gelecekle ilgili çok büyük bir kaygım var aşırı bir kaygım var hani şu an bile bu kaygıları hala yaşıyorum. Yaşlandığımda hani işsiz olmak ya da emeklilik olamamak bu garip bir durum olacak yani bu kaygıyı yaşıyorum maalesef (Antalya/Turuncu/Gey/41 yaşında).

Turuncu'nun uzun yıllar işsiz kalmasının getirdiği ve elindeki işi kaybetmesi durumunda ne yapacağını bilememesi, açık bir kimlikle çalışabileceği yer bulamamaktan, yaşlılık döneminde işsiz ve emekli olamamak gibi yoğun kaygılar yaşadığı görülmektedir.

Şu korkum oluyor, ya hani bir kazayla ya da hani bir hastalıkla örneğin tansiyon problemiyle yatalak olur muyum? Birinin bakımına muhtaç olur muyum? Bu korkum oluyor zaman zaman. Çünkü olmayacak bir şey değil. Herkesin buna aday. Böyle bir durumda kimseye yük olmak istemem açıkçası. Yani bir tek kardeşim var. Anneme babama zaten yük olmak istemem, yaşılanıyorlar ki benim yaşlılığında da büyük ihtimalle onlar olmayacak. Kardeşimin de açıkçası hayatına engel teşkil eden biri olmak istemem(İzmir/Arya/Trans Erkek/40 yaşında).

Arya şu anda tansiyon hastası olmasından dolayı ileriki yıllarında felç geçirmekten korkmakta ve bakıma muhtaç olmaktan kaygılanmaktadır.

Ve Allah-ü talanın yarattığı bir şekilde de, iki kadının birleşmesiyle bir doğurganlık özelliğinin yok. Onun için çocuğum olmadığı için bunu çok kaygı ediyorum. Çocuğum olmasını isterdim. Ama nasıl isterdim? Yine bayan arkadaşım ile beraber. Bir erkeği asla aracı olarak kullanmak istemezdim yani öyle bir durumda anladın mı? İşte tek endişem çocuğum olsaydı işte belki bana bakardı. Benim aslında işim falan çok iyiydi, yurttan çocuk almak istedim. Vermediler” (İzmir/Kado/Lezbiyen/42 yaşında).

Çocuğu, yaşlılık döneminde kendisine bakacak kişi olarak gördüğü ve olmamasının onu kaygılandırıldığını ifade etmektedir. “Yaşlılık dönemimde en büyük korkum yalnız başıma ölmemdir. En büyük korkum...Korkuyorum. Yaşlılık korkutuyor beni. Şöyle korkutuyor, hani böyle tek başına yaşıyor olmak aslında çok şey, hani” (İzmir/Kayısı). Kayısı, yaşlılık döneminde yalnız döneminde ölmekten ve aslında yalnızlıktan kaygılandığı görülmektedir.

Yani hastalandığımda ne yapcam hani kim bakacak? Çünkü hani annemin 5 yıllık o hastalık süreci beni baya baya etkiledi. Ben hep yanındaydım işte yatalaktı 3 yıl baya baya sıkıntı yaşadı. Baya şey oldu böyle, onları gördüm ve onu yaşadım. Sonra kendime şey dedim yani bir yerde iyi ki ben varmışım yani. Ben olmasaydım bakılırdı belki ne kadar nasıl bakarlardı nasıl ederlerdi bilmiyorum ama herhalde başka bir evladı bakardı. Belki o anda başka bir şeye geçişirdi, dönüşürdü. Yaşadıklarım beni çok korkuttu. Şimdi kendimle ilgili de düşündüğümde diyorum ki mesela işte yatalak olsam kim bakar diye düşünüyorum. Onlar çok korkutuyor beni. Yani böyle endişeleniyorum bu durumu düşündüğüm zaman” (Mersin/Elif/Trans Kadın/58 yaşında).

Elif ise annesine bakım verdiğinde gördüklerinden etkilenmiş, yaşlılıkta kimin ona bakım desteği sağlayacağı konusunda kaygılanmaktadır:

Ama bu taraftan baktığım zamanda mesela şey çok korkutuyor beni hani yürüyememek gibi, kendi işini kendin görememek gibi, hani ne bileyim işte bir çünkü annemin altından alırken hani altını temizlerken gördüğüm sahne karşısında sadece şunu sormuştum. Ya da ne bileyim kim ne kadar o durumda bana yardım edebilirdi. Ben onun evladım. Öyle yani, o sınavdı geçti gitti. Evladının olmasının vermiş olduğu belki avantajdı o. İşte, burda olamamanın, bir evladının olamaması belki de dezavantaj olarak o

anda karşına çıkacak. Bu da işte yaşlılıkta ürkütüyor. Düşündürüyor ... Yani Alzheimer'sın algılayamıyorsun, odaklanamıyorsun, toparlayamıyorsun o kavram ve zaman kavramı şu anla geçmiş ya da gelecek neyle yaşıyorsan ordaki şey çok korkutuyor beni(Mersin/Elif/Trans Kadın/58 yaşında).

Yaşlılıkta çocuğu olmamasının onun için dezavantaj olduğunu düşünmekte ve Alzheimer olmaktan da endişelendiği görülmektedir.

Yani bu dernekler kapatılırsa ki kapatılacak gibi inşallah kapatılmaz. Hiç iyiye gitmez. Birden silebilirler yani istese yaparlar hiç zor değil. ... anne belki anlatmıştır onların zamanında toplamışlar İstanbul'dan sürmüşler Eskişehir'e filan yani bizi de bir şehirde toplayabilirler veya bir dağ başında da toplayabilirler. Bundan çok korkuyorum. Hani bir geçimini düşünüyorsun, boğaz derdini düşünüyorsun ondan sonra bir de işte bu devletin ne yapacağı belli değil. (Gaziantep/Mor/Trans Kadın/40 yaşında).

Mor ise, geçmiş yıllarda olduğu gibi translara yönelik bir sürgün yapılmasından korkmakta ve ne olacağının belirsizliğinden dolayı sürekli bir kaygı hali yaşamaktadır. Maddi sıkıntıları düşünürken bir yandan da özgürlüğün elinden alınmasından korkmaktadır.

İşte Çapkın (köpeği) 8 yıldır beraberiz. Allah bilmiyorum benden sonraya bırakmasın hani onun psikolojisindense ben dayanırım. O dayanamaz daha kötü olur. O kimseye muhtaç olmasın diyorum. Allah ömür verirse ya o ölsün ondan sonra hani canımı alacaksa alsın. Allah büyüktür inançlı insanım yani. Gün doğmadan neler doğar(Gaziantep/Mor/Trans Kadın/40 yaşında).

Mor, kendisine bir şey olduğunda köpeğinin arkasında kalmasından korkmakta ve başkasına muhtaç olmasından dolayı kaygı duymaktadır.

Yalnız kalmak. Yani Allah düşürmesin. Düşmek istemem. Öleceksem bir an önce yani sürünmeden, düşmeden ölmek isterim. Hastalanmak falan hastalanma korkusu çok. Hani bakmazlar. Zaten bir eşcinsel olduğun zaman sana pislik gözüyle bakıyorlar bir de yaşlandığın zaman daha kötü. Olmuyor" (Gaziantep/Sarı/Trans Kadın/40 yaşında).

Sarı'nında kaygıları diğer katılımcılarla örtüşmekte ve yalnız kalmak ve bakıma muhtaç olmaktan dolayı korkmaktadır. "Yani şu anda yapabildiğim şeyleri yapamamaktan korkuyorum. İşte resim yapamayacak kadar gözlerimin bozulması veya piyano çalamayacak kadar parmaklarımın ellerimin işlemez hale gelmesi, bunlar korkutuyor" (İstanbul/Burak). Burak ise diğer katılımcılardan farklı olarak yaşlılık dönemlerinde fiziksel gerilemelerden korkmakta ve zevk aldığı hobilerini yapamayacağından dolayı korkular yaşamaktadır.

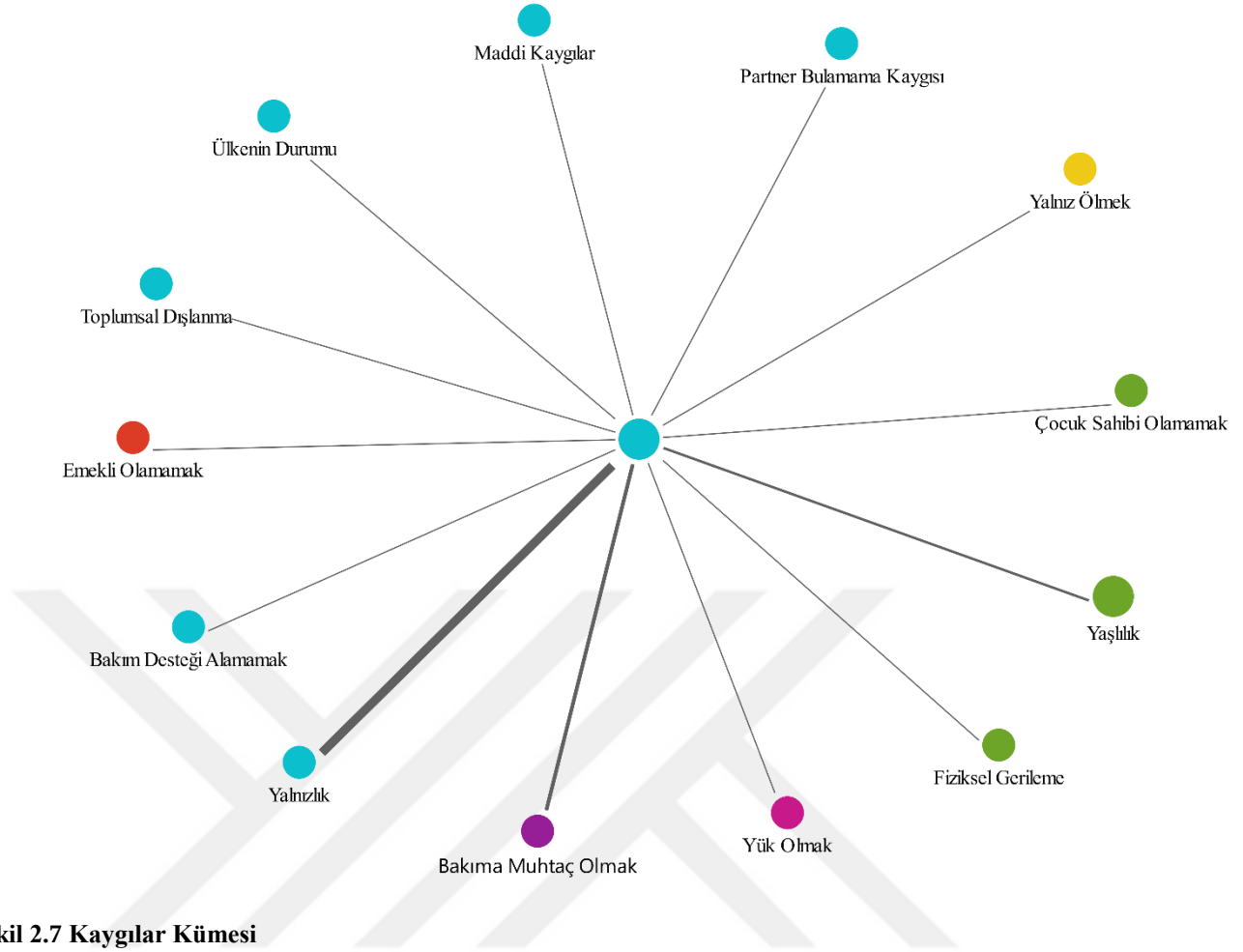
Yani işte en büyük korkum hani bir sakatlık olması ki bir eşcinsel için sakatlık bir kâbus yani. Neticede çocuğumuz yok açık açık belli tamam hani o açığı böyle arkadaşlarla bilmem neyle kapatmaya çalışıyoruz ama hani öyle kaza sonucu bir sakatlık oluşmasından korkuyorum. Ya da ne bileyim HIV bulaşmasından korkuyorum. Öyle hani tedavisi güç bir hastalığa yakalanmaktan korkuyorum (İstanbul/Scorpion/Gey/48 yaşında).

Scorpion ise yaşlılık döneminde çocuğunun olmaması ve herhangi kaza sonucunda sakat kalmasından korktuğunu, bu durumun eşcinsel birey için “kabus” olduğunu ve tedavisi güç bir hastalığa yakalanmaktan dolayı kaygılar yaşadığı görülmektedir.

Sosyal hakların tamamen verildiği bir zemin olmuş olsa bu kadar düşünmem. Ama bu topraklarda insanın 60 dan sonra baya baya tükendiği bir şekilde düşünüyor olmasını gerektiğini düşünüyorum. Ha, mesela 2 sene sonra ben de 60 a gireceğim yaşlanmış mı olacağım? Hani şey gibi gelmiyor bana. 60 sonrası sanki yaşamayacakmışım gibi geliyor. Yani 60 ve bitecekmiş gibi. Yani 60 sonrası yokmuş gibi geliyor bana (Mersin/Elif/Trans Kadın/58 yaşında).

Elif ise LGBT bireyler için sosyal hakları tanınmamasını onu kaygılandırıldığını dile getirmiştir.

Yaşlılık dönemleriyle ilgili katılımcıların dile getirdikleri kaygıları yukarıda özet halinde sunulmaktadır. En sık vurgulanan kaygı yalnızlık kaygısıdır (bk. Şekil 2.7). SAGE tarafından yayınlanan raporda da LGBT yaşlılarının 3’te 1’i yalnız yaşlanma korkusuna sahiptir (https://www.sageusa.org/wp-content/uploads/2018/11/sage_table_an_overview.pdf erişim tarihi: 02.01.2019). Türkiye’de SPOD (Sosyal Politikalar Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Derneği) tarafından 2875 katılımcı ile yapılan araştırmanın sonuçlarına göre “katılımcıların %62’si kendi yaşlılıkları ile ilgili kendilerini güvende hissetmemektedirler” yer almaktadır (<https://spf.boun.edu.tr/sites/spf.boun.edu.tr/files/T.pdf> erişim tarihi: 06.05.2018).

Şekil 2.7 Kaygılar Kümesi

2.2.2.11. Yaşlılık İçin Hayalleri

LGBT bireyler için yaşlılık her ne kadar olumsuzlukları ile düşünülüyorsa da aslında yaşlılık için hayallerini sorduğumuzda; insani, son derece mütevazî, olumlu ve güzel hayallere sahip oldukları gözlenmektedir.

Sonsuz, daha sessiz, sakin bir yaşlılık hayali kurmaktadır:

Özellikle Antalya'nın kıyı kısmı ile şehir merkezi çok uzak değil. Ama tabi ki doğal süreçte daha sakin, daha sessiz, daha verimli biraz daha kıyı kesiminde yaşamak. Bu da bir dağın eteği olabilir, Ahatlı tarafı olabilir Çakırlar tarafı olabilir ama bir başka ilçeye gitmeyi düşünmüyorum(Antalya/Sonsuz/Lezbiyen/48 yaşında).

Teo da Sonsuz gibi daha kırsal bir yaşam arzusu duymakta, emeklilik ile yaşlılık dönemini bağdaştırdığı görülmektedir:

Herhalde şey olur ya emeklilikten sonraki düşüncem yine ailemin yaşadığı evde olurum diye düşünüyorum tabi yerinde olursa hala. Emeklilikten sonra da küçük bir yerde toprakla uğraşmak

(gülüyor). Yani kendime yetecek kadar sebze meyve tarzı şeyler yetiştirmek(Antalya/Teo/Gey/40 yaşında).

Arya ise yaşlılık dönemiyle ilgili şimdiden hazırlıklarını yapmaya başlamıştır:

Ben bunun için bir ev satın aldım Foça'da deniz kıyısında kendimi garantiye alabileceğim ve yapabileceğim en iyi şey buydu; onu yaptım ödemesi de devam ediyor hala. Onun dışında hani, zaten kamu kuruluşundan atılmazsam eğer, çünkü Türkiye'de her şey muallakta belirsiz. Emekli olacağım, emekli parasıyla da çok rahat bir huzurevinde yaşayabilirim... Ben hukuk fakültesi okuyorum şimdi. Hukuk bittiğinde belki bir avukat olarak sokak hayvanlarına özellikle hizmet eden bir dernekte gönüllü avukat olarak çalışabilirim diye düşünüyorum. Veya tacize uğrayan kadınlar için çalışabilirim diye düşünüyorum. Çünkü zaten emeklilik param olacak... annem babam yani onlar hayatta olmadığında bundan etkilenecek çok fazla insan kalmayacak hayatımda. Kardeşim de zaten çağdaş bir bakış açısına sahip, empatik bir bakış açısına sahip. Zaten kararın ne olursa yanında olurum diyor. Evet, belki o zaman olabilir. Niye olmasın? 60 yaşında bedenini değiştiren insanlar var dünyada(İzmir/Arya/Trans Erkek/40 yaşında).

Arya, yaşlılık dönemi düşünüp kendine ev almış, emekli olabilirse huzurevinde belki yaşayabileceğini dile getirmiştir.Arya toplum baskısı, ailesinin üzeleceğini düşünmesinden ve işini kaybetme korkusundan dolayı cinsiyet uyum operasyonunu gerçekleştiremediği için yaşlılık döneminin belki bu değişim süreci imkan tanıyabileceğini düşünmektedir.

“Ben ailemin yanında yaşlanmak istiyorum. Yani işte ailemin (iş yerlerindeki arkadaşlarını gösteriyor). Biz ailemizle mutluyuz. Burada yani birbirimizle yaşlanırsanız herhalde. Yaşlanıyoruz da yaşlanmaya devam edeceğiz böyle” (Mersin/Turkuaz). Turkuaz ise iş arkadaşlarıyla bağları oldukça kuvvetli ve onları ailesi gibi görmekte ve onlarla beraber olduğu bir yaşlılık dönemi geçirmeyi planlamaktadır.

Birbirimize hani kendi arkadaşlarım var İzmit'te aynı ev arkadaşıydım. Günlük konuşuruz hani farklı şehirlerdeyiz şu an işlerimizden dolayı ama birbirimize destek olup bir dayanak olarak da yaşayacağımızı düşünüyoruz yani. Hani kim düşkün olursa o olur yanına geçip o onun altından bile alır yani. Öyle bir arkadaşlığımız var. 3-4 arkadaşız. Yani öyle. Yaşlarımız o 5 yaş büyük benden biri iki yaş küçük benden. Ondan sonra başkada öyle uzaktan arkadaşım yani öyle gelip öyle yardımına koşacak bir arkadaş zannetmiyorum (Gaziantep/Mor/Trans Kadın/40 yaşında).

Mor, yaşlılık dönemlerinde özellikle bakıma muhtaç olduğu bir durumda bir iki tane yakın arkadaşının ona bakım sağlayacağına inanmakta, arkadaşlarıyla beraber bir arada yaşamayı planlamaktadır.

“Burada çok tanınmış bir insanım bu işin yaşlılığı kötü olacak. Tanımadığı bir yerde yaşamak isterim. Kimsenin tanımadığı bir yerde olabilir yani” (Gaziantep/Sarı). Sarı, ise yaşlılık döneminde insanların onu çok fazla görmesini istemediği için kimsenin tanımadığı bir yerde yaşlılığı geçirmeyi istediği anlaşılmaktadır. Atilla ise yaşlılık döneminde sevdiği aktivitelere daha çok zaman ayıracağını düşündüğü için mutlu olmakta ve yaşlılık döneminin keyifli geçeceğine düşünmektedir:

Hani çok duydum bunu “emeklilikte ne yapacaksın?” falan olayı. Oysa benim birikmiş yığınla kitabım oluştu. Şu an ne kadar okursam işten sonra ki; cidden ben iyi okurum. Hani o eve dön, duşunu al, yemeğini ye, illa ki takip ettiğin şeyler vardır. Onlara bak derken çok az okuyabiliyorsun. Yine görüp beğendiğim sırf orijinal dvdlerden alıp henüz izleyemedim. 30-50 taneyi bulan dvd'im oluştu ki; bu süreçte çok iyi izlediğim olduğu bazen bir gecede 3 film izlediğim halde. Hani hayatta aslında yetişmeden yığınla şey oluyor. Yaşlılık döneminde ama çalışmadığım yaşlılık döneminde bunları yapabileceğimi düşünerek mutlu olan biriyim” (Ankara/Atilla/Gey/50 yaşında).

Turuncu ise yaşlılık döneminde daha rahat bir yaşam, toplumda hoşgörünün daha fazla olduğunu ve maddi açıdan da geçimin daha kolay olacağını düşündüğü ülkelerden birinde geçirmeyi istemektedir:

Ama en azından balkan insanı biraz daha yumuşak olduğu için ben balkan taraflarında yaşamak istiyorum, Makedonya ya da Bosna Hersek'e gitmek istiyorum. Hristiyan kesiminde yaşamak istiyorum. Toprakla uğraşabilmek istiyorum orada bir şeylerimi yetiştirebilmek istiyorum. Hani kafamda o var. Yani orada biraz daha insan sevgisi daha yoğun olan bir yer. Müslüman kesim mi? Hristiyan kesim mi? ikisi de ayrı. Oranın insanı farklı hani; kabul görmeyeceğimi sanmıyorum ama Türkiye'nin de bir İhsan halası gibi de olmam tabi. Öyle bir görüntüm öyle bir eğilimim yok ama. Makedonya düşünüyorum hani ya da Karabağ olabilir yani Bosna Hersek olabilir hani. Biraz aslında fakir ülkeleri tercih etmememdeki sebep hani burada bir evim var o evim o zamana kadar kalırsa, o arada da belki emekli olmayı başarırısam buradan gelecek olanla orada rahat yaşarım düşüncesi var (Antalya/Turuncu/Gey/41 yaşında).

Burak da Turuncu gibi yaşlılığında yurtdışında yaşamayı istemekte hatta bunun biçin planlar yapmaktadır. Türkiye'den taşınmak istemesinin nedenini sadece yaşlılık döneminden kaynaklı olmadığını kendini daha özgür hissedeceği bir ülkeye yerleşmeyi planlamaktadır:

Şu an zaten o planları yapıyorum bunun için bir takım girişimlerde bulunuyorum. Tabi ki Türkiye'de yaşamak istemiyorum. Yaşlılıktan ziyade artık birazcık olsun sosyal konfor sağlamak açısından istiyorum bunu. Asgari de olsa hukukun düzenli olduğu ve herkes için eşit olduğu bir ülkede,

mümkünse iklimi güzel olan bir ülkede; çünkü yaşlılıkta iklim de önemli olacaktır. Yunanistan gibi işte ne bileyim, İspanya gibi bir ülkede yaşamayı hayal ediyorum” (İstanbul/Burak/Gey/40 yaşında).

2.2.2.12. Yaşamları Sonlanırken Planları

Bireylerin hayatlarının sonlarına doğru neler düşündükleri, neler yapmak istedikleri ve planladıklarını içermektedir. LGBT bireylerin yaşam süreçleri acılı, travmalı, hüznü, zorlu ve mücadele gerektiren niteliklerde olduğu için çoğunluğunun yaşamları sonlanırken intiharı düşündükleri ve planladıkları yapılan çalışmalarla ortaya çıkmış ve bulgularımızla da uyumluluk göstermektedir. Bu tema, araştırma sürecinde ortaya çıkmayıp, sorunlar çerçevesinin bir sonucu olarak gördüğümüz için ayrı olarak ele alınmıştır.

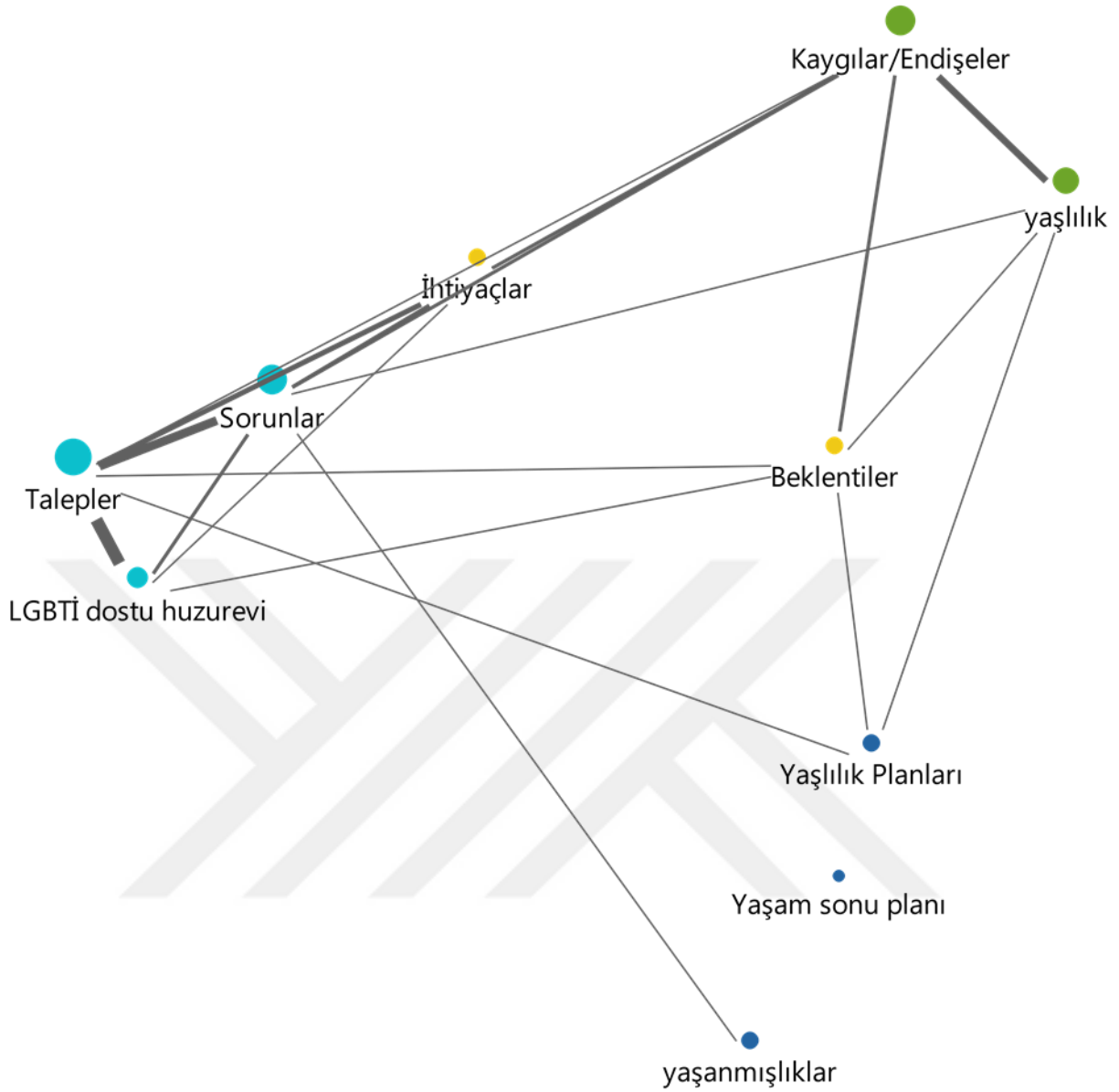
28 katılımcının 5’i yaşlılık dönemlerinde çok kötü bir durumda olduklarında intiharı düşündüklerini dile getirmişlerdir. İntihar düşüncelerini dile getiren 5 katılımcıdan 3’ünü trans bireyler oluşturmaktadır. Mabey (2007)’e göre trans bireyler, toplum tarafından hakaret ve gurur kırıcı davranışlar nedeniyle ve sevdiklerinden destek almadıkları için umutsuzluk konusunda daha büyük risk altında olabilirler ve intihar eğilimleri olabilmektedir(Mabey’dan akt. Harley ve Teaster, 2016:14). Bu noktada araştırmamızın sonuçlarına bakıldığında dünya literatürünü destekler olduğu görülmektedir.

“Demek ki intihar en doğal hakkım, intihar edeceğim. Öyle düşünüyorum. Biraz daha ayakta duramadığım zaman intihar çok onurlu ve en doğal hakkım. Bunu yapcam” (Ankara/Hazine).

“Evet, şu an yaşlılığımda ne yapabileceğim, iki kere intihar denedim ama olmadı (hafif gülüyor). Belki yine deneyebilirim. Çünkü insan eti ağırdır. Yani, hele bizler için çok daha zor. Ya yaşlanmadan ölmeyi istiyorum” (Gaziantep/Gri).

Gri’nin ifadelerinden yaşamdan bıkmışlığı görülmekte ve yaşlılık döneminin hayatını daha da zorlaştıracığını düşünmekte ve bu nedenle intiharı bir çıkış yöntemi olarak görmekte olduğu söylenebilir.

Özetlemek gerekirse; intihar her ne kadar umutsuzluklarının ve çaresizliklerinin bir sonucu olarak değerlendirilebilse de aslında LGBT’lerin bu durumda ne kadar güçlü bir duruş sergiledikleri gözlemlenmiştir. İntiharı “onurlu” bir davranış olarak değerlendikleri ifadelerinde anlaşılmaktadır.

Şekil 2.8 Kod Haritası

Katılımcıların söylemlerinde sorunlar, talepler ve Lgbt dostu huzurevi temaları birbiriyle bağlantılı ve güçlü bir biçimde konuşulduğu görülmektedir. İhtiyaçlar, sorunlarla, taleplerle, LGBT dostu huzurevi ve kaygılarla ilişkilidir. Beklentiler, güçlü olarak kaygılarla ve daha düşük düzeyde yaşlılık planları ile bir arada konuşulmuştur. Yaşlılık ise daha çok LGBT bireylerin söylemlerine göre daha çok kaygılandırıcı bir durum iken bir yandan da sorun olarak görmektedirler.

Antalya’da konuşulan konulara baktığımız zaman diğer şehirlerden farklı olarak ayrımcılık, toplumsal dışlanma, psikolojik baskı, ötekileştirilme, yaş ayrımcılığı, seksüel cazibe gibi temalar görünmektedir.

3) Mersin

Mersin’de diğer şehirlere göre en çok vurgulan konular ise; ötekileştirilme, toplumun değiştirip dönüştürülmesi, el alem ne der algısı, sivil toplum ve kadın hareketidir.

4) Gaziantep

Gaziantep ilinde diğer illere göre farklı olarak vurgulanan çalışma koşullarının güçlükleri, çark (caddeye çıkararak seks işçiliği yapmak, otostopa çıkmak anlamında lubuncada), Balyoz (Ankara’da trans seks işçisi kadınlar için kurulan bir emniyet güçleri birimi), gizli eşcinseller, uyuşturucu ve sağlığa erişimdeki sorunlardır.

5) İzmir

İzmir’de diğer illerden farklı olarak vurgulanan konular ise arkadaş (hayat arkadaşı, sevgili, eş, dost), yaşlılıkta yük olmak, eşcinselliğin sapık olarak görülmesine eleştiri, çocuk sahibi olma isteği ve maddiyattır. İzmir’de barınma ile ilgili bir ihtiyaç katılımcılar tarafından dile getirilmemiştir. Bu durum katılımcıların tamamında ev sahipliği olma durumu ya da aile ile beraber yaşama durumu olmasından kaynaklıdır.

6) İstanbul

İstanbul’da diğer şehirlere göre daha çok vurgulanan konular kapalı kimlik (coming out yapmamış), ülkenin durumundan duyulan endişeler, trans misafirhanesi, yasal değişikliklerin

Kadın eşcinseller ise yaşlılık dönemleri için maddi birikimlerden, çocuk sahibi olma isteğinden, ötekileştirilmeden, toplumsal dışlanmadan, görünmezlikten ve ilişkilerinde yaşadıkları tehditlerden (flört şiddetinden), yalnız ölme korkularından ve ülkenin durumundan söz ettikleri ve ilgili endişeleri daha çok vurguladıkları noktalar olarak görülmektedir.

3) Trans Erkekler

Trans erkeklerin ise arkadaş (hayat arkadaşı, sevgili, eş) ihtiyacını, toplumsal dışlanmadan, aile kurma isteğinden, bakıma muhtaç olma korkularından ve kendi içsel mücadelelerinden bahsettikleri görülmektedir.

4) Trans Kadınlar

Trans kadınların ise şiddet, yaşlanmadan ölmek, toplumsal dışlanma, uyuşturucu, işkence, devlete karşı güvensizlik, Alzheimer olmaktan korkma, yok sayılma halinden bahsettikleri görülmektedir. Diğer katılımcılara göre trans kadınların kelime bulutuna bakıldığında şiddetin daha ön planda olduğu görülebilir.

2.3.Tartışma

Araştırma konusunun ülkemiz literatürde yeterince yer almamış olmamasından dolayı bu konuda bazı noktaların bilimsel tartışmaya mümkün kılabilir. LGBT bireylerin yaşlılıklarını yaşamları boyunca karşılaştıkları ayrımcılık, ötekileştirilme temel insan haklarından yararlanmalarından engellediği katılımcıların ifadelerinden görülmektedir. Araştırmada ihtiyaçlarına baktığımız zaman aslında temelde ne kadar basit, her insanın temel ihtiyacı olan barınma, ilişkiler, maddi ihtiyaçlar üçlüsü ortaya çıkmıştır. Bulgulara bakıldığında katılımcıların “insanca yaşam” talepleri olduğu görülebilir. İnsanca yaşamak herkesin hakkı değil midir? Peki LGBT bireyler bu haklar konusunda nerede?

ILGA Europe (2019) tarafından Avrupa'daki ayrımcılık karşıtı yasaların varlığı, yasal cinsiyet tanıma, bedensel bütünlük, nefret ve şiddetten korunma, aile hakları ve LGBT bireylerinin insan haklarından tam olarak yararlanabilmesini esas alarak oluşturulan rapora göre Türkiye, Avrupa'da sondan ikinci ülke olarak yer almaktadır. Rapora göre; Türkiye, geçen yıl boyunca toplanma özgürlüğü, örgütlenme özgürlüğü ve insan hakları savunucularının korunması gibi temel yasal haklara uymadığı için sıralamada geri kalmış ülkeler arasında gösterilmektedir (<https://www.ilga-europe.org/rainboweurope/2019> erişim tarihi: 26.05.2019).

Katılımcılar kaygılarını yoğun bir şekilde dile getirmişlerdir. LGBT bireylerin ayrımcılıkla ilgili deneyimleri sosyal izolasyon, özgüvenin azalması, önceden mevcut zihinsel sağlık koşullarının kötüleşmesi ve rahatsız edici korku, endişe ve endişe duygularını içeren olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir (Bonifas,2016:359). Sürekli bir kaygı ve korku halinde yaşamak nasıl bir duygudur? Yaşlanmak bu kaygıları arttırıyor mu ya da yaşlılık LGBT bireyler için bir kaygı nedeni mi? Sürekli bir kaygı halinde yaşamamanın herkes tarafından kötü olduğu tahmin edilebilir. Yaşlanmak bu kaygıları arttırıyor mu? sorusu tartışmalıdır, bu soruyu net cevaplayabilmek için yaş dönemleriyle ilgili bu alanda yapılan çalışmalara ihtiyaç vardır. Ancak çalışmada katılımcıların söylemlerine bakılacak olursa LGBT bireyler için bir kaygı nedeni olduğu söylenebilir.

Katmanlaşan ayrımcılık, LGBT bireylerin yaşlılık dönemleri açısından hangi tehlikeleri barındırmaktadır? Ageism ve homofobi bireyleri daha fazla azınlık statüsünde

hissetmelerine neden olabilmektedir (Harley and Teaster, 2016:5). Ayrıca artan yaşla beraber iş bulmakta güçlükler yaşadıkları bulgulara görülmektedir.

LGBT hareketi gün geçtikçe başta istihdam olmak üzere toplumsal yaşamın bir çok alanında sosyal politikanın kapsamına giren sorunlarla yüzyüze gelmeye başlamıştır. Hareket içerisindeki ilk kuşağın yavaş yavaş yaşlanmasıyla beraber, bu sorunlar katmerlenerek çoğalmaya devam edecektir (Yılmaz,2011:39).

Tüm bunların yanısıra LGBT bireyler kendi içlerinde de ageist tutumlar barındırabilirler, “balomoz” ve püri balomoz” kavramları bu duruma örnek gösterilebilir. LGBT toplulukları içerisindeki ageismin, yaşlıların topluluk planlamalarında ve karar verme süreçlerinden dışlanması, yaşlı bireylere erişiminin yetersizliği ve bu toplulukların yaşlı üyelerinin katkılarının kabul edilmemesi ile gösterilmiştir (Healy’dan akt. Nystrom ve Jones, 2012:153). LGBT bireyler içerisindeki ageism, genel popülasyondan farklı olarak ele alınabilir mi? Yoksa kültürel olarak toplumdan öğrenilen bir durum olarak LGBT bireyler içerisinde de mi mevcuttur? Kültürel olarak öğrenilen bir durumun göstergesi olabilme ihtimali daha yüksektir. 40 yaş ve üzeri kişilere “balomoz” denmesi belki de bu algının daha erken bir yaşta başladığının bir göstergesi olabilir. Bu algının bu kadar erken başlaması gençlik ve güzellik ikileminin bir çağrışım yapmasından ve LGBT bireyler için dış görünüşün daha önemli olmasından kaynaklandığı söylenebilir.

Saha gözlemlerinden yola çıkılarak bir diğer tartışma konusuda yaşlandıkça LGBT bireylerin daha küçük yerleşim yerlerini tercih etmeleri ve kimliklerini saklama yollarına gitmelidir. Bu durum aklımıza şu soruyu getirmektedir. LGBT bireyler yaşlandıkça “dolaba geri mi dönüyorlar?” Dünya literatürde de benzer bulgular görülmekte, LGBT bireylerin yaşlandıkça kimliklerini gizleme yoluna gitmektedirler (Witten, 2012:4). LGBT bireylerinin yaşlandıkça toplumdan geri çekilmeleri algıladıkları yaşlı profiliyle ilişkili olabilir mi? Gençliğinde açık bir şekilde yaşayan bireylerin yaşlandıkça toplumdan geri çekilmeyi tercih etmeleri yaş normlarının toplumsal cinsiyet normlarından daha ağır geldiğinin bir göstergesi olabilir mi? Her ikisinin keşisimselliğinden yorulup daha mı kapalı bir hayat yaşamak istemektedirler?

“O eşcinseli bir türlü söyleyemiyorum, dilimin ucuna geliyor ama bir türlü söyleyemiyorum” sözleri eşcinsel kimliğin diğer azınlık kimliklere göre daha fazla ötekileştirildiğin bir göstergesi olabilir mi?

Çalışmada LGBT bireylerin komünal yaşam taleplerinin olmaması, aslında LGBT bireylerin toplumundan izole bir yaşam istemediklerinin bir belirtisi olabilir mi? Taleplere bakıldığında LGBT bireyler toplum tarafından kabullenilme istemekte, sosyal izalosyan

yaşamak istememektedirler. LGBTİ dostu huzurevi ile görüşlerinde de böyle bir uygulamayı isteyen kadar istemeyenler de vardır. Ancak toplum, LGBT bireyleri içinde barındırmak istememekte bunu da nefret suçları ve nefret söylemiyle göstermektedir.

Çalışmada katılımcıların bir kısmı çocuk sahibi olamamanın yaşlılık döneminde onlar için bir dezavantaj olarak düşünmektedirler. Ülkemizde de bakım hak temelli bir yaklaşımdan ziyade çocuk ile ilişkilendirilmektedir (Kalaycıoğlu vd., 2003:15). Katılımcıların evcil hayvanlarını çocukları gibi gördükleri söylemlerinden anlaşılmaktadır. Muraco ve arkadaşları (2018: 869-870) 50 yaş ve üzeri LGBT bireylerin evcil hayvanlarının onların yaşamlarında nasıl bir anlam ifade ettiklerini araştırdıkları çalışmada evcil hayvanlarını aile, arkadaş gibi gördüklerini ortaya koymuştur. Evcil hayvan sahipliğinin yüksek olması yalnızlığın bir işareti olarak mı karşımıza çıkıyor?

Yalnızlık, beklentiler, sorunlar ve kaygılar temalarında karşımıza çıkmaktadır. Bir çok noktada karşımıza çıkan yalnızlık sadece LGBT bireylerinin değil herkesi kaygılandıran bir durum olabilir. İngiltere’de de geçtiğimiz yıl yalnızlık bakanlığının kurulması²⁰ tüm bireyler için bu durumun sorun teşkil ettiğini göstermektedir. LGBT bireyler yaşamları boyunca zorlu süreçlerle mücadele etmektedirler ve yalnızlığı daha derinden hissedebilirler. 50 yaş ve üzeri LGBT bireylerin 3’te biri yalnız yaşamakta ve yalnız yaşlanmaktan dolayı korkmaktadırlar (https://www.sageusa.org/wp-content/uploads/2018/11/sage_table_an_overview.pdf erişim tarihi: 02.01.2019). Katılımcılar yalnız ölmekten de korktuklarını dile getirmişlerdir. Yalnız ölme olasılığı, cinsiyet kimliği ne olursa olsun, birçok insan için ciddi bir endişe kaynağı olabilir (Witten ve Eyler, 2012:239). LGBT bireylerinin aileden destek alamıyorlarsa, sosyal ağ ilişkileri kuvvetli değilse onlar için daha da endişe verici bir durum olabilir.

Ulusal araştırmalarda LGBT bireylerinin saf dışı bırakılması ve yaşlılıkla ilgili yapılan çalışmaların ikili cinsiyet sistemi açısı ele alınmasından dolayı konu ile ilgili yeterli verilere sahip olunamaktadır. Ülkemizde LGBT bireyler için anayasal düzenlemeler yapılmadan böyle bir kazanımın elde edilmesi oldukça güç görünmekle beraber, yasal koruyucu faktörler bulunmadan olsa bile bireyler kendi cinsel kimliklerini açık bir şekilde ifade ederler mi ya da etselerde ne kadarı eder?

Literatürde çoğunlukla LGBTİ+ olarak kullanılan “cinsel azınlıklar” tanımı bireylerin heteroseksüellere göre azınlık olup olmadıkları tartışması “kenar cinsellikler” ifadesi de kullanılmaktadır. Yani heteroseksüelizm hegomenyası altında bir tanımlamadır. Bu konunun tartışılmaya ihtiyaç olduğu görülmektedir (Pektas, 2017:226).

²⁰ İlgili haber: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42713261> (erişim Tarihi: 27.05.2019).

Bir diğerk üzerinde dūşündüğümüz konu ise bireylerin beklentileri, beklentisizlikler mi? Beklenti kavramı olumlu ifade ettiğı halde LGBT bireyler de yaşıllıkla birlikte beklentisizliğe ve umutsuzluğa dönüştüğü anlaşılmaktadır. Bireyler olmasını istemedikleri ama olacağına dair inançlarının yüksek olduğu bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yaşam döngüsü perspektif ile ele aldığımız bu çalışmada dönem ya da kohort etkisi olup olmadığı tartışılması gereken bir diğerk bir konudur. Türkiye’de LGBT bireylerin yaşadıkları tarihsel olaylar, gelecek kuşakları etkilemesi beklenebilir. Dönem ya da kohort etkisini ölçebilmek için kesitsel ya da boylamsal araştırmalar kullanılmaktadır (Quadagno, 2014:30). Bu bağlamda konu ile ilgili kesitsel ve boylamsal araştırmaların yapılması gerekliliğı ortaya çıkmaktadır.

Cinsiyetçi ve heteronormatif olmayan bir yaşı kurumu veya yaşıllık çalışmaları mümkün mü? Kurumların LGBT konusunda uzmanlaşamamaları, yaşı LGBT bireylerin hizmet almaktan çekinmelerine neden olabilir. Cinsel yönelim ve cinsiyet kimlikleri konusunda uzmanlaşmış ve kurumsallaşmış bir uygulamaya ihtiyaç var mı? Katılımcıların söylemlerine bakıldığı zaman en basitinden sağlık alanında yaşadıkları ayrımcılık ve dışlanma görülebilmektedir. Kamu kuruluşlarında ve yerel belediyelerin sundukları hizmetlerde uzmanlaşmış çalışanların olması LGBT bireylerin daha rahat ve güvenilir bir şekilde hizmet almasını sağlayacaktır. Yaşıllık ile ilgili kurumların eşit, adil ve erişebilir olması LGBT bireylerin yaşıllık dönemlerini refah içinde geçirmelerine yardımcı olabilir. Yaşı insanlara hizmet verenler arasındaki önyargıyı ortadan kaldırmak için çalışan programlar, LGBT bireyler için güvenli ve rahat bir yaşlanma sürecinin gelişimi için hayati öneme sahiptir (Cahill v.d, 2000:17).

SONUÇ

LGBT olmak toplumda olumsuz düşünceler, ön yargılar, hoşgörüsüzlükler, nefret, çoklu ayrımcılık ve ağır şiddetlere maruz kalmak anlamına gelebilmekte, hatta zaman zaman hasta, normal olmayan, hatta insan değilmiş gibi bakışlarla karşılaşmayı da ifade edebilmektedir. Hele de yaşlı bir LGBT ise bu olumsuzluklar katlanan oranlara varabilmektedir. Araştırmamızda LGBT bireylerin yaşlılık dönemlerine ilişkin ihtiyaçları, beklentileri ve talepleri; 6 şehirde, 40 yaş ve üzeri 28 kişi ile yüz yüze görüşülerek her bireye özgü sonuçlar analiz edilerek gerçekleştirilmiştir.

Kuramsal çerçeve tümden gelim yöntemiyle çalışılmış, tarihsel, eleştirel gerontoloji ve yaşam döngüsü perspektifleriyle değerlendirilmiştir. Çalışmamızda feminist yöntem bilime bağlı kalınarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Görüşmeler, Ağustos-Kasım 2018 tarihleri arasında katılımcıların çoğunlukla evlerinde ya da kendilerinin seçtiği kafelerde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler nadir olarak katılımcıların arkadaşlarının evlerinde gerçekleştirilmiştir. Ses kayıt cihazı ile kaydedilen görüşmeler; ortalama yarım saat sürmüştür. Veriler tematik analiz tekniği kullanılarak analiz edilmiş, MaxQDA analiz programı kullanılmıştır. LGBT bireylerin yaşlılık meselesi; çok yönlülük, karmaşıklık, içiçelik arz eden sorunların, kaygıların kesişimselliği ve çok boyutluluğu konunun çalışılmasını zorlaştırmaktadır. Katılımcılara ulaşmanın zorluğu ciddi bir ikna sürecine ihtiyaç göstermiştir. Bunun için önemli bir kaç ay ayırdığımızı belirtmekte yarar vardır.

Araştırma sonucunda sosyal ağlar, yaşlılık algıları, yaşamsal sorunlar, kaygılar, yaşanmışlıklar, beklentiler, ihtiyaçlar, talepler, yaşlılık hayalleri, yaşam sonlarıken planları olmak üzere 10 ana tema belirlenerek analiz yapılmıştır. Katılımcıların anlatılarından LGBT bireylerin zincirleme hak ihlalleri yaşadıkları gözlemlenmiştir.

LGBT'ler ataerkil, kapitalist ve cinsiyetçi toplumsal sistemler tarafından aidiyetleri zedelenmiş, çoklu ayrımcılıkla karşılaşmış, görünürlükleri engellenmiş, yalnızlaştırılmış bireyler olarak yaşamlarını mücadeleyle sürdürmekte olan bireyler olarak heteroseksüel yaşlılardan daha fazla hizmete, hoşgörüye ve politikalara ihtiyaca olduğu söylenebilir. Tüm bu olumsuzluklara rağmen LGBT bireylerin güçlü olduklarını, açılma süreçlerinin bile ataerkil ve heteroseksist bir sisteme bir eleştiri olarak değerlendirilmesini gerektiğinin altını çizmek gerekmektedir.

Cinsel kimlikleri açısından açıklık ve kapalılık meselesi önemli bir etken olarak görülmektedir. Açık kimlikte yaşayan bireyler bir taraftan ayrımcılığa ya da şiddete açık bir hal alırken bir yandan da kuramsal ve kavramsal çerçevede de bahsedildiği gibi psikolojik olarak güçlü bir duruşu edinmelerine de neden olduğu gözlemlenmiştir. Açık kimlikte yaşayanlar yaşlılık dönemlerinin heteroseksüel bireylerden farklı olacağını düşünürken kapalı kimlikte yaşayanlar ise farklılık oluşmayacağını çoğunlukla dile getirmişlerdir. Katılımcılardan görünür olan ve açık kimlikte yaşayanların, daha çok ayrımcılık ve kötü muameleyle karşılaşmış olan bireyler oldukları saptanmıştır. Daha yoğun ve derin bir yaşlanma deneyimi beklemekte ya da pratikleyebilmekte oldukları görüşmelerde ortaya çıkmıştır.

Araştırmamızda gey (8 kişi) bireyler kapalı kimliğe sahip ise yaşlılık dönemleri ile ilgili çok fazla kaygı gütmemekte, talep ve beklentileri bulunmamaktadır. Açık bir kimliğe sahip ya da feminen bir gey ise iş bulma sürecinde zorlanmakta, sosyal güvencesizlik ile karşı karşıya kalmakta ve bu nedenlerden dolayı yaşlılık dönemleriyle ilgili yoğun bir kaygı yaşamakta, taleplerinin ise yasal evlilik olduğu ortaya çıkmaktadır. Kimliğin açık olması ya da olmaması geylerde yaşamsal ihtiyaçları belirlemede etkili olmaktadır.

Sosyal ağlarda dışlanmışlıklar ve ayrımcılıklar gözlemlenmiştir. LGBT bireylerin aile ve aşk ilişkilerinde hassasiyet ve kırılabilirlik öne çıkarken, arkadaşlıklarında daha dayanışmacı ve paylaşımcı oldukları değerlendirilmiştir.

Katılımcıların yaşlılık algılarına bakıldığında zaman olumlu kalıp yargılardan ziyade; olumsuzluklar içeren niteliklerle dolu olduğu görülmektedir. LGBT topluluğun içerisindeki ageism, kullandıkları dillere yansımakta ve 40 yaş üzeri bireyler yaşlı anlamına gelen “balomoz” terimini kullanmaktadırlar. Ancak katılımcılar kendilerini “yaşlı” olarak görmemekte, bu durum LGBT bireylerinin dillerine yansımalarına karşın yaş hiyerarşisini reddetmekte ve 40 yaşlarında olan katılımların çoğunluğu kendini yaşlı olarak kabul etmemektedir. Bir gey katılımcı, 40 yaşlarının başında olmasına karşın, kendini yaşlı hissettiğini ve yaşlı olarak gördüğünü dile getirmiştir.

LGBT bireylerin yaşlılık dönemleriyle ilgili kaygıları; yalnızlık, partner bulamama, asgari geçim düzeyine ulaşamamak, emekli olamamak, bakım desteği alamamak, hasta ve bakıma muhtaç olmak, çocuk sahibi olamamak, yalnız ölmek gibi insan onuru ve yaşamın insani boyutu ile ilgili korkular olarak değerlendirilmiştir.

Katılımcıların yaşamsal sorunları; yalnızlık, toplumsal dışlanma, sosyal güvencesizlik, barınma, sağlığa erişim, transfobi ve homofobi, iş ve çalışma yaşamındaki çoklu ayrımcılıklar olarak ortaya çıkmaktadır. Yaşamsal sorunlarla baş etmek zorunda kaldıkları değerlendirilmiştir.

40 yaş ve üzeri katılımcıların yaşanmışlıkları genellikle işkence, şiddet, intihar, damgalanma ve tükenmişlik deneyimleriyle doludur. Psikolojik olarak ne kadar yıpratıcı süreçlerden geçtikleri anlatılarından anlaşılmaktadır.

Katılımcıların yaşlılık dönemleriyle ilgili ihtiyaçları konusunda ortaklaştıkları, yoğunlaştıkları görülmüş; barınma, destek sağlayacak bir arkadaş ve maddi ihtiyaçlar üçlemesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Belirtilenlerin zorunlu insani ihtiyaçlar olduğu saptanmıştır.

Katılımcılar yaşlılık dönemlerinde yalnız olacaklarını, bakıma muhtaç olacaklarını, bir ailelerinin olmayacağını, sağlıklarının kötü olacağını, sosyal güvence ile ilgili sorunlar yaşayacaklarını, maddi durumlarının kötü olacağını ve başkalarına yük olacaklarını, eşcinsel ve heteroseksüel bireyler tarafından ayrımcılığa uğrayacaklarını beklemektedirler. Beklentilerin olumsuz düşüncelerle dolu olduğu görülmektedir.

Katılımcıların çoğu devletten beklentilerinin olmadığını belirtmelerine rağmen yaşlılık dönemleriyle ilgili talepleri; yasal evlilik, sosyal güvence, yasal değişiklikler, barınma, LGBT dostu huzurevi olduğu görülmektedir. İhtiyaçlar doğrultusunda talepler somut olarak ortaya çıkmıştır.

LGBT dostu huzurevi ile ilgili katılımcıların bir kısmı LGBT bireyler için böyle bir yerin gerekli olduğunu düşünürken; bir kısmı da heteroseksüel bireylerden ayrı bir yerde yaşamanın da onlar için ayrımcılık olduğunu düşünmektedirler.

Toplum tarafından kabul görme birincil beklenti ve talep olarak ortaya çıkmaktadır. Toplum her ne kadar LGBT bireyleri ötekileştirse de, dışlasa da LGBT bireyler toplumsal engellere karşı mücadelelerini sürdürmektedirler. Kendi aralarında dayanışmayı, yardımlaşmayı arkadaşlık ilişkileri kurarak yaşlılık dönemlerine bireysel çabalarla hazırlanmaktadırlar.

Yaşlılık, katılımcılar için bir kaygı nedeni olması söz konusudur ve ayrıca da ihtiyaçlarının, yaşamsal sorunlarının ve taleplerinin içiçeliği ve kesişimselliği nedeniyle de bu kaygının daha da artabileceği değerlendirilebilir. Çünkü çözümler ve kaygının giderilmesi de zorlaşmaktadır.

Gey, lezbiyen, trans kadın ve trans erkek katılımcıların yaşlılıkta en çok dile getirdiği konu yalnızlık meselesidir. Yalnızlık kimi katılımcı da beklenti, kiminde kaygı, kiminde yaşamsal bir sorun olarak görülmektedir.

Lezbiyen katılımcılar (6 kişi), genellikle aşk ve arkadaşlık ilişkilerini ön planda tutmakta, yaşlılık döneminde hayatını paylaşabileceği bir kişiye ihtiyaç duymaktadırlar. Çalışmalar bile babalarının sosyal güvence haklarından faydalanabilmelerinden ya da babanın vefat halinde maaşın kız çocuğuna kalması lezbiyenler için bir güvence olabilmektedir. Tabi ki; bu durum aileleri tarafından kabul gören ya da ailesine karşı kapalı lezbiyenler için geçerli olabilmektedir.

Trans erkek katılımcılarla (3 kişi) ilgili ortak değerlendirmeye varılamamıştır. Çalışmada sayıların oldukça az olmasından kaynaklanabilir. Katılımcıların her biri kendilerine özgü özellikte ve niteliktedir. Trans erkek katılımcılardan biri cinsiyet geçiş sürecinde, biri cinsiyet geçiş ameliyatı olmayı düşünmemekte, bir diğeri ise geçiş ameliyatı olmak istemekte ancak toplumsal baskılardan ve işini kaybetme endişesinden dolayı operasyon geçirememektedir. Trans erkeklerin durumları diğer homoseksüellerden farklı ihtiyaçlar ve yaşam deneyimleri olabildiği için yaşlılık dönemleriyle ilgili spesifik araştırmalara ihtiyaç olduğu da ortaya çıkmaktadır.

Trans kadın katılımcılar (11 kişi) fiziksel olarak görünür oldukları ve çoğunlukla seks işçiliği yapmakta oldukları için ayrımcılığın ötesinde nefret suçlarıyla karşı karşıya kalmışlar, arkadaşlarını ölümlerine ve öldürülmelerine tanıklık etmişlerdir. Yaşamları acı hikâyelerle dolu olan trans kadınlar yaşlılık dönemleriyle ilgili derin endişeler yaşamakta, yalnız ölmeyi ve hatta yaşlanmadan öldürülmeyi beklemektedirler. Trans kadınların öne çıkan en birincil ihtiyaçlarının barınma olduğu kendileri tarafından ifade edilmiştir.

Demokratik anayasa ve yasalar homofobik kişilerin LGBT bireyleri cinsel yönelimleri ve kimliğinden dolayı işten atamayacağını, taciz edemeyeceğini, ayrımcı bir dille hitap edemeyeceğini söylese de uygulamalar veya deneyimler geleneksel kültürel kodlar nedeniyle demokrasinin ilkelerinin hiçe sayıldığını göstermektedir. Amaç demokratik anayasaların maddelerinde örneğin T.C Anayasası 10. maddesine ekleme yapılarak LGBT bireylerin eşit statüde yurttaşlar olarak tanınmasını talep etmektir. Bu bağlamda LGBT bireylerle ilgili anayasal eşit yurttaşlık ve insan haklarının tanınması, yaşamlarını olumlu etkileyecek ve yaşlılık dönemlerini daha insani bir şekilde geçirebilmeleri için temel oluşturacaktır.

İnsan Hakları Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler Sözleşmeleri, Yogyakarta İlkeleri vb. LGBT bireylerinin insan haklarında temelleri oluşturan belgelerdir. Uygulanmaları sorun olan ülkelerden biri de Türkiye’dir. Ayrımcılık, nefret suçu, nefret yasası ve LGBT hakları yasası acilen çıkarılması gereken hukuksal düzenlemelerdir. Yaşlılık çalışanlar olarak erken dönemlerde yaşanan ayrımcılığın ve ötekileştirmenin yaşlılık dönemini etkileyeceğini bilmekte azınlık gruplarının farklı yaşlılık deneyimleri sergileyebileceklerini bilmekteyiz. Ayrımcılık ve nefret suçlarıyla ilgili çıkarılacak yasalar LGBT bireylerin yaşam dönemlerini daha güvenli hale getirebileceği düşünmekteyiz. Ayrıca sağlık ve bakım gibi hayati önem taşıyan hizmetlere erişimde görünmeyen bariyerlerin kaldırılmasının önünü açacaktır.

LGBT bireylerle ilgili ulusal veri tabanı oluşturulmalıdır. Böylelikle bu alanda yapılacak bilimsel çalışmalarının önü açılacaktır.

Yaşlı LGBT bireylerle ilgili yerel yönetimler, kamusal kurumlar ve LGBT dernekleri işbirliği içerisinde çalışarak barınma ihtiyaçlarını gidermeli, LGBT dostu huzurevleri, sığınma evleri gibi barınma sorunlarını çözecek, insanca yaşanılacak yerler inşa etmelidir.

Yaşlılıkla ilgili hizmet veren kamu ve özel kuruluşlardaki personeller LGBT konusu ile ilgili bilgilendirilmeli ve farkındalık eğitimi verilmelidir.

Homofobi ve transfobinin Türkiye’de son derece yaygın olmasının nedenin cinsellik tabusu olduğunu düşünmekteyiz. LGBT bireylerin cinsellikle ilişkilendirilmeleri onların doğrudan ötekileştirilmesi ve gizli saklı görünmez kalması gereken, günah ve sapkınlık şeklinde anılmasına neden olmaktadır. Nasıl ki, cinsellik meselesi ülkemizde çok tartışılmıyor ve konuşulmuyorsa LGBT meselesi de gündeme gelmemekte, gelse de kötü örnekler üzerinden gündem olmaktadır. Oysaki daha insan hakları odaklı yaklaşabilmek, konuya bu bakış açısıyla yaklaşmak ayrımcılıkla mücadele için başlangıç niteliği taşımakta ve önem arz etmektedir. Bu bağlamda bu alanda yapılacak çalışmaların hak temelli bir yaklaşımla gerçekleştirilmesinin önemli olduğu kanısına varılmıştır.

Yaşlılık çalışmalarında LGBT bireylerin hepsini kapsayan araştırmalardan ziyade lezbiyen bireylerde yaşlılık, gey bireylerde yaşlılık şeklinde yapılması, yapılacak araştırmaların daha anlamlı kanıtlar ortaya koymasına ve daha spesifik çözümler bulmasına olanak sağlayacaktır. Verilerin işlenmesi ve yorumlanması açısından da daha sağlıklı olacağını düşünmekteyiz.

LGBT yaşlanmasının, çoklu ayrımcılıkta olduğu gibi, karmaşıklığı ve kesişimselliği düşünölerek yapılacak olan çalışmaların interdisipliner ve uzmanlık temelinde yapılması gerektiğini düşünmekteyiz.

Bu çalışmanın literatüre katkı sunacağını, gelecek dönem araştırmaları için kaynaklık edeceğini, LGBT Gerontolojisi'nin geliştirilmesine katkı sunacağını beklemekteyiz.

KAYNAKÇA

- Adams, M. (2016). "An Intersectional Approach To Services and Care For LGBT Elders". *Generations*, 40(2): 94-100.
- Agacinski, S. (1998). *Cinsiyetler Siyaseti*. Dost Kitabevi, Ankara.
- Akdaş-Mitrani, A. T. (2008). "Eşcinsellere Yönelik Olumsuz Tutumlar: Meslek Grupları ve İlişkili Özellikler" *Adli Bilimler Dergisi*, 7(24): 23-30.
- Allen, K. R. ve Roberto, K. A. (2016). "Family Relationships of Older LGBT Adults". D. A. Harley. ve P. B. Teaster. (Ed.). *Handbook of LGBT Elders*. Springer, Cham, 43-64.
- Alonso, M.(1992). "Gender, Power and Historical Memory: Discourses of Serrano Resistance". J.Butler ve J.W.Scott (Ed.), *Feminist Theorize the Political*. Routledge, New York, 422-443.
- American Psychological Association. (2015). "Guidelines For Psychological Practice with Transgender and Gender Nonconforming People". *American Psychologist*, 70(9): 832-864.
- Angelides, S. (2001). *A History of Bisexuality*. Chicago University Press, Chicago.
- Ataman, H. (2011). "Gay, Bisexual, and Transgender Question in Turkey". R.S. Dönmez ve P. Enneli (Ed.), *Societal Peace and İdeal Citizenship for Turkey*, Lexington Books, 125-158.
- Arun, Ö. (2018). "Türkiye’de Yaşlanma Çalışmaları: Dün, Bugün, Yarın". *Mediterranean Journal of Humanities*, 8(2):41-61.
- Arun, Ö ve Pamuk, D. (2014). "Kurumsal Bakım Sektöründe Ageism: Yaşlı Bakım Personelinin Yaşlanma ve Yaşlılığa İlişkin Ayrımcı Tutumlarının Nedenleri ve Müdahale Önerileri". *Mediterranean Journal of Humanities*, 4 (2):19-33.
- Aypar, G. ve Tanyaş, B. (2017). "İstanbul'da Yaşayan Transların Dışlanma ve Ayrımcılık Deneyimleri Üzerine Nitel Bir Çalışma". *İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1): 71-90.
- Baars, J. ve Phillipson, C. (2013). "Connecting Meaning With Social Structure: Theoretical Foundations". J. Baars, J. Dohman, A. Grenier ve C. Phillipson (Ed.). *Ageing, Meaning and Social Structure: Connecting Critical And Humanistic Gerontology*, Policy Press, Chicago,11-30.
- Baars, J. ve Phillispn, C. (2013). "Introduction". J. Baars, J. Dohman, A. Grenier ve C. Phillipson (Ed.). *Ageing, Meaning and Social Structure: Connecting Critical And Humanistic Gerontology*, Policy Press, Chicago, 1-10.

- Baird, V. (2016). *Cinsel Çeşitlilik*. (Çev. H. Doğan), Metis Yayınları, İstanbul.
- Bakacak, A. G. ve Öktem, P. (2014). "Homosexuality in Turkey: Strategies for Managing Heterosexism". *Journal of Homosexuality*, 61(6): 817-846.
- Barker, M., Richards, C., Jones, R., Bowes-Catton, H., Plowman, T., Yockney, J. ve Morgan, M. (2012). "The Bisexuality Report: Bisexual Inclusion in LGBT Quality and Diversity". Centre for Citizenship, Identity and Governance. The Open University.
- Baron, A. ve Cramer, D.W. (2000). "Potential Counseling Concerns of Aging Lesbian, Gay and Bisexual Clients". R. M. Perez, K. A. DeBord, A. Kurt ve K.J. Bieschke (Ed.). *Handbook of Counseling and Psychotherapy with Lesbian, Gay, and Bisexual Clients*. American Psychological Association, Washington, 207-223.
- Bayer, R. (1987). *Homosexuality and American Psychiatry: The Politics of Diagnosis*. Princeton University Press, Princeton.
- Beauvoir, S. D. (1993). *Kadın: İkinci Cins*. Basım, İstanbul: Payel.
- Bhattacharya, K. (2017). *Fundamentals of Qualitative Research: A Practical Guide*. Routledge, New York.
- Bingöl, O. (2014). "Toplumsal Cinsiyet Olgusu ve Türkiye’de Kadınlık". *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(1):108-114.
- Bolat, D. (2016). "Zorunlu Heteroseksüellik ve Türkiye Muhalefet Alanı Üzerine Bir Tartışma". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 71(4): 1091-1117.
- Bonifas, R. P. (2016). "The Prevalence of Elder Bullying and Impact on LGBT Elders". D. A. Harley. ve P. B. Teaster. (Ed.). *Handbook of LGBT Elders*. Springer, Cham, 359-372.
- Boswell, J. (1990). "Sexual and Ethical Categories in Premodern Europe". D.P. McWhirter, S.A. Sanders ve J.M. Reinisch (Ed.). *Homosexuality/Heterosexuality: Concepts of Sexual Orientation*. Oxford University Press, New York, 15-31.
- Bourdieu, P. (2014). *Eril Tahakküm*. (Çev. B. Yılmaz), Bağlam Yayınları, Ankara.
- Brown, M. T. (2009). "LGBT Aging and Rhetorical Silence". *Sexuality Research and Social Policy Journal of NSRC*, 6(2): 65-78.
- Buğra, A. (2003). *Devlet-Piyasa Karşıtlığının Ötesinde*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bullough, V. (1990). "The Kinsey Scale in Historical Perspective". McWhirter, D. P., Sanders, S. A. E. ve Reinisch, J. M. E. (Ed.). *Homosexuality/Heterosexuality: Concepts of Sexual Orientation*. Oxford University Press, New York, 3-14.
- Bulut, E. (2016). "Yaşlı Ayrımcılığı ve Hemşirelik Bakımına Yansımaları". *TAF Preventive Medicine Bulletin*, 15(5):446-449.
- Butler, J. (2008). *Cinsiyet Belası*. Metis Yayıncılık, İstanbul.

- Butler, J. (2014). *Bela Bedenler*. (Çev. C. Çakırlar ve Z.Talay), Pinhan Yayıncılık, İstanbul.
- Butler, R. N. (1975). *Why survive? Being old in America*. Harper and Row Publishers, New York.
- Butler, R. N. (1969). "Ageism: Another Form of Bigotry". *The Gerontologist*, 9, 243-246.
- Cahill, S., South, K. ve Spade, J. (2000). *Outing Age: Public Policy Issues Affecting Gay, Lesbian, Bisexual and Transgender Elders*. Policy Institute of the National Gay and Lesbian Taskforce, Washington.
- Calasanti, T. (2004). "Feminist Gerontology and Old Men". *The Journals of Gerontology Series B: Psychological Sciences and Social Sciences*, 59(6):S305-S314.
- Calasanti, T. (2009). "Theorizing Feminist Gerontology, Sexuality, and Beyond: An Intersectional Approach". V.L. Bengston, D. Gans, N.M. Putney ve M. Silverstein (Ed.). *Handbook of Theories of Aging*, Springer, New York, 471-486
- Calasanti, T. M. ve Slevin, K. F. (2001). *Gender, Social Inequalities, and Aging*. Altamira Press, Walnut Creek.
- Cankurt, E. (2017). "Cinsel Yönelime İlişkin Yaşam Tarzına Müdahalenin TCK Bakımından Değerlendirilmesi". *Beykent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 3(6): 112-139.
- Cheung, C. K., Chan, C. M. ve Lee, J. J. (1999). "Beliefs About Elderly People Among Social Workers and The General Public in Hong Kong". *Journal of Cross-Cultural Gerontology*, 14(2):131-152.
- Chung, Y. B. (2003). "Ethical and Professional Issues in Career Assessment with Lesbian, Gay, and Bisexual Persons". *Journal of Career Assessment*, 11(1):96-112.
- Cohen-Kettenis, P.T. ve Gooren, L. J. G. (1999). "Transsexualism: A Review of Ethiology, Diagnosis and Treatment". *Journal of Psychomatic Research*, 46(4):315-333.
- Cook-Daniels, L. (1998). "Lesbian, Gay Male, Bisexual and Transgendered Elders: Elder Abuse and Neglect Issues". *Journal of Elder Abuse & Neglect*, 9(2): 35-49.
- Cornell, R.W. (2016). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar*. (Çev.Cem Soydemir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Çağlar, B. (2017). *Topluluğun Ayrışması: Türkiye'de LGBTQ Yaşlıların Görünmezliğinin İzini Sürmek*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Çayır, K. (2012). "Yaşçılık/Yaşa Dayalı Ayrımcılık". K.Çayır ve M.A. Ceyhan (Ed.), *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 163-175.

- Çelenk, S. (2010). "Ayrımcılık ve Medya". B.Çaplı ve H.Tuncel (Ed.), *Televizyon Haberciliğinde Etik*, Kolektif Yayınları, Ankara, 211-228.
- Çırakoğlu, O. Ç. (2006). "Perception of Homosexuality Among Turkish University Students: Theroles of Labels, Gender and Prior Contact". *The Journal of Social Psychology*, 146(3): 293-305.
- Dannefer, D. ve Settersten, R. A. (2010). "The Study of The Life Course: Implications for Social Gerontology". D. Dannefer ve C. Phillipson (Ed.). *The SAGE Handbook of Social Gerontology*, SAGE Publications, London, 3-19.
- de Vries, B. ve Gutman, G. (2016). "End-of-life Preparations Among Lgbt Older Adults". *Generations*, 40(2): 46-48.
- Dowd, J. J. ve Bengtson, V. L. (1978). "Aging in Minority Populations an Examination of The Double Jeopardy Hypothesis". *Journal of Gerontology*, 33(3):427-436.
- Dökmen, Y.Z. (2009). *Toplumsal Cinsiyet: Sosyal Psikolojik Açıklamalar*. Remzi Kitabevi, Ankara.
- Duchency, K., Hardacker, C.T., Claybren, K.J. ve Parker, C. (2018). "The Essentials: Foundational Knowledge to Support Affirmative Care for Transgender and Gender Nonconforming (TGNC) Older Adults". C.Hardacjer, K.Duchency ve M.Houlberg (Ed.). *Transgender and Gender Nonconforming Health and Ageing*. Springer, Cham, 1-20.
- Duncan, W. ve Barrett, C. (2013). "What a Difference a Gay Makes: The Constitution of the 'Older Gay Man'". A. Kampf, B. Marshall ve A. Petersen (Ed.). *Aging Men, Masculinities and Modern Medicine*. Routledge, New York, 115-130.
- Ecevit, Y. (2011). "Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisine Başlangıç". Y.Ecevit ve N.Karkıner (Ed.). *Toplumsal Cinsiyet Sosyolojisi*, Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Yayınları, Eskişehir, 2-31.
- Emlet, C. A. (2016). "Social, Economic, and Health Disparities Among LGBT Older Adults". *Generations*, 40(2):16-22.
- Erdoğan, B. ve Köten, E. (2015). "As Kendini De Hepimiz Kurtulalım Artık!: Sosyal Dışlanmadan İntihara LGBT Gençler". *Alternatif Politika*, 7(1):143-167.
- Erosheva, E. A., Kim, H. J., Emlet, C., ve Fredriksen-Goldsen, K. I. (2016). "Social Networks of Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Older Adults". *Research on Aging*, 38(1):98-123.
- Ersöz, A. G. (2010). "Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Kadına Yönelik Toplumsal Cinsiyet Roller". *Gazi Türkiyat Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 1(6): 167-182.

- Ertan, M. (2018). "Eşitlik ve Farklılığı Bir Arada Düşünebilmek: Alevi Hareketinin Eşit Yurttaşlık Talebi", *Türkiye'nin Büyük Dönüşümü: Ayşe Buğra'ya Armağan*. O.Savaşkan ve M. Ertan (drl.). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Estes, C. L. (2001). *Social Policy and Aging: A Critical Perspective*. Sage Publications, London.
- Fassinger, R. E. ve Arseneau, J. R. (2007). "I'd Rather Get Wet Than Be Under That Umbrella: Differentiating the Experiences and Identities of Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender People". K. J. Bieschke, R. M. Perez ve K. A. DeBord (Ed.). *Handbook of Counseling and Psychotherapy with Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Clients*. American Psychological Association, Washington, 19-49.
- Ferraro, K. F., Shippee, T. P. ve Schafer, M. H. (2009). "Cumulative Inequality Theory for Research on Aging and The Life Course". V.L. Bengtson, D. Gans, N.M. Putney ve M. Silverstein (Ed.). *Handbook of Theories of Aging*, Springer, New York, 413-435.
- Fyfe, B. (1983). "Homophobia or Homosexual Bias Reconsidered". *Archives of Sexual Behavior*, 12: 549-554.
- Fealy, G., McNamara, M., Treacy, M. P. ve Lyons, I. (2012). "Constructing Ageing and Age Identities: A Case Study of Newspaper Discourses". *Ageing & Society*, 32(1):85-102.
- Floyd, F. J. ve Bakeman, R. (2006). "Coming-Out Across The Life Course: Implications of Age and Historical Context". *Archives of Sexual Behavior*, 35(3):287-296.
- Fredriksen-Goldsen, K. I., Jen, S., Bryan, A. E. ve Goldsen, J. (2018). "Cognitive Impairment, Alzheimer's Disease, and Other Dementias in The Lives of Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender (LGBT) Older Adults and Their Caregivers: Needs and Competencies". *Journal of Applied Gerontology*, 37(5):545-569.
- Gans, D., Putney, N. M., Bengtson, V. L. ve Silverstein, M. (2009). "The Future of Theories of Aging". V.L. Bengtson, D. Gans, N.M. Putney ve M. Silverstein (Ed.). *Handbook of Theories of Aging*, Springer, New York, 723-739.
- Gelbal, S. ve Duyan, V. (2006). "Attitudes of University Students Toward Lesbians and Gay Men in Turkey". *SexRoles*, 55(7): 573-579.
- Gendron, T. L., Welleford, E. A., Inker, J. ve White, J. T. (2016). "The Language of Ageism: Why we need to use words carefully". *The Gerontologist*, 56(6):997-1006.
- Giddens, A. (2008). *Sosyoloji*. Kırmızı Yayınları, İstanbul.
- Göçmen, İ. ve Yılmaz, V. (2018). "Kapsayıcı Yurttaşlığın İzinde: Türkiye'de LGBT+ Kişilerin Yaşlanmaya İlişkin Kaygıları ve Bu Kaygıların Kurumsal Kökenleri",

- Türkiye'nin Büyük Dönüşümü: Ayşe Buğra'ya Armağan*. O.Savaşkan ve M. Ertan (drl.). İletişim Yayınları, İstanbul.
- Göregenli, M. (2012). "Temel Kavramlar: Önyargı, Kalıpyargı ve Ayrımcılık". K.Çayır ve M.A. Ceyhan (Ed.), *Ayrımcılık Çok Boyutlu Yaklaşımlar*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 17-27.
- Göregenli, M. ve Karakuş, P. (2011). "Türkiye'deki LGBT Bireylerin Günlük Yaşamlarında Maruz Kaldığı Heteroseksist Ayrımcı Tutum ve Uygulamalar". *Anti-Homofobi Kitabı*, Ankara, 52-76.
- Greenberg, D. F. (1990). *The Construction of Homosexuality*. University of Chicago Press, Chicago.
- Grossman, A. H. (2008). "Conducting Research Among Older Lesbian, Gay, and Bisexual Adults". *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 20(1-2): 51-67.
- Güçlü, S. (2012). "Feminist Metodoloji Tartışmaları". *Mediterranean Journal of Humanities*, 11(1): 107-120.
- Güleç-Solak, S. (2017). "Mekân-Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış" *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6(1):13-37.
- Güner, U., Kalkan, P., Öz, Y., Özsoy, E. C. ve Söyle, F. (2011). "Türkiye'de Cinsel Yönelim veya Cinsiyet Kimliği Temelinde Ayrımcılığın İzlenmesi Raporu". *İnsan Hakları Hukuku Uygulama Ve Arastırma Merkezi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Güner, U. (2018). "Yaşlılık Hallerimiz". *LGBT Kültür/ Yaşam Dergisi*, Ankara: 52-54.
- Gürsu, E. ve Elitemiz, S. (2012). *80'lerde Lubunya Olmak*. Siyah Pembe Üçgen, İzmir.
- Halperin, D. M. (1986). *One Hundred Years of Homosexuality: And Other Essays on Greek Love*. Routledge, New York.
- Hamer, D. H., Hu, S., Magnuson, V. L., Hu, N. ve Pattatucci, A. M. (1993). "A Linkage Between DNA Markers on The X Chromosome and Male Sexual Orientation". *Science*, 261(5119): 321-327.
- Harley, D. A. ve Teaster, P. B. (2016). "Theories, Constructs, and Applications in Working With LGBT Elders in Human Services". D.A.Harley ve P.B. Teaster (Ed.). *Handbook of LGBT Elders:An Interdisciplinary Approach to Principles, Practices, and Policies*. Springer Springer, New York, 3-26.
- Harley, D. A., ve Teaster, P. B. (ed.). (2016). *Handbook of LGBT Elders:An Interdisciplinary Approach to Principles, Practices, and Policies*, Springer, New York.

- Hash, K. M. ve Rogers, A. (2013). "Clinical Practice With Older Lgbt Clients: Overcoming Lifelong Stigma Through Strength and Resilience". *Clinical Social Work Journal*, 41(3): 249-257.
- Hausman, B. L. (2000). "Lessons From the Intersexed (Book Review)". *American Journal of Sociology*, 105(5): 1471-1472.
- Henning, C. E. (2016). "Is Old Age Always Already Heterosexual (and cisgender)? The LGBT Gerontology and The Formation of The LGBT Elders". *Vibrant: Virtual Brazilian Anthropology*, 13(1):132-154.
- Herd, G., Beeler, J. ve Rawls, T. (1997). "Life Course Diversity Among Older Lesbians and Gay Men: A Study in Chicago". *Journal of Gay, Lesbian, and Bisexual Identity*, 2: 231-246.
- Hesse-Biber, S. N. (2012). "Feminist Research: Exploring, Interrogating, and Transforming the Interconnections of Epistemology, Methodology, and Method". S.N. Hesse-Biber (Ed.). *Handbook of Feminist Research: Theory And Praxis*. SAGE Publications, London, 2-26.
- Hill, D. B. ve Willoughby, B. L. (2005). "The Development and Validation of The Gender is Mand Transphobia Scale". *Sexroles*, 53(7-8): 531-544.
- Hirschfeld, M. (1991). *Transvestites: The Erotic Drive to Cross Dress*. Prometheus Books, Buffalo.
- Holstein, M. B. ve Minkler, M. (2007). "Critical Gerontology: Reflections for The 21st Century". M. Bernard ve T. Scharf (Ed.). *Critical Perspectives on Ageing Societies*, Policy Press, Bristol, 13-26.
- Hooyman, N., Browne, C. V., Ray, R. ve Richardson, V. (2002). "Feminist Gerontology and The Life Course". *Gerontology and Geriatrics Education*, 22(4): 3-26.
- Hudson, R. B. (2009). "From Industrialization to Institutionalism: Theoretical Accounts of Aging Policy Development in The United States". V.L. Bengtson, D. Gans, N.M. Putney ve M. Silverstein (Ed.). *Handbook of Theories of Aging*, Springer, New York, 531-555.
- Hudson, W. W. Ve Ricketts, W. A. (1980). "A Strategy for The Measurement of Homophobia". *Journal of Homosexuality*, 5: 356-371.
- Hummer, R.A., Benjamins, M.R. ve Rogers, R. G.(2004). "Racial and Ethnic Disparities in Health and Mortality Among The US Elderly Population". Anderson, N. B., Bulatao, R. A., Cohen, B.(Ed.), *Critical Perspectives on Racial and Ethnic Differences in Health in Late Life*. The National Academies Press, Washington, 53-94.

- Jeannelle, J.L.(2018). Homofobi Sözlüğü. (Çev.M. Tezkan ve O. Urun), “Heterofobi”. Louis-Georges Tin (Ed.), Sel Yayıncılık: İstanbul.
- Johnson, K., Yarns, B. C., Abrams, J. M., Calbridge, L. A. ve Sewell, D. D. (2018). “Gay and Gray Session: An Interdisciplinary Approach to Transgender Aging”. *The American Journal of Geriatric Psychiatry*, 26(7): 719-738.
- Jones, Rebecca L. (2010). “Troubles with Bisexuality in Health and Social Care”. R. L. Jones ve R. Ward, (Ed.), *LGBT Issues: Looking beyond Categories. Policy and Practice in Health and Social Care*, Dunedin Academic Press, Edinburgh, 42–55.
- Kalaycıoğlu, S., Tol, U. U., Küçükural, Ö. ve Cengiz, K. (2003). “Yaşlılar ve Yaşlı Yakınları Açısından Yaşam Biçimi Tercihleri”. *Türkiye Bilimler Akademisi Raporları*, 5:7-31.
- Kandiyoti, D. (1998). “Gender, Power and Contestation: Rethinking Bargaining with Patriarchy”. C. Jackson ve R. Pearson (Ed.), *Feminist Visions of Development: Gender Analysis and Policy*. Routledge, London, 135-152.
- KaosGL. (2013).*Sendikalarımızı İstiyoruz*. Ayrıntı Basımevi, Ankara.
- KaosGL. (2018). *2017 Yılında Türkiye’de Gerçekleşen Homofobi Ve Transfobi Temelli Nefret Suçları Raporu*. KaosGL, Ankara.
- KaosGL. (2017). *Homofobi ve Transfobi Temelli Nefret Suçları Raporu*. KaosGL, Ankara.
- KaosGL. (2016). *Sık Sorulan Sorular*. Ayrıntı Basımevi, Ankara
- Karan, U. (2007). “Türk Hukukunda Ayrımcılık Yasağı ve Türk Ceza Kanunu’nun 122. Maddesinin Uygulanabilirliği”. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, 73:146-173.
- Karataş, S. ve Buzlu, S. (2018). “Transseksüel Bireylerin Sağlık Hizmeti Almada Yaşadıkları Güçlükler”. *Lectio Scientific*, 2(2): 70-81.
- Kattari, S. K. ve Hasche, L. (2016). “Differences Across Age Groups in Transgender and Gender Non-conforming People’s Experiences of Health Care Discrimination, Harassment, and Victimization”. *Journal of Aging and Health*, 28(2): 285-306.
- Kayır, G. Ö. (2015). “Sosyolojik Değerlendirme: LGBT Bireyler Açısından Cinsiyet Kimlikleri Meselesi”. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*, 13(51): 73-97.
- Kelly, J. (1977). “The Aging Male Homosexual: Myth and Reality”. *The Gerontologist*, 17(4): 328-332.
- Kendig, H. ve Browning, C. (2010). “A Social View on Healthy Ageing: Multi-Disciplinary Perspectives and Australian Evidence”. D. Dannefer ve C. Phillipson (Ed.). *The SAGE Handbook of Social Gerontology*, Sage Publications, London, 459-472.
- Kessler, S. J. ve McKenna, W. (1985). *Gender: An Ethnomethodological Approach*. University of Chicago Press, Chicago & London.

- Kimmel, D. C. ve Sang, B. E. (1995). "Lesbians and Gay Men İn Midlife". A.R. D'Augelli ve C.J.Patterson (Ed.). *Lesbian, Gay, and Bisexual İdentities Over The Lifespan: Psychological Perspectives*. Oxford University Press, New York, 190-214.
- Kimmel, D., Rose, T., Orel, N. ve Greene, B. (2006). "Historical Context For Research on Lesbian, Gay, Bisexual, And Transgender Aging". Kimmel, D., Rose, T. ve David, S (Ed.). *Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Aging: Research and Clinical Perspectives*. Columbia University Press, New York, 1-19.
- Knauer, N. J. (2016). *Gay And Lesbian Elders: History, Law, and İdentity Politics in The United States*. Routledge, London.
- Kocabıyık, S. (2017). "Feminist Bakış Açısıyla Türk Medeni Kanunu". N.Öztürk., G.Yarar. ve Ş.Arslan (Ed.). *Türk Hukukunda Kadın*. Adalet Yayınevi, Ankara, 41-59.
- Kocabıyık, S. (2017). "LGBT Bireylerin Yaşlılık Dönemine İlişkin Kaygıları". *Senex: Lisansüstü Yaşlılık Çalışmaları Kongre Özet Kitabı*. 2-3 Kasım 2017, Antalya.
- Kocabıyık, S. (2018). "Yaşlılıkta Olağandışı(!)lığı Çalışmak: Saha Deneyimlerinin Paylaşımı ve Dünya'da LGBT Yaşlılık Çalışmaları Üzerine Değerlendirme". *Senex: Lisansüstü Yaşlılık Çalışmaları Kongre Özet Kitabı*. 1-2 Kasım 2018, Antalya.
- Komşu, U. C. (2014). "Yaşlılık, Yaşlı Nüfusun Sorunları Ve Yetişkin Eğitimi". *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2(1): 370-389.
- Korkmaz, N. H. ve Ünal, V. (2015). "Examination of Students' Attitudes Toward Homosexual Athletes—A Case Study of Sports Sciences Faculty of Uludağ University". *US-China Education Review*, 5(10): 682-691.
- Kundakçı, S.F. (2013). "Heteroseksizm ve Ötekileştirme Eleştirisi". *Liberal Düşünce*, 18(71):65-79.
- LeVay, S. (1996). *Queer Science: the Use and Abuse of Research into Homosexuality*, MIT Press, Bembo.
- LeVay, S. (2011). *Gay, Straight and the Reason. The Science of Sexual Orientation*. Oxford University Press, New York.
- Luborsky, M. R. ve Sankar, A. (1993). "Extending The Critical Gerontology Perspective: Cultural Dimensions". *The Gerontologist*, 33(4):440-444.
- Mabey, J. E. (2011). "Counseling Older Adults in LGBT Communities". *The Professional Counselor*, 1(1):57-62.
- Mackay, J. (2000). *The Penguin Atlas of Human Sexual Behavior*, Penguin.
- Macnicol, J. (2005). *Age Discrimination: An Historical and Contemporary Analysis*. Cambridge University Press, Cambridge.

- MacKinnon, C. A. (1987). *Feminism Unmodified: Discourses on Life and Law*. Harvard University Press, London.
- MacKinnon, C.A. (2015). *Feminist Bir Devlet Kuramına Doğru*. (Çev. T.Yöney ve S.Yücesoy), Metis Yayıncılık, İstanbul.
- Madran, H. (2012). “Temel Beklenti Etkisi:Kendini Gerçekleştiren Kehanet”. K. Çayır ve M.A. Ceyhan (Ed.) *Ayrımcılık: Çok Boyutlu Yaklaşımlar*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 29-41.
- Marmor, J. (1980). “Overview: The Multiple Roots of Homosexual Behavior”. J. Marmor (Ed.). *Homosexual Behavior-A Modern Reappraisal*. Basic Books, New York, 3-22.
- Marshall, T. H. (2001). *Yurttaşlık ve Toplumsal Sınıflar*. Gündoğan Yayınları, İstanbul.
- Marshall, V. W. (2009). “Theory Informing Public Policy: The Life Course Perspective As a Policy Tool”. V.L. Bengston, D. Gans, N.M. Putney ve M. Silverstein (Ed.). *Handbook of Theories of Aging*, Siproinger, New York, 573-593.
- Merriam, S.B. (2009). *Qualitative Research: A Guide to Design and Implementation*. Jossey-Bass, San Francisco.
- Meyerowitz J. (2002). *How Sex Changed: A History of Transsexualit in United States*. Harvard University Press, Boston.
- Michel, A., Ansseau, M., Legros, J. J., Pitchot, W., ve Mormont, C. (2002). “The Transsexual: What About The Future?”. *European Psychiatry*, 17(6): 353-362.
- Mies, M. (1995). “Feminist Araştırmalar İçin Bir Metodolojiye Doğru”, *Kadın Araştırmalarında Yöntem*. S. Çakır ve N. Akgökçe (drl.). Sel Yayıncılık, İstanbul.
- Miller, D. H., Greene, K., Causby, V., White, B. W. ve Lockhart, L. L. (2001). “Domestic Violence in Lesbian Relationships”. *Women & Therapy*, 23(3): 107-127.
- Millett, K. (1987). *Cinsel Politika*. (Çev.Seçkin Selvi),Payel Yayınevi, İstanbul.
- Moncrieff, M. ve Lienard, P. (2017). “A Natural History of The Drag Queen Phenomenon”. *Evolutionary Psychology*, 15(2), 1-14.
- Moody, H. R. (1993). “Gerontology and Why Is It Important?”. T. Cole, A. Achenbaum, P. Jacobi, ve R. Kastenbaum (Ed.). *Voices and Visions of Aging: Toward A Critical Gerontology*. Siproinger, New York, xv-xl.
- Morrow, D.F. (2006). “Sexual Orientation and Gender Identity Expression”. D.F. Morrow ve Messinger, L. (Ed.), *Sexual Orientation and Gender Expression in Social Work Practice: Working with Gay, Lesbian, Bisexual, and Transgender People*. Columbia University Press, New York, 3-17.

- Muraco, A., LeBlanc, A. J. ve Russell, S. T. (2008). "Conceptualizations of Family By Older Gay Men". *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 20(1-2):69-90.
- Muraco, A., Putney, J., Shiu, C. ve Fredriksen-Goldsen, K. I. (2018). "Life Saving in Every way: The Role of Companion Animals in The Lives of Older Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Adults Age 50 and Over". *Research on Aging*, 40(9): 859-882.
- Neuman, L.W. (2014). *Social Research Methods: Qualitative and Quantitative Approaches* (Seventh Edition). Pearson Education Limited, London.
- Nystrom, N. M. ve Jones, T. C. (2012). "Aging in The Lesbian Community". T.M. Witten ve A.E. Eyler (Ed.). *Gay, Lesbian, Bisexual, and Transgender Aging: Challenges in Research, Practice, and Policy*. The Johns Hopkins University Press, Maryland, 130-161.
- Oakley, A. (1985). *Sex, Gender and Society*. Gower Publising Company Limited, England.
- Okutan, N. ve Büyüksahin-Sunal, A. (2011). "Eşcinsellere Yönelik Tutumlar, Cinsiyetçilik ve Romantik İlişkilerle İlgili Kalipyargılar: Yetiskin Bağlanma Biçimleri Açısından Bir Degerlendirme". *Turk Psikoloji Yazilari*, 14(27): 69-77.
- Oliver, P. (2006). "Snowball Sampling". V.Jump (Ed.). *The SAGE Dictionary of Social Research Methods*, SAGE Publications, London, 281-282.
- Orel, N. A. (2004). "Gay, Lesbian, and Bisexual Elders: Expressed Needs and Concerns Across Focus Groups". *Journal of Gerontological Social Work*, 43(2-3): 57-77.
- Orel, N. A. ve Fruhauf, C. A. (2006). "Lesbian and Bisexual Grandmothers' Perceptions Of The Grandparent-Grandchild Relationship". *Journal of GLBT Family Studies*, 2(1):43-70.
- Orta, İ. M. ve Camgöz, S. M. (2018). "Türkiye’de Yapılan Homofobi Çalışmalarına Genel Bir Bakış". *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 58(1): 409-439.
- Ördek, K. (2017). *Bir Zorunlu Göç Hikayesi*. Kırmızı Şemsiye Cinsel Sağlık ve İnsan Hakları Derneği Yayınları, Ankara.
- Özbek, Ç. (2017). "Ayrımcılıkla Mücadelenin Kamusalılığı: LGBT, Hareket ve Örgütlülük". *Toplum ve Demokrasi Dergisi*, 11(24):141-165.
- Özcan Elçi, D. (2018). "Ayrımcılık, Nefret Söylemi/Suçları ve Transfobi ile Damgalanan Trans Kadınlar". *Journal Of International Social Research*, 11(55): 533-542
- Özdemir, Ö., & Bilgili, N. (2014). "Sağlık Hizmetlerinde Yaşlı Ayrımcılığı". *Gülhane Tıp Dergisi*, 56(2):128-131.
- Özkan, S. (2017). "Cinsiyet Geçiş Sürecinin Hukuki ve Toplumsal Boyutu: Haklar ve İhlaller". *Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(1):55-85.

- Öztürk, Mustafa, B. (2011). "Sexual Orientation Discrimination: Exploring the Experiences of Lesbian, Gay and Bisexual Employees in Turkey" *European Psychiatry*, 17(6): 353-362.
- Özkazanç, A. (2013). *Cinsellik, Şiddet ve Hukuk*. Dipnot Yayınları, Ankara.
- Özkazanç, A. (2018). "Türkiye’de Kadın Hareketi ve Kesişimsellik Yaklaşımı, Kesişimsellik Tartışması". N.Berber (ed.).*Yeni Küresel Feminizm Yükselişi ve İmkanları*, Heinrich Böll Stiftung Derneği Türkiye Temsilciliği, İstanbul, 24-37.
- Pager, D. ve Shepherd, H. (2008). "The Sociology of Discrimination: Racial Discrimination in Employment, Housing, Credit, and Consumer Markets". *The Annual Review of Sociology*, 34:181-209.
- Palmore, E. B. (1999). *Ageism: Negative and Positive*. Springer Publishing Company, New York.
- Pektaş, E. (2017). *Cinsellik Şiddet Emek.İleri Kitaplığı*, İstanbul.
- Persson, D. I. (2009). "Unique Challenges of Transgender Aging: Implications From the Literature". *Journal of Gerontological Social Work*, 52(6): 633-646.
- Phillips, J. E., Ajrouch, K. J. ve Hillcoat-Nallétamby, S. (2010). *Key Concepts in Social Gerontology*. Sage Publications, London.
- Phillipson, C. (2009). "Reconstructing Theories Of Aging: The Impact Of Globalization On Critical Gerontology". V.L. Bengston, D. Gans, N.M. Putney ve M. Silverstein (Ed.). *Handbook of Theories of Aging*, Springer, New York, 615-628.
- Phillipson, C. ve Walker, A. (1986). "Conclusion: Alternative Forms Of Policy And Practice". *Ageing And Social Policy: A Critical Assessment*. Gower Publishing Company, London, 280-281.
- Pickett, B. L. (2009). *Historical Dictionary of Homosexuality*. The Scarecrow Press, Lanham.
- Porche, M. V. ve Purvin, D. M. (2008). "Never in Our Lifetime: Legal Marriage For Same-Sex Couples İn Long-Term Relationships". *Family Relations*, 57(2):144-159.
- Quadagno, J. (2014). *Aging And The Life Course: An Introduction to Social Gerontology*. McGraw-Hill Companies, New York.
- Ramirez-Valles, J. (2016). *Queer Aging: The Gayby Boomers and A New Frontier For Gerontology*, Oxford University Press, New York.
- Ray, M. (2013). "Critical Perspectives on Social Work With Older People". J. Baars, J. Dohman, A. Grenier ve C. Phillipson (Ed.). *Ageing, Meaning and Social Structure: Connecting Critical and Humanistic Gerontology*, Policy Press, Chicago,139-157.

- Reid, J. D. (1995). "Development in Late Life: Older Lesbian and Gay Lives". A.R. D'Augelli ve C.J.Patterson(Ed.).*Lesbian, Gay, and Bisexual Identities Over The Lifespan: Psychological Perspectives*. Oxford University Press, New York, 215-240.
- Robinson-Wood, T. ve Weber, A. (2016). "Deconstructing Multiple Oppressions Among LGBT Older Adults". D.A.Harley ve P.B. Teaster (Ed.).*Handbook of LGBT Elders:An Interdisciplinary Approach to Principles, Practices, and Policies*.Springer, New York, 65-81.
- Sakallı, N. (2002). "The Relationship Between Sexism and Attitudes Toward Homosexuality in a Sample of Turkish College Students". *Journal of Homosexuality*, 42(3): 53-64.
- Saraç, L. ve Ebem-Rahim, Z. (2009). "Sporda Homofobi: Erkek ve Kadın Üniversite Öğrencilerinin Eşcinsel Sporculara Karşı Tutumlarının Karşılaştırılması". *Spor Bilimleri Dergisi*, 20(3): 104-116.
- Saraç, L. (2008). "Sporda Homofobi Ölçeği: Türkçeye Çevrilmesi Ve Adaptasyonu". *Spor Bilimleri Dergisi*, 19(4): 238-249.
- Saraç, L. (2012). "Attitudes of Future Physical Education Teachers in Turkey Toward Lesbians and Gay Men". *Psychological Reports*, 111(3): 765-775.
- Sarac, L. (2013). "Exploring the Gender Differences in Sport Homophobia Among Turkish Sport Sciences Students". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 28(2):364-376.
- Saraç, L. ve Toprak, N. (2017). "Sporcu Kimliği ve Homofobi İlişkisinin Sporcu Üniversite Öğrencisi Adayları Örneklemine İncelenmesi". *Spor Bilimleri Dergisi*, 15(2): 79-84.
- Sargın, N. ve Cırcır, O. (2015). "The Attitudes of Prospective Teachers Toward Homosexuality: A Case Study in Konya". *International Journal of Psychology and Educational Studies*, 1(1): 17-24.
- Savin-Williams, R. C. (2006). "Who's gay? Does it matter?. *Current Directions in Psychological Science*. 15(1): 40-44.
- Scoot, J.C. (1995). *Tahakküm ve Direniş Sanatları Gizli Senaryolar*. Ayrıntı Yayınevleri, İstanbul.
- Scott, J. W. (2007). *Toplumsal Cinsiyet: Faydalı Bir Tarihsel Analiz Kategorisi*. Agora kitaplığı, İstanbul.
- Sell, R. L. (1997). "Defining and Measuring Sexual Orientation: A Review". *Archives of Sexual Behavior*, 26(6): 643-658.
- Sert, S. (2015). "Türk Medeni Hukukunda Cinsiyet Değiştirme". *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (118):255-270.

- Set, Z. ve Altınok, A. (2016). "Lesbian, Gay and Bisexual Individuals: Attachment, Self-Compassion and Internalized Homophobia: A Theoretical Study". *Journal of Cognitive Behavioral Psychotherapy and Research*.
- Simpson, P. (2015). *Middle-Aged Gay Men, Ageing and Ageism: Over The Rainbow?*. Palgrave Macmillan, New York.
- Siverskog, A. (2014) "They Just Don't Have a Clue": Transgender Aging and Implications for Social Work". *Journal of Gerontological Social Work*, 57(2-4): 386-406.
- Soyuer, F., Ünalın, D., Güleser, N. ve Elmalı, F. (2010). "Sağlık Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Yaşlı Ayrımcılığına İlişkin Tutumları ve Bu Tutumların Bazı Demografik Değişkenlerle İlişkisi". *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(2):128-131.
- Sterling, F.A.(1993). "The Five Sexes: Why Male and Female Are Not Enough". *The Sciences*, 33(2): 20-24.
- Stoller, R. J. (1994). *Sex and Gender: The Development of Masculinity and Femininity*. Karnac Books, London.
- Suthrell, C. (2004). *Unzipping gender: Sex, cross-dressing and culture*. Berg, New York.
- Şah, U. (2015). "Cinsiyetsizliği Konuşmak". *Eleştirel Psikoloji Bülteni*, 6(1):134-145.
- Tobin, D. D., Menon, M., Menon, M., Spatta, B. C., Hodges, E. V. ve Perry, D. G. (2010). "The Intrapsychics of Gender: A Model of Self-socialization". *Psychological Review*, 117(2): 601-622.
- Tuzcu, A. ve Bademli, K. (2014). "Göçün Psikososyal Boyutu". *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 6(1):56-66.
- Türkiye İstatistik Kurumu, (2018). İstatistiklerle Yaşlılar: Haber Bülteni:Ankara
- Türköne, M. (1995). *Eski Türk Toplumunun Cinsiyet Kültürü*. Ark Yayınları, Ankara.
- United Nations, (2017). World Population Aging. United Nations . New York.
- Van Wagenen, A., Driskell, J., ve Bradford, J. (2013). " "I'm Still Raring to Go": Successful Aging Among Lesbian, Gay, Bisexual, and Transgender Older Adults". *Journal Of Aging Studies*, 27(1): 1-14.
- VandenBos, G. R. (2007). "APA dictionary of psychology". American Psychological Association.
- Vefikuluçay, D. (2008). *Üniversitede Öğrenim Gören Öğrencilerin Yaş Ayrımcılığına İlişkin Tutumları*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi.
- Weinberg, G. (1972). *Society and The Healthy Homosexual*. New York: Anchor Books.

- Witten, T. M. (2004). "Life Course Analysis-The Courage to Search For Something More: Middle Adulthood Issues in The Transgender and Intersex Community". *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 8(2-3):189-224.
- Witten, T. M. (2012). "The Aging of Sexual and Gender Minority Persons: An Overview" T.M. Witten ve A.E. Eyler (Ed.). *Gay, Lesbian, Bisexual, and Transgender Aging: Challenges in Research, Practice, and Policy*. The Johns Hopkins University Press, Maryland,1-59.
- Witten, T.M. ve Eyler, A.E (2012). "Transgender and Aging: Beings and Becomings" Witten, T. M., & Eyler, A. E. (Eds.). *Gay, Lesbian, Bisexual, and Transgender Aging: Challenges in Research, Practice, and Policy*. JHU Press.
- Wittig, M. (1993). "One is Not Born A Woman". H. Abelove., M. A. Barale. ve D. M. Halperin (Ed.), *The Lesbian and Gay Studies Reader*. Routledge, New York, 103-109.
- Wittig, M. (2013). *Straight Düşünce*. (Çev. L. Seveda Darıcioğlu ve P. Büyüktaş), Sel Yayıncılık, İstanbul.
- World Health Organization, (2015). World Report on Ageing and Health. World Health Organization. Luxemburg.
- Viyan, A. (2017). "Erkekliğin İdeolojik İnşası ve Kolektif İktidar Alanları" *Jineloji Bilim Kuram Dergisi* 7(2): 78- 91.
- Yılmaz, V. (2014). "Yeni anayasa sürecinde LGBTİ hakları hareketi'nin eşit yurttaşlık mücadelesi: Çoğunlukçu demokrasiye karşı anayasal demokrasi. A. Kaya (drl.). Hiperlink Yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, V. ve Demirbaş, H. B. (2015). "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Trans (LGBT) Hakları Gündeminin Ortaya Çıkışı ve Gelişimi: 2008-2014". *Alternatif Politika Dergisi*, 7(2): 230-256.
- Yılmaz, E. Ve Özkan, S. (2010). "Hemşirelik Öğrencilerinin Yaşlı Ayrımcılığına İlişkin Tutumları". *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 3(2): 35-52.
- Young, İ. M. (2009). "Yaşanan Bedene Karşı Toplumsal Cinsiyet". *Cogito: Feminizm* (58): 39-56.
- Yu, Y., Xiao, S., ve Liu, K. Q. (2013). "Dating Violence Among Gay Men in China". *Journal of Interpersonal Violence*, 28(12): 2491-2504.
- Zeytinoğlu, E. (2012). "İş Hukukunda Özürlülük, Sendika Üyeliği ve Yaş Açısından Ayrımcılık Yasağı". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(22): 177-202.

İnternet Kaynakları

- American Society on Aging (2019). A history of Ageism since 1969. <http://www.asaging.org/blog/history-ageism-1969> (erişim tarihi:12.05.2019).
- Birleşmiş Milletler, (2019). <http://www.un.org.tr/humanrights/tr/birlesmis-milletler-insan-haklari-belgeleri> (erişim tarihi: 0106.2019).
- Binaet, (2018). <https://bianet.org/biamag/lgbti/201397-ankarali-trans-kadinlar-bekci-siddetine-karsi-biraraya-geldi> (erişim tarihi: 04.04.2019).
- Esmer, Y. (2012). “Türkiye Değerler Atlası 2012”, 3-143, İstanbul. https://www.academia.edu/9620697/T%C3%BCrkiye_De%C4%9Ferler_Atlas%C4%B1_2012 (erişim tarihi: 06.04.2019).
- Gates, G. J., “How many people are lesbian, gay, bisexual and transgender?” <https://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/Gates-How-Many-People-LGBT-Apr-2011.pdf> (erişim tarihi: 05.06.2018).
- Göçmen, İ. ve Yılmaz, V. (2014). <https://spf.boun.edu.tr/sites/spf.boun.edu.tr/files/T.pdf> (erişim tarihi: 06.05.2018).
- Human Rights Campaign, (2018). <https://www.hrc.org/resources/sexual-orientation-and-gender-identity-terminology-and-definitions> (erişim tarihi: 29.11.2018).
- ILGA Europe. (2019) <https://www.ilga-europe.org/rainboweurope/2019> (erişim tarihi: 26.05.2019).
- İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, (1948). http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/h_rigths_turkce.pdf (erişim tarihi: 02.06.2019).
- İnsan Hakları Komitesi, (2012). <https://humanrightscenter.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/08/03/CCPR:C:TUR:1.pdf> (erişim tarihi: 02.06.2019).
- İstanbul Sözleşmesi (2011). http://kadincinayetlerinidurduracagiz.net/uploads/file/istanbul_sozlesmesi.pdf (erişim tarihi:02.02.2019)
- Kaos GL, (2011). LGBT Hakları İnsan Haklarıdır. http://www.kaosglternegi.org/resim/kutuphane/dl/lgbt_haklari_insan_haklaridir_saglik.pdf (erişim tarihi: 01.02.2018).
- MaxQDA, (2019). <https://www.maxqda.com/learn-maxqda/books-literature> (erişim tarihi: 25.05.2019).
- Mid-America Institute on Poverty of Heartland Alliance, (2007): The Housing Needs of Chicago’s Aging LGBT Population: Affordability, Acceptance, & Access to Services,

- Chicago. <http://www.chicagohomeless.issuelab.org/resources/1018/1018.pdf> (erişim tarihi: 19.02.2019).
- Park, A. (2017). <https://williamsinstitute.law.ucla.edu/wp-content/uploads/Yogyakarta-Review-SOGI-Definition.pdf> (erişim tarihi: 05.06.2018).
- Services & Advocacy for GLBT Elders, (2018). https://www.sageusa.org/wp-content/uploads/2018/11/sage_table_an_overview.pdf (erişim tarihi: 02.01.2019).
- Services & Advocacy for GLBT Elders, (2014). The Experiences And Attitudes Of Lesbian, Gay, Bisexual and Transgender Older Adults. Ages 45-75, New York. <https://www.sageusa.org/wp-content/uploads/2018/05/sageusa-out-visible-lgbt-market-research-full-report.pdf> (erişim Tarihi: 15.03.2019).
- Şahin, S. (2015). <http://www.ihmpolitics.org/wp-content/uploads/2016/06/teblig-no-18.pdf> (erişim tarihi: 04.05.2019).
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, (1982). https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa_2011.pdf (erişim tarihi: 30.05.2019).
- Türk Ceza Kanunu, (2004). <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5237.pdf> (erişim tarihi: 30.05.2019).
- Türk Medeni Kanunu, (2001). <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf> (erişim tarihi: 30.05.2019).
- Türk Dil Kurumu, (2008). <http://sozluk.gov.tr/> (erişim tarihi: 03.04.2019).
- Trangender Europe, 2018
https://transrespect.org/wpcontent/uploads/2018/11/TvT_TMM_TDoR2018_Tables_EN.pdf (erişim tarihi: 24.05.2019).
- United Nations, (2010). <https://www2.ohchr.org/english/bodies/cedaw/docs/CEDAW-C-2010-47-GC1.pdf> (erişim tarihi: 12.01.2018).
- United Nations, (2014). <https://undocs.org/E/CN.5/2015/4> (erişim tarihi: 12.01.2018).
- United Nations, (2016). <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G16/147/83/PDF/G1614783.pdf?OpenElement> (erişim tarihi: 12.01.2018).
- United Nations, (2015). <https://undocs.org/A/HRC/29/23> (erişim tarihi: 12.01.2018).
- Witten, T.M. ve Carpenter, B. (2015). “Invisibility Squared: The Challenges Of Living As a Transgender Older Adult”. <https://psychologybenefits.org/2015/03/09/invisibility-squared-the-challenges-of-living-as-a-transgender-older-adult/> (erişim tarihi: 14.04.2019).

Yaşlılık İlkeleri, (1991).

<https://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/OlderPersons.aspx> (erişim tarihi: 09.06.2019).

Yogyakarta İlkeleri, (2006).

http://www.rightsagenda.org/attachments/479_Yogyakarta%20%C4%B0lkeleri.pdf (erişim tarihi: 01.03.2018).

Ek.1. APA Dokümanlarında Cinsel Yönelim Ve Toplumsal Cinsiyet Çeşitliliğine İlişkin Kavramlar

Queer: Bireylerin; baskın toplumsal normlara uymayan cinsel yönelimini, cinsiyet kimliğini veya cinsiyet ifadesini tanımlamak için kullanabilecekleri şemsiye bir terimdir. Quer, tarihsel süreç içerisinde aşağılayıcı bir terim olarak kabul edilip kullanılmış olmasına rağmen bugün birçok LGBT birey bu terimi tarafsız ve olumlu bir şekilde kullanmaktadır(APA, 2015).

Genderqueer: İkili cinsiyet anlayışı dışında kalan cinsiyet tanımlamasını içeren bir terimdir. Kendilerini genderqueer olarak tanımlayan insanlar, hem kadın hem erkek tanımlamasını yapabilir ya da ne kadın ne erkek tanımlamasını kendileri için kabul edebilirler ve cinsiyetler arasındaki hareketliliğe vurgu yaparlar(APA, 2015).

Gender Expression (Cinsiyet İfadesi): Bireyin toplumsal cinsiyetini; fiziksel görünüm, giysi seçimi, aksesuarlar gibi yollarla açıklayan davranışlara atıfta bulunarak kişinin kendi cinsiyetini anlatmak için kullandığı yolu ifade etmektedir(APA, 2015).

Gender Dysphoria (Cinsiyet Disforisi): Bir kişinin doğuştan atanan cinsiyeti ile cinsiyet kimliği arasındaki uyumsuzlığa bağlı olarak ortaya çıkan uyumsuzluğu işaret eder (APA, 2015). Kişi cinsiyetinin fiziksel veya sosyal yönlerinden hoşnutsuzdur(VandenBos, 2007).

Gender Assignment (Cinsiyet Ataması): Bir bebeğin doğum ile birlikte erkek ya da kadın olarak sınıflandırılmasıdır ve Ambiguous Genitalia (yeni doğanda kuşkulu genital yapı) ile doğan çocuklara genellikle ebeveynleri veya doktorlar tarafından cinsiyet verilmektedir(VandenBos, 2007).

Ek.2. Yogyakarta İlkeleri

- İlke 1: Evrensel İnsan Haklarından Yararlanma
- İlke 2: Eşitlik Ve Ayrımcılığa Uğramama Hakkı
- İlke 3: Kanun Önünce Tanınma Hakkı
- İlke 4: Yaşam Hakkı
- İlke 5: Kişinin Güvenlik Hakkı
- İlke 6: Mahremiyet Hakkı
- İlke 7: Keyfî Olarak Özgürlüğünden Mahrum Bırakılmama Hakkı
- İlke 8: Adil Yargılanma Hakkı
- İlke 9: Gözaltında İnsani Muamele Görme Hakkı
- İlke 10: İşkence Ve Zalim, İnsanlık Dışı Aşağılayıcı Muamele ve Ceza Görmeme Hakkı
- İlke 11: Her Tür İstismara, İnsan Ticaretine ve Satışına Karşı Korunma Hakkı
- İlke 12: Çalışma Hakkı
- İlke 13: Sosyal Güvenlik ve Diğer Sosyal Korunma Önlemleri Hakkı
- İlke 14: Yeterli Yaşam Düzeyine Sahip Olma Hakkı
- İlke 15: Yeterli Barınma İmkanlarına Sahip Olma Hakkı
- İlke 16: Eğitim Hakkı
- İlke 17: En Yüksek Sağlık Standartlarına Erişim Hakkı
- İlke 18: Tıbbi İstismardan Korunma Hakkı
- İlke 19: Görüş ve İfade Özgürlüğü Hakkı
- İlke 20: Toplanma ve Dernek Kurma Hakkı
- İlke 21: Düşünce, İnanç ve Din Özgürlüğü Hakkı
- İlke 22: Dolaşım Serbestisi Hakkı
- İlke 23: İltica Hakkı
- İlke 24: Aile Kurma Hakkı
- İlke 25: Kamu Yaşamına Katılma Hakkı
- İlke 26: Kültürel Yaşama Katılma Hakkı
- İlke 27: İnsan Haklarını Teşvik Etme Hakkı
- İlke 28: Etkili Çözüm ve Tazminat Hakkı
- İlke 29: Hesap Verilebilirlik

Ek.3. Lubunca Sözlük

Çark: Seks işçiliği yapmak için çıkılan açık alan, cadde, sokak

Domez: Trans kadın seks işçilerinin evlerinde kalan ve onlara temizlik işlerinde yardımcı olan veya piyasaya yeni girmiş seks işçileri için kullanılan ifade

Cicilik yapmak: Para karşılığı olmadan biriyle cinsel ilişkiye girmek

Gacı: Na-trans kadın

Gacıvari: Kadın görüntüsünde olan trans kadın

Laçovari: Erkek görünümünde olan, maskülen trans kadın

Şavşak: Çok genç, çocuk anlamında

Laço: Maskülen tavırlı genç erkek

Manti: Genç erkek

Nafta: 30 yaş ve üzeri

Balomo: Yaşlı/ 40 yaş ve üzeri

Püri Balomo: Çok yaşlı/ 50 yaş ve üzeri

Putka: Vajina

Tita: Göğüs, Meme

Madilik: Kötülük yapmak

Ek.4. Yarı Yapılandırılmış Mülakat Soruları

1) Bana biraz kendinizden bahseder misiniz?

- Yaş
- Meslek
- Çalışma hayatı
- Yaşadığı yer
- Cinsel yönelim/cinsiyet kimliği
- Aile ve sosyal ilişkiler

2) Sağlık durumunuzu nasıl değerlendiriyorsunuz?

- Sağlığa erişim

3) Yaşlılık hakkında neler düşünüyorsunuz?

- Yaşlılık size ne çağrıştırıyor?
- Bir insan sizce kaç yaşında yaşlı olur?

4) Yaşlılık döneminde sizi nelerin beklediğini/ bekleyeceğini düşünüyorsunuz?

5) Yaşlılık döneminiz ile ilgili oluşabilecek ihtiyaçlarınız neler olabilir?

- Sorunlarınız neler olabilir?

6) Bu konu ile ilgili talepleriniz nelerdir?

- Devlet
- STK

7) LGBT dostu huzur evi/bakım evleri hakkında neler düşünüyorsunuz? Sizce Türkiye’de olmalı mı? Nasıl olmalı?

8) Yaşlılık döneminiz ile ilgili planlarınız nelerdir? Bana biraz anlatır mısınız?

- Nerede, nasıl yaşamak yaşlanmak istersiniz, isterdiniz?

Ek.5. Demografik Bilgiler Formu

Görüşmeci:

Rumuz:.....

Tarih: .../.../.....

Şehir:.....

Görüşmenin Yapıldığı Yer:.....

Görüşmenin Yapıldığı Saat:

Görüşmenin Süresi (dk):.....

Yaş:.....

Cinsel Yönelimi/Cinsiyet Kimliği (Nasıl İfade Ettiği):

Eğitim Durumu:.....

Meslek:.....

Sosyal Güvence:.....

Aylık Ortalama Geliri:.....

Yaşadığı Yer:.....

Kiminle Yaşıyorsunuz?

Aile Birey Sayısı:

Nerelisiniz?

Açık bir cinsel kimliğe mi sahipsiniz?.....

İlk kaç yaşında ailenize, yakınlarınıza açıldınız?

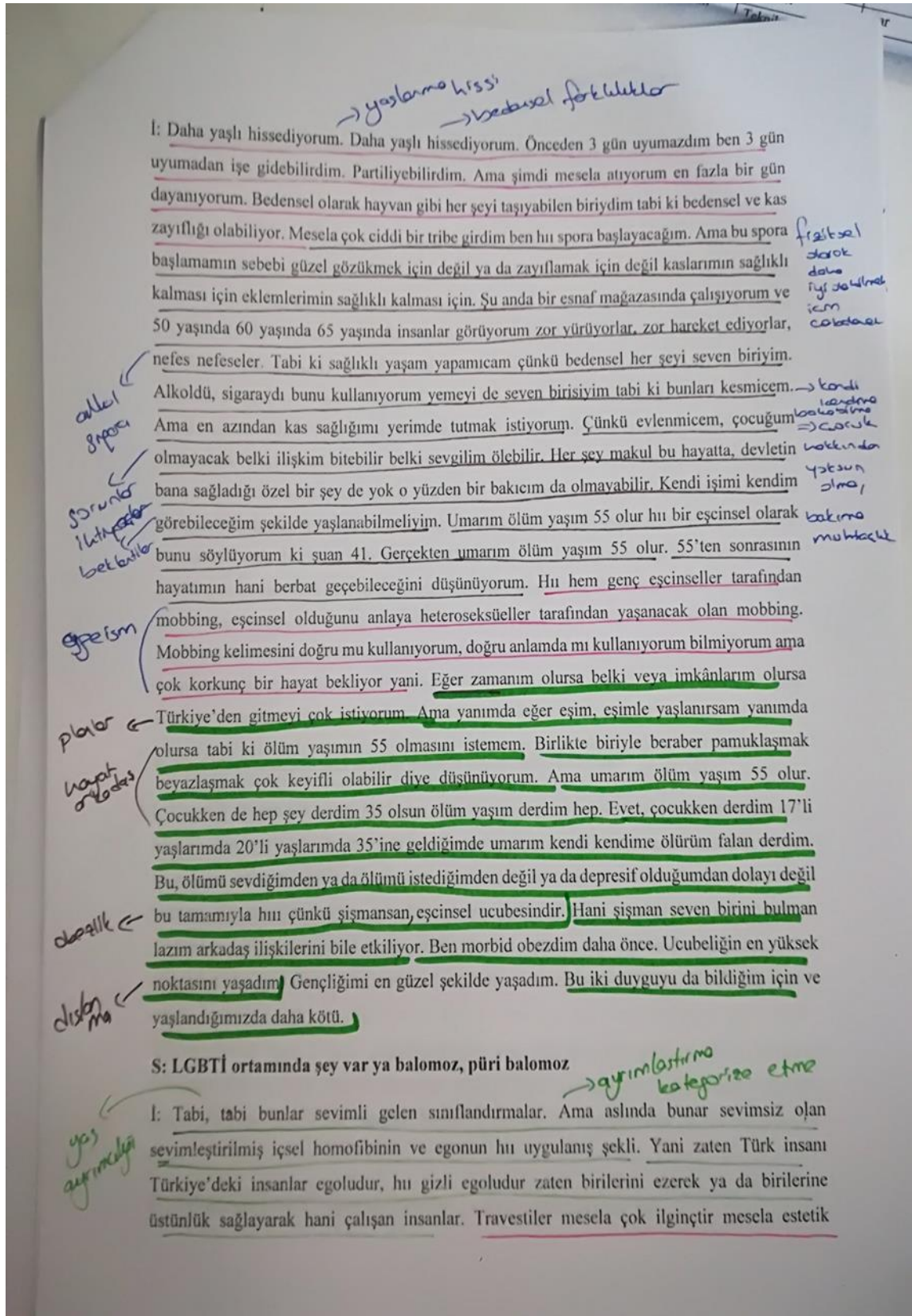
Ailenin Eğitim Durumu:

Ailenin Gelir Düzeyi:

Anne- Baba Hayatta mı?

Anne:
Baba:

Ek.6. Örnek Fotoğraf

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Seda KOCABIYIK
Doğum Yeri - Tarihi	Uzunköprü/Edirne- 22.05.1991
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Kırklareli Atatürk Anadolu Lisesi
Lisans Diploması	Akdeniz Üniversite Gerontoloji Bölümü
Yabancı Dil	İngilizce
E-Posta	kocabiyikseda@gmail.com